Printre gene

Mihail
Sadoveanu

PRINTRE GENE

ILUSTRAȚII: Coca Crețoiu
COPERTA ŞI INIŢIALE DE S. SANDULOVICI

POVEŞTI ŞI POVESTIRI PENTRU COPII

EDITURA TINERETULUI
19 5 5

LA MESTECĂNEI 5
HULTANUL 12
PUICA 19
MOŞ-CRĂCIUN 25
DIMINEŢI DE IULIE 32
POVESTITORII 43
FĂT-FRUMOS MĂZĂREAN 49
UN OM NĂCĂJIT 54
TOVARĂŞUL MOISE 60
URSUL 64

PĂRUL DIN OGRADA BUNICILOR 68
BĂIEŢEL 74
ÎNTÎMPLARE CU NIŞTE COMEDIANŢI 84
ÎN NOAPTEA CÎND GRĂIESC DOBITOACELE 95
MAICĂ-MEA ERA MARE FARMAZOANĂ 103
SFATURI VECHI 108
PRINTRE GENE 120
CHEIA 131
DOMNU TRANDAFIR 134
STIGLETELE 143
FÎNTÎNA TINEREŢII 147
MĂRŢIŞOR 154
POVESTEA CU IEPURII 160
IANOŞ NĂZDRĂVAN 166
POVESTEA CU PRIVIGHETOAREA 172
DUMBRAVA MINUNATĂ 178
I. SE VEDE CE SOI RĂU ESTE DUDUIA LIZUCA 178
II. DUDUIA LIZUCA PLĂNUIEŞTE O EXPEDIŢIE ÎNDRĂZNEAŢĂ 182
III. SFAT CU SORA-SOARELUI 185
IV. UNDE S-A ARĂTAT SFÂNTA MIERCURI 186
V. DUDUIA LIZUCA GĂSEŞTE GAZDĂ BUNĂ IN DUMBRAVĂ 188
VI. AICI S-ARATĂ CINE SÎNT PRICHINDEII 191
VII. POVESTEA CU ZINA ÎNCHIPUIRII 194
VIII. LA HOTARUL ÎMPĂRĂŢIEI MINUNILOR 197
IX. BUNICII AVEAU LIVADĂ ŞI ALBINE 200
GLOSAR 203

LA MESTECĂNEI

Ascultă, Lie, să-ţi spun o istorioară c-o babă, c-o fetiţă şi cu nişte gîşte. O istorioară de demult, de cînd eram eu în anii tăi. De cînd adică începeam să mă fudulesc că am isprăvit de deslegat buchile. Eram pe atunci mititel, sfios, cu capul mare şi cu părul zbîrlit. Eram şi galben şi slăbuţ, şi urechile parcă mai crescuseră din ce erau, ca nişte toarte, de o parte şi de alta a capului: abia mă ridicasem de pe o boală îndelungă; se dusese de pe mine pielea ca de pe şerpi şi în ochii adînciţi îmi lucea încă lumina frigurilor. Bunicii, după ce se sfătuiră într-o zi, stînd pe scaune la o măsuţă, nas lîngă nas, hotărîră să mă trimeată la ţară, la Mestecănei, la lelea Mărgărinta, manca mea cea bună, din sînul căreia supsesem lapte doi ani şi jumătate, căci eu, drăguţă, n-am avut parte de mamă, ca tine.

— Acolo, draga mea, zicea bunicul ridicînd în sus arătătorul mînii drepte, are aer curat, căci muntele e la doi paşi: se poate juca în voie ş-are să se bucure în curînd de dulceaţa primăverii…

— Cum hotărăşti mata, frate… răspunse bunica şi mă privi cu milă.

Bunicul se uită la ea, se întoarse şi spre mine, îşi plecă barba în piept şi mă aţinti peste ochelari. Făcu un pas şi-şi puse mîna-i osoasă în creştetul meu:

— Aşa-i, Iliuţă, că te duci la baba Mărgărinta?

— Mă duc! răspunsei eu cu o voce subţirică şi slabă. Nu puteam să rîd şi să sar, căci fusesem moleşit de boală, dar mă bucuram, căci baba, cum îi ziceam eu mancei mele, îmi era dragă şi la Mestecănei mai petrecusem eu multe zile bune.

Era pe după sărbătorile de iarnă şi frigul începea să se moaie: omătul însă era gros pretutindeni şi drumurile de sanie erau lucii, ca oglinda. Alexa cel chior, vizitiul bunicului, m-a învălit bine într-o blăniţă, a umplut sania cea mică cu paie, a înhamat pe Sura cea bătrînă, s-a cuibărit lîngă mine şi am pornit pe o vreme cu soare… Era frig numai cît trebuia ca să nu se dezgheţe zăpezile: aerul era curat şi-l înghiţeam cu o plăcere nespusă: simţeam cum mi se suie sănătatea şi sîngele în obraji. Tot drumul ne întîlnirăm cu oameni care fugeau în săniuţele lor cu oplene şi se hartoiau la povîrnişuri pe calea sticloasă. Pădurile erau cafenii, munţii albaştri. Atîta amintire mi-a rămas, ş-o lumină albă nesfîrşită şi dulce. Îmi era cald în blăniţa mea: eram în cel dintăi ceas fericit de care-mi pot aduce aminte. Alexa mă privea din cînd în cînd cu ochiul lui verziu, apoi îndemna pe Sura, şi cîteodată încerca să cînte un cîntec, pe care niciodată nu-l isprăvea: îl mormăia şi-l întrerupea la mijloc:

Într-o grădină,
Subt o tulpină.

Cînd am ajuns la Mestecănei, asfinţea soarele, şi pe munţi, pînă-naltul cerului, pîclele şi nourii înălţau o dulce lumină trandafirie. Am cunoscut îndată satul pe coasta lină, cu mestecenii înşiraţi ca o zăbrea pe culme, neclintiţi în rumeneala soarelui. M-am bucurat cînd am văzut şi căsuţa babei, în vale, aproape de pîrău, cu grădiniţa ei cu gard frumos împletit. Am recunoscut şi mestecenii cei tineri la izvoarele de sub deal. Numai căţelul care a ieşit, zăpăind la poartă, era altul. Apoi ce s-a bucurat Mărgărinta cînd m-a cunoscut, ş-apoi cum a prins a plînge în casă, cînd m-a scos din blană şi m-a văzut aşa de puţintel şi de slăbuţ. De durerea ei s-a înduioşat şi Alexa şi şi-a şters cu mînica sumanului, de lacrimi, ochiul lui cel verde.

— Dragu' babei, da' de ce-ai fost aşa de bolnăvior! Da' cum n-am ştiut eu să vin să te îngrijesc! Cine ştie ce ţi-au dat nemţii ceia de la tîrg, de te-au slăbit aşa de tare! Da' eu cu cataplasme şi c-un descîn tec al meu te ridicam mai degrabă pe picioare, ca şi atunci cînd ai mai fost bolnav, după ce te-am înţercat!

Vorbind, îşi ştergea ochii, îşi trăgea din nas lacrimile şi umbla repede prin casă. Într-o clipă a scos lapte cald şi pîne neagră de grîu, pentru mine, şi mîncare pentru Alexa. Ieşea afară, intra iar: îşi cufunda capu-ntr-un dulap, apoi se repezea la treburile ei. Baba Mărgărinta trebuie să ştii că nu era chiar o babă. Aşa mă deprinsesem eu să-i zic. Era o femeie tînără încă, voinică, rumănă şi sprîncenată… Şi cînd mă cuprindea şi mă strîngea la piept şi se înduioşa de starea în care eram îi mirosea sînul a busuioc şi a cuişoare.

Dar iată că intră în casă şi o altă cunoştinţă a mea: Irinuţa, fata Mărgărintei, cu vreo trei ani mai mare decît mine. După cît puteam eu pricepe, Mărgărinta şi Irinuţa trăiau singurele în casa lor: gospodarul mancei mele murise în războiul cu turcii. Cînd a sosit vestea aceasta, manca mea era cu prunc mic, de care n-a avut parte. Atunci, după ce a rămas văduvă, a venit de m-a hrănit pe mine, cel rămas fără mamă. Acuma, Mărgărinta şi cu fetiţa trăiau în oarecare bielşug, alăturea de gospodăria socrilor, care erau oameni cuprinşi.

— Irinuţă! strigă Mărgărinta. Iaca a venit Iliuţă! Vai! da' tare-i slăbuţ, mititelul!

Fetiţa veni lîngă mine şi amîndoi începurăm a ne privi curioşi, fără a ne spune o vorbă. Babei încă nu-i trecuse uimirea.

— Ba zău, bădică Alexa, ia spune şi dumneata: treabă-i asta? Minte au avut boierii? Cum să lase un pui pe mîna neamţului?

— Dă! răspunse vizitiul, cu dispreţ. Parcă ei ce ştiu? Ei cred aşa, că nemţii au găsit şi scara la cer!

Eu nu înţeleg nici acuma cum de-am putut mînca aşa de mult, în sara aceea. Să mă fi văzut bunicuţa că îndes pe gură atîta pîne neagră

şi beau atîta lapte, şi mai adaog nişte ouă, ş-o bucată de friptură de găină, s-ar fi spăimîntat grozav, şi-ar fi pus mînile în cap ş-ar fi trimes pe Alexa după doctor. Dar Mărgărinta ştia pesemne mai multe decît neamţul, căci înainte de culcare mi-a mai dat nişte pere uscate şi nişte nuci, pe care le-am ronţăit pînă ce-am închis ochii. Am dormit foarte bine şi nu mi-a fost nimica.

A doua zi m-am sculat cu noaptea în cap, îndată ce au prins a roboti prin casă, la lumina gazorniţei, gazdele mele. Zadarnic îmi aşeza baba capu-n perină şi mă mîngîia şi-mi potrivea pe trup poclada vrîstată, căci nu voiam să dorm cu nici un preţ. M-am sculat, m-am spălat, m-am îmbrăcat singur, ş-am prins a mă ţinea de Irinuţa. Am văzut aşa, în zori de ziuă, coteţul cu doi porci, care grohăiau şi întindeau rîturile spre noi, am fost de faţă la ieşirea din poiată a găinilor şi la trîmbiţările falnice ale cucoşului; am văzut raţele, şi mai ales gîştele care ne-au înconjurat din toate părţile şi gîgîiau într-una cu pliscurile întinse spre noi. Apoi, din alt cotlon au ieşit curcanii ş-au început, fără rost, a se umfla în pene. Pentru mine toate erau lucruri nouă căci în apropierea paserilor ş-a animalelor încă nu trăisem. Să vezi ce tare mă miram cum Irinuţa ştia rostul tuturora, cum căuta găinile de ou, cum aduna în pestelcuţa ei ouăle de prin cuibare, cum deschidea lăzi şi scotea grăunţe şi codină, cum s-a dus ş-a dat ceva de mîncare şi viţelului. Toate le ştia şi le făcea cu grabă. Şi deşi era omăt şi îngheţat pretutindeni, ea umbla numai cu nişte papuci subţiri, cu picioarele mai mult goale, c-o rochiţă de pînză pe dînsa, şi fără nici o broboadă pe cap.

— Nu ţi-i frig? o întrebam eu.

— Nu! îmi răspundea ea şi dădea repede din cap şi mă privea rîzînd.

Între alte lucruri frumoase pe care le-am văzut în cele dintăi zile la Mărgărinta, au fost şi budăiele, adică fîntîniţele de sub coastă; scorburi de copaci bătrîni, tăiate ca nişte stupi şi înfipte în pămînt. Erau vreo douăsprezece. Din fundul lor, apa limpede ca lacrima izvora suflînd parcă în toate părţile năsipul: bulbuci argintii se ridicau şi pocneau la suprafaţă şi prin partea deschisă a scorburilor, apa ieşea gîlgîind şi alerga prin prund şi humă spre pîrău. În jur creşteau mesteceni tineri, care-şi tremurau domol crengile subţirele şi desfrunzite. Mă miram mai ales că, deşi eram în puterea iernii şi apele toate erau îngheţate, pîrăul acesta al fîntîniţelor curgea ca vara, curat ca un cleştar, fără să sufere pe el pojghiţa cea mai uşoară. Mai mult nu ştiu de unde, ce vînturi ale întîmplării aduseseră în nomolul lui sămînţă de creson, ş-acum se clătinau pe apă buchete nesfîrşite şi neîntrerupte, de-un puternic verde închis…

— Irinuţă, întrebam eu, de ce nu-ngheaţă pîrăul şi de ce cresc iarna pe el buruiene?

— Apoi să ştii, îmi răspundea fata uitîndu-se şiret la mine, că din fîntînite izvorăşte apă vie.

— De care? De cea despre care se spune în poveste?

— Fireşte!

Peste multe lucruri vrednice de mirare şi necunoscute am dat eu acolo, la baba Mărgărinta. Dar cel mai minunat lucru a fost cu gîştele.

Să vezi. Acu' mă dădusem eu destul cu săniuţa ş-aş putea zice că mă săturasem de iarnă.

Omăturile începuseră să se topească şi să scadă. Era, prin urmare, aproape primăvară. Din pricina apelor şi a noroaielor, stăteam mai mult prin casă. Într-o zi aud că ciocăneşte cineva la uşă.

— Dă drumul, Irinuţă! zice baba Mărgărinta.

Fetiţa deschide şi văd că păşeşte greoaie peste prag o gîscă cu pene albe şi cenuşii. Se opreşte puţin, se uită în juru-i, face din guşă încet: da-da-da! apoi se îndreaptă spre un colţ al odăii şi intră sub pat.

— Da'ce caută gîsca în casă, Irinuţo? întreb eu.

— A venit să se ouă!

— Cum aşa? Dar ele vin în casă? Nu se tem?

— Nu se teme. N-ai văzut? Vin două gîşte şi lasă cîte un ou în cuibar în fiecare zi. Pe urmă au să se aşeze la clocit…

Vra să zică asta se petrece de mai multă vreme şi eu n-am ştiut nimic: eu umblam la săniuş, la fîntîniţe şi la pîrău! Mă apropiai de pat, ridicai lăvicerul. Gîsca fîsîi uşor şi mă privi, ţinînd drept în sus capul cu ochii rotunzi. Alături, un alt cuibar cu vreo zece ouă frumos aşezate în paie şi puf.

— Peste cîteva zile cad cloşte, zise Irinuţa. Şi-au smuls pene şi le-au potrivit cu ciocurile în cuibare…

Întîmplarea asta mi-a pricinuit o bucurie aşa de ciudată, încît în fiecare zi pîndeam gîştele şi le aşteptam să vie la uşă, să ciocănească cu pliscurile şi să ceară intrare. Cînd căzură cloşte şi rămaseră pe cuibar, mă bucurai cît şi Irinuţa.

— Acum să te duci să vezi pe gînsac, îmi zise rîzînd fata.

În adevăr, afară găsii pe gînsac singur, înaintea uşii. Voia să intre şi el, dar Irinuţa îl alungă cu vărguţa. Atunci se trase mai la o parte şi, înălţîndu-şi capul, începu a scoate ţipete lungi, ascuţite. Din casă, de pe cuibar, îi răspunseră gîştele. Ca şi cum ar fi înţeles cum stau lucrurile, gînsacul, deşi cu părere de rău, porni înspre fundul ogrăzii. Trecu pe lîngă codină fără să ciupească nici un fir, trecu pe lîngă apă tot nepăsător şi se aşeză undeva subt o tufă uscată. Se tupilă la pămînt, şi părea gînditor şi trist. Stătu acolo neclintit, multă vreme. Irinuţa îl urmărea, mi-l arăta şi vorbea despre el ca despre un om.

— Acum el e supărat, c-a rămas văduv, dar ştie că gîştele clocesc ş-au să scoată boboci! În cîte o zi, cloştele ieşeau de sub pat şi baba le dădea drumul afară. Gîgîiau şi dădăiau în felurite chipuri, parcă

vorbeau despre ceva. La mîncare şi la apă se opreau puţin, ca şi cum n-aveau vreme multă de pierdut. Şi iar vorbeau despre ceva. Porneau după aceea repede în jurul casei. Şi gînsacul îşi aducea apoi singur soaţele la prag. Le aştepta să intre. După un răstimp dădea un semnal şi cînd primea dinlăuntru răspunsul pornea melancolic spre colţul lui de ogradă şi spre tufa cea uscată.

Aşa, zilnic mă interesam de gîştele mele ca de nişte oameni: căci le vedeam din toată înfăţişarea lor că se înţeleg, se aşteaptă, umblă, vorbesc, se sfătuiesc. Iar într-o zi caldă de început de primăvară, cînd gîştele ieşiră cu douăzeci de boboci în bătătură, fui de faţă la bucuria nespusă a gînsacului. Începu a ţipa şi a bate din aripi: se repezi cu

gîtul întins şi cu ciocul deschis ameninţător spre găini, spre curcani, ca să alunge orice suflare din preajmă. Apoi se întoarse şi începu a-şi plimba acelaşi gît, întins ca într-o mîngîiere, spre puii cu puf auriu. Gîştele şoşoiau şi spuneau ceva încet, el le răspundea, bobocii şopteau şi ei uşor. Şi porniră aşa, încet, prin soarele auriu, pe pajiştea tînără, verde ca buraticul.

Irinuţa îi urmărea cu vărguţa ei în mînă. Gînsacul, războinic cum nu-l ştiam, se repezea fîsîind spre orice animal şi pasere a ogrăzii, apoi avea aceeaşi mişcare, cu gîtul întins pe deasupra bobocilor. Dar deodată îl văzui înălţînd capul, stînd parcă drept şi semeţ şi începu a sălta din picioare. Irinuţa rîdea şi mi-l arăta cu degetul.

— Acuma joacă de bucurie!

Într-adevăr, gînsacul avea o înfăţişare deosebită, cu pieptul scos puţin înainte, cu gîtul înălţat. Şi tot ţupăia din picioare în tact regulat şi se mişca în jurul familiei lui. Juca, ţipa — ţipa —ţipa. Nu se mai isprăvea. Rîdea şi Irinuţa, rîdeam şi eu. Gînsacul nu voia să ştie. Juca înainte în jurul bobocilor.

Dar soarele era strălucitor şi mugurii mestecenilor se arătau, clătinîndu-se, deasupra izvoarelor. Gînsacul îşi duse nevestele şi odraslele pe cărare, la vale. Mergeau încet. Un bobocel rămînea din cînd în cînd în urmă, se învîrtea în loc şi parcă nu ştia în ce parte să apuce. Rămînea în urmă o clipă şi gînsacul, şi-l privea mirat cînd cu un ochi cînd cu un altul, pînă ce izbuteau să se strîngă iar cu toţii la un loc pe cărarea zbicită.

Cînd ajunseră la pîrăul de apă vie, gîştele bătrîne se sfătuiră dînd ocol bobocilor. Spunea ceva una, răspundea alta. Bobocii ciupeau firişoare de iarbă, subţiri ca acele. Deodată, ca şi cum gînsacul ar fi hotărît ceva, intrară încet cu toţii în pîrău şi puii începură a înota prin apă, mişcîndu-şi regulat lăbuţele portocalii.

Irinuţa intră şi ea în apa rece ca ghiaţa şi tot îi îndemna cu vărguţa îndărăt, spre fîntîniţe. Le spunea ceva, îi mustra, şi gîştele cele bătrîne răspundeau: da-da-da!

Da-da-da! Aşa am început eu a petrece la baba Mărgărinta cele mai frumoase zile ale copilăriei mele.

(Din volumul „Neagra Şarului” 1922)

HULTANUL

După ce se aşează primăvara în valea Moldovei şi înfrunziră mărunt mestecenii de pe culme şi de la fîntîniţele din vale, Mărgărinta, gazda mea, începu a-şi orîndui grădiniţa din coasta casei, iar eu zburdam ca un căluţ, înfiorat de soare şi de vînturile calde.

Îmi zicea manca, privindu-mă blînd cu ochii ei sprîncenaţi: „Fugi şi te joacă, dragul babei! Numai aşa ai să prinzi putere!”

Eram cînd în vîrful dealului, de unde priveam munţii posomorîţi, cînd la vale, la pîrău, unde veneau fete desculţe de clăteau cămăşi şi le băteau cu maiurile pe lespezi de piatră cenuşie. Umblam şi după Irinuţa, care ducea vaca la imaş dis-de-dimineaţă, ori aducea bobocii de la pîrău; şi săream pîrleazul şi la moş Sava, tatăl babei mele Mărgărinta.

La moşneag îmi plăcea să mă duc, cînd dădea cîte-o ploaie ori pornea un vînt care suna prin livezi. Atunci, toţi tovarăşii mei de-o şchioapă mă părăseau şi eu mă strecuram în ograda de-alături numai cu Colţun, căţelandrul cel negru cu labele albe. Moş Sava era rotar: sta la cobîlă şi lucra cu tesla ori cu cuţitoaia, meşterind schiţe şi ciolane de roate. Avea şi el sprîncene stufoase, care i se ridicau de pe ochi cînd mă apropiam de el. Contenea o clipă din lucru, zîmbea, apoi dădea cu dosul palmei peste mustaţa-i căruntă şi mă întreba:

— Ce mai faci mata, Iliuţă?

— Am fost şi m-am plimbat! îi răspundeam eu cu îndrăzneală.

— Aşa? Şi ce ai mai văzut? Cu cine te-ai mai întîlnit?

— Am fost ş-am văzut fîntîniţele. M-am întîlnit cu băieţii lui Maftei Cîrlig.

— Tare bine. Vra să zică îţi place la noi!

— Îmi place. Nu mă mai întorc la tîrg.

— Ba asta nu se poate. Mata eşti tîrgovăţ.

— Ş-apoi! Eu vreau să stau aici la baba Mărgărinta…

— Tare bine, tare bine! Grăia moş Savu cu bunătate. Stai la noi şi te faci voinic — am auzit c-ai fost bolnav — ş-apoi pe urmă om vedea ce-a mai fi. Acuma, iaca şezi colea pe trunchiul cela. Ia bărdiţa ceea şi ciopleşte o bucăţică de lemn. Dacă zici că vrei să stai la noi, apoi am de gînd să te învăţ meşteşug. Vrei să înveţi rotăria?

— Se-nţelege! Am să spun babei să-mi facă şi mie o şură ş-am să mă pun să fac şi eu roate!

Moşneagul îşi urma lucrul la cobîlă, eu ciocîrteam un lemnişor pe trunchi. Şi amîndoi vorbeam cu gravitate despre roate, despre mesteceni, despre izvoare şi boboci; despre Mărgărinta şi Irinuţa; despre purcei, curcani şi găini; despre tot ce alcătuia lumea mea

cunoscută. Colţun căţelul sta deoparte, şi cînd îmi întorceam privirile spre el, dădea vesel din ciotul de coadă tăiată. Afară din şopron se învăluia ploaia pe vînt, copacii din preajmă se scuturau şi oftau; dar în cotlonul nostru era bine; mirosea plăcut a fum şi, cînd mă înfiora răceala, mă cuibăream în tohoarca miţoasă a lui moş Savu şi de acolo îmi urmam cu el sfatul.

Într-o bună zi, în gospodăria babei Mărgărinta, în viaţa noastră tihnită, s-a abătut un duşman. A venit pe-un vînt rău. Abia mă sculasem şi ieşisem la soare. Găsii în dosul casei pe Mărgărinta şi pe Irinuţa, rupîndu-şi mînile şi văicărindu-se. M-am înspăimîntat. Am rămas uitîndu-mă la ele cu ochii măriţi. Înţelegeam că mă aflu în faţa unei nenorociri. Manca mea mă văzu gata să plîng şi găsi de cuviinţă să-mi împărtăşească şi mie întîmplarea cea grozavă.

— Vai de mine, Iliuţă! strigă ea repede. Mi-a luat hulturul găina cea mare, neagră. O ştii cît era de frumoasă! Şi matale îţi era dragă!

— Cum a luat-o hulturul? Care hultur?

— Un drac de hultur! Ştiu eu cum a luat-o? S-a tot învîrtit pe aici; s-a repezit; cînd am aflat noi, el o tîrîia încolo pe coastă! Bată-l Dumnezeu de duşman!

Înfăţişarea mancei şi a fetiţei era aşa de dureroasă, încît fără voie mă înfiorai şi mi se năzări în închipuire duşmanul subt o formă nelămurită, uriaşă şi ameninţătoare. Nu ştiam încă ce-i hultanul.

— Şi de unde a venit? întrebai eu privind în juru-mi nehotărît.

— Parcă cine poate şti de unde vine dihania! zise Irinuţa privind în sus, spre cer.

Mă uitai şi eu spre albăstrimea curată a văzduhului. Nu vedeam nimic. Întrebai sfios:

— El şede la pădure?

— D-apoi cum! Acolo-şi face cuibul!… zise baba Mărgărinta.

Şi cu Irinuţa începui a cerceta prin cotloanele ogrăzii să văd dacă toate paserile sînt acasă. Din cînd în cînd, manca scotea cîte-o strigare de uimire şi de năcaz; înţelegeam că e îndreptată spre duşmanul cel nelămurit. Eram curios să-l cunosc şi eu şi-n acelaşi timp năştea în mine teama, ca o ceaţă. Poate era un fel de lup, ori un balaur ca-n poveşti, eu ştiu?

A doua zi, la amiază, altă larmă, alte chiote. Colţun începu să latre; baba Mărgărinta şi Irinuţa săriră de pe prispă şi prinseră a ţipa cu glasuri ascuţite: „Iha! Ihaa!”

Găinile, la comanda cucoşului, cotcodăceau şi cîrcîiau zburînd înspăimîntate prin tufe.

— S-a repezit la găinuşa cea porumbacă! strigă Irinuţa, întorcînd obrazul roş de tulburare.

— A luat-o? întrebă cu obidă manca mea.

— Nu, mămucă, răspunse fata; numai s-a izbit într-însa. A scăpat în tufe, şi dihania s-a dus…Baba Mărgărinta îşi pocni palmele una de alta şi întrebă cu amărăciune:

— Ce facem? Vai de mine, ce facem? De-acu s-a înădit la găinile noastre… Trebuie să mă duc să spun tătucăi. Să se aţie el mîni ori poimîni cu puşca. Poate să scape lumea de-o răutate…

Eu ascultam cu luare-aminte. Priveam în juru-mi. Vedeam paserile pitulate prin tufe, parcă nu îndrăzneau să scoată capetele la lumină; cîte una întorcea un ochi în sus şi cîrcîia uşurel… Tîrziu, cucoşul trîmbiţă prelung: cucurigu! şi găinile începură a ieşi în soare.

Cu gîndul la duşmanul liniştii noastre, la prigonitorul găinilor babei Mărgărinta, sării pîrleazul şi intrai în şopronul lui moş Sava. El cioplea domol cu tesla lemn de fag.

— Ai mai venit pe la noi? întrebă el, fără să ridice ochii.

— Da… răspunsei eu.

Voiam să încep vorba despre fiara necunoscută, care bîntuia gospodăria noastră de dincolo de gard. Dar nu ştiu cum se făcuse, deodată îi uitasem numele, şi n-aveam cum să pornesc din loc întrebările.

Moş Sava se opri din cioplit, ridică ochii şi zîmbi. Zise:

— Mi se pare că s-a izbit hulturul în găinile babei… Am auzit zvoană!

Eu tresării. Tocmai despre asta voiam să vorbesc. Pornii cu mare însufleţire:

— Apoi da! A fost. A grămădit într-un cotlon o găinuţă porumbacă. Dar ieri ce năcaz ne-a făcut! Nici nu ştii dumneata! Ieri ne-a luat hultanul găina cea mare, neagră.

— Cum se poate! grăi bătrînul, privindu-mă cu mare luare-aminte.

— Da! Cînd am ieşit ieri dimineaţă din casă, am văzut cum se văicăreau baba Mărgărinta şi cu Irinuţa şi le-am întrebat cum s-a întîmplat. Drept să-ţi spun, m-am supărat grozav.

— Cred şi eu! zîmbi moş Sava. Dac-a luat găina cea mare, neagră!

— Şi baba Mărgărinta aşa-i de amărîtă! urmai eu. Are să vie să-ţi spuie… Zicea că de-acu dihania are să mînînce toate găinile…

— Da’ nu le mai mînîncă, Iliuţă, că nu-l lasă moşneagul..

— Da’ ce-ai să-i faci?

— Am să-l puşc!…

Eu mă gîndii: Trebuie să fie o dihanie mare şi urîtă!

Moş Sava dădu de două ori cu tesla în ciolan şi se opri. Zise iar:

— Găina a luat-o din ogradă?

— Da!

— Şi cum a putut s-o ridice peste gard?

— Cum să n-o ridice? răspunsei eu cu tărie. Dacă-i dihania mare.

— Da’ nu-i aşa de mare, Iliuţă. Numai cît îi îndrăzneaţă…

— S-a dus la pădure; acolo are cuib! urmai eu.

— Asta numaidecît! aprobă moşneagul.

Eu cugetam: Vra să zică nu-i tocmai mare dihania!

Moş Sava bătu iar de două ori cu tesla în lemnul de fag.

— Desară am să-mi încerc puşca! mormăi el, ca pentru sine.

Eu îl întrebai cu vicleană nepăsare:

— Şi unde ai să-l pîndeşti?

— Apoi îl văd eu de aici, că vine pe sus…

Hm! eram uimit şi încurcat.

— Vra să zică pe sus?

— Fireşte. Dacă-i pasere!

Aha! Acuma eram mai sigur de mine, deşi eram foarte, foarte dezamăgit! Nu-i nici un balaur, nici măcar lup!

Stătui puţin pe gînduri. Apoi întrebai cu hotărîre:

— Da' ai să mă laşi să stau şi eu aici, mîni?

— Cum nu! Stăm amîndoi la pîndă. Scăpăm lumea de un rău!

Trecui repede gardul la noi în ogradă, căutai pe Mărgărinta şi-i spusei vestea cea bună, cu bucurie mare. Apoi, în felurite chipuri, vorbind despre întîmplare mă făcui a şti că nu-i cine ştie ce dihanie mare, dar e îndrăzneaţă — şi rămase hotărît că e o pasere; nu-i nici lup, nici balaur, nici vreo altă dihanie: hultanul e pasere. Să se ştie!

Baba Mărgărinta zîmbea la învăluirea mea de vorbe, se aplecă şi mă sărută pe obraji.

— Da' ce, puiule, îmi zise ea, tu nu ştiai că hultanul e pasere? Scăpai cam ruşinat de la sînul ei care mirosea a busuioc şi a cuişoare. La colţul casei cu năsuşoru-n palme, rîdea de mine şi Irinuţa. Chemai pe Colţun şi pornii neliniştit în vale, spre fîntîniţele asupra cărora fluturau crengile mestecenilor.

A doua zi dis-de-dimineaţă, mă înfăţişai la moşu Sava şi mă aşezai lîngă cobîlă. Puşca era aninată în părete, de-un cui de lemn. Bătrînul lucra liniştit, parcă uitase de duşmanul nostru. Stătui un timp; ieşii apoi pe-afară şi privii mult în văzduh; îmi aruncai ochii şi spre moşneag; el parcă habar n-avea; îşi vedea de treabă.

Zisei tare:

— Nu se vede nimica…

Moş Sava ridică o clipă spre mine ochii şi zîmbi.

Cînd intrai în şopron iar, el îmi întinse bărdiţa şi eu mă aşezai la trunchiul meu, urmărindu-mi ucenicia într-ale rotăriei. Abia într-un tîrziu, moşneagul îmi dădu o lămurire.

— Ştii mata, Iliuţă, cînd vine hultanul? Cînd i-i foame şi cînd s-adună găinile la mîncare… Iaca acuşi..

Cînd eram eu mai cu luare-aminte la bărdiţă şi la aşchia mea de fag, moşu Sava se ridică sprinten din locul lui şi pune mîna pe puşcă. După aceea mă strecurai afară din şopron.

Era linişte deplină deasupra satului, soarele de primăvară lucea cu putere şi cerul era ca sineala de albastru. Moşneagul privea cu luare-

aminte în naltul văzduhului. Eu alergam cu ochii pretutindeni, vedeam numai depărtări limpezi.

Deodată, departe, sus, zării un punct mişcător. Scosei un ţipăt uşor.

— L-ai descoperit? întrebă rîzînd moş Sava.

Încet-încet, în cercuri, punctul se apropia ca două şindrile negre puse-n cruce.

— Acela-i hultanul? întrebai eu.

— Da! îmi răspunse moşneagul neclintit.

Auzii oţelele puştii ţăcănind; închisei ochii. Cînd ridicai pleoapele, nu mai văzui paserea. O căutam cu privirile în toate părţile, în înaltul cerului, în zare, cînd deodată o văzui plutind cu repejune chiar pe deasupra noastră. Mi se păru că vine asupră-mi şi inima începu a-mi bate cu putere. După un ocol ca într-un vîjîit de vînt, se năpusti aproape de noi şi-mi apăru mare şi fioroasă. Lîngă mine puşca lui moşu Sava trăsni scurt şi grozav.

— Unde te duci, Iliuţă? îmi strigă rîzînd bătrînul.

Eu mă repezisem spre fundul şopronului…

Mă întorsei la lumină; mă luai după bătrîn. Sărirăm amîndoi pîrleazul. Venea din partea cealaltă, în fugă, şi Mărgărinta. Prin iarba mare, în ograda noastră, ţupăia, cu aripa frîntă, hultanul. Moşu Sava se apropie de el, întinse mîna. Hultanul căscă ciocul cîrligat şi, sprijinit în coadă, cu pieptul dîrz, îşi răsfira în laturi aripile ca două evantalii. Cînd bătrînul îl atinse, duşmanul ciocni cu clonţul, apoi, prăvălindu-se pe spate, repezi ghiare ca de oţel, încleştînd mîna care voia să-l cuprindă.

Moşu Sava scoase o sudalmă straşnică şi ridică în sus degetele sîngerate. Apoi, aplecîndu-se, într-o clipă puse asupra paserei ciubota-i uriaşă. Duşmanul bătu pămîntul c-o aripă, apoi rămase neclintit şi zdrobit. Avea în vîrful clonţului o boabă mare de rubin.

De departe, găinile şi curcile ogrăzii, cu strigăte scurte, îl priveau uimite, cînd c-un ochi, cînd cu altul. Baba Mărgărinta apucase de o pană şi, rîzînd, ridicase în sus, în soare, o aripă uriaşă, dungată alb, negru şi roşcat. Dar mie nu-mi venea să rîd, căci mîna lui moşu Sava, cu care purta el tesla, era toată brăzdată cu roşu. Cu ochii în lacrimi priveam în juru-mi şi înţelegeam că duşmanul nostru, care venise din adîncul cerului şi căzuse fulgerat, nu era o pasere de rînd.

(Din volumul „Neagra Şarului“ 1922)

PUICA

Îţi aduci aminte, dragă prietine, cît de gingaşă şi de slăbuţă era Puica acu un an, cînd mi-ai adus-o de la Galaţi? O noapte întreagă, care poate i s-a părut nesfîrşită, a chelălăit în cuşca rece, cu gratii. Pe urmă am aşezat-o între noi, într-o sanie şi, venind repede spre casă, o acopeream cu poalele paltonului: era necontenit înfiorată de frig. Şi ea îşi întorcea spre noi ochii inteligenţi, umezi şi ne privea. Avea o privire de om.

Pentru copii a fost o bucurie aleasă. Au mîngîiat-o pe rînd şi Lia şi Mitică. Au întrebat-o cîteva lucruri importante. Au rupt din bucăţile lor de pîne şi i-au dat, cu vîrfurile degetelor, să mînînce. O priveau cu oarecare sfială. Mai ales Mitică avea nişte ochi mari, albaştri, uimiţi. Şi-i vorbea încetişor, cu glasu-i mîngîios:

— Mata vrei să mînînci cafea cu lapte? Da?

Încet-încet s-au împrietinit. Bunica a făcut Puicăi un feredeu şi amîndoi copiii, Lia subţirică şi năltuţă, foarte serioasă şi gînditoare, şi Mitică bunduc greu, privind cu uimire noutăţile vieţii, au fost de faţă, au stat lipcă acolo. Bunica a şters căţeluşa frumos şi a învălit-o. Mitică a început a rîde:

— Acu-i fată!…

Puica îl privea, parcă-i rîdea, cu ochii ei cuminţi, în şalu-i umed, în broboada cu oarecare măiestrie aşezată. Atunci, Lia i-a zîmbit cu milă şi i-a pus o întrebare:

— Mata, cînd te spală, nu plîngi? Eu plîng!

Aşa, Puica a dormitat pe lîngă vatră toată iarna în zile viforoase. Sta cu botul pe labe şi visa. Cîteodată tresărea şi scheuna moale. Iar prin horn se strecura vîntul, crescîndu-şi şuierul adînc, ca o sirenă depărtată de vapor. În zile limpezi ieşea pe omătul bătucit din ogradă, se zvîrlea în copce sprintene, se oprea în faţa cerdacului de unde o priveau copiii, îmbujoraţi la obraji, se pleca pe labele de dinainte, cu botul întins, şi dădea din coadă. Apoi, deodată sărea în laturi, hămăind înăbuşit, scurt: se rotea şi se arunca veselă în toate părţile: fn urmă, intrată în bucătărie, se aşeza la marginea patului pe labele dinapoi şi privea neclintită, gravă, la motanul care clipea somnoros şi-şi sticlea în bătaia focului blana neagră, pătată cu alb.

Aşa a ieşit din căţeluşa aceasta, în primăvară, un pointer minunat, alb, cu pete galbene, cu capu-ncordat mîndru, cu trei creţuri adînci între ochi, cu o înfăţişare aşa de vioaie şi cu nişte priviri care vorbeau fără cuvinte.

În mişcări era ca un fulger. Cînd scoborau copiii scările în ogradă, se rotea în jurul lor ca un vîrtej: apoi se aşeza la pămînt şi-i privea cu creţurile din frunte adîncite, cu ochii plini de lumină. Cînd o luam la cîmp, ca să-i dau cele dintăi lecţii, o pornea razna prin strălucirea zilei, după fluturi, după rîndunele, săgeta la înălţimea ierburilor: acu o

vedeam lîngă un hat, acu ridica botul în vînt pe vîrful unui muncel, pe urmă dispărea ca o nălucă, n-o mai vedeam un răstimp şi dintr-odată o simţeam lîngă mine pe cărare, îmi atingea o mînă cu nările-i mişcătoare.

Dar încet-încet, am domolit-o. Îmi înţelegea glasul, asculta fluieratul prelung care-i imita numele, se oprea din fuga-i de vînt, întorcea capul spre mine, se înturna supusă, se lipea la pămînt de picioarele mele, bătea din coadă şi mă privea ţintă: parcă cerea iertare.

Cînd a dat peste cea dintăi prepeliţă, într-un cîmp larg de trifoi, într-o dimineaţă lină de început de vară, a rămas încremenită, ca de piatră, cu capu-ncordat şi-ntors puţin într-o parte. Pe urmă, la zborul paserei, a tresărit şi a zvîcnit înainte, în copce iuţi, largi, cu botu-nălţat, cu urechile mari, fluturînd.

Era o fiinţă cu multă simţire Puica; şi ochii, mai ales ochii, erau plini de viaţă omenească. Mă urmărea supusă şi tăcută ca o umbră, pretutindeni. Într-un rînd am voit s-o las pe malul iazului şi am intrat cu ciobaca în cosor şi în papură, după raţe. S-a zvîrlit în apă, şi-nota lîngă lopată, se încurca între liane, se sugruma, murea, dar se zbătea să m-ajungă şi mă ţintea cu punctele-i de soare.

Prietină tot mai bună era şi cu Lia, şi cu Mitică. Îl privea gînditoare pe Mitică mai ales, cum se năcăjeşte să-şi puie în spate o puşcă închipuită, cum încordează un arc. Îi asculta glasul melodios:

— Puică, Puică, eu am să te-mpuşc…

Şi Lia rîdea, scuturîndu-şi pletele, sticlindu-şi în lumină viorelele, iar Puica clipea din ochi şi mişca încet, mulţămită, din coadă. Înaintea lor se întindeau livezile neclintite şi aria albastră a cerului. Venea un strigăt de cuc din depărtare; într-un nuc gîngăvea fluierat grangurul din toţi anii; din grădiniţă adia un miros gingaş de rozetă: nevastă-mea sta aplecată asupra unei cărţi în balcon, şi eu, răsturnat pe patul de campanie, alături, mă gîndeam la locuri minunate, la depărtări nemăsurate şi la istorii vechi, în lenea zilei de vară.

Iar în toamna asta, Puica mi-a fost tovarăşă la multe expediţii. Ne-a apucat odată o furtună, altădată o ploaie cu găleata. Am suferit şi am tăcut amîndoi, grăbind paşii spre cel mai apropiat adăpost pe care-l vedeam înainte-ne. De cele mai multe ori am colindat dealurile şi văile pe vreme liniştită, prin porumbişti pălite de cel dintăi brumărel, pe haturi sărăcite de secetă, prin mirişti aurii. Cîte un iepure sărea din covru, ori din dunga unei brazde, trasă între două ogoare: pornea fugă spăimîntată cu urechile înălţate; în liniştea zilei pocnea puşca. Puica făcea cîteva copce sprintene… Şi spre sară veneam obosit spre casă; priveam cum s-aprind pe Halm focurile; ascultam un bucium care adia de departe, de peste hotar, din Cordun; lucirile asfinţitului se ştergeau; în sat, la Oprişeni, se aprindeau focuri în ogrăzi, mugeau vitele la

mulsoare, chemîndu-şi viţeii; apoi o linişte mare se întindea peste toate şi eu mergeam încet printre livezi.

Acu cîteva zile, sîmbăta trecută, am lăsat-o pe Puica acasă. Eu m-am dus fără ea, la o goană, în pădurea Vladnicului. Am stat două zile acolo, am bătut cărările pădurii, hăitaşii şi vînătorii au spăriat mulţi locuitori ai desişurilor, şi mă întorceam cu un prietin acasă, aducînd cu noi un ţap, pe care, ca oricînd, îl împuşcase un ţăran c-o rablă de puşcă. În gară la Paşcani, aflu că în ajun a murit acasă, Puica.

Dintrodată m-a cuprins o mîhnire mare, parcă îmi murise un prietin.

Acu înţeleg de unde venea mîhnirea aceea, cu ce zile senine ori mohorîte era legată, înţeleg că viaţa unei fiinţi neînsemnate se amestecase cu surîsul copiilor, cu miresmele grădinilor, cu un trecut care adaogă o pagină la poezia amintirilor… Stam lovit de vestea morţii aceştia şi încet-încet se adunau clipele fărîmate ale vieţii aceleia, care se împleticise cu viaţa mea. Şi, închizînd ochii în legănările vagonului, vedeam fixă înainte-mi privirea aceea deşteaptă şi înţelegătoare de om.

Acasă toţi erau mîhniţi. Mă aşteptau cu vestea aceasta nouă. Copiii dormeau.

Am avut o întrebare numai; „Cum a fost?“…

Şi nevastă-mea mi-a povestit înduioşată sfîrşitul Puicăi.

Poate a otrăvit-o vr-un mahalagiu, care se duce regulat la biserică şi face cruci mari, ori poate a lovit-o greu în deşert. Sta tăcută, cu privirile înegurate, la locul ei, pe pat, în bucătărie. Nu s-a sculat să se ducă la mîncare. Dormita parcă. Aşa a stat sara, în lucirile focului, cu botul pe labe. Pe urmă într-un tîrziu, noaptea, a început a geme încet-încet, parcă-i era frică să nu deştepte pe cineva. A doua] zi, dimineaţa, tot în locul acela stătea. Copiii au tropăit repede pe scări şi au dat năvală s-o vadă. Lia întreba:

— Bunică, bunică… Ce are Puica?

„Bunica” a căutat-o, a pipăit-o… Căţeluşa gemea, apoi s-a ridicat încet pe labele de dinapoi. I-a pus dinainte o farfurie cu lapte. Puica a început a da domol din cap la dreapta şi la stînga. „Uite, face ca un om”… zicea bunica, uimită şi înduioşată. „Nu-i trebuie nimica…”

Au venit toţi ai casei s-o privească. Slăbise şi sta tristă la locul ei. Lia o privea pe gînduri cu albăstrelele ei duioase: Mitică i-a pus mîna pe bot şi a întrebat-o lin:

— Ce ai mata, Puică? Ce te doare?…

Atunci, căţeluşa s-a mişcat o clipă. Voia să lingă mîna care o mîngîia pentru cea din urmă oară. Apoi s-a uitat spre uşă. Poate mă aştepta pe mine. S-a aşezat după aceea iar pe lăvicerul ei, cu botul pe labe. Avea tresăriri uşoare în deşerturi. Ochii i se umbreau cu cît treceau clipele: parcă plutea o negură cenuşie în ei. Au ieşit copiii.

Nevastă-mea a învălit-o şi a lăsat-o liniştită, cu ochii închişi. Parcă dormea. Din somnul acela nu s-a mai trezit.

Au îngropat-o adînc, în fundul grădinii, sub nucul în care va cînta grangurul la vară.

— Să vezi cît era de frumoasă şi de liniştită, îmi spunea nevastă-mea cu lacrimi în glas. Copiii au întrebat-o de o mulţime de ori… Acum s-au culcat… Ei nu ştiu nimica…

Acuma îţi scriu rîndurile acestea, ca să ştii şi tu ce soartă a avut darul tău. În toată viaţa ei scurtă, căţeluşa aceasta n-a fost decît un prilej de bucurie: a fost tovarăşă în ceasuri de linişte, la rătăcirile mele departe de oameni: avea un loc întins in viaţa noastră de familie, în jocurile copiilor. A murit. Unul dintre cetăţenii tîrgului a otrăvit-o, ori, trecînd spre treburile lui, a izbit-o cu piciorul în deşert.

(Din volumul „O istorie de demult” 1908)

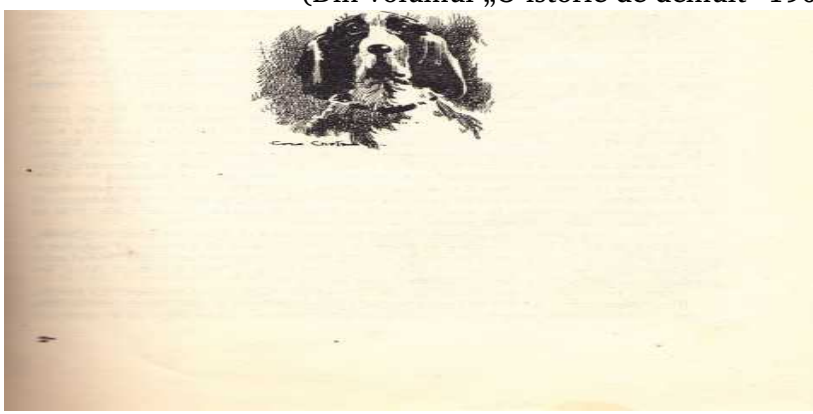

MOŞ-CRĂCIUN

În partea de la vale a satului, curgea pîrăul lui Berbec, şi dincolo de pîrău, se înălţa pieptiş dealul Morii. Dealului îi zicea aşa pentru că pe apa lui Berbec, în susul satului, la poalele coastei, umbla o moară. Din vechi zile ridicată de un gospodar din neamul Berbeceştilor, fusese purtată cu vrednicie din generaţie în generaţie de feciorii mezini, după datină, ş-acuma, în vremea copilăriei mele, umbla pe sama lui moş Gavrilaş Berbec. Istoria, plină de lucruri ciudate, a morii şi a morarilor, pe vremea turcilor, a grecilor şi a Zaverei, pe vremea ruşilor şi a nemţilor, o spuneau cîteodată babele, la clacă de tors ori de desfăcat păpuşoi, — eu însă nu-mi mai amintesc nimic. Ştiu numai c-o ascultam cu mare uimire şi înfiorare.

Moara, pitită în rovina pîrăului, aşezată trainic pe taraşi negri de stejar, parcă se ferea de vederea oamenilor, subt o şandrama largă cu streşinile mari ş-aşa de joase, încît miţele puteau sări de la pămînt pe acoperiş. Era durată din bîrne şi era aşa de tare, încît trecuseră peste ea, fără s-o clintească, toate puhoaiele şi viforniţele anilor. Un val iute de apă venea din pîrău pe jghiab negru de scînduri, şi roata cu speteze, izbită, tresărea din somn ca subt o lovitură de bici, şi prindea să se învîrtă zornic. Înlăuntru, pietrele porneau o huruială înăbuşită, şi teica bătea în tact regulat şi monoton.

Pe moş Gavrilaş Berbec îl văzusem de cîteva ori pînă-n anul de care povestesc, dar de departe, — căci noi copiii ne sfiam de el. Îl văzusem la jghiab, în bătătură, îl zărisem pornind încovoiat în susul pîrăului, la rîmnicul unde se iezeau apele. Ştiu că avea un suman sur, o căciulă roşcată ş-o barbă mare.

Într-o iarnă, pe cînd eram bucher şi mă bucuram de prima mea vacanţă de Crăciun, — simţind că încep a avea putere şi drepturi pe lume, cerui cu plîngeri şi suspine o săniuţă de la moş Irimia, omul nostru de ogradă. După ce bătrînul mi-a cioplit-o şi mi-a încheiat-o dintr-un fag bun, luai pe frate-meu Matei, c-un an mai mic decît mine, ş-o pornirăm cu cîrdul de băieţi ai satului, spre dealul Morii.

Era o iarnă tare şi bogată în zăpadă. Pîrăul era îngheţat şi troienit. La rovina morii, se zărea numai un sul de fum izvorînd şi împrăştiindu-se spre cerul verziu. Din moară se vedea o pată neagră, ca un covru de sălbătăciune, numai după ce ne căţăram cu săniile sus, pe creasta dealului. În ziua cu soare şi cu puţin ger, parcă anume dăruită de Dumnezeu copiilor, — noi, toţi băieţii satului, făceam o larmă nemaipomenită. Şirag ne ridicam pe costişă, încovoiaţi şi trăgînd săniile după noi; şirag ne dădeam drumul pe stecluş, chiuind şi urlînd.

Abia atunci învăţam cîrmuirea săniei, şi Vasile a lui Pînzaru, cel mai meşter în treaba aceasta, mă dăscălea. Deşi eram feciorul boierului, el îmi vorbea ca unui învăţăcel.

— Măi Tudoriţă, îmi zice el. Bagă de samă să nu te hartoieşti, adică să nu vii pe-o coastă, c-apoi te duci de-a tăvălucul şi-ţi beleşti nasul. Îndreaptă sania la drum bun cu picioarele, lucrează din călcâie — ş-apoi să vezi cum merge: ca trinu!

Cum se şi cuvenea, teoria lui o însoţi şi de practică.

El se aşează dinainte în săniuţă şi eu la spatele lui, ţinîndu-l strîns pe după piept, cu amîndouă mînile. Cu şiragul de săniuţe după noi, o pornirăm la vale într-o furtună de pulbere de zăpadă. De simţirea de fericire a zborului în lumina zilei, pe omătul alb, în răceala aspră, îmi amintesc ş-acuma ca de una din cele mai rare clipe ale vieţii. Omătul clipea în mii de colori şi scîntei; ochii mi se încălziră şi obrajii mi se aprinseră; în tot trupul simţeam o furnicare aprigă. Săniuţa repezită mergea fulgerător, apoi deodată o simţii că saltă în sus. Mă trezii pe troianul ridicat la malul pîrăului de băieţi, ca să taie iuţeala şi să oprească săniuţele.

Vasile a lui Pînzaru se zvîrli în picioare, mă apucă de-o mînă şi mă feri la o parte; alte sănii veneau la vale ca repezite dintr-un tun.

— Ei, îţi place? mă întrebă rîzînd, cu buza de sus încreţită deasupra gingiei.

— Tare-mi place! strigai eu înflăcărat.

— Atuncea mai hai odată, măi Tudoriţă!

A doua oară săniuşul a fost cu peripeţii.

Sania din frunte s-a hartoit, s-a prăvălit; şi noi, şi ceilalţi care veneau pe urmă, ne-am încurcat, ne-am izbit, ne-am răsturnat. Dar totul s-a petrecut cu atîta repeziciune, încît n-am mai avut cînd mă înspăimînta. Vasile Pînzaru iar rîdea şi mă întreba pe cînd mă ridica de jos:

— Ei, dar acu ţi-a plăcut?

— Mi-a plăcut ş-acuma! zisei eu scuturîndu-mă de omăt.

— Atuncea mai hai odată!…

Cînd mi-a venit şi mie rîndul să mă aşez la cîrmă, cu frate-meu la spate, — Vasile Pînzaru şi-a bătut căciula de pămînt ş-a strigat către băieţi:

— Staţi, măi! Acu se chiamă că feciorul boierului dă izamin la sanie! Ia să vedem.

M-am aşezat: frate-meu m-a cuprins strîns: am pornit. Nu îndrăzneam a chiui; eram cu sufletul neliniştit, dar eram încordat cu luare-aminte. Sus, toţi copiii stăteau grămădiţi şi priveau. Am izbutit să îndrept săniuţa pe drum bun, simţeam strînsoarea fratelui meu ca un cleşte tremurător; m-a cuprins o bucurie nebună cînd am săltat pe dîmbul de zăpadă şi zborul mi s-a oprit.

— Ai văzut? strigai eu cu mîndrie către Matei.

Sus, pe deal, băieţii satului chiuiau.

— Brava, măi Tudoriţă! striga Vasile Pînzaru. Ţi-am pus noata zece!

Isprava aceasta m-a aşezat deodată în rîndul celor mari. Eram aţîţat şi vesel.

O putere necunoscută îmi intrase în trup. O dată, de două ori, de zece ori, de nenumărate ori, ridicai dealul cu cîrdul de copii. Umblam într-un şirag pestriţ de haine largi, de ciubote şi opinci mari. Unii băieţi erau cu cojoacele, alţii cu mintene strînse pe trup cu frînghiuţe. Căciulile le cădeau pînă la nas. Dar cu toate straiele grele, opincile încărcate cu paie şi căciulile dintr-o oaie, toţi se mişcau cu hărnicie, nedoborîţi, neosteniţi. Departe, pe la podul de peste pîrău şi pe şosea, treceau gospodari cu săniile; se opreau o clipă, priveau la prăvălirile noastre şi ascultau chiotele, apoi dădeau din cap, spuneau ceva unul către altul şi porneau mai departe…

Dar soarele începu să împurpureze asfinţitul şi ceaţa munţilor albaştri se făcu viorie. Băieţii se trăgeau unul cîte unul spre sat. Încovoiaţi ca subt o povară, cu frînghiile săniuţelor pe după umăr, cu mînile în mînici, porneau domol, trudiţi, ca după o muncă grea. Gerul amurgului începu să scapere pe întinderi; în scăderile luminii, omătul căpăta o nuanţă albăstrie. O fată mare, îmbodolită pînă la nas, veni, c-o nuia lungă, pînă la poalele dealului şi luă de dinapoi pe Vasile Pînzaru, dascălul meu de săniuş: — Da’ bine, măi răule, toată ziulica ai să te dai de-a tăvălucul pe deal? Fă acasă mai răpede, că te chiamă tătuca!

Era încă lumină; satul era la o bătaie de puşcă; mă hotărîi să mă mai cobor de cîteva ori cu săniuţa din vîrful dealului.

Eram neobosit, îmi părea rău că o zi aşa de frumoasă se isprăveşte aşa de curînd. Pînzaru şi cu soră-sa dispăruseră în sat, pe la podul de lemn.

— Da’ noi nu mergem acasă? îndrăzni să mă întrebe Matei.

— Ba da, dar să ne mai dăm încă o dată.

— Mie mi-i frig la mînă… scînci el.

— Ei, lasă; suflă şi tu în degete, că te încălzeşti. Hai să ne mai dăm odată…

Cînd Matei porni a plînge încet şi cînd mă hotărîi în sfîrşit să pun un capăt petrecerii mele, — băgai de samă că se lasă grabnic înserarea. O lucoare trandafirie mai zîmbea pe munţi, dar pădurile erau sumbre, şi-n rîpa pîrăului se furişa întunecimea. În sat se aprinseră cîteva lumini. Pe cerul albastru, deasupra asfinţitului, născu flacăra albă a luceafărului.

Deodată simţii truda; picioarele mi se îngreuiară cumplit. Simţii şi frig ascuţit la mîni; degetele începură să-mi amorţească. Frate-meu

plîngea, cu pumnii la ochi.

Eram singuri lîngă rîpa pîrăului, venea noaptea; ce era de făcut? Nu înţeleg de ce mi-a venit deodată gîndul să răzbat pînă la moară. Era mai aproape. Pînă la noi, în sat, la curte, — drumul îmi apărea nesfîrşit.

— Haidem la moară! zisei eu.

Matei se luă după mine. Aflasem un liman. Îşi conteni plînsul.

Pe zarea dealului, deodată se arătă o umbră fantastică. Părea un animal mare cu coarne uriaşe. Fără de nici un cuvînt ne cuprinserăm de mînă şi începurăm a fugi, cu sania după noi. Animalul se opri o clipă, apoi, şi el spăriat, o luă la fugă pe coama dealului, pe lumina albăstrie a zăpezii.

— E iepure! zisei eu zîmbind lui Matei. S-a spăriat de noi!

Pe urme de sănii, răzbăturăm pînă la moara troienită. Apa pîrăului nu mai susura. Roata cu speteze era încleştată de sloiuri uriaşe de ghiaţă. Pe o ferestruică, răzbătea lumină.

Un căţel începu a lătra cu glas întărîtat dinlăuntru. Auzirăm voci. În uşa grea de stejar deodată se deschise un oblonaş, apăru un cap bărbos şi fulgerară doi ochi.

— Care-i acolo, măi! strigă o voce răguşită.

Frate-meu plîngea înfricoşat. Eu nu avui putere să răspund; parcă-mi îngheţase glasul.

Dar moş Gavrilaş Berbec înţelese dintr-o privire cum stau lucrurile. Auzii huruind un drug, uşa cea mare scîrţîi în bălămăli, şi moşneagul, cu capul gol, cu un cojoc mare între umeri, ieşi, făcu un pas spre noi, c-o vorbă bună ne cuprinse de mîni şi ne trase cu el în moară. Acolo simţii un miros tare şi rece de fum.

— Babă! deschide uşa! strigă moş Gavrilaş.

O uşă scundă se deschise şi lumina pătrunse în moara adormită şi îngheţată, plină de umbră şi de colţuri tainice. Intrarăm în lumină şi căldură, şi o babă cu obraz zbîrcit şi cu ochii mititei ne cuprinse în braţe.

— Îs băieţii boierului, zise morarul.

Baba ne pipăia mînile şi obrajii şi ne trăgea spre vatră, unde licărea o movilă de jar.

— Vai de mine şi de mine, moşnege! Mînile lor îs sloi! Şi obrăjeii li-s reci ca ghiaţa… Da' cum de v-aţi rătăcit aşa pe-aicea?

— Apoi nu vezi, babă, răspunse moş Gavrilaş, că-s cu săniuţa? S-au dat toată ziua pe deal, cu ceilalţi ghiavoli din sat. Au rămas la urmă şi i-a prins noaptea…! Acu ce faceţi? Aşa-i c-aveţi să dormiţi la moară?

Eu nu puteam răspunde; îmi erau fălcile încleştate.

— Aşa-i c-aveţi să vă învăliţi cu saci plini de făină? urmă rîzînd morarul, şi barba căruntă îi tremura. În loc să staţi colo acasă, într-o zi

ca asta mare, a Naşterii Domnului… hm! În loc să mîncaţi acasă numai mîncări cu zahar, — aveţi să ospătaţi la noi friptură de porc dintr-un hîrb de ceaun!… Vi-i foame?

— Mi-i foame! izbutii eu să vorbesc.

— Aşa? Atunci grăbeşte, babă hăi, şi mestecă mămăliguţa.

— Da' de spăriet nu v-aţi spăriet?

— Nu! răspunsei eu.

— Am văzut un iepure! scînci frate-meu.

— Săracii puişori! mormăi baba, plecată asupra hîrbului în care sfîrîia friptura.

Pe cînd ne dezgheţam lîngă soba caldă, pe cînd mîncam mămăliguţă, cu brînză şi cu friptura aceea minunată de slănină şi muşchi afumat care, în Moldova-de-Sus, se chiamă tochitură, — bătrînii se sfătuiau încet şi vorbeau despre grija şi despre zvonul de la curte, cînd s-a vedea că băieţii nu mai vin acasă…

— Lasă, babă, că-i întorc eu la cuibul lor!

— D-apoi or putea ei merge, amorţiţi şi trudiţi cum sînt?

— Mergem cu sania! răspunse morarul rîzînd şi scuturîndu-şi pletele.

După ce isprăvirăm de mîncat, bătrînii se întoarseră spre icoane şi se închinară

Priviră apoi spre noi: şedeam şi eu şi frate-meu neclintiţi, fără să mulţămim lui Dumnezeu. Morarul clătină din cap şi făcu: Hm! — şi mă gîndesc acum că trebuie să fi fost foarte amărît, cugetînd cît sîntem de păgîni…

— Hei, babă, grăi el; noi am avut nouă şi pe toţi i-am crescut şi i-am gospodărit; da' ei ştiau să facă cruce şi nu uitau să mulţămească lui Dumnezeu de pîne şi de sare!

— Ei lasă, moşnege, lasă! zise repede, blînd şi împăciuitor baba; îs nişte copii cruzi. Ce ştiu ei!…

Moşneagul clătină iar, cu nemulţămire, din cap; apoi, împreună cu baba, începu să ne învelească în lăvicere de lînă. Aşa, ca pe nişte săculeţe, ne luară în braţe şi ne purtară pînă în bătătură. Ne aşezară în

săniuţă.

— Să vă ţineţi bine! zise moş Berbec.

Îşi trase cojocul pe mînici, îşi îndesă bine căciula în cap şi strigă babei:

— Pune zăvorul, măi fumeie! Eu mă întorc îndată! Am să-ţi aduc ş-o leacă de dulceaţă de la crîşmă!

Stam neclintit în săniuţă. Moşneagul apucă de frînghiuţă şi porni. Noaptea era senină, şi cerul plin de stele scînteia. Din sat veneau rare lătrături de cîni. Se auzea în răstimpuri sunetul unei dobe, pe care un flăcăuaş o încerca ş-o pregătea pentru sara anului nou. Era ger cumplit şi paşii moşneagului scîrţîiau pe cale.

Ştiu nedesluşit că a fost o larmă ş-o bucurie mare la curte cînd morarul a intrat în lumina ferestrelor cu povara lui, — icoana sosirii însă nu mi-a rămas întipărită în minte. Dar drumul, pe malul singuratic al pîrăului, prin lumina albăstrie a cîmpiilor, pe la podul cel negru şi pe la poarta ţarinei, unde sta neclintit un copac bătrîn încărcat de promoroacă, — a rămas în mine ca o dîră de lumină. Moş Berbec, tăcut, cu căciula-i naltă, cu cojocu-i larg, cu cizmele-i grele şi cu barba lui mare şi căruntă, trăgea săniuţa, şi eu îl asemuiam cu bătrînul fantastic şi argintiu pe care-l văzusem zugrăvit în cele dintăi cărţi de poveşti pe care cu greu, silabisind, le cetisem.

(Din volumul „Ţi-aduci aminte…“ 1923)

DIMINEŢI DE IULIE

Sara, între moş Costache vizitiul şi-ntre copii, s-a făcut un legământ mare: a doua zi, cu noaptea-n cap, să se coboare toţi la iaz la Morişcă, ca să prindă peşte şi raci cu undiţile.

Nunuţa, acuma fată de liceu, nu văzuse niciodată un iezer în răsărit de soare şi nutrea în fundul sufletului un plan misterios: să se inspire şi să facă o poezie; căci şi marele poet francez, cînd a vrut să scrie Lacul, fără îndoială că s-a dus foarte de dimineaţă la baltă.

Ionaş, băiatul, visa sodom de peşte şi de raci, undiţile trase cînd cu dreapta, cînd cu stînga, şi crapi frumoşi şi mari sticlind şi zbătîndu-se în vîrful cîrligelor.

Duduia Adela, poreclită Nezu din pricina ochişorilor ei japonezi, nu zicea nimic; dar în lumina ciudată din genele ei pe jumătate închise, era o lume întreagă de vis, lumea necunoscută şi multiplă a curiozităţii.

Iar Viorica, fetiţa mezină, delicată şi cu voce moale, cu ochii languroşi albaştri sub sprîncenele negre, — avea o mare bănuială şi ruga din toată inima pe moş Costache să nu care cumva s-o lase acasă şi să n-o ia şi pe dînsa la iaz la Morişcă.

— Moş Costache… să ştii mata că merg şi eu! Să mă scoli şi pe mine!

— Bine, duduiţă, te scol… dar mamaia te lasă?

— Mă lasă. A zis că dacă mă pot scula, mă lasă să mă duc şi eu… Te rog, moş Costache, să mă iei şi pe mine!

— Bine, duduie Viorică, te luăm şi pe mata.

— Da! Chiar pe mine să mă scoli mai întăi şi mai întăi! se ruga cu însufleţire şi cu capul plecat pe un umăr fetiţa.

Moş Costache începu a rîde cu bunătate şi cu duioşie; apoi pofti pe cuconaş şi pe dudui să se ducă la culcare, dacă vor să se scoale în zori de ziuă. Şi după ce Ionaş mai inspectă şi mai pipăi o dată nenumăratele undiţi pe care şi le lucrase el de cu ziuă, — plecară cu toţii în casa cea mare, pe cînd vizitiul se lăsa c-un gemăt pe maldărul de fîn din preajma grajdului, şi se întinse cu faţa spre stele, în pacea ogrăzii boiereşti. Noaptea de iulie era călduţă ş-o adiere abia simţită trecea din cînd în cînd prin mestecenii din preajmă. Frunzele lor mişcătoare deodată luciră.

— A răsărit luna… mormăi bătrînul. Şi se-ntoarse pe-o coastă. În privirea lui trudită, o clipă se zugrăviră curtea naltă şi acareturile întinse, negre ca de cărbune, apoi pieriră, şi pleoapele-i căzură ca de plumb.

Şi cum nopţile de vară trec iute, ca-ntr-o bătaie de aripă, îndată

începură a cînta de straja a treia cucoşii, — întăi în poiata boierească, cu larmă şi bătăi de aripi, apoi în vecini, apoi în depărtări tot mai mari, muzical şi stîns. Şi moş Costache se ridică încet din cuibarul lui de fîn, se purtă prin lumina de sfîrşit de noapte a lunii pînă la fîntînă şi-şi răcori ochii cu apă rece; apoi, cum era înţelegerea, întinse pe fereastra deschisă de la odaia copiilor o vargă subţirică de undiţă şi împunse pe madama Ileana.

— Ce este? întrebă nu mult după aceea, cu glas somnoros, Nunuţa, care decusară voia să facă o poezie. Lasă-mă-n pace! Lasă-mă să dorm!

Bătrînul începu a rîde cu bunătate afară, lîngă cerdac.

Dar glasul subţire şi vioi al Nezului îndată se auzi, — ş-un obraz cercetător apăru în întunericul ferestrei.

— Vai! ce m-am spăriat! Mata eşti, moş Costache?

— Eu, duduie. Ş-am venit, precum ne-a fost tocmala, ca să mergem la baltă.

— Eu sînt gata îndată. S-a sculat şi Ionaş. Numai Nunuţa-i somnoroasă. Spune-i, moş Costache, să se scoale..

— Ce oameni! Ce oameni! bombăni fetiţa cea mare, sculîndu-se în capul oaselor. Ei, iaca merg, merg, nu mai faceţi atîta gură!

În cerdac, lîngă barba bătrînului, deodată răsări, tăcută şi fericită, şi mezina, în cămăşuţa ei de noapte.

— Merg şi eu, merg şi eu! cînta ea cu glasu-i dulce.

— Asta-i fata moşneagului cea cuminte… îi răspunse moş Costache, făcînd aluzie la o veche cunoştinţă a Vioricăi, din cel dintăi basm al nopţilor copilăriei.

Madama Ileana, în umbra odăii, începu a căuta straie, ghete, apă şi cafea cu lapte, — apoi, într-un tîrziu, copiii ieşiră tropăind şi împresurară în mijlocul ogrăzii pe vizitiu.

— Abia-s trei ceasuri… îi zise Nunuţa privind de aproape la ceasornicu-i micuţ de la încheietura mînii stîngi, — mie-mi era somn, ş-aş mai fi dormit…

— Ei, da, îi răspunse bătrînul; dar vezi că peştii şi racii s-au sculat şi ne-aşteaptă!

— Se-nţelege! se-nţelege! zise Ionaş. Prin urmare, hai să mergem mai degrabă!

Şi apucînd din mîna bătrînului mănunchiul lui de undiţi, o porni înainte, pe poartă.

Cînd ieşiră în drum, luna mare şi plină li se arătă deodată deasupra ulmilor. La lumina ei fantastică licăreau, fărîmîndu-se în mii de fire şi bulzi de argint, izvoarele de sub dumbravă.

— Apa asta, zise moş Costache, merge pînă hăt-devale; ş-acolo, la mori, se iezeşte. Acolo mergem noi…

— Să prindem peşte!… îl complectă băiatul, cu gravitate.

Şi tropăind mărunt, mergeau în jurul bătrînului.

Într-o vreme, la asfinţit, luna fu scrijelată de vîrfurile ulmilor, apoi intră în pădurice, şi-n curînd se stinse. Ş-atunci rămase în văzduh ş-asupra satului ca o ceaţă fumurie, pe cînd la răsărit năştea o foarte slabă lucire trandafirie.

Interesaţi şi uimiţi de tainica naştere a zilei, copiii se simţeau acum vioi şi înfioraţi ca de o nespusă bucurie. Bătrînul mergea cu fruntea plecată, cu pletele cărunte revărsate pe umeri, cu ochii lui mici plini de gînduri. Din cînd în cînd, răspundea zîmbind la cîte-o întrebare a copiilor. Apoi numai paşii li se auzeau pe cărarea uscată de secetă.

Ziua se întinse deplin pe lume. În căldarea văii, iazul luci deodată ca oţelul, şi copiii sloboziră strigăte de mirare. Morile cele negre porniseră la opusturi şi vuiau moale. Printre răchiţi tunse intrară pe zăgaz şi moş Costache se opri puţin ca să cerceteze un ochi mare de apă neagră, împresurat de o perie deasă de trestii.

— În locul acesta e foarte bine… declară el, cu linişte. Aici am prins eu mult peşte în viaţa mea!

— Aici? În locul acesta? întrebă cu interes băiatul. Arată-mi cum să pun rîma şi cum să zvîrl undiţa! adăogi el cu mare grabă.

Moş Costache îi arătă cum să puie rîma şi cum să zvîrle undiţa, şi el îşi vîra năsuşorul între degetele bătrînului.

— Eu vreau să prind raci, zise cu oarecare sfială Nezu.

— Bine, duduiţă, mata îi prinde raci. Şi bătrînul îi pregăti o undicioară cu carne şi meredeul.

Viorica îl privea cu interes cum desfăşură sforile, cum pune nada. Crezu că şi ea trebuie să arate ce preferă:

— Eu nu vreau să prind raci, — vorbi ea cu vocea-i dulce.

— Bine, duduie Viorica, mata să nu prinzi raci!

Deodată domnişoara Nunuţa strigă ascuţit:

— Uite o cloşcă cu răţuşte!

— Au ieşit şi ele dis-de-dimineaţă la prins peşte… zise bătrînul, pe cînd raţa sălbatică şi puii ei treceau lin pe apă, în marginea stufului. Brusc, apa îşi schimbă faţa, străpunsă de o săgeată albă; şi Nunuţa, fără să vrea, întoarse capul spre răsărit. Acolo, pe deal, în zarea depărtată, ţîşniseră, ca două coarne fantastice, mănunchiuri argintii de raze fine, şi chiar pe zare lame subţiri de nouri ardeau, pătrunse ca de un foc subteran. Curînd, toate se înecară într-o lumină mare, şi la linia orizontului apăru marginea soarelui, fulgerînd lumea.

Nunuţa rămase mută, cu sufletul încătuşat de-un farmec, — pe cînd bătrînul vizitiu, c-o mişcare lină, trăgea undiţa şi scotea în cea dintâi puzderie de soare o ochiană cu aripioarele roşe. Copiii bătură din palme, entuziasmaţi.

Moş Costache scoase chiticul din undiţă şi-l scuipă uşor:

— Ptiu! Noroc să deie Dumnezeu!

— La mine încă n-a venit! vorbi cu părere de rău Ionaş.

— Vine, vine, nu te teme, numai să ştii să-l scoţi… îi răspunse cu bunătate bătrînul. Uitaţi-vă cu toţii la plută. Cînd vine peştele şi-o ţîcneşte, pluta tremură şi înfioară apa. Cînd a prins peştele rîma, pluta se cufundă. Atunci smunceşti uşor de vargă şi tragi peştele afară… Uite, — aşa!

Şi bătrînul trase în lucirea răsăritului din baltă a doua ochiană cu pana roşă.

— La mine nu vine! se tîngui iar băiatul.

— Ba a venit, îi şopti bătrînul. Uite: ţi-a cufundat pluta! Trage!

Cu inima bătînd, Ionaş încordă varga, simţi în degete o vibrare uşoară şi cînd zvîcni peştele la faţa apei, apoi în lumină, zbătîndu-se şi sticlind, el înţelese că în clipa aceea se petrecuse pentru dînsul cel mai mare şi mai fericit eveniment al vieţii lui.

Puse altă rîmă, zvîrli undiţa şi rămase cu ochii la plută, într-o mare încordare.

Cu paşi uşori, moş Costache trecu la duduia Adela, îi apucă uşor vărguţa, trase racul de la fund şi-l prinse în cupa meredeului. Ea nu zise nimic. Privea racul, cu ochi sclipitori. Apoi, cu mişcări de mîţă şi cu mare luare-aminte, după o clipă, începu şi ea a trage undiţa şi a pregăti meredeul. Cînd văzu cel dintăi rac prins de dînsa, mişcîndu-şi greoi cleştele, tresări, dar nu dădu nici un ţipăt. Cu buzele strînse îl privi lung, apoi îl apucă delicat, cu două degete, şi-l azvîrli în coşul de alături.

Moşneagul o privea cu coada ochiului; şi dădu încet din cap, mai mult cătră sine, în semn de mare admiraţie.

Balta se umpluse de lumină. Din cînd în cînd, prin fundul ghiolului, treceau lişiţe şi găinuşi. Pe fire de papură se aşezau cumpănindu-se nişte păsărele mici, cenuşii, cu ochişori de mărgele negre. Pe deasupra, prin soare, mai treceau pescăruşi argintii, cu aripi ascuţite, bîtlani cu strigăte aspre şi urîte; se roteau vulturi cu pene frumos încondeiate. Şi-n apa iazului, la mal, gîngănii felurite, unele negre, altele castanii cu tighel roş, altele în felurite şi ciudate forme, se prigoneau într-o rază, într-un cerc de foc, şi dispăreau. Cete de peştişori mărunţi ţîşneau ca o ploaie la faţa apei şi se risipeau, fugind de gura lacomă şi enormă a ştiucii. La umbra malului, în adîncime, cu mişcări domoale, se arătă un timp un crap mare, ruginiu…

Toate acestea le urmărea cu ochi plini de uimire Nunuţa. Cîntau în sufletul ei, ca o poezie nouă, fără cuvinte. Pătrunsă de aceeaşi mişcare sufletească, surioara cea mezină se aşezase lîngă dînsa, subt o răchită pletoasă, privea şi întreba din cînd în cînd cîte ceva despre tainele şi necunoscutele lucruri din lumea aceasta nouă…

În dimineaţa limpede, între copii, bătrînul sta acuma liniştit şi

tăcut. Gîndul cel fără de hodină îi întorcea privirile mai mult înlăuntru decît în afară: poate ochii lui cei trudiţi urmăreau pînă departe, îndărăt, viaţa-i pustie de om năcăjit şi anii cei de demult, foarte de demult, cînd era mai multă lumină pe pămînt. Domnişoara Nunuţa îl privi într-o vreme, îl văzu cufundat în gînduri şi-şi aduse aminte că de cîte ori îi ceruse ea să-i povestească viaţa lui din trecut, el începuse a rîde cu tristeţă şi tăcuse… Dar totdeauna, după aşa întrebare, cădea pe gînduri şi şedea ca şi acuma, cu ochii aţintiţi, şi pîcîia ca şi acuma, din luleaua de lut roş.

În liniştea dimineţii se auzea ca-n vis vuietul înăbuşit şi slab al morilor. Bătrînul trase adînc din lulea, oftînd greu, apoi pufăi, şi fumul de tutun i se împrăştie ca o cunună în jurul feţei lui brăzdate şi melancolice.

.....

.....

Nunuţa scrie unei prietine de pension.

„Dragă Lucreţie, află că noi petrecem foarte bine. Ieri am fost a doua oară la iaz la Morişcă, cu moş Costache. A fost foarte frumos! Şi să vezi ce mi s-a întîmplat”.

„Domnişoara” Nunuţa se opreşte şi rămîne gînditoare, zîmbind, cu coatele pe măsuţă, cu ochii duşi în lumina de afară şi-n cerul cel albastru de deasupra dumbrăvii Ulmilor. Pe fereastra deschisă intră cîntecul sonor al prisăcii.

Mai întăi de toate, — se gîndeşte copila, — Lucreţia nu ştie cine-i moş Costache. Trebuie să-i scriu aşa, că moş Costaehe e un moşneag frumos, care ne spune nouă poveşti de cînd eram mititei. La dreptul vorbind, nu-i cu obrazul rumăn, cu straiele călcate ca în pozele din cărţi. E un biet moşneag de la noi, cu mînile mari, negre şi crăpate, aş putea chiar spune că-i urît, dar spune frumos. Nici nu-ţi faci tu idee, Lucreţie, cum povesteşte despre împăraţi şi împărătese şi despre întîmplări din vremea veche! E un om năcăjit şi-i vizitiu la noi. Tanti Cecilia îl priveşte cu dispreţ şi-i zice: „mojic cu luleaua-n gură”; dar nouă ne place să stăm cu dînsul şi ne ducem chiar şi la grajd, — bineînţeles pe furiş.

Ieri, joi, ne coborîm iar la baltă şi ne aşezăm sub sălcii. Am luat cu noi şi pe Fidel, — căţelul nostru. S-a aşezat şi el foarte cuminte lîngă mine. Se uita cum scot raci cu undiţa din fundul apei şi-i prind în meredeu. Dar se uita aşa, într-o parte, numai c-un ochi parcă, şi mîrîia încetişor, cu mare uimire.

Moş Costache zice:

— Se uită şi el la raci, cum mă uitam şi eu la masa împăraţilor, de care v-am spus asară.

— La nunta lui Verde-împărat? întrebă Ionaş, ridicînd capul.

— Da, la nunta lui Verde-împărat. Aşa nu văzusem eu tacîmuri de

aur şi cupe de cleştar, cum n-a văzut Fidel raci de cînd l-a fătat Doica. Numai duduia Nezu nu mă crede. (Nezu-i Adela, soră-mea cea cu ochii japonezi, despre care ţi-am vorbit!)

— Sigur că nu cred! răspunse Adela, privindu-l pieziş cu ochişorii ei pe jumătate închişi.

— Şi nici duduiţa cea mai mititică. Viorica, nu mă crede!

— Ba eu cred, moş Costache!

— Ce crezi? o întrebă Ionaş.

— Moş Costache a fost vizitiu la toţi împăraţii, zice zîmbind Viorica, şi ridică spre bătrîn ochii ei albaştri. Mai întăi, aşa spune el. Al doilea, mi-a spus şi Nunuţa.

— Apoi se-nţelege… confirmă vesel moş Costache, îndopîndu-şi luleaua cu tutun. Dacă n'ar fi fost, nu s-ar povesti.

— Foarte adevărat, foarte adevărat! adaog şi eu zîmbind.

Şi cu toţii ne simţim fericiţi de această taină a noastră, cu totul necunoscută tantii Cecilia.

Moş Costache îşi fumează luleaua. Apoi, într-un timp, zice către Viorica:

— Duduiţă Viorică, pentru că mata ţii la mine, eu am dat de veste unui cufundar să iasă pe baltă drept în faţa matale. Da' să nu te spării!

După acest cuvînt, cu toţii ridicăm capetele. La douăzeci de paşi de noi, într-un punct, balta clocoteşte uşor, şi deodată răsare deasupra luciului un cap straniu c-un moţ subţire, — ş-o pasere necunoscută iese apoi întreagă, împungînd aerul în toate părţile, c-un cioc ascuţit.

Viorica dă drumul unui ţipăt. Eu am tresărit. Dar izbutesc a mă stăpîni.

— Apoi dacă te spării, să-i poruncesc să se ducă! vorbeşte rîzînd moş Costache.

Şi paserea ascultă. Undele o înghit pe loc.

— Nu m-am spăriat defel… zice cu părere de rău Viorica.

— Bine. Să ştii mata, duduiţă, că paserea asta-i fecior de împărat. După cum e obiceiul, s-a dus în lume după vitejii şi după fete. Ş-a dat, ca totdeauna, peste zmăoaica cea ticăloasă, care l-a prigonit. Şi cum fugea el cu fata de-mpărat, a zvîrlit în urmă o perie.

— Ş-o cute…

— Da, duduie Viorică, ş-o cute, care s-a făcut o apă mare-mare… Şi fata de împărat a rostit un cuvînt de farmec şi pe loc s-au prefăcut în două paseri de baltă.

Şi s-au cufundat pînă la mîl, în locul unde stau racii. Şi cînd a ajuns zmăoaica la baltă, nu i-a mai găsit. Şi s-a întors foarte supărată la peştera ei. Şi, după ce s-a dus duşmanca, — iaca au ieşit paserile pe baltă…

— Au ieşit! strigă subţirel şi cu uimire Viorica.

Întradevăr, Făt-Frumos şi cu fata de-mpărat ieşiseră pe baltă nu

departe de noi şi înotau graţios printre flori albe de nufăr. Iar soarele scînteia în penele lor întunecate.

— Ce frumoase-s! zise Nezu ridicîndu-se-n picioare. — Uite racu! ţipă ea apoi repezindu-se spre undiţă. Paserile se cufundară ca prin farmec: parc-ar fi intrat în două flori de nufăr. Nezu alunecă pe malul pieziş şi căzu în apă. Îngrozită, începu a răcni c-o gură mare şi c-o voce ascuţită, ca şi cum o tăia cineva. Intrase în baltă pînă la genunchi, cu tot cu ghete. Acuma i se muia şi rochiţa cea nouă.

Dar deodată văd pe moş Costache lîngă dînsa, şi pe Ionaş al nostru cel tăcut alăturea. Au luat-o unul de-o aripă şi altul de alta şi au aburcat-o pe mal. Acolo Nezu se roti, privindu-se cît era de frumoasă, cu apa şiroind în juru-i, şi-şi duse pumnii în ochi, suspinînd cu durere.

— E-ei! vorbi moş Costache, scărpinîndu-se în cap. Acu am pus-o de mămăligă!

Îndată deschiserăm noi cu toţii un sfat grabnic şi serios, în care hotărîrăm că „nu-i nimica”. Moş Costache ne încredinţă că şi el a căzut în baltă de nenumărate ori. Domnu Ionaş observă numai că Nezu trebuie să se descalţe, ca să-şi usuce colţunii şi ghetele la soare. Fără îndoială! Şi moş Costache lămuri că şi el, după ce cădea în baltă, obişnuia să-şi usuce la soare colţunii şi ciuboţelele. Şi stropindu-le cu lacrimi, Adela îşi scoase ghetele, şi le aruncă nervoasă una îndărăt şi alta înainte. Cea dindărăt rămase cuminte la spatele ei. Dar cea dinainte se duse rostogolindu-se şi intră în baltă: apa năvăli în ea; şi se cufundă cătră mîl şi cătră raci, într-o clipă, ca şi cum pentru această menire o croise Scarlat cel şchiop, ciubotarul.

Alt ţipăt de durere:

— Valeu! valeu! am rămas desculţă; acuma ce-are să zică mama!…

— Ce poate să zică? o linişteam eu. Nu mai poate să zică nimica. Are să-ţi cumpere alte ghete.

— Valeu! n-are să mă mai lase la iaz, la prins raci!

— Tot ce se poate! o mîngîie şi Ionaş c-o voce îngroşată.

Aici era toată nenorocirea, şi lacrimile Nezului curgeau fără oprire.

— Ei, lasă acuma şi mata, grăi moş Costache. Ce-are să fie? N-are să fie nimica, întăi şi-ntăi, boierii au să-mi mulţămească mie foarte frumos, cu vorbe potrivite. Şi eu am să pun nasu-n pămînt ş-am să tac. Pe urmă, boierii uită. Şi iar venim la iaz, cu ciuboţele nouă, prindem raci şi ne uităm la cufundari…

Aceste vorbe mai îndulciră marea nenorocire a Adelei. Cu dosul mînii stîngi îşi şterse ochii şi nasul, apoi aruncă iar undiţa în baltă.

Dar soarele era sus, racii se leneviseră şi intraseră în cotloanele lor. Unul fără îndoială inspecta şi gheata Nezului şi prubuluia dintr-

însa un culcuş durabil. Iarăşi ţinurăm sfat şi găsirăm că Nezu trebuie să se supuie soartei şi să facă drumul pînă acasă desculţă; „desculţă, ca o fată de ţigan", cum spunea Ionaş, ca s-o mîngîie.

Deci pornirăm spre casă, ceva mai puţin veseli decît la venire. Nezu mergea ca pe ace, supraveghindu-şi foarte de-aproape picioruşele. Ochii ei dobîndiseră o pătrundere deosebită, căci descoperi în patru rînduri spini primejdioşi în pulberea drumului şi broaşte foarte urîte la marginea cărării. C-o schimonosităra mare a feţei sărea în lături, se apăra cu mînile; apoi, în vîrful degetelor, trecea în cealalta parte de drum.

Aceasta văzînd, moş Costache o luă în braţe. Noi desigur n-am băgat de sama că el mai ducea şi toate instrumentele de pescuit şi trăistuţele noastre cu racii număraţi. Găsirăm, ca şi Nezu, că asta era soluţia cea mai bună, în trista împrejurare de faţă. Aşa am intrat în triumf la curte; şi Fidel, care înţelesese că s-a petrecut ceva extraordinar, începu a lătra şi a sări împrejurul nostru.

Tata vorbea cu vechilul, în ogradă. Cînd ne văzu, încruntă puţintel sprinceana.

— Ce este? întrebă el cu grijă. Ce ai, Adeluţo? Eşti bolnavă?

— Mi-a căzut gheata în baltă! scînci ea cu mare durere, ducîndu-şi pumnii la ochi.

Tata puse mîna la gură; încercă să găsească o vorbă cumplită; dar eu îl înţelesesem dintr-o privire: aşa-i el totdeauna, bun şi vesel, şi tovarăş cu noi. Izbucni într-un rîs cu cascade. Şi Adela îşi luă mînile din ochi şi începu să rîdă şi ea foarte bucuroasă, ca şi cum la iaz avusese loc cea mai firească şi fericită întîmplare.

Dar în cerdac ieşise mama şi ne aştepta îngrijată.

— Ce s-a întîmplat? Ce s-a întîmplat? întrebă ea cu grabă. Ei, vezi, Adeluţo? Vezi că erai să te îneci? Alecule, Alecule! De ce rîzi? Uite-i că rîd toţi! Bine, frate dragă, ăsta-i prilej de veselie? Acu pe cine trimetem noi după ghete? Costache, ai văzut ce-ai făcut?

— Sărut mîna, duducă, — zise încet vizitiul. Nu-i nimica; bine că-s frumoşi şi sănătoşi!…

Bătrînul era liniştit; cunoştea el pe mama. O ştia bună şi cu multă stăpînire. Deci se pregătea, tuşind încet, să spuie „cum o fost". Dar dintr-odată se opri şi mormăi înăbuşit: „Îhî"! Cu camizolul alb fîlfîind, cu părul în trei etaje de *papillote*, tanti Cecilia năvăli în cerdac. Într-o clipă înţelese despre ce-i vorba, căci e foarte ageră. Înălţă ochii şi braţele la cer şi strigă plină de disperare:

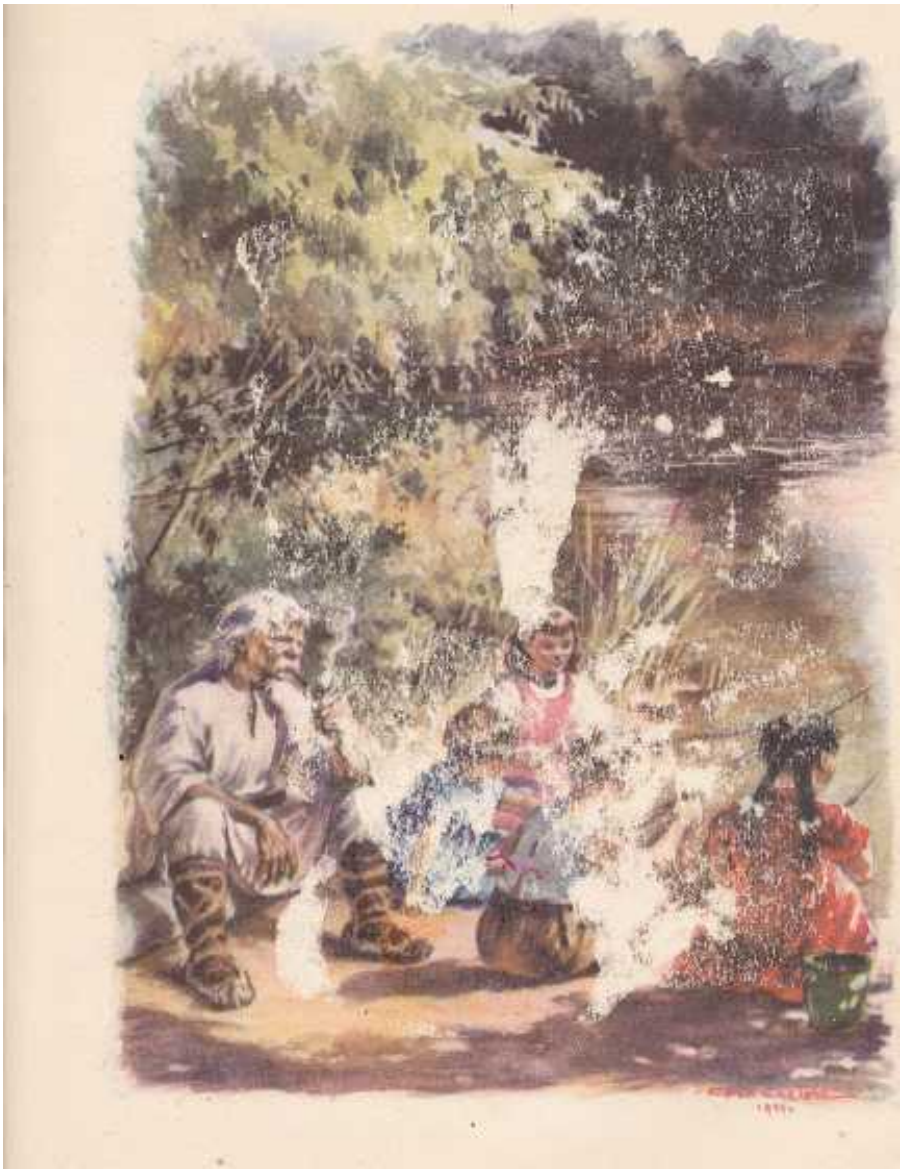

— *Mon dieu! Mon dieu!* Ce nenorocire! Copil neascultător!… În ce stare te văd! Desculţă! Desculţă! Dumnezeule! Cum ai putut veni acasă în asemenea stare!… Vină-ncoace! vină-ncoace!… Şi apucînd pe Nezu de-o mînă, o răsucea în toate felurile. Cum a fost? Ce a fost, frate dragă? Ţi-au căzut ghetele în apă? Ai căzut şi tu în apă? Nu te-ai înecat?

— Nu, dragă soră, îi răspunse tata cu linişte, zîmbind către mine. Nu s-a înecat!

— Precum se vede… îndrăzni încet moş Costache; şi Ionaş mă împunse uşor cu cotul.

— Tu să taci!… strigă tanti Cecilia, înturnîndu-şi spre vizitiu etajurile de *papillote*. Tu eşti cel vinovat! Iei copiii şi-i duci la iaz! N-am spus eu? Ce-i asta? Scoli copiii cu noaptea-n cap şi-i duci ca pe nişte pui de ţigan să steie cu undiţile pe malul bălţii! Să-ţi fie ruşine, că eşti om bătrîn şi nebun! Uite în ce stare mi-a adus copila, Dumnezeule, în ce stare mi-a adus-o!…

Nu fără să mă privească pe furiş, moş Costache îşi puse nasu-n pămînt şi nu răspunse nimica. Iar tanti Cecilia mărturisea lui Dumnezeu şi pămîntului o disperare fără nume, încît slugile şi oamenii curţii se adunaseră buluc în jur, ca la iarmaroc; iar Adela, înţelegînd tîrziu că s-a petrecut ceva nemaiauzit, începu să scîncească iarăşi, încet şi cu teamă, uitîndu-se spăriată cînd la tanti S e s i l, cînd la noi, cînd la picioarele ei pline de pulbere…

În liniştea livezii, în teiul din faţa ferestrei, un grangur fluieră batjocoritor. Nunuţa ridică fruntea, clipi, şi văzu înaintea-i foaia de hîrtie albă şi cele cîteva rînduri cu care începuse o lungă scrisoare către prietina ei cea mai bună. Stătu pe gînduri. Toată întîmplarea tremura în sufletul ei, căutînd o formă lămurită. Era plină de lumină şi de gesturi. Cum puse însă mîna pe condei, îi apăru vaga, se tulbură, se stînse.

„Şi să vezi ce ni s-a întîmplat! urmă ea zîmbind, şi peniţa scîrţîia pe hîrtie. Ceva foarte nostim, cu Nezu şi tanti Cecilia, sora tatei… Am să-ţi spun cînd ne-om întîlni. Acuma, ne mai avînd ce-ţi scrie, te îmbrăţişez”.

(Din volumul „Neagra Şarului” 1922)

POVESTITORII

Glas de căţel sună afară, în cerdac, de două ori: bau-bau!

Nunuţa se suci repede spre cei trei frăţiori ai ei şi înălţă un deget la gură:

— Pst! I-auzi! Bate Fidel!

Obrazul ei jumătate palid spre lampă, jumătate albăstrit de umbră, încerca să dovedească mare îngrijorare; ochişorii însă îi sticleau şireţi.

— Ia! Oare ce să fie?

Ionaş, bunduc de şase ani, îşi încruntă puţin uşoarele semne care-i ţineau loc de sprîncene. Stătu atent o clipă. Fără să privească spre soră-sa mai mare, zise c-o voce destul de liniştită:

— Nu-i nimeni.

Atunci Nunuţa începu a rîde. Rîsul ei se răsfrînse îndată şi pe feţele celorlalte două fetiţe mai mici. Cea mijlocie, Adela, poreclită, din pricina ochilor, Japonezu sau Nezu, îşi strînse pleoapele codate şi luminile-i luciră ca la mîţă: două linioare numai! Mezina, mai sprîncenată, cu ochi mai mari şi mai albaştri, rămase numai c-o încercare de rîs; privirile-i se înrourară.

Ionaş strigă rîzînd şi arătînd-o cu degetul:

— Uite, Nunuţă, Viorica vrea să plîngă.

— Nu plîng! Nu plîngl tresări repede şi subţirel fetiţa. Tremurîndu-şi buzele îşi înghiţi plînsul. Apoi întrebă, desmierdat:

— Unde-i dădaca?

— S-a dus la bucătărie; i-a venit un prietin răspunse Nunuţa.

— Da' mama cînd are să vie?

— S'a dus cu tanti şi cu tata în tîrg, cu trăsura. Noi trebuie să ne culcăm. Copiii nu stau tîrziu.

— Da' poveste cine spune în ia-sară? •

Ionaş interveni cu importanţă:

— Să spuie Nunuţa. Moş Costache nu vine; are treabă.

Nunuţa întoarse ochii gînditoare spre pata neagră a ferestrei. Vîntul iernii şoşotea şi se zbătea la geamuri: parcă cerea intrare.

— Cine-i? întrebă uşor şi tainic Nunuţa.

Fetiţele celelalte se mişcară pe divanul larg şi se lipiră de sora lor. O clipă ridicară ochii spre geam. Apoi cu capetele aplecate pe umeri, începură să cerşească:

— Nunuţă, spune mata o poveste… Tare te rugăm!

Sora mai mare făcu puţin botişor, şi dădu din cap de jos în sus repede, privind undeva departe. Ceilalţi, cu ochii aţintiţi asupră-i, aşteptau.

— Trebuie să învăţ „Movila lui Burcel”, zise Nunuţa. Mîni, m-ascultă tanti.

— Ai învăţat-o odată şi te-a ascultat! strigă Ionaş încruntat şi mustrător. Singură ai spus că te-a ascultat. Am auzit şi eu cînd ai spus-o. Vezi că eşti minciunoasă?

Nunuţa avu un zîmbet fin şi clipi repede din ochi.

— Vezi cum eşti? mormăi băiatul. Ba eu vreau să ne spui o poveste!

— Dac-aş fi eu moş Costache, aş putea spune, răspunse fetiţa cea mare. Degeaba te superi mata, domnule Ion!

— Ce! Eu nu vreau să-mi spui „domnu’ Ion”. De ce-mi spui „domnu’ Ion“? strigă băiatul privind încurcat spre ungherul sobei.

— Aşa-ţi zice şi moş Costache, băieţică! De ce te superi mata? Vezi că tu eşti cel mai supărăcios? Uite, fetele de ce nu se supără?

Fetiţele se alăturară mai mult de ea.

— Nunuţă, şopti glăsuşorul de flaut al Vioricăi; spune-ne o poveste c-un împărat ş-o împărătească… Vrei?

Şi ochii mari şi umezi ai mezinei priveau pe sora mai mare cu dragoste şi admiraţie. Nezu, cu ochii micşoraţi, pîndea pieziş supărarea lui „domnu’ Ion”.

Nunuţa îşi înălţă sprîncenele:

— Vai, Nezu, de ce te uiţi aşa? Ai să rămîi încrucişată! Nu ştii ce zice tanti S e s i 1?

Nezu îşi înălţă privirea în tavan.

— Na! strigă băiatul, lepădînd ca pe-o minge supărarea; uite, Nunuţă, cum se uită: ca raţa la uliu!

Nezu începu să-şi răsucească în toate felurile un moţ de păr bălan din frunte şi nu răspunse. Viorica ciripi iar, stăruitor:

— Ştii, Nunuţă, ce poveste frumoasă ne-a spus asară moş Costache!

— N-a spus-o asară.

— Dar cînd?

— Alaltăsară.

— Bine, bine… dar cum spunea? Cum era? C-un baci pe care-l chema Ion, şi cu Florin Făt-Frumos…

Nunuţa avea privirea ei de gînduri iarăşi asupra ferestrei, unde cerea intrare vîntul cel străin.

— Da, şopti ea domol… Foarte frumoasă poveste… Eu am cetit cărţi multe: toate poveştile; dar moş Costache spune mai frumos…

Şi ochii cu pupilele mărite se întoarseră deodată spre fraţii ei: ochi învăpăiaţi de inteligenţă şi inspiraţie.

— V-aduceţi aminte cum spunea alaltăieri? Parcă-şi aducea aminte. Era odată… pe-atuncea era altă lume… era odată un pui de împărat ş-un cioban bătrîn… Şi pe pui îl chema Florin Făt-Frumos, iar

pe cioban Ion, ca pe toţi ciobanii…

— Eu nu-s cioban, şi tot Ion mă cheamă… observă băiatul.

— Ei, nu se ştie; poate-i fi cioban cînd te-i face mare. Şi trăiau bine, şi petreceau; şi bătrînul făcea lui Florin bice de cînepă şi arcuri de alun, şi-l învăţa din cartea cerului ş-a cîmpului…

— Din cartea cerului ş-a cîmpului… murmură Viorica şi oftă, înfiorată de plăcere. Ceilalţi doi se foiră puţin, aşezîndu-se altfel, ca s-asculte mai bine.

— … Şi l-a învăţat şi la război… Şi i-a arătat noaptea pe cer: iaca asta-i găinuşa; iaca, asta-i steaua oilor… Şi cînd a venit vremea să se ducă în lume, s-a sculat şi s-a înfăţişat la împărat şi la împărătească. Sărut mîna, tătucă; sărut mîna, mămucă! Mi-a venit vremea cercărilor: de-acu mă duc în lume…

— Şi s-a dus în lume… şopti Viorica.

— S-a dus pînă la marginea pămîntului, la o zmăoaică urîtă… întrerupse, c-o mutră de respingere, Nezu.

— Da, urmă Nunuţa; dar pînă ce a ajuns acolo, a avut a pătimi multe. Pentru că, dragă duduiţă, ce ţi-i scris în frunte ţi-i pus. Şi s-a dus el în toate părţile şi s-a purtat bine după sfaturile lui Ion Ciobanu ş-a calului năzdrăvan, şi s-a întors după aceea la palatul de marmură neagră, unde se afla fata care-i era lui dragă. Ş-un lucru tot l-a uitat în graba lui, şi n-a făcut cum spusese ciobanul. Cînd să calce pragul palatului, nici n-a stupit înapoi, nici nu şi-a făcut cruce cu limba. Şi l-a ajuns balaurul din urmă şi i-a luat capul. Şi l-a îngropat în dumbrăvioară, lîngă fîntînă, pe unde trecea Ion Ciobanu cu mioarele… şi cu Fidel. Iar peste noapte a vrut Dumnezău să crească deasupra fîntînii o salcie. Şi trecînd ciobanul şi văzînd-o, a tras custura, a tăiat o crenguţă ş-a făcut o trişcuţă. Şi cînd a prins a cînta, trişca plîngea şi suspina cu glas:

Ciobane Ioane,
Ascultă trişca ce zice:
Balauru m-a îngropat aice.
Subt umbra răchiţii mele
A plînge măicuța cu jele…

Deodată Nunuţa se opri rîzînd:

— De ce plîngi, Nezule? întrebă ea cu mirare.

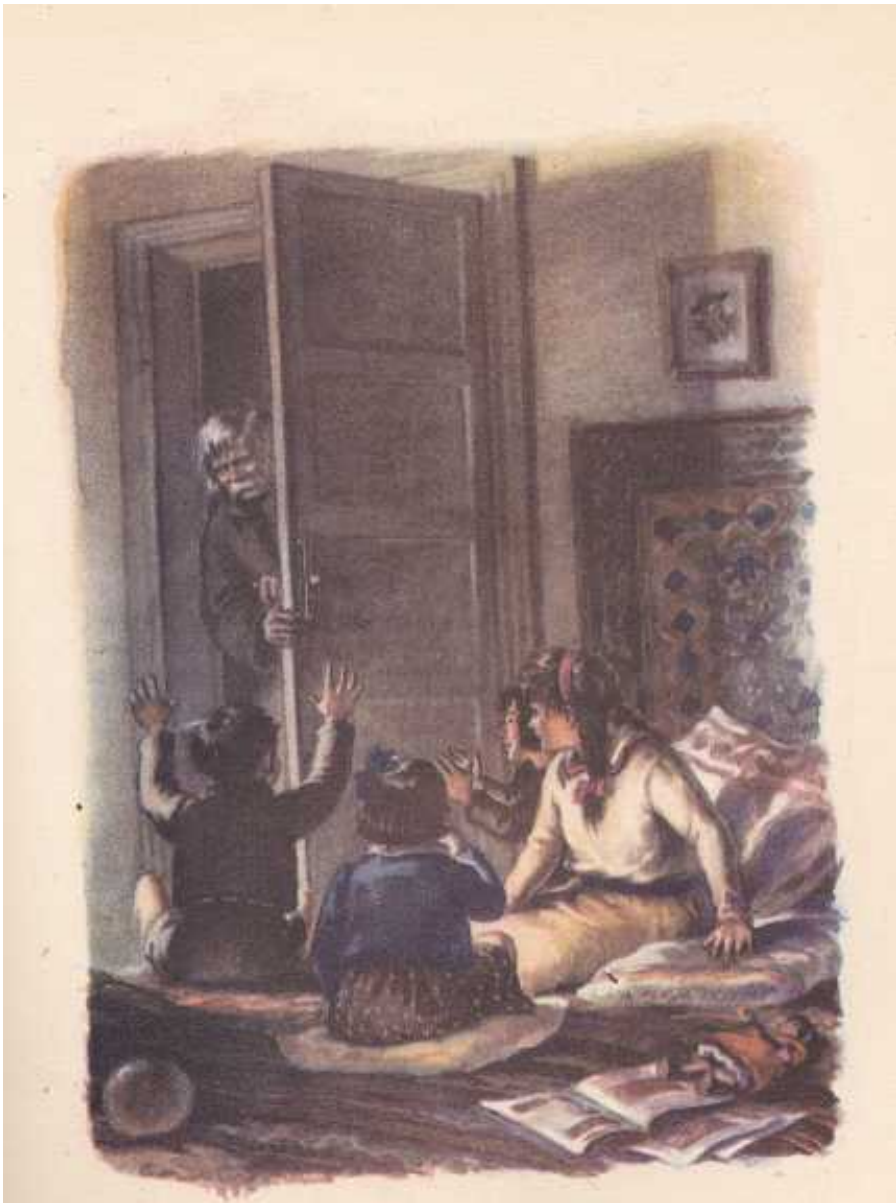

Cu luminiţele ochilor micşorate. Adela plîngea lacrimi tăcute. Băiatul întoarse capul şi hohoti scurt. Apoi rămase privind cu curiozitate. Viorica, trezită din farmec, se simţi şi ea cîştigată de ciudata jale a Nezului şi rouă de lacrimi îi umezi viorelele albastre.

Se stinse şi rîsul Nunuţei într-un zîmbet stînjenit. Pe urmă îi pieri şi zîmbetul.

Un răstimp tuspatru copiii rămaseră încurcaţi. Nezu îşi ştergea lacrimile. Ceilalţi o observau furiş.

— Mata spui ca şi moş Costache povestea… vorbi uşurel Viorica.

Şi Nezu iar plînge… ca şi ieri.…

— De ce să plîngă? vorbi cu bărbăţie domnu' Ion. Ea-i proastă; căci pe urmă Florin a înviat.

— A înviat? tresări cu bucurie Nezu.

— Se-nţelege, răspunse Nunuţa, vesel. Făt-Frumos nu moare niciodată. Nu ştii?

— Cum să moară Făt-Frumos! strigă indignat băiatul.

— Nu, nu moare, urmă Nunuţa. Făt-Frumos trăieşte în vac, şi-i apărat de toate. Vai, ce frumos spune moş Costache poveştile! Şi ştie aşa de multe!… El a fost de mult pe tărîmul celălalt ş-a cunoscut pe feciorii de crai, a văzut zmei şi balauri… Şi într-o zi s-a întîlnit cu Ileana Cosînzeana…

Domnu' Ion observă cu îndoială:

— Asta n-o mai cred eu. Numai aşa spune el.

— Ba da, ba da, şi pe faţa Nunuţei se arată zîmbetu-i fin. Moş Costache a fost la toate împărăţiile.

— Ei, şi ce făcea?.

— Ce să facă? Spunea ş-atuncea poveşti. Şi-nvăţa şi el pe feţi-frumoşi cînd erau mititei. Şi prin codrul de aramă a trecut, şi prin codrul de argint. Şi la fîntîna-lacrimilor l-au întîmpinat Dumnezeu şi cu sfîntu-Petrea.

— Mda!... mormăi băiatul. Parcă el îi chiar aşa de bătrîn…

— Apoi, băieţică, mata nu ştii că el îmbătrîneşte şi iar întinereşte?…

Nunuţa tăcu şi rămase cu ochii asupra ferestrei negre, urmărind un vis al ei şi înţelegînd, parcă, şoapta omenească a vîntului. Ceilalţi trei copii, puşi pe gînduri, priveau şi ei în gol şi înaintea ochilor li se înfăţişa bătrînul Costache, vizitiul… Avea un glas ciudat; cînd spunea o poveste, cînta parcă; ş-avea o lulea, ş-un chimir vechi, ş-un obraz brăzdat, ochii mititei, şi plete cărunte… Era un om din veacurile poveştilor.

Afară, în cerdac, Fidel bătu iar, de două ori, leneş: bau-bau! Sub fereastră duduira paşi. Pe urmă paşii trecură rari şi grei în săliţă.

— Vine Costache! strigă cu vioiciune mare şi cu bucurie Nunuţa.

Copiii săriră din locurile lor în picioare, frămîntîndu-se, apoi se aşezară iar pe divan, cu ochii aţintiţi asupra uşii. Prin deschizătură se arătă obrazul încreţit şi părul cărunt al lui moş Costache. Copiii îl salutară cu strigăte vesele.

— Moş Costache, moş Costache! cînta cea mititică bătînd din palme. Noi te-aşteptăm să ne spui o poveste… Noi te-aşteptăm să ne spui o poveste…

Zîmbind cu ochi blajini de poet, povestitorul intră în vîrful degetelor în odăiţa copiilor.

(Din volumul „Ţi-aduci aminte…” 1923)

FĂT-FRUMOS MĂZĂREAN

Bunica, în fiecare sară, spune o poveste nepoţilor. E aceeaşi poveste, foarte frumoasă poveste, povestea cu împăratul Măzărean. În fiecare sară, cei trei ţînci, doi băieţi şi o fetiţă, după ce se întorc de la masă, se cuibăresc în paturi şi încep să se roage cu glasuri dulci şi subţirele:

— Bunică, spune povestea.

Bătrîna întreabă cu mirare prefăcută:

— Care poveste?

— Povestea cu împăratul Măzărean.

— Apoi nu v-am spus-o ş-asară?

— Ne-ai spus-o, dar noi am uitat-o, bunicuţă. Spune-ne povestea cu împăratul Măzărean!

— V-am spus-o ş-alaltăsară şi-n toate serile de cînd s-a făcut iarnă.

— Da, bunică, dar tare te rugăm, mai spune-ne-o o dată!

Toţi trei îşi îndreaptă spre ea cicorile umede ale ochilor. Numai în cămăşuici, în aşternuturi, încep a sălta cu mînile şi cu picioarele, ca nişte ursişori albi şi s-aşează în jurul ei. Lucirea lămpii liniştite pe pletele bălăi deodată se răsfrînge în privirile obosite ale bătrînei.

Cu firişoare de aur în pupila mărită, fixată atent şi serios de nepoţei, bunica începe, parcă şi-ar aduce aminte de ceva de demult.

— Să vă spun. A fost odată, cine ştie cînd, în vremea veche, un boier sărac… Şi boierul acela avea un fecior…

— Bunică — o întrerupe nepoţelul cel mai mare, Niculăieş — mi se pare că ai uitat să spui că pe vremea aceea se potcovea purecele cu nouăzeci şi nouă de ocă de fier la un picior…

— Şi se suia în slava cerului şi i se părea că-i uşor… adăogă mezinul, Sandu.

— Da. Şi boierul acela avea un fecior… Şi acu, într-o zi, cînd s-a făcut feciorul mare, s-a înfăţişat la babacă-su şi i-a spus aşa: „Tătucă! Noi sîntem singuri pe lume. Eu mamă n-am şi lîngă dumneata am stat destul. Trebuie să mă duc în lume după noroc”. Aşa i-a spus. Şi bătrînul i-a răspuns: „Bine, du-te. Iaca eu îţi dau un cal şi armele mele şi binecuvîntarea mea”… Şi i-a dat armele şi calul, şi l-a binecuvîntat… şi s-a dus feciorul.

— L-a binecuvîntat… zice pe gînduri, ca un ecou, fetiţa.

— Bunică, harmasarul eu ştiu că era alb… observă Niculăieş…

— Alb?

— Da. Aşa spuneai mata, că era alb… Şi cînd a plecat feciorul şi-a luat cuşma din cap şi a sărutat mîna bătrînului. Trebuie să spui tot, bunică, aşa precum s-a întîmplat.

— Se-nţelege, se-nţelege. I-a sărutat mîna şi s-a dus…

— Dar de ce s-a dus? întrebă deodată gros, Sandu. Nu-i era frică să umble singur prin lume?

— Nu-i era frică, îi răspunse cu hotărîre Niculăieş. Măzărean era viteaz. Chiar a şi ajuns împărat…

— Se-nţelege. Văd că ştiţi povestea.

Lucia, fetiţa, interveni hotărît şi repede:

— Zău că n-o ştiu, bunicuţă! Spune-ne cum a ajuns Măzărean la sfînta Vineri…

Bunicuţa, cu glas moale, supraveghindu-se să nu mai uite nimic, urmează povestea, cu întîlnirile minunate cu vulturul, cu ştiuca, cu furnica… Ajunge la sfînta Vineri.

— Aici este o căţea cu dinţii de fier şi măselele de oţel, o întrerupse cu oarecare grijă Niculăieş.

Bunicăi i-i somn. Toată ziua a umblat, robotind prin gospodărie şi acum ochii i se umbresc în răstimpuri. Se razimă încet de perna de părete. Pleoapele-i cad ca-ntr-un fulger şi se ridică domol, grele.

— Da. Bate el la uşă şi sfînta Vineri întreabă: „Cine-i?" „Om pămîntean!" „Dacă eşti om bun, intră; dacă nu, du-te; că am o căţea cu dinţii de fier şi cu măselele de oţel, te face mii şi fărîme…" „Om bun, om bun, sfîntă Vineri". De atîtea ori ţi-am spus să-mi aduci lemne uscate. Nu vrea să ardă focul. Sînteţi nişte leneşi; numai la mîncare şi la somn vă gîndiţi!

— Bunică! bunică! strigă copiii scandalizaţi; nu dormi, bunică, spune povestea!

— Aha, da! Ce? Povestea? Cine? Care poveste?

— Povestea cu împăratul Măzărean, bunică! A ajuns la sfînta Vineri. L-a primit?

— Se-nţelege că l-a primit şi l-a găzduit frumos şi l-a întrebat de ce umblă prin lume.

Niculăieş se saltă şi sugerează:

— Dar mîna sfintei Vineri, i-a sărutat-o?

— I-a sărutat-o. Şi i-a spus aşa: „Eu sînt flăcău pribeag şi umblu prin lume după noroc. Şi norocul meu l-am visat într-o noapte şi se făcea că-i o fecioară în împărăţia de la Marea-Albastră… N-ai putea să-mi arăţi, maică Vineri, drumul la Marea-Al- bastră?"… „Da, fecior de Măzărean, drumul la Marea-Albastră-i drum cotit spre răsărit… Du-te înainte pînă la sfînta Duminică"… Şi a pornit Măzărean înainte…

— Întăi i-a sărutat mîna, stăruieşte neînduplecat Niculăieş.

— Da. Şi a pornit înainte, către sfînta Duminică. Ş-a mers, ş-a mers… Ş-a mers înainte… Ş-a mers… Care găină neagră? Am căutat-o. Nu era cu ou. Nu era.

— Bunică! bunică!! ţipă iar copiii…

— Ce-i, dragii bunicăi? răsare bătrîna, cu ochii bătuţi de văluri fumurii.

— Bunică, strigă Niculăieş, ieri am ajuns mai departe. Am trecut de sfînta Duminică ş-am ajuns la Împărăţie… Acu văd eu că nu mai ajungem la sfîrşit!

Bunica zîmbeşte:

— Mi-i somn. Sînt trudită. Vă spun povestea mîne-sară.

Şi mîngîie creştetul auriu al lui Niculăieş, favoritul ei.

— Da, bunicuţă. Da' împărăţia ceea pe unde a fost Măzărean acu mai este?

— Nu, numai este.

— Nici Măzărean nu mai trăieşte, nici împăratul de la Marea-Albastră. Aşa-i, bunică?

— Nu mai trăiesc. Au murit.

— Dar împărăţia şi cetăţile?.

— Împărăţia şi cetăţile s-au risipit. Acuma pe acolo-i pustie. Nu-i nici apă nici pom. Numai năsip cît vezi cu ochii. Nu se mai cunoaşte nimica

— Numai mata ai rămas de-atuncea, bunicuţă, şi-ţi aduci aminte de Făt-Frumos Măzărean…

— Da, da…

Şi bunica zîmbeşte trist portretului ei din tinereţă, atîrnat de părete, în umbră, drept în faţă, şi luminat uşor de zbaterile focului…

— Numai eu am rămas de-atuncea şi-mi aduc aminte…

(Din volumul „Neagra Şarului" 1922)

UN OM NĂCĂJIT

Trei zile bătuseră vînturi sunătoare de la miazăzi, pămîntul se zbicise, şi-n dumbrăvioara din marginea satului, la malul Siretului, începuseră să înflorească galben cornii. Băiatul cel mai mititel al lui Dumitru Onişor ieşise cu şase oi la mugurul proaspăt al primăverii.

Era un copilaş palid şi mărunţel şi tîra pe pămîntul ravăn nişte ciubote grele ale unui frate mai mare. Ridică spre mine ochi trişti învăluţi ca-ntr-o umbră cenuşie şi-şi scoase cu anevoie din cap pălărioara veche pleoştită ca o ciupercă. Îmi dădu bună-ziua c-un glas moale în care suna o suferinţă timpurie; apoi, acoperindu-se, înălţă deasupra oilor toiegelul alb, îndemnîndu-le spre crîng.

— Ce mai faci tu, măi flăcăule? îl întrebai eu. Ai ieşit cu oile la păscut?

— M-a trimes tătuca să le mai port… îmi răspunse el serios, cu glasu-i subţirel şi peltic; şi se opri.

Oile se opriră şi ele şi întoarseră capetele spre călăuzul lor.

— Dar tu eşti vrednic, bre Niculăieş, să porţi un cîrd de oi?

— He, sînt eu vrednic: da' acuma n-am ce purta, sînt supărat…

— Cum se poate? Şi de ce mă rog?

— De ce? mă întrebă el ridicînd spre mine fruntea pe care sta zimţuit în neregulă păru-i buhos; pentru că în primăvara asta tot ne-au căzut din oi; ş-acuma am rămas numai cu acestea şase…

Deşi „flăcăul" cu care vorbeam era numai de-o şchioapă, deşi intrase în a opta primăvară a vieţii lui, năcazul lui era adînc şi serios; zîmbetul meu pieri pe dată.

— Şi v-au murit multe, bre Niculăieş?

— Multe… răspunse el grav, rezemîndu-se înaintea mea în băţ, ca ciobanii. Tătuca întruna blastămă şi suduie cînd cade cîte-o oaie; mă mai bate şi pe mine cîteodată; dar parcă eu ce-s vinovat? Acu, azi, mi s-a întîmplat alta. Cînd ieşeam din sat, a trecut unul răpede cu căruţa şi mi-a pălit o oaie. A dat-o jos. Acuma abia umblă şi abia suflă. Are să se ducă şi asta. Era a mămucăi, şi mi-o lăsase mie…

Glasul lui dintrodată scăzuse într-un tremur de lacrimi.

— Şi pe omul care ţi-a pălit oaia nu-l cunoşti?

— Nu-i din sat de la noi, nu-l cunosc.

— De ce nu te-ai întors repede să spui lui tatu-tău?

— Tătuca nu-i acasă; a ieşit la arat cu cei mari…

— Şi de ce spui că ţi-o lăsase mămucă-ta ţie?

— Apoi nu ştii? Eu n-am mamă. A murit în postul Crăciunului şi ne-a lăsat singuri. Acu n-are cine mă spăla, n-are cine mă îngriji… n-are cine-mi spune o vorbă bună… Într-o zi i-a fost rău, s-a pus în pat,

ş-a murit într-o duminică. Şi-nainte de asta, m-a mîngîiat aşa pe frunte şi mi-a spus că-mi lasă mie mioara asta…

Copilul cel mărunţel îmi vorbea cu seriozitate şi cu durere, ca un om mare. Aş fi vrut să-l mîngîi într-un fel, dar nu-mi venea în minte ce-aş putea spune unui copil. Şi-o desmierdare cu mîna pe fruntea lui cu păr zbîrlit nu era o mîngîiere pentru acest om. Văzîndu-mă că tac, el mă privi cu luare-aminte. Fără îndoială că nu aştepta de la mine nici vorbă bună, nici desmierdare.

— Apoi eu mă duc să-mi port oile… zise el cu hotărîre.

Şi urnindu-se din loc, începu a-şi tîrîi iar ciubotele grele, îndemnînd cu băţul alb oile spre dumbrăvioara de la malul Siretului.

Începui a merge şi eu alăturea de el, pe cărarea din proaspăt zbicită. Cerul era limpede, soarele umplea cîmpiile de lumină, şi din cînd în cînd se vedea Siretul scînteind la cotituri..

— Uite, asta-i oaia pălită… îmi zise Niculăieş atingînd cu băţul mioara care păşea încet, şchiopătînd, în urma cîrdişorului. Apoi, dac-a pieri şi asta, are ce mă păli şi mustra tătuca… parcă nu mi-ar ajunge mie supărarea pe care-o am…

Smîrcîi din nas şi-şi trecu pe deasupra buzelor mînica lungă a anteriului. Apoi oftă adînc.

— De ce oftezi, Niculăieş?…

La o asemenea întrebare de prisos copilul nu-mi răspunse.

— Cînd era mămuca bolnavă, zise el într-un tîrziu, eu, care eram cel mezin, stăteam lîngă dînsa, ca să-i dau apă, cînd îi era sete… Avea arşiţă mare. Eram singur; ceilalţi erau pe afară, după treburi. Şi ea-mi spunea să fiu cuminte după ce s-a duce ea, şi s-ascult de tătuca. Şi eu o întrebam aşa: unde-ai să te duci, mămuţă? Şi ea-mi spunea: Apoi eu am să mor, Niculăieş, şi tu să nu spui la nimeni… Eu nu spuneam, dar tătuca ştia şi el asta şi era supărat şi tot trîntea şi izbea şi întreba. Da' cît ai să mai boleşti, măi fumeie?…

Copilul vorbea încet cu glasul lui de suferinţă şi nu mă privea; parcă nu vorbea cu mine şi sta la sfat cu oile lui, ca totdeauna.

— Da' tu de ce mergi aşa de moale? întrebă el pe mioara lui. Aşa-i că te doare? Te-a trîntit şi te-a pălit răul cela… He, dac-aş fi fost eu batîr ca bădiţa Mihai, l-aş fi apucat de piept şi l-aş fi scuturat: măi, cum să-mi calci tu mie oaia?… Hai încet, c-apoi în dumbravă te-i hodini...

— Nu te teme, Niculăieş, că nu piere… îi zisei eu.

El tresări şi întoarse capul spre mine.

Apoi tăcu pînă ce ajunserăm la ţărmul apei. Acolo găsirăm alunii şi cornii în floare. Toporaşi violeţi răzbăteau prin frunzele moarte; piţigoii şi cintezii cîntau între muguri de mesteceni. Siretul venea învolborat, mare şi tulbure, şi trecea c-un fel de supărare pe sub dumbravă. Băiatul lui Onişor rămase privindu-l lung, pe cînd oile,

împrăştiate în juru-i, ciuguleau cu boturile lor mişcătoare iarbă măruntă.

— Uite cocostîrcii… zise el deodată cu un glas, parc-ar fi vorbit tot tovarăşelor lui.

Dincolo de mal, într-un smîrc, umblau cu paşi rari cocostîrci cu pliscuri portocalii. Apoi pe deasupra crîngului trecu în zbor şuierător un cîrd de raţe. Veniră din susul rîului fîlfîind rar din aripile lor ascuţite şi doi pescăruşi albi. În dumbrava plină de lumină văzui deodată zburînd şi fluturi roşi — şi-n singurătatea care ne împresura era ceva blînd şi dulce, ca-ntr-un basm al copilăriei.

Lăsai pe Niculăieş al lui Onişor singur în liniştea ţărmului şi pornii în josul apei, spre locuri care şi mie îmi aduceau aminte de anii cei de demult. Imaginea copilului însă nu-mi dispărea dinaintea ochilor şi glasul lui trist îmi suna necontenit în urechi. Cu mama lui, Irina lui Avram, copilărisem în şcoală, şi-mi aduceam aminte mai ales de ochii înecaţi de un văl fumuriu: ochii ei îi avea şi copilul. Fusese o fată vioaie şi aprigă, foarte frumoasă şi cuminte. De toate darurile ei avusese parte Dumitru Onişor, gospodar bun, dar om hursuz şi cam cărpănos. Acuma Irina noastră cea de odinioară murise; povestirea copilului îmi adusese aminte de toate cele de demult frumoase şi pentru totdeauna pierdute. Murise, lăsînd sufletul ei cald şi mintea ei bogată copilului care sta acuma sub mesteceni la malul apei, vorbind cu oiţele lui.

Mormîntul ei, ca al tuturor în tristele noastre ţintirimuri, n-avea nici un semn şi nici o floare şi Onişor îşi ara ogorul nepăsător, îngrijit numai de holda de mîne. Amintirea Irinii noastre trăia numai în copilul cel palid. Duioşia ei, înţelepciunea ei şi ceea ce era în sufletul ei vis, trecuseră în măruntul meu tovarăş de drum, în serile acelea singuratice de suferinţă, cînd amîndoi sfătuiau cu ochii în lacrimi, şi afară bîntuiau, cu chinuite plîngeri, viforniţele iernii.

De la un loc, de pe înălţimea malului, mă întorsei chemat parcă de cineva şi privii în urmă. Copilul sta sub mesteceni şi-l vedeam nedesluşit, ca într-o ceaţă de lumină. Oile păşteau în juru-i. Piţigoii îşi rosteau cu vers subţire veşnicele lor cuvinte de bucurie: Simţ a vară! Simţ a vară! Şi de bună-samă, ca-n toate zilele, Niculăieş grăia cu oile lui. Ş-acuma întreba pe mioara cea bolnavă:

— Cum îţi mai este? Tot te mai doare?…

Oaia răspundea, behăind uşor şi dulce.

— Să nu mori, că numai tu mi-ai rămas de la mama… îi zicea el încet.

Cocostîrcii clămpăneau în smîrcul de peste apă. El îi privea cu

luare-aminte.

Un piţigoi veni deasupra capului lui acoperit cu pălăria pleoştită, scîrţîindu-şi necontenit cîntecul.

— Tu eşti bucuros şi fără grijă… îi murmura, ca o mustrare băiatul. Şi ofta, ca un om năcăjit şi plin de griji ce se afla…

Tîrziu, întorcîndu-mă, îl găsii înseninat, căci mioara i se înviorase. Cu o custură cerca să-şi facă o trişcă dintr-o rămurică de răchită. Şi cînd ridică zîmbind ochii spre mine, — mă fulgeră o amintire ce brusc izvora ca din negură, ş-o asemănare izbitoare cu ochii şi zîmbetul celei care odată, cu ani în urmă, înflorise ca o floare şi-mi fermecase c-un zîmbet şi c-o privire un trecător ceas al vieţii.

(Din volumul „Umbre” 1920)

TOVARĂŞUL MOISE

Înainte de a intra în Sinaia, mă opresc totdeauna la un izvor rece care vine din munte. Oprim automobilul, „ca să se bucure şi dînsul o clipă", cum spune conducătorul lui; mă cobor şi privesc cătînd ceva nou în rîpa Prahovei; cercetez cu ochii pe coasta dimpotrivă, pe deasupra brazilor, o pajură măiastră, dar n-o văd decît în închipuirea mea; după aceea mă întorc spre arcurile de apă limpede şi rece ale cişmelei.

Acum cîteva zile, pe cînd îndeplineam acest ritual, a apărut la uşa deschisă spre izvor o fiinţă străină. Era un copil zdrenţăros şi oacheş. Nu băgasem de samă cum şi cînd ieşise, ca din pămînt. Avea un cap mare, cu expresie inteligentă. Ochii lui cu luciri de păcură, blînzi şi puţintel vicleni, mă priveau pieziş, însă fără teamă. Nu ştiu de ce mi-am închipuit că sînt ochii măicuţei lui.

Am intrat in vorbă cu dînsul.

— Cum te chiamă, băieţele?

— Moise, mi-a răspuns el, sigur de sine. Stăm colea, la colibă, sub pădure. Nu sîntem de aici. Ne-a cărat taica, tocmai de la Cîmpina.

— Te chiamă Moise? m-am mirat eu. Dar lui taică-tu cum îi spune?

— Tudor.

— Şi ţie de ce-ţi zice Moise?

— Păi aşa. M-a numit tata al meu după un frate al dînsului, care a pierit în război. Mama ar fi dorit altfel.

Am stăruit:

— Ce fel de neam veţi fi fiind?

A zîmbit subţire:

— Sîntem de ăi care fac coşuri din nuiele de alun. De asta ne-a adus taica

Deştept băiat. Grăieşte curat şi frumos.

— La şcoală umbli?

— De unde! Nu-mi vine rîndul la şcoală decît la anu.

— Fraţi ai?

— Am doi: Niculai şi Costandin.

— Mai mici decît tine?

— Mai.

— Şi ajuţi pe taică-tu la împletit coşuri?

— Niţel. Mai mult ies la şosea, ca să văz lumea. Am avut ce căsca gura cînd am venit cu căruţa de la Cîmpina. Calu — vai de el, un costeliv. Căruţa strîmtă. Abia avea loc taica, cu uneltele şi cu ăi mici. Eu cu maica pe jos, şi-mi spunea ea arătîndu-mi unele şi altele. Pînă se

supără taica şi ne înjură. Era mînios, în ziua aia n-avea tutun.

— Mînios că n-are ajutor, bag eu de samă.

— Ba îl ajută maica. Ea se duce şi taie nuieluşe de alun; le cară, le alege şi i le pune dinainte. După aia, cine se duce cu marfa la Sinaia? Tot ea. Şi cine aduce cîte ne trebuiesc nouă şi mai ales lui? Tot ea. Şi lucrează cîte de toate… spală rufele, scaldă pe prîslea, fierbe mîncare. Toate sînt pe capu ei; şi o mai asupreşte şi taica, ş-o înjură. Ea vine şi-şi pleacă fruntea între noi copiii ş-o văz plîngînd. Mă gîndesc că după ce-oi învăţa la şcoală, m-oi face inginer ş-oi duce-o cu mine, să aibă şi ea în viaţă bucurie.

Întoarce fruntea şi priveşte cu ochii lui mari spre pădure, la deal, unde se află o colibă săracă, pitită undeva, sub brădet.

— Întîi m-am gîndit să mă fac aviator, urmează el. Dar maica s-a mîhnit, că mă prăpădesc şi rămîne fără mine. Înţeleaptă muiere maica asta a mea…

— Cum o chiamă?

— Cireaşa. A dorit să se ducă şi ea să înveţe, cînd s-a deschis şcoală pentru oameni mari; dar taica n-a lăsat-o. Că ce-i trebuie lui de astea? Aşa că văzînd-o pe măicuţa supărată pentru aviaţie, mi-am schimbat planul. Tot inginer m-oi face.

N-aş putea spune cît mi-a fost de drag dintrodată acel prunc de şase ani din „seminţia celor care fac coşuri din nuiele de alun“.

— Te-aş ruga, tovarăşe Moise, îi zic eu, să-mi aduci un pahar de apă de la izvor.

— Numaidecît!

Primeşte paharul, aleargă la cişmea, îl clăteşte în arcul limpede al izvorului, odată, de două ori; apoi îl umple şi mi-l aduce cu grijă, însă destul de repede.

— Mulţămesc, Moise, îi zic. Uite plată pentru osteneală.

I-am dat o hîrtie de trei lei.

O ia, o priveşte, o pune bine.

— Cunoşti ce ţi-am dat? îl întreb.

— Cum să nu! Trei lei. Cunosc şi mai mari, de-o sută, dar de alea nu se rătăcesc la noi.

Mă aţinteşte cu ochii lui umezi şi zîmbeşte:

— Să-ţi mai aduc un pahar?

— Nu-i nevoie; îţi mai dau un ban şi fără asta.

— Ba să-ţi mai aduc unul; să fie cu dreptate.

Înainte-vreme „ăi din seminţia ălor cu coşurile” făceau tumbe la boieri şi cerşeau un ban întinzînd mîna.

Dar Moise, fiul Cireaşei, va să se facă inginer.

URSUL

Din piscul de cătră Valea-Mare se văd depărtări la deal pe apa Frumoasei, sau dincolo de ape, pe clina dimpotrivă, unde suie alte înălţimi. Încă nu cunosc bine locurile. În amontele rîului se chiamă „la Tartarău“: nume redutabil, aspru şi colţuros. E vorba să mergem într-o dimineaţă într-acolo, la păstrăvi. Pe culmile de dincolo se află şi Cioaca-Jinarilor, nume tainic al unor adîncuri nestrăbătute. Acolo colonelul R. B. a împuşcat, astă-primăvară, doi cucoşi de munte. Au căzut şi în alte părţi exemplare frumoase de *tetrao urogallus*, totuşi — pentru că încă n-am văzut-o — Cioaca asta a Jinarilor rămîne pentru mine ceva cu totul aparte, lîngă o hrubă de unde te cobori pe celălalt tărîm. Pavel-baci rosteşte domol sunetele altor cotloane ale munţilor şi codrului. Peste toate bate acum soarele de dimineaţă tot mai covîrşitor, în explozii de puzderii de aur, risipind cele din urmă pîlcuri de negură în văgăuni.

Pe unda Frumoasei au început să treacă buşteni, cu opriri, repezişuri şi întoarceri de înotători vii. Sălanele, limpede, îşi străluceşte plăcile de cristal care se fugăresc încălecîndu-se, lovindu-se şi fărîmîndu-se în cioburi. Din umbra rovinelor, pe clina din laturea noastră se strecoară în cotituri furişate pîrăul Şerpilor. Între Sălane şi pîrăul Şerpilor, paşte o mică ciurdă de junci, sub călăuza unui păstor care se ridică numai puţintel de la pămînt în sus. E un copil de zece ani; îl chiamă Petrică. Are în mînă toiag. Chiuie la vitele lui, ca să nu treacă la plantaţii. Le mînă în anume locuri mai grase, în cotiturile pîrăului. Se aud, stînse de depărtare, două tonuri de clopot: unul mai jos, altul mai înalt. Juncile şi-au prelins într-un ungher depărtat şi nevăzut mişcările încete. De pe înălţimea noastră nu le mai văd. Într-un timp mi se pare că adie din vale un zvon de trişcă. Petrică păstorul învaţă rînduiala cea din veac. Curînd nu-l mai aud; s-a pus între el şi noi depărtarea şi lenea soarelui. Vîntul a contenit cu desăvîrşire. Cerul bolteşte un albastru curat. În juru-ne pretutindeni, pe costişa plantată, străluceşc steblele de bisacăn, încărcate de floare vînătă.

Am auzit ori ni s-a părut că auzim un strigăt în depărtare? Un strigăt foarte slab, pe care l-am confundat cu tăcerea. A fost strigăt omenesc? Boncăluitul juncii l-am auzit, însă, aproape desluşit.

Pavel-baci a stat atent, întorcînd urechea şi ascultînd:

— Dumneata ai auzit ceva?

— Am auzit ceva vag, răspund eu.

— Dacă ai auzit, atunci trebuie să se fi întîmplat ceva: dacă a mugit vita, nici strigătul copilului n-a fost părere.

— Ce poate să se întîmple?

— Nu ştiu. Socot că avem să aflăm după ce ne coborîm devale.

Întradevăr, în fund, la margine de desimi şi rîpă, se întîmplase o dramă. Strigătul copilului şi mugetul izbucniseră în singurătate. Răsunetul lor plutise vag pînă la noi. În vale nu auzise nimeni.

Însă în jumătate de ceas s-a ştiut ce a fost. Petrică păstorul a nimerit la casa prietinilor noştri din Branişstea-Domnului, cu capul gol, cu părul vîlvoi şi cu ochii rătăciţi pe obrazu-i stropit de pistrui.

— A dat ursul la junincile noastre! a strigat el.

— Cum? Ce spui tu? l-a întrebat cu uimire Berta, nevasta lui Petini paznicul.

— A dat ursul! A dat ursul! A ieşit din rîpă şi a sărit peste Joiana noastră cea roşă. De-acum mă mustră şi mă bate mama că a stricat dihania juninca noastră cea mai frumoasă.

— Cum se poate una ca asta? Ce spui tu, copile? A omorît-o?

— N-a omorît-o, strigă păstoraşul, că nu l-am lăsat eu. Dar de trăit nu cred să mai trăiască. Cînd am văzut că a apucat-o m-am dus asupra lui cu bîta. Şi atunci ursul a vrut să mă mînînce pe mine!

— Vai! Isuse Hristoase!.

— Cînd am ţîpat în el bîta, urmează Petrică, şi-am zbierat la el să lase pe Joiana pentru că-i a noastră, el a stat şi a întors capul către mine.

— Cine a întors capul?

— D-apoi cine? Dihania! A lăsat juninca şi ia aşa s-a uitat la mine. S-a uitat ţintă! Ce-a zis? Dacă las juninca, musai să te îmbuc pe tine. A lăsat juninca şi a venit după mine. Eu am dat fuga la brad şi m-am suit în brad. Dar nu era chiar un brad; era un brădui. De-acuma, îi zic eu în sinea mea, ai să mînci pe dracu; pe mine nu mă mai ajungi tu aici, în vîrf. Grăia şi ursu, mormăind. Nu ştiu ce spunea. Vine la brad şi prinde să-l scuture. — Scutură tu, că nici nu-mi pasă, zic eu. Dar pe urmă am văzut că el nu scutura. El se suia în brădui. Să ştii dumneata că ursul se suie în brad ca şi omul. Însă eu, atuncea, nu ştiam. Credeam că stă jos şi scutură. Cînd numai ce-l văd sub picioarele mele. Pînă atunci tăcusem şi mă strînsesem ghem şi vorbeam eu singur în gînd cu mine şi cu dînsul. Tăcuse şi el. Cînd am văzut că vrea să mă apuce cu laba, mi-a venit aşa o spaimă de la Dumnezeu şi am răcnit din rărunchi cît am putut eu de tare: „Vîi! mamă!“ Cît ce-am răcnit eu „Vîi mamă!” ursu n-a mai fost sub mine. Şi-a dat drumul jos şi s-a dus la dracu!

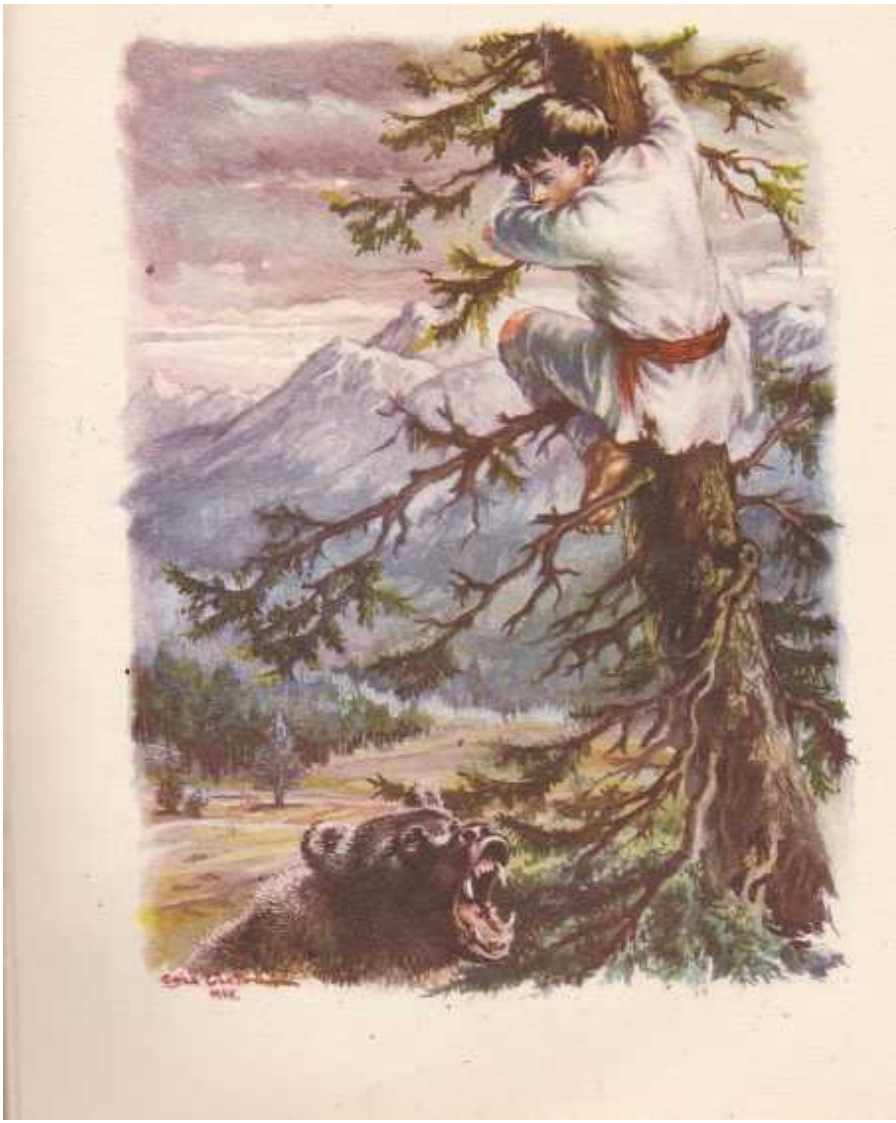

Berta şi paznicii, şi domnii de la Branişte ascultau pe copil fără să-l creadă. Părea că intrase într-o rătăcire. Acuma zîmbea fără noimă, ca şi cum nici el singur nu înţelegea şi nu credea asemenea întîmplare.

— Cum ai zis? rîde Berta.

— Am zis: Vîi, mamă!

Rîde şi Petrică, arătîndu-şi toţi dinţii.

— Să mergem să vedem, zic domnii.

Se duc cu copilul în lungul pîrăului Şerpilor. Nu găsesc în cotlonul depărtat decît juninca cea căzută. N-a murit; zace pe coastă, cu grebănul rupt. Trebuie s-o înjunghie cineva, ca să nu se mai chinuiască.

Iată urmele fiarei, în albia pîrăului. Iată brăduiul în care s-a

căţărat Petrică păstorul. De către vîrf pînă la poale, trunchiul bradului e zdrelit de ghiarele ursului, cînd s-a lăsat să cadă cu repeziciune la răcnetul neaşteptat. S-a dus în rîpă sărind alternativ cu dinaintea şi cu dinapoia, şi fuge şi acuma. S-a temut de mama lui Petrică: se pare că-i aprigă muiere. Nu ştiu cum va răspunde înaintea ei băiatul de fapta sălbătăciunii...

Pavel-baci îl sfătuieşte:

— Cînd va fi să fie asupra ta primejdia astălaltă, chiamă şi tu ursu. Atunci are să fugă maică-ta. Iar tu vină iarăşi la pîrău şi-ţi vezi de treabă.

(Din volumul „Valea Frumoasei” 1938)

PĂRUL DIN OGRADA BUNICILOR

În acest timp, în primii mei ani, cînd mă duceam cu mama la Verşeni, la bunica, îmi făceam petrecerile subt un păr vechi din mijlocul ogrăzii. Era un păr mare şi rotat, domnind singuratic peste propria lui umbră. Venea către noi un bătrîn din sat, uncheş al nostru, care mărturisea că l-a apucat dînd roadă şi că se spunea să-l fi adus din pădure alt bătrîn în poala sumanului, într-o primăvară. I-a dat loc deschis în faţa şurii, l-a apărat pînă ce s-a înzdrăvenit, şi deodată, într-o primăvară, sălbaticul a mulţămit prietinilor lui oamenii rîzînd în lumină cu cele dintăi flori albe. De atuncea dă roadă, fără greş, an cu an. Vîntul îi curăţă clomburile uscate, soarele îi îndreaptă crengile cele nouă: două ciocănitori, una verde şi alta neagră pătată cu alb şi roş, îl caută cu grijă şi-l bocănesc în tot lungul zilelor de iarnă, ca să-i scoată de sub coajă gîngăniile; cum dă soarele de martie s-aşează în ramuri vrăbii ciugulindu-i omizile; aşa că oamenii n-au altă grijă decît să-l vadă înflorind şi rodind. Cînd înfloreşte, stă ca un glob de lumină în nopţile sărbătorilor de primăvară. Dumnezeu, de sus, se uită şi zice, mîngîindu-şi barba: Aha! a înflorit părul din ogradă, la bunica băieţelului. Iar în cea dintăi dimineaţă de Paşti, toată albimea aceea cîntă cu sonuri subţirele şi la fiecare floare vine în zbor cîte-o albină, de-o priveşte cu mirare şi o pipăie cu corniţele. Se uită şi cucoşul cu uimire la el şi, adunînd în preajma lui găinile, bate din aripi, se înalţă şi cîntă de trei ori cucurigu. Pe urmă se miară încetişor, parc-ar zice în sine: Bre-bre! Trec gîşte pe dinaintea porţii şi întorc pliscurile; trec femei şi întorc capetele. Gîştele spun femeilor: A înflorit părul de la bunica băieţelului.

— Hristos a înviat! zic femeile.

Părul răspunde c-o mirezmă subţire şi c-un zvon de cîntec.

Mama mă îmbracă în străiţe nouă, mă sărută pe tîmplă şi mă îndeamnă să fiu cuminte în ziua aceea. Aceea e ziua cînd tot creştinul trebuie să fie cuminte şi să se închine. Eu stau cuminte două minute, apoi mă duc sub părul înflorit, ca să mă închin. Am eu o încredinţare că acolo-i locul unde se poate arăta Dumnezeu, ca să mă mîngîie pe frunte. Îmi fac cruci mititele şi salut, apoi îndemn şi pe Bică-motanul să-şi facă datoria ca mine. Văzîndu-l că nu mă înţelege bine, îl prind în braţe şi-l pun să facă cruce culaba, învăţîndu-l şi vorbele:

În numele Tatălui
Şi a Fiului.
Şi a sfîntului Duh, amin.

— Bine face motanul că te stupeşte! îmi zice mama, rîzînd.

Eu caut undeva o vargă, ca să-l învăţ minte pe Bică. El saltă pe-o creangă a părului şi se suie la Dumnezeu.

Într-o noapte, bate vîntul şi sună ploaia. Părul şi-a strîns toate florile ori a venit cineva şi i le-a luat. În locul florilor scoate frunze.

După ce m-am dus la tîrg şi m-am întors iar, în vremea cînd stau cînii în pulbere, cu limba scoasă, sub streşina gardului, găsesc părul plin de roadă. Fructele stau ciucuri galbeni între foile întunecoase.

— Mamă, mie îmi trebuie o pară, zic eu.

— Du-te la păr şi cere, mă îndeamnă mama zîmbind.

Eu mă duc la păr. Ştiu că trebuie să cer în gînd. Dar eu uneori cer cu glas. Şi sub poalele părului găsesc para care-mi trebuie. Are un gust puţintel înecăcios; îmi umple gura de zamă acrişoară.

— Ce fel de rod are acest pădureţ? se întreabă uncheşul. Fraţii lui din codru fac nişte gloanţe mărunte pe care nu le pot gusta nici mistreţii. Fiind cu oamenii la un loc şi avînd a hrăni copiii, şi-a schimbat şi el feleşagul. Asta a fost porunca lui Dumnezeu, cînd i-au ieşit cele dintăi flori.

La umbra părului, văd întinsă o pocladă, în lungul zilelor tihnite de august. Acolo stă mama cîteodată singurică. Mă chiamă, mă mîngîie; uneori suspină şi lăcrămează. Altădată se adună în jurul ei bunica şi alte bătrîne din sat.

Drept lîngă trunchiul gros şi zgrunţuros, se află un scăunaş cu trei picioare. Mai sus, în furca trunchiului, stau aninate unelte ale gospodăriei: o coasă, o bardă, o sapă. Lîngă scăunaş, un fedeleş de lemn în care unul din oamenii casei a aşezat cele dintăi pere tăiate în patru, cu apă de izvor, ca să se mustuiască. Ştiu c-am să beau şi eu, într-o cupă de lemn; dar nu acuma, ci la Sîntămăria cea mică.

— Cînd e Sîntămăria cea mică, uncheşule?

— Sîntămăria cea mică? Sîntămăria cea mică e într-o zi cu soare.

— Atuncea-i astăzi.

— Nu. Astăzi e cea mare. Iar în altă zi cu soare e cea mică. Numeri douăzeci şi patru.

A număra douăzeci şi patru era ceva încă peste puterile mele. De obicei mă opream în preajma lui cinci ori şase. Totuşi îmi făceam socoteală că, dacă-i cea mică, atunci e ceva care mi se potriveşte ori mi se cuvine; şi dacă mustul nu-l beau cei mari la Sîntămăria cea mare, atunci am să-l beau eu la Sîntămăria cea mică.

— Am să-ţi dau şi dumnitale; uncheşule, îl încredinţez eu pe bătrîn.

El rîde şi-şi arată nişte dinţi negri, cu ştirbături. Stupeşte într-o parte şi-şi pune iar luleaua în gură. Îndată simţesc în nări şi-n trup mirosul cel otrăvit al tutunului. Plec de sub păr, să-mi caut alt loc de desfătare; dar am început să am bănuială că uncheşul desfundă, în lipsa mea, fedeleşul. Mă dau după colţul casei, şi-l pîndesc, cu jumătate de frunte şi c-un ochi. Dar şi el mă pîndeşte pe mine şi rîde de departe, ameninţîndu-mă cu luleaua.

Părerile mele despre lume sînt destul de nedesluşite şi schimbătoare. Unele au un caracter personal şi unic. Un om gras, după părerea mea, e un om bătrîn. Cu cît e mai mare şi mai gras, cu atît e mai bătrîn. Iar un om cărunt şi ştirb, care rîde la mine cînd îl pîndesc de după casă, e un beţiv. Se întîmplă să-i fie nasul roş, pentru că i s-a copt lîngă lulea; însă eu m-am declarat pentru calificativul beţiv.

— Mamă, zic, eu, aşezîndu-mă pe pocladă şi căutînd o poziţie potrivită.

— Ce este, Băieţel? Stai liniştit şi spune.

— Mamă, eu am să-ţi spun matale ceva.

— Spune, Băieţel.

— Dar nu ne-aude nimeni?

— Nu ne-aude decît părul, însă el nu spune nimănui.

— Părului i-am spus. Aş vrea să-ţi spun şi matale. Este cineva care vine aici pe furiş şi bea must.

— Ştiu, acela-i un Băieţel, pe care am să-l bat peste lăbuţe.

— Nu-i un Băieţel, mamă. Băieţel nu poate scoate cepul fedeleşului.

— Atuncea e un bătrîn, care-l gustă să vadă dacă-i gata.

— Nu-i un bătrîn, mamă,. E un beţiv.

Mama rîde. Are un rîs tînăr, cu dinţi albi, care pe mine mă bucură şi-mi face bine.

— E un beţiv, zic eu iar, cu plăcere.

Mama nu mai rîde. A rămas cu ochii duşi în gol şi mă alătură uşurel de sînul ei. Îmi gîdilă năsuşorul un fir de busuioc, cu mireazmă pipărată. În cununa părului porneşte uşurel freamăt; parcă ar şopti frunzele. Cade o pară de pe poale, din soare, drept la marginea cercului de umbră. Mă duc şi-mi iau darul şi mă întorc lîngă mama. Ea îmi cîntă cătinel, mîngîindu-mă. Poate am aţipit. Cînd mă deştept, aud glasuri de sfat.

Fac sobor la pocladă bunicuţa cu femeile ei din sat. Stau în jurul mamei, aşezate, cu busturile drepte şi braţele subpuse. Au o înfăţişare serioasă, atentă şi tainică. Clipeam din gene uitîndu-mă la ele, fără a îndrăzni să mă mişc de la locul meu şi încercam să înţeleg ce se spune.

Era vorba de nişte lucruri de demult. Erau nişte lucruri aşa de

vechi, încît nu le înţelegeam decît foarte puţin. Uneori mi se părea că le şopteşte frunzarul; pe urmă, vedeam că le suspină gurile bătrînelor.

— Era odată, la noi, la Păstrăveni… zicea un glas.

Ce-a fost odată la Păstrăveni? Niciodată, cu toate întoarcerile în mine însumi şi ciocănirile în subconştient, n-am putut găsi sensul de fapte şi figuri care se clădea în juru-mi din vorbele vii rostite şi-ndată stinse. A fost ceva de demult; ceva mîhnit; ceva subt un cer neguros, pe apa Moldovei; poate vîrtej, poate balaur; poate om cu ochii fioroşi; poate o femeie care fugea despletită ca şi ploaia. A rămas în mine numai fiorul şoaptei.

Inima mamei bătea lîngă tîmpla mea.

Am tresărit. Îi sunase înlăuntru glasul. Întreba ceva.

Atunci a început a da lămuriri cea mai bătrînă din soborul femeilor de sub păr. Era acolo o serie de femei din neamul nostru. Stăteau cum stătuseră altele, din alte generaţii, şi cum vor mai sta altele. Erau reprezentante ale pămîntenilor celor mai vechi, fraţi cu străbunii părului. Bătrîna interpreta viaţa probabil într-un chip cu totul nelogic, dar în perfectă armonie cu cerul, cu pămîntul şi cu natura înconjurătoare. Şopotul frunzarului o aproba şi se amesteca în debitul ei misterios.

Fără să fi înţeles ceva, am rămas fericit şi înfricoşat, ca sub semnele şi descîntecele unui ritual magic.

(Din volumul „Cele mai vechi amintiri” 1935)

BĂIEŢEL

Şi alte împrejurări îmi dovedesc că, în anii aceia îndepărtaţi, la hotarul înţelegerii, fiinţa mea era plină de sevă şi poezie, adică de înţelepciune. Aveam un cap mare, cu puf bălan, care circula, pe picioare iuţi, numai la patru palme de la pămînt. Mama spunea zîmbind că mă uit cu ochi de gînsac. Eu eram mulţămit şi, aş putea zice, mîndru de această comparaţie. Între mine şi gînsac se statornicise armonie, după oarecare începuturi de ostilitate. Agresiv fusese el; iar eu, cu ajutorul unui băţ, îi dădusem a înţelege că-i mai bine să devenim prietini. Îndată după încheierea păcii, arma deveni iar cal; începu să necheze şi să mă poarte înspre locuri încîntate. De-altminteri nu numai cu gînsacul şi cu băţul, adică cu calul, ci cu toate lucrurile şi fiinţile care mă împresurau aveam o legătură adîncă şi delicată. Eram rudă mai apropiată atunci cu toată creaţia.

După masă, tata avea obicei să cetească gazeta. Îl observam curios mai ales cînd se răsturna în jilţ şi o desfăcea larg, cu mînile întinse în laturi, privind-o puţintel de departe, începea să murmure, parcă descînta. Numai că nu făcea semne, nu se uita furiş şi nu scuipa uşurel în sus şi-n jos, la stînga şi la dreapta, ca baba Ştefănoaia. Murmurul lui îmi dădea însă aceeaşi sensaţie de descîntec; îmi pătrundea în urechi ca un fluid; eram departe de a-i acorda rolul vorbei care se schimbă între oameni. Aceea făcea parte dintr-o altă serie de fenomene. Cu animalele, cu plantele şi cu lucrurile puteam comunica şi fără cuvinte.

După un timp, murmurul contenea. Capul cetitorului scăpăta îndărăt. Printr-o iscusită obişnuinţă, foaia larg desfăcută era adusă asupra obrazului, aşa încît muştele se aşezau pe literele care semănau cu ele, nu puteau pătrunde la gene, la nări şi la sforăitul subţire cîntat. Mama îşi arăta o jumătate de obraz de după o uşă scundă şi mă chema c-o bucăţică de zahar. Mă atrăgea după dînsa în umbra altei odăi şi-mi şoptea:

— Fii cuminte, tata doarme.

Mă duceam să mă joc, la soare, şi cugetam o clipă că oamenii mari nu pot dormi într-un pătişor, de aceea se aşează într-un jilţ. Ca să adoarmă, trebuia să mormăiască şi să se acopere cu o gazetă. Totuşi tata sforăia şi fluiera ca să-mi facă mie plăcere. Eram hotărît să mă întorc, să văd ce se mai întîmplă; dar uitam îndată şi mă duceam pe-o rază de soare, după o gîză.

Cînd vedeam pe tata ieşind în cerdac, îmi aduceam aminte de un joc care mă aşteaptă. Mă strecuram cu viclenie în odaia lui. Găseam gazeta căzută lîngă jilţ. Mă aşezam pe dînsa ca pe un aşternut, îmi aplecam nasul asupra slovelor şi prindeam a mormăi două silabe: mînă-mînă, mînă-mînă… Le repetam îndelung, îmi venea şi mie somnul. Aveam şi eu gazeta asupra feţei şi a nasului, însă dedesubt; iar muştele îmi gîdilau părţile moi şi descoperite, ceea ce nu-mi producea neplăcere, căci eram prietin cu dînsele. Sforăiam şi-mi închipuiam că dorm. Pe urmă nu-mi mai închipuiam nimic.

Pe lîngă calul meu, pe care-l adăposteam într-un cotlon, după dulap, mai era unul pe care-l chema Mocanu. Acesta avea locuinţă în grajd, într-un fel de întuneric. Aşa-i plăcea lui. Mă duceam din cînd în cînd pînă la prag, ca să-l văd ce face. Era acolo totdeauna un moşneag mititel, cu părul cărunt, care nu mă lăsa să trec mai departe.

Îl întrebam:

— Ce face calul? Ce spune calul?

Moş Ion îmi dădea felurite desluşiri. Într-o zi Mocanu îi şoptise la ureche că mă aşteaptă să viu odată singur la dînsul, ca să mă apuce cu dinţii de cap şi să mă trîntească în corlată.

— Dar de ce? am întrebat eu cu nedumerire şi cu frică.

— De ce? Hm! Să vedem, să-l întreb.

Moş Ion s-a dus la cal, s-a aplecat lîngă urechea lui şi l-a întrebat tare, ca s-aud şi eu:

— Măi Mocanu, de ce vrei s-apuci de cap pe Băieţel şi să-l trînteşti în corlată?

Calul bocăni cu copitele de dinainte pe podele. Îi gîdilau urechile vorbele şi barba vizitiului. Scuturîndu-şi capul, îşi repezi în sus botul, apoi aplecîndu-şi-l, apucă şi smulse cuşma lui Moş Ion.

— Ee! Apoi nu te-ndrăci, că te-ndrăcesc! se răsti cu supărare moşneagul. Ieri mi-ai furat luleaua şi mi-ai rupt-o. Am cumpărat alta de la Mutu: am dat zece bani. Cu acele parale mai bine beam rachiu. Ia să-mi dai cuşma, că asta mă costă o avere.

Calul îi dădu cuşma, întoarse către mine un ochi cu lucire verzie şi rînji.

— Ce ţi-a spus?

— Zice că dacă te-a prinde aici, te mînîncă cu tot cu pantaloni, mormăi cam supărat vizitiul. Zice că să-i dai pace.

Văd că Mocanu rîde către mine:

— Nu-i adevărat!

— Moş Ion, el zice că nu-i adevărat.

— Ce nu-i adevărat?

— Zice că nu vrea să mă mînînce.

— Cine zice?

— Mocanu.

— Aha! Mocanu zice că nu-i adevărat? Ia fă-te mai încoace, să vezi cum te-apucă. N-ai băgat de samă ce mi-a făcut mie? Aista-i un animal şiret care nu se mai află pe lumea asta. Dacă-i pe aceea, el nici pînă la prag nu te lasă. Se-ntinde şi dă cu copitele de dinapoi.

— Moş Ion, eu văd că stă cuminte şi se uită la mine.

— Apoi nu ţi-am spus cît îi de şiret? El numai cînd îs eu aici te poate suferi să stai acolo, mai la o parte. Şi chiar pentru asta cere să-i aduci o leacă de tutun — cît ai lua într-o mînă. Dar să nu te vadă nimeni.

— Da dumnitale ce să-ţi aduc?

— Mie să-mi aduci o bucăţică de zahar. Lui Mocanu îi place tutunul şi mie zaharul.

— Îi place tutunul?

— Straşnic, dar să nu spui mamei.

— Mamei am să-i spun că-i plac numai căciulile şi pantalonii.

În aceeaşi clipă calul smulse iar cuşma vizitiului. Moş Ion îl

zgudui de căpăstru şi-i spuse nişte vorbe amestecate şi curioase despre mama lui. După aceea îmi dădu explicaţii despre felul cum trebuie s-aduc tutunul lui Mocanu. Cînd se duce mama în vizită la cucoana Aglaia, vecina noastră, şi cînd boierul, adică tata, e la judecătorie, eu trebuie să mă sui pe-un scaun, la masa lui, unde ceteşte gazeta. Să bag de samă să nu cad; nici să răstorn ceva. Pe masă este o chisea adîncă. Bag mîna încet, cuprind în pumn tutun moale şi mătăsos. Mă dau jos domol şi ţin mîna strîns. Trebuie să nu mă vadă Lisaveta de la bucătărie. Trebuie să viu fugind, dar nu prea tare, ca să nu cad. Dacă nu fac aşa, şi dacă mă vede cineva, ori dacă spun cuiva ceva despre asta, atunci îmi creşte un corn în vîrful capului şi o coadă de măgăruş dinapoi.

N-am spus nimănui niciodată. Am dus de două ori tutun lui Mocanu; am închis ochii ş-am uitat. Pe urmă mama a început a vorbi cu mine despre nişte hoţi care s-au ivit în ţară. Am înţeles că fapta mea e vinovată mai ales cînd chiseaua, băgînd şi ea de samă, s-a mutat într-un dulap şi s-a închis pe dinlăuntru cu cheia.

Se vede că la epoca asta mama a simţit nevoia să mă scoată din societatea muştelor şi a cailor. M-a luat de cîteva ori cu dumneaei la cucoana Aglaia. Dar eu între oameni nu mă simţeam tocmai bine. Aşteptam numai linguriţa de dulceaţă şi pe urmă necontenit mă doream în lumea mea. Cucoana aceea Aglaia avea ş-un miros care nu-mi plăcea. Era un miros cu totul altul decît al mamei. N-avea nici copii şi Azorică mîrîia cînd îl apucam de urechi. Căţelul acesta era mititel şi neînsemnat şi mai ales foarte neprietinos, pe cînd Hector de la madama Sura, în cealaltă parte a casei noastre, era un cîne mare, cu păr negru şi lustruit; era bun tovarăş, primea să-l încalec, şi nu se supăra niciodată. La a treia vizită, umblînd şi vîrîndu-mi năsuşorul prin toate cotloanele, am descoperit ceva care mă interesa. Era o pedală ş-o roată. M-am aşezat pe pedală, am început a mă trudi ca să învîrt roata. Trebuie să fi fost o dihanie tot aşa de primejdioasă ca toate din casa aceea, unde nu-mi plăcea să mă duc. Roata se lăsă mişcată, apoi scăpătă cu repeziciune şi deasupra mea nişte colţi ascuţiţi şi strălucitori clănţăniră de două ori. I-am văzut îndată ce m-a cuprins mama şi m-a ridicat la o parte, ferindu-mă de muşcătură.

— Vai, draga mea, să ştii că mi-a stricat maşina! a strigat cucoana Aglaia, pocnindu-şi palmele şi holbîndu-se în sus.

— De stricat n-a avut ce strica, dragă cucoană Aglaie, răspuns mama, dar într-adevăr văd că-i greu de trăit pe lume cu asemenea vierme neastîmpărat.

M-a dat afară. Eu mă miram că nu mă mîngîie pentru primejdia din care scăpasem. Dihania clănţănise de două ori şi era cît pe ce să mă crompăiască. Se mai ţinea de mine şi Azorică, hămăind ascuţit.…

— Hai-hai! l-am ameninţat eu cu degetul, vină tu pînă dincolo la

Boiengiţa, să pun eu pe Hector să-ţi tragă o bătaie.

Potaia cea mititică a înţeles numaidecît primejdia şi s-a retras.

M-am dus la Boiengiţa. Acolo se afla o ţară în care îmi plăcea să trăiesc.

Madama Sura era o babă încreţită tare la obraz, cu stropitori mari de vopsea, pînă în ochi. Mînile-i erau roşe de cîrmîz, iar braţele, suflecate pînă la cot, aveau însemnate pe ele toate colorile curcubeului. Dinaintea oblonului ei lăsat în jos ca o tarabă spre drum, stăteau atîrnate în nişte lemne strîmbe sculuri de lînă felurit boite. Intram în magherniţa ei plină de colb şi de mirosuri ascuţite, ca să mă întrebe ce face mama.

Mama de obicei avea treburi multe şi amestecate; rareori ieşea la soare ori trecea la vecină. Mînile ei harnice, trupul ei sprinten, umblau pretutindeni; îi ascultam uneori cu plăcere de-afară glasul, mustrînd slujnica. Ca o gospodină bună însă, care rîvnea la rînduiala cucoanelor din boierime, nu uitase să mă înveţe mai ales pe mine ce răspuns să dau la anumită întrebare.

— Ce face mama, Băieţel? mă întreba cu bunătate madama Sura.

— Şede, răspundeam eu invariabil.

Atunci ea scociora cu degetele ei vopsite într-un raft şi-mi întindea o smochină ori o bucată de roşcovă. Smulgeam cu grabă darul şi mă duceam fără să mulţămesc.

— Mai stai puţin cu mine de vorbă… mă opri în ziua aceea bătrîna.

Mă întorsei, înălţai spre ea fruntea. Rîdea cu bunătate, numai într-un dinte negru.

— Nu mi-ai spus ce face mama.

— Şede.

— Ş-acuma unde te duci?

— Mă duc să văd pe Leizer şi pe Hector.

— Leizer încă nu s-a întors de la malamed; l-am dat de mititel la învăţătură. Pînă ce sfîrşeşte el şcoala, eu am boit destule sculuri ca să mă pot duce cu el la America. De cinci ani îl aşteaptă fată-mea şi cu tatăl lui. Acolo au mai făcut doi.

Eu nu înţelegeam. Ea îmi mai dădu o smochină, rîzînd.

— Au mai făcut un băiet ş-o fată. Mi-a scris Ţipra scrisoare. Băietu-i ca mata de frumuşel şi de balan. Cînd am să mă duc să-l văd, are să fie deja mare. America-i departe şi-i un tîrg mai frumos decît Paşcani.

M-am dus să văd pe Hector. Hector era un cine de pripas al babei ş-al nepotului ei Leizer, prietinul meu. Îşi primise culcuşul într-uncotlon de scîndurişi devenise păzitor credincios al magherniţei. Leizer de mult dorea să aibă aşa un cîne, şi-i avea pregătit şi numele. Era un băiat cuminte şi trist, cu mult mai mare decît mine, care ştia

multe lucruri folositoare. Îmi făcea jucării şi mă învăţa jocuri. Încă nu izbutisem să sar ca el într-un picior şi să scot în acelaşi timp şi limba. Într-o zi m-a chemat la o mare desfătare. Hector fătase şase căţei: doi negri, doi albi şi doi cărămizii.

M-am strecurat în cotlon, între dărîmături de lemne şi moluz. Hector nu era acasă. Pricepînd sărăcia stăpînilor şi în acelaşi timp nevoile progeniturii sale, pleca de mai multe ori pe zi în expediţii. Îi înţelegeam puţintel isprăvile, punîndu-le în legătură cu furaturile mele de tutun. Căţeii, rotunzi şi plini ca nişte săcuşori, începură a scheuna subţirel, tîrîndu-se spre mine.

M-am aplecat asupra lor şi i-am mîngîiat cu degetul arătător pe boturi, îndemnîn- du-i s-aştepte. Acuşi vine Hector, mama lor, şi le-aduce de mîncare. Întradevăr cu ţî- ţele zbătîndu-se într-o fugă cotită, Hector sosi c-o bucată de carne friptă. Se puse cu ’ pmtecele la pămînt şi, ţinînd-o cu labele de dinainte, o rupea ş-o înghiţea hulpav. Din cînd m cind privea ş-adulmeca în urmă, să înţeleagă dacă n-o urmăreşte păgubaşul. Trebuie să fi furat carnea de la Alexandru Şchiopu, ciubotarul şi casapul vecin, mă gindesc eu. Dar unde s-o fi dus să şi-o frigă.

Sfărîmînd în dinţi cele din urmă bucăţi de os, Hector veni la pui, se aşeză pe-o coastă şi-i lăsă să se grămădească la pîntecele ei şi s-o sugă. Închidea ochii pe jumătate şi parcă dormita. Apoi dintrodată îi deschise şi mă privi cu bunătate întocmai ca madama Sura. Mă întreba ceva fără îndoială. Nu putea fi vorba decît de mama.

— Şede, i-am răspuns eu, privind atent cum sug căţeii.

Bătea soarele verii asupra colţului aceluia singuratic şi le luceau blăniţele în lumină. Îndată ce s-a întors Leizer, am auzit glasul mamei, cîntînd în lenea zilei, chemindu-mă.

— Vină-ncoace, Băieţel, să-ţi dau să mînînci.

Cum au auzit această invitaţie, prietinii mei Leizer şi Hector s-au ridicat de locurile lor şi m-au urmat. Căţeii au rămas neclintiţi şi ghiftuiţi în soare.

— De trei zile stau şi mă gîndesc, îmi mărturisi Leizer, cum să-i chem.

— Pe cine?

— Pe căţei.

Problema îmi era indiferentă. În orice caz, reflectam, întăi şi întăi trebuie consultat Hector.

Cu mutra-i tristă, prelungă şi pistruie, Leizer se aşeză la pămînt, în stînga mea. Hector la dreapta. În umbra cerdacului de din dos mama îmi pregătise o măsuţă ş-un scăunaş. M-am aşezat pe scăunaş. Pe măsuţă îmi era pregătită o farfurie de lapte acru ş-o lingură. Într-un tălgeraş, o felie de mămăliguţă.

— Ia lingura şi papă… îmi zise mama.

Eu încep să mă gîndesc la numele căţeilor. E o grijă nedesluşită, pe care mi-a trezit-o Leizer. Poate-ar fi bine s-o întrebăm şi pe mama.

— Cum să le punem numele… mormăiesc eu, fără să ştiu bine ce vreau.

Mama întoarce un obraz plin de mirare din fereastra bucătăriei.

— Ce spui tu?

Eu tac.

— Ai cerut ceva? Îţi trebuie ceva?

— Îmi trebuie sare… mă hotărăsc eu.

— Bine, iaca sare, dacă-ţi cere gustul. Dar să nu pui multă. Să ştii că laptele acru se mînîncă fără sare.

Am înţeles. Pun sare. Gust în vîrful lingurii. Mai trebuie, iar gust şi iar sărez. Cînd vine mama, să vadă dac-am isprăvit, eu stau cu lingura atîrnată, făcînd bot deasupra farfuriei.

— Ce este?

— Nu-mi place.

— Sărace-sărace, neînţelegătorule şi răule. Ai pus prea multă sare.

Eu tac. Nu-mi place laptele acru. Nu mi-i foame.

— Leizer, mînîncă tu, îndeamnă mama.

Prietinul meu gustă şi cască ochii cu spaimă. Face mamei o mărturisire bolborosită că nici lui nu-i place laptele acru. Atunci are parte de bielşug în ziua aceea celălalt prietin — Hector.

Hector miroase şi întoarce cu dispreţ capul. El nici măcar nu s-atinge. Respectul meu pentru destoinicia lui a crescut.

— Hai să mergem la Ghiţă Ţiganu, să ne jucăm de-a ascunsul. Pe urmă îl aducem aici şi-i dăm lui laptele acru.

— Unde te duci aşa? mă opreşte mama. Stai, să-ţi schimb bluza.

Dintrodată înţeleg că nu se poate altfel. În expediţia mea de dimineaţă, bluza întăia cunoscuse prea multe injurii, năcazuri şi ponosuri. Intru după mama în odăiţa cu storurile lăsate.

— Na, îmbracă-te cu asta curată.

Cînd zice mama „îmbracă-te“, dovedeşte că are încredere în mine şi mai ales mă iubeşte, căci, dacă nu m-ajută, nu găsesc niciodată singur mînicile şi rămîn cu hăinuţa boţită şi încurcată deasupra capului şi grumazului. Aşteptînd ajutor, bag de samă că mama ţine bluza în zarea uşii şi face o observaţie pe care putea să n-o facă.

— Ar fi trebuit călcată.

Mă interesez numaidecît.

— Ce-ar fi trebuit călcată?

— Bluza asta. Acuma eşti flăcău mare şi ţi s-ar fi cuvenit asemenea cinste.

Eu mă îndrept atent.

— Atuncea nu mă îmbrac!

— De ce, răule şi neînţelegătorule?

— Nu mă îmbrac, pînă ce nu-mi calci bluza.

Mama mă priveşte c-un zîmbet dulce. Sîntem numai noi singuri în umbra odăiţei şi taina care s-a produs între noi a rămas necunoscută.

— Să ţi-o calc, se învoieşte ea.

Aşterne hăinuţa pe covor şi o calcă uşurel cu piciorul. Eu mă simt mîndru şi mulţămit şi mama mă ajută să mă îmbrac.

Ne ducem, eu, Leizer şi Hector, la Ghiţă Ţiganul. De la Ghiţă am învăţat cele dintâi stihuri, pe care el le rosteşte în tact, atingîndu-ne pe fiecare cu mîna, pînă ce îndepărtează pe unul cu cea din urmă silabă.

Am o oaie rapănă,
Şade jos şi deapănă.
Şi se roagă rugului
Şi se-nchină cucului…

Începutul acesta îl ştiu şi-l murmur cîteodată singur, în odăiţă. Mama mă ascultă atentă, privindu-mă cu coada ochiului şi rîzînd. Mama e mai mare decît mine cu douăzeci de ani şi are, ca şi mine, ochi albaştri şi păr bălan.

— Cum ai spus?

— Am o oaie rapănă,
Şade jos şi deapănă…

Nu înţeleg de ce face haz mama.

„Şade jos“ acesta e un eufemism. Oaia, în stihul meu ş-al lui Ghiţă, şedea într-o parte anumită a trupului, cu nume vulgar. Ca o adevărată poezie pură fără contingenţă cu realităţile, acea expresie din acel stih îmi pricinuia o mare emoţiune şi mai ales nedumerire. Cum se poate ca un animal să execute o lucrare — să zicem că deapănă — stînd acolo, în acel loc, la mine ori la tine, ori la Hector. Nedumerirea mea justifica valoarea versului, căci în transcripţia lui decentă el se transformă într-o banalitate fără valoare.

(Din volumul „Cele mai vechi amintiri” 1935)

ÎNTÎMPLARE CU NIŞTE COMEDIANŢI

Mă chema încă Băieţel şi aveam importanta vîrstă de cinci ani; se vorbea în jurul meu că nu mai am mult pînă ce am să mă duc la şcoală, ceea ce îmi dădea nu atît un sentiment de mîndrie, cît de curiozitate. Îmi închipuiam, vag, că şcoala trebuie să fie o altă zonă a vieţii, în care, îndată ce intri, devii mai ales puternic, încît nu te mai temi de cîni şi gînsaci. În ceea ce priveşte ştiinţa de carte, aveam serioase îndoieli; pricepusem într-un rînd că se dobîndeşte cu suferinţă.

Auzisem doi băieţi, ceva mai mari decît mine, care se lăudau — fiecare cu şcoala şi cu „domnul" lui. Unul învăţa la gară, la o şcoală a Căilor Ferate. Altul, la şcoala din deal, la domnu-Busuioc.

Cel de devale, de la gară, smîrcîia după fiecare grup de trei vorbe şi-şi ştergea repede nasul cu mînica stîngă a straiului. Era un copil subţire şi ager de ovrei, cu ochi foarte mobili şi mişcări precipitate. Vorbea peltic, însă cu multă însufleţire.

Cel de la şcoala lui domnu-Busuioc era un bunduc grav, umflat şi moale.

— Noi, zicea el cu glas leneş, avem pe „don' Sioc": se uită la noi şi ne face din deget ia aşa; nu s-aude în clas nici musca.

— Şi voi… voi… vă temeţi de… domnu vostru? întreba ovreiaşul firav, smîrcîind.

— Sigur că ne temem.

— Vă temeţi tare?

— Ne temem tare.

— Ba noi de… de domnul nostru ne… ne temem şi mai tare! întoarse răspuns cu putere şi cu entuziasm ciudat elevul cel subţire şi peltic. Ascultă, măi! ascultă, măi! Domnu nostru are o vargă… are o vargă ia aşa de lungă! Măi! şi cînd îţi trage una la palmă, îţi crapă ochii din cap!

Vorbind, pelticul întinse palma dreaptă în faţa unui „domn" nevăzut care, totuşi, pentru entuziasmul lui, era prezent. După ce o ţinu o clipă întinsă, o retrase brusc, sfîrîind din buze de usturime şi frecînd-o repede de partea de dinapoi a trupului.

Dorind pe de-o parte să intru în rîndul băieţilor celor mari, îmi făceam totuşi socoteală că nu-i rău să mai rămîn la plăcerile mele mititele. Îmi era cu neputinţă să-mi reprezint hazul acelui joc cu varga, despre care vorbea entuziast elevul de la şcoala de devale. Mai bine îmi vedeam de ale mele. Cînd mă săturam de zbenguirile şi răcnetele din ulicioara unde părinţii mei stăteau, în acel timp, cu chirie, mă strecuram pe sub zaplazuri în uliţa cea largă, care se chema

a Economului (nu ştiu de ce se chema aşa) şi o luam spre miazănoapte, cu soarele în spate, uitîndu-mă la case şi la oameni cu deosebită luare-aminte. Ascultam cîatecul ciocanelor de la fierăria lui Franţ Cucinschi şi aşteptam o clipă, în drum, ca să văd pe băiatul fierarului, Petruţă, care era de o vîrstă cu mine. Mai fuseseră încă trei copii sub şandramaua aceea neagră, unde vîjîia steaua enormă a cuptorului, dar într-o zi n-au mai fost; am aflat că au murit odată tustrei de anghină. Expresia „au murit" mă lăsa destul de indiferent. Constatam numai că nu mai rîd la mine, înşirîndu-şi căpuşoarele lor bălane pe fondul negru al şandramalei unde băteau ciocanele şi clipea jarul. După ce aşteptam o clipă pe Petruţă, treceam mai departe, ca să mă opresc în uşa celei mai mici dugheniţi din cîte au fost vreodată. Era o încăpere scundă, cu un oblon lăsat către drum. Pe acel oblon ce stătea sprijinit cu pop dedesubt, în chip de masă, se aflau etalate amestecat felurite mărfuri, dintre care revăd desluşit în amintire o frînghie şi un drob de sare. Înlăuntru, la o tejghea mică, era un negustor mărunt, cu numele Herşcu. Clienţii lui obişnuiţi nu erau mai răsăriţi decît mine şi purtau un fel de pantaloni cu batistă atîrnînd în partea dindărăt. Aceştia nu se mai ştergeau la nas, ca elevul cel firav şi entuziast. Intrau desculţi şi cu capul gol în prăvălioară şi cumpărau, pentru familiile lor sărace, cafea şi zahar.

— *Făr a draier ţiker; făr a draier cová.*

Cuvintele acestea mi-au rămas întocmai; nu ştiu dacă sînt exacte; nu le-am mai controlat după aceea. Adică: de trei parale zahar, de trei parale cafea. Total, cinci centime. Asta era hrana de dimineaţă a familiilor lor.

Mişcîndu-mă şi de acolo, pătrundeam mai nainte, pînă ce ajungeam la marginea tîrgului, la rohatcă. Rohatcă înseamnă, pe moldoveneşte, cumpăna barierei. Ciudat este, după cum am aflat mai tîrziu, că această barieră, care reprezenta atunci vama comunei, era în armonie şi cu trebuinţa coloniei compacte ovreieşti din tîrg de a avea, dacă nu împrejmuire de cetate, măcar simbolul porţilor acestei cetăţi.

La rohatca cetăţii, sub cumpăna de lemn, pe prispa bordeiului, sta moş Nechita paznicul, sorindu-se, cu luleaua în colţul gurii.

Acolo, în acel punct, îmi conteneam explorarea. Mai departe, spre mirişti vaste, spre Fîntîna lui Mistocle şi către o geană de pădure, nu cutezam să păşesc. Mă întorceam pe cărăruia din marginea şanţului, pe lîngă podeţele de dinaintea căsuţelor.

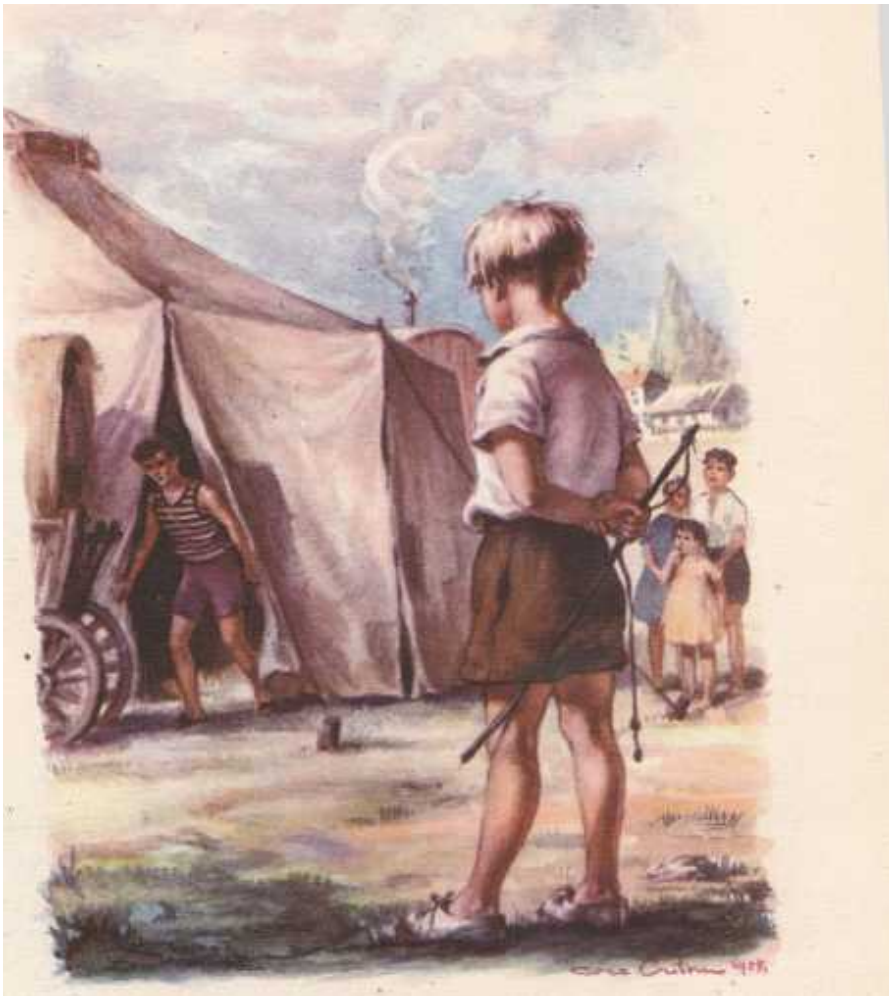

Într-o zi am avut ideea să cer unele informaţii de la domnişoara Ana, o fiinţă frumoasă şi cuminte, care era de ajutor mamei în gospodărie. Aveam nevoie de un sprijin în interpretarea lumii exterioare.

— Cum poate sta moşneagul cu luleaua în gură zi şi noapte acolo? El nu mînîncă? El nu se culcă?

— Care moşneag? întrebă domnişoara Ana.

— Moşneagul de la rohatcă.

Domnişoara Ana mă privi cu spaimă.

— Vai, Băieţel, cum se poate? Ai fost pînă acolo?

— Am fost.

Domnişoara Ana stătu neclintită şi holbată, ca şi cum ar fi avut înaintea ei o dihanie.

— Ai fost pînă acolo?

— Am fost.

Era de necrezut.

— Nu te-a muşcat cînele de la Alecu Romanescu?

— Nu m-a muşcat. Nici nu ştiu că este cîne acolo unde spui mata.

— Este, şi omul acela îl lasă slobod anume, ca să sară şi să sparie copiii; iar el stă la geam, cu ţigară şi cafea, şi rîde.

Acel Alecu Romanescu, cel mai gras şi mai pîntecos om din tîrg, a devenit dintrodată, pentru mine, căpcăunul care stă la pîndă. Deci regiunea în care îndrăznisem să mă avînt era primejdioasă. Am umblat singur un timp pe afară, mormăind felurite reflecţii, apoi m-am întors într-un tîrziu în odaie şi m-am oprit, cu mînile în buzunăraşe, lîngă ghergheful domnişoarei Ana.

I-am spus dintrodată, cu hotărîre:

— N-am să mă mai duc acolo; dar să nu spui mamei nimic.

— Bine, Băieţel, îmi răspunse domnişoara Ana, rîzînd.

Cum mă uitam serios la dînsa, ea se plecă dintrodată, mă cuprinse de umeri şi mă sărută pe amîndoi obrajii. M-am retras, gîndindu-mă că acesta nu e un răspuns la nedumeririle mele; astfel n-am putut afla nimic despre patima şi obiceiul lui moş Nechita.

M-am ţinut de cuvînt, din pricina cînelui de la căpcăun, şi cătră barieră nu m-am mai întors în acea vară. Mi-am îndrumat explorările în alte părţi ale tîrguşorului, trecînd întăi în Uliţa Mare, spre bazarurile lipovenilor, spre crîşme şi spre cea mai elegantă magazie, care cuprindea etalaje de pînzeturi şi stofe. În această din urmă prăvălie, la un anume Vexler, zăream o fată naltă şi subţire, albă şi cu părul de un fel de blond de platină. Am rămas pentru ea c-un nedesluşit sentiment de admiraţie şi dragoste.

Îmi plăcea să mă opresc şi la dugheniţa Mutului, unde se vindeau fluiere, muzicuţe şi aţă pentru smeie. Surdo-mutul ovrei, care se mişca între etalajele acestea de jucării mărunte, mi s-a părut a fi cel mai vesel şi mai bun prietin al copiilor.

În sfîrşit, într-o duminică, am ajuns pînă în medeanul cel mare al tîrgului, unde se grămădeau, cu căruţe şi vite, gospodari din toate satele împrejurimii.

Din medean, cotea coborînd abrupt o şosea, în valea Siretului. De la dîmbul de deasupra cotiturii, băieţii mai experimentaţi decît mine şi exploratori mai vechi, îmi arătau, în ceaţa depărtării, scînteierea rîului. Într-acolo, spre scăldătoarea de la Siret, se cîrduiau adeseori băieţii cei mai mari ai tîrgului.

Voiau să se anine de ceata lor şi unii dintre cei mărunţi, de sama mea. Fraţii lor cei mai mari îi spîrcuiau şi se stropşeau la dînşii, alungîndu-i acasă.

Cînd oi fi mare, am să mă duc şi eu la Siret, mă gîndeam în taină. Am să mă scald şi mai cu samă am să învăţ a înota. După aceea am să mă duc în zăvoi să mînînc mure.

Asemenea dorinţă deveni într-un timp arzătoare, amestecată într-un vis de mărire şi vitejie; cu toate acestea înţelegeam că n-am încă dreptul să îndrăznesc. Trebuia să rămîn în medean, contemplînd de departe un paradis rîvnit.

Într-un rînd, spre sfîrşitul verii, am găsit în acest medean un mare prilej de uimire. Crescuse în mijlocul lui, în timpul cît eu lipsisem de acolo, o clădire mare, o ciupercă fantastică, un cort de saltimbanci.

Se adunaseră în preajmă mulţi copii ai tîrgului, privind ceea ce îndă nu văzuse generaţia noastră. Deşi pentru cei mai mulţi faptul era o noutate, fiecare avea aerul unui vechi cunoscător. Nu înţeleg de ce născuse şi-n mine acest sentiment de trufie şi-mi stăpîneam curiozitatea, neîntrebînd pe nimeni, aşteptînd înţelegerea de la desfăşurarea evenimentelor.

Un vînt secetos de august bătea cătinel, agitînd pînzele cortului. Un băiat, nu cu mult mai mare decît noi, ieşi de subt acele pînze şi ne privi în treacăt, parcă-i era silă de noi şi de lume. Avea un trupşor subţiratic şi rău îmbrăcat şi un obraz sarbăd.

Am auzit între băieţi o şoaptă misterioasă:

— Aista-i comediant.

În partea dindărăt a cortului stăteau grămădite, subt adăpost de pînză şi scînduri, două căruţe mari, cu coviltire. Cîţiva cai ronţăiau grăunţe, în fund. În colţul acesta erau învălmăşite lucruri despărecheate şi felurit colorate. Într-una din căruţe, o femeie stătea plecată asupra genunchilor şi cosea cu grabă. Trei bărbaţi, unul în vîrstă şi doi mai tineri, răscoleau necontenit printre boclucuri; intrau sub cortul cel mare şi iar ieşeau. Vorbeau din cînd în cînd repede; uneori păreau că se ceartă; atunci femeia ridica privirile de deasupra cusuturii şi zîmbea spre dînşii.

Ce să fie asta?

Stam uitat în locul meu şi-mi făceam felurite socoteli. Cu bagajul meu de cunoştinţi, însă, îmi era cu neputinţă să soluţionez o atare problemă. Ştiam ceva vag; de fapt nu ştiam nimic.

Un glas dulce chemă dintr-un loc ascuns:

— Anton! Anton!

De după şandramaua de scînduri se arătă altă femeie, îmbujorată la obraz şi cu mînicile suflecate. Avea în mînă o tigaie cu coadă lungă, din care se învăluiau aburi.

Copilul cel sarbăd şi rău îmbrăcat răspunse la chemare ieşind deodată ori din pămînt, ori dintre boclucurile învălmăşite. Trase de undeva, cu grabă, o măsuţă şi lepădă pe ea talgere şi tacîmuri.

Femeia din căruţă coborî. Am văzut că-i o fată sprintenă, cu rochiţă roşă scurtă, în falduri dese. Întăi se întinse căscînd leneş, cu braţele în cunună deasupra capului, apoi deodată căzu la pămînt. Femeia din adăpost aduse tigaia cu mîncare şi se aşeză şi ea la pămînt

între bărbaţi. Omul cel mai în vîrstă începu să taie cu un cuţit lung dintr-o pîne. Desfăcea felii mari şi le zvîrlea celor din jurul mesei. Înălţînd brusc braţele, toţi le prindeau din zbor.

Iată nişte comedianţi fără grijă, care mînîncă, după cît se vede, cea mai gustoasă friptură din cîte pot fi pe lumea asta. Pînea lor, tăiată în felii aşa de mari, trebuie să fie cu mult mai bună decît pînea obişnuită de la noi din tîrg.

Omul cel în vîrstă ridică dintrodată fruntea spre mine.

— Vrai şi tu o felie? întrebă el răguşit, punînd mîna pe cuţitul, cel lung.

Am tresărit, m-am speriat şi am cotit în retragere, deşi glasul omului nu avea nimic duşmănos.

Pe cînd coteam, căutîndu-mi un loc cît mai grabnic de ieşire, am zărit subt una din căruţe, un dulău mare, lînos, care aţintea cu lăcomie masa stăpînilor lui, fără a se clinti însă din adăpostul său. Poate întrebarea omului cu cuţitul a fost îndreptată cînelui. M-am retras, în orice caz, cu inima bătînd, pe cînd comedianţii rîdeau.

A doua zi era sărbătoare şi iarmaroc, cu mare forfotă de lume pe toate uliţile. Trebuia numaidecît să văd ce se întîmplă în medean. Mi-am ales ceasul cel mai potrivit, cînd toţi ai casei erau ocupaţi cu altceva decît cu mine, şi am ţinut numai o fugă pînă la cortul cel mare.

La intrare, pe o podină, deasupra mulţimii îmbulzite, unele din cunoştinţile mele de la căruţele de dindos se arătaseră în straie strălucite şi cu obrajii văruiţi. Am văzut pe omul cel mare şi pe Anton. Într-o clipă, bătrînul a ridicat braţul drept, ţinînd pe Anton în înălţime. Stînd drept cu tălpile în palma bătrînului, băiatul se răsuci pe spate, făcîndu-se colac şi venind cu fruntea la călcâie.

M-am cutremurat, admirînd. Iată ce isprăvi măreţe pot săvîrşi cunoştinţile mele!

— Aceştia-s comedianţi, am zis eu, aţîţat, către oamenii din jurul meu.

Unii oameni din jurul meu m-au privit rînjind.

Pe podina de scînduri s-au arătat alţi doi tovarăşi tot aşa de colorat îmbrăcaţi, purtînd trîmbiţi lungi din care sunară, ca să se facă tăcere.

Ţăranii îmbulziţi îşi alinară o clipă zvonul. Cei doi izbucniră într-un singur glas:

— Poftiţi, domnilor; numai doi gologani intrarea! Afară nu vedeţi nimica; înlăuntru se arată toate minunile lumii, nemaivăzute şi nemaiauzite!

Dacă lumea din preajmă ar fi avut numai într-o mică parte sentimentul meu de admiraţie şi de învierşunată curiozitate, cortul de pînză s-ar fi umplut într-o clipă. Nimeni însă nu se grăbea să intre. Nu

mă grăbeam nici eu, nu mă grăbeam însă, pentru motive pe care îmi era ruşine să le mărturisesc. Îmi lipseau cei doi gologani, care fuseseră declaraţi vamă de către trîmbiţaşii minunilor. În jurul meu gospodarii se scobeau în chimiruri şi-n pungi, apoi îşi acopereau chimirul şi vîrau la loc punga. Puţini se hotărau să intre. Cei mai mulţi aşteptau, ca şi mine, altceva.

Acest altceva era în rînduiala lucrurilor ca să se producă: altfel viaţa şi lumea n-ar mai fi avut pentru mine nici un rost.

Un colţ de pînză se dădu la o parte sus, lîngă intrarea cortului, şi apăru un omuşor mititel cu comanac şi cu năsuşor ascuţit.

— Vasilache! Vasilache! începură a striga băieţii cei mai mari.

Transformările feerice ale personagiilor mele se prelungeau deci. Întăi apăruseră ca păpuşi mari care trîmbiţau, ori se răsuceau în chip imposibil. Acuma iată-le deodată micşorate. Ce taină le preface astfel? Poate au şi ele acele tichii ori ciubote fermecate, despre care se arată în poveştile babei Ioana, bucătăreasa?

N-aveam cînd căuta deslegări. Cu ochii rotunziţi, urmăream evoluţiile lui Vasilache. Acel glăsuşor iscusit şi muzical debita către o altă păpuşă, pe care o chema Mariţa şi care poate era fata cu fustă roşă scurtă şi în falduri, o mulţime de lucruri interesante, dintre care unele îmi erau cu totul neînţelese. După rîsetele şi răspunsurile mulţimii, aveam un sentiment nedesluşit că acele lucruri ar fi, poate, nu tocmai cuviincioase. Am continuat totuşi să le ascult fără nici o ruşine, veselindu-mă şi eu, cu mulţimea.

Poate însă, au fost numai nişte simple păpuşi, ma gîndeam eu după aceea. De mirare este cum le poartă şi le joacă dinlăuntru unul dintre acei comedianţi. La această concluzie nu cred să fi ajuns eu singur, fără ajutorul nimănui. Era lîngă mine un moşneag cu baltag şi cu taşcă de piele la şold, care, după ce a ascultat o vreme pe Vasilache şi a rîs de cabazlîcurile lui, s-a întors în loc, ducîndu-se la treaba sa.

— Eah! a zis el, scuipînd într-o parte. Vai de capul lor. Fac şi pe dracu, numai să cîştige o bucăţică de pîne!

A! vra să zică nu erau oameni bogaţi, nici fericiţi, şi nu făceau toate acestea de plăcere De aceea plîngea la urmă Vasilache împungînd cu nasul în pînză: căci toată lumea aceea nu voia să dea doi gologani, ca să intre înlăuntru. Şi, înainte de a isprăvi comedia lui, de aceea Vasilache a adresat o sudalmă tuturor celor de faţă, care se uitau şi-l ascultau cu gura căscată, fără a se clinti din loc.

Sara, am avut pe neaşteptate una din cele mai mari bucurii ale vieţii. Domnişoara Ana m-a îmbrăcat cu străiţe nouă şi mama m-a luat de mînă, ca să mă ducă la, „circ”. Circul era clădirea mea de pînză. Mi-am stăpînit bătăile inimii şi mai ales limba, păstrînd în mine toate cele cunoscute şi aflate, despre care cei care mă duceau habar n-aveau. Toţi îmi făgăduiau zîmbind un lucru cu totul nou şi necunoscut

de mine; eu păstram şireclicul tăcerii, întrucîtva încredinţat că nu ei mă conduc pe mine, ci eu îi conduc pe dînşii.

După toate isprăvile de mirare ale prietinilor mei, am fost mîndru de ceea ce a făcut cînele cel flocos. Iar după aceea am rîs subţire de clovni, mai ales cînd îşi dădeau palme cu seriozitate şi necontenit ori cădeau pe jos ca nişte proşti. Pot să încredinţez pe oricine că minunea lui Vasilache a rămas tot mai presus în rang în amintirea mea.

După discuţii pline de prudenţă cu generaţia mea, asupra locului de origină al comedianţilor şi asupra felului lor supranatural de viaţă, m-am hotărît să fac investigaţii şi în casa părintească. Autoritatea supremă către care trebuia să mă îndrept era, desigur, tata.

Într-o sară, înainte de a trece la culcare, m-am oprit sub conul de lumina al lămpii, lîngă masa la care tatăl meu stătea făcînd nişte însemnări.

— Bună sara, am zis eu încet.

— Bună sara, a răspuns tata, fără să se uite la mine.

Văzînd că nu mă clintesc din loc, şi-a întors fruntea şi ochelarii; a lăsat condeiul şi m-a mîngîiat în creştetul capului.

— Tată, am îndrăznit eu, aşa-i că comedianţii din medean n-au casă?

— Ce spui tu? Care comedianţi? A, vorbeşti de artiştii circului? Au casă, cum să n-aibă? dar o poartă cu dînşii.

— Ştiu; am văzut-o; dar acolo, în America, de unde vin ei, n-au o casă ca a noastră?

— Poate să aibă. Dar de unde ştii tu că vin din America?

— Asta se ştie, am răspuns eu cu încredinţare şi autoritate.

Tata a zîmbit, privindu-mă peste ochelari, fără să îndrăznească a mă contrazice.

— Nu-i aşa, tată, am continuat eu a întreba, că băiatul acela n-are ciolanele rupte? Mata ai crezut poate că are ciolanele rupte?

— Am crezut, dar se pare că m-am înşelat.

— Aş vrea să mai ştiu, am urmat eu, dacă-s bogaţi şi cîştigă multe parale.

— Vai de capul lor! a zis tata, cu acelaşi accent ca şi moşneagul cu baltag din mulţime; nişte bieţi oameni năcăjiţi! Ce fac ei cînd încep ploile şi ninsorile? Culcă-te şi dormi; nu-i nevoie să ştii tu de acestea.

Deşi eram şi eu încredinţat deplin de adevărul sărăciei oamenilor mei, confirmarea tatei mi-a adus o nouă mîhnire. Mi s-a strîns inima cînd am aflat că ploile şi ninsorile pot fi o pricină de durere. Ca să se confirme puterea acestui argument nou, într-o dimineaţă, cînd m-am sculat, am văzut afară burniţă, curgînd dintr-un cer mohorît.

Abia am putut aştepta ceasul potrivit, ca să pot răzbate, pe cărări proaspete, pînă în medean. Cortul cel mare zăcea umed şi pustiu. Eram singurul băiat al tîrgului, care veneam să revăd un loc de

deliciu; ceilalţi se dovediseră uituci şi nerecunoscători.

Am făcut încet, prin noroi, ocolul cortului; am ajuns în dreptul şopronului de pînză şi scînduri. Pe căruţe atîrnau zdrenţe ude; caii stăteau neclintiţi în fund. Prin mîzga lunecoasă umblau tăcuţi bărbaţii, cu privirile mohorîte. Un glas dulce se auzi ca o tînguire. Băiatul cu oasele rupte scoase capul de sub coviltirul unei căruţe; era palid şi tremura în straiul lui subţire. Din cealaltă căruţă ieşi femeia pe care o văzusem mînuind vesel o tigaie cu coadă lungă. Acuma mi se păru cu totul ofilită de umezeala amurgului. Ţupăind prin bălţile de apă, se apropie de băiat şi-i trecu furişat o bucată de pîne.

Deodată, din cerul înserării, începu iar ploaia, mărunt, pe adiere de vînt. Lîngă adăpostul comedianţilor, o flacără de gaz începu să tremure şi să fumege. Priveam neclintit din locul meu cum cei coborîţi din căruţele cu coviltir şi adunaţi sub şopron stăteau cu capetele înălţate, ascultînd freamătul ploii.

Unul din bărbaţii tineri ieşi afară şi privi spre apus. Intră iarăşi în şopron, blăstămînd înăbuşit. Cu glasuri triste începură a grăi şi a se tîngui femeile. În fund, caii se zugrăveau fantomatici, cu capetele înălţate în tremurările flacărei. Medeanul tîrgului era aşa de umed în sara aceea şi vîntul învăluia ploaia cu susur aşa de disperat în pînza cortului, încît am simţit intrînd în mine o bruscă nelinişte, ca o vietate înveninată. Am început să plîng.

Cel mai bătrîn dintre comedianţi scoase de sub şopron capul şi se uită la mine cu mirare. La îndemnul uneia dintre femei, se urni din locul lui, apăsîndu-şi pe cap, pînă la urechi, o beretă.

Veni lîngă mine, aplecîndu-se. Mă întrebă într-o romînească necorectă, aşa cum o vorbesc totdeauna clovnii în reprezentaţiile de circ ale copilăriei noastre:

— De ce plinge? Are frica?

Eu nu ştiam de ce plîng. Nu ştiam nici ce trebuie să răspund, nici ce trebuie să fac.

— Nu trebui plingi mata; merge acasă la mamaia.

Îndată m-am simţit purtat în braţe şi mi-a pierit orice frică. Capetele de sub şopron mă urmăriră un timp, cît ţinu lucirea becului de petrol. Bătrînul mă duse repede prin cernerea ploii, cerîndu-mi din cînd în cînd, cu acelaşi glas blînd şi într-aceeaşi romînească îndoielnică, să-i arăt direcţia şi să-l conduc pînă la limanul meu. Am înţeles că-i sînt prietin de cînd mă observase întăia oară lîngă adăpostul lor şi-mi întinsese o felie de pîne tăiată cu cuţitul cel lung.

Cînd ajunserăm în dreptul casei noastre, se opri; mă puse jos; îmi deschise portiţa şi-mi dădu drumul înlăuntru; apoi se întoarse şi dispăru în întunecimea serii.

Mi-a mai spus un cuvînt, pe care nu l-am înţeles, şi s-a dus. Ar fi trebuit să mă leg cu el şi printr-un cuvînt al meu, pe care acuma îl am

în mine, dar pe care, atunci, n-am avut conştiinţa că trebuie să-l rostesc.

Mustrările mamei, care au fost destul de blînde, şi ale tatei, care au fost cu totul usturătoare, mi-au alinat somnul din noaptea aceea. Dar în nopţile următoare, în vis, prietinii mei de sub ploaia pustie au venit la mine, zîmbindu-mi.

Îndată ce s-a înseninat, nu i-am mai văzut. Plecaseră dintrodată şi pe furiş. Acolo nu s-au mai întors. La mine revin în nopţile de început de toamnă, cînd vînturile au o anumită modulaţie de tristeţă.

(Din volnmnl „Cele mai vechi amintiri” 1935)

ÎN NOAPTEA CÎND GRĂIESC DOBITOACELE

Aveam mai puţin de şase ani, mă chema tot Băieţel şi mă uitam mirat la lume cu aceiaşi ochişori de gînsac. Părinţii mei îşi mutaseră gospodăria în sat, la doi kilometri de tîrg, ca să pot eu umbla printr-o grădină şi ca să descopăr, prin fundul ei, un drumuşor la pîrău şi la moară.

Pe acel drumuşor, la calea jumătate, se afla un tufăriş de porumbrei. După cum îmi povestise şi mă ameninţase mama, arătîndu-mi primejdiile hoinărelilor mele, din desimea spinăriilor izbucnise înainte-mi, într-o după-amiază, o dihanie înfricoşată ameninţîndu-mă cu coarnele. M-am abătut într-o parte, închizînd ochii. Cînd i-am deschis, am văzut-o departe, jucînd pe o arătură. Cine era? Se ducea către un codru negru, la peşterile împărăteşti, sub streşina cerului, de unde se uitau la mine, neclintit, uriaşi zbîrliţi.

— Nu-s semincerii pădurii de pe coastă! argumentam eu, ţipînd ascuţit, către moş Ion, argatul nostru. I-am văzut eu, cu ochii mei: erau uriaşi.

— A fi şi asta! mormăi prin ţeava lulelii bătrînul.

Aş fi vrut să ştiu ce-s aceea seminceri. Vorba asta poate-i numele uriaşilor.

— Erau seminceri, am consimţit eu. Nu cumva dihania aceea fugea la dînşii, să le spuie că mă duc la moară?

— Se vede treaba. Acolo, la moară, şade Caraoschi şi dihania aceea e pristavul lui. După porunca mamei, să nu care cumva să te duci pe acele meleaguri. Cum te vede, moara începe a hîrîi şi a stupi. Şi Ucigă-l-Toaca iese nins de făină şi cu barba cît un măturoi.

— Trebuie să pîndesc, zic eu cu viclenie, cînd doarme moara, ca să mă scald în pîrău.

— N-ar fi rău, consimte bătrînul, să te scalzi, ca să te mai curăţi de colb şi de obrăznicii. Aşa, într-o zi, cînd dormea moara, au îndrăznit gîştele dăscăliţei să intre pe iaz şi numai a ieşit balaurul din cotlon şi a începută le înhăţa pe dedesubt. A mîncat şapte. Celelalte au prins a striga: ga! ga! ş-au fugit acasă. Pe băieţi îi apucă de un picior.

— Pe care băieţi?

— Pe cei care îndrăznesc să se scalde sub roata morii.

— Aş vrea să ştiu dacă toţi moşnegii spun asemenea minciuni, am zîmbit eu, uitîndu-mă la argat cu coada ochiului.

— Hm! mormăi singur bătrînul, privindu-şi încrucişat pipa. Nu cumva s-a vîrît dimonul în baltă? Dacă află cucoana, are ce mă mustra.

— Caraoschi m-a mîngîiat pe cap şi a rîs la mine, am continuat

eu.

— Te-a cunoscut că-i eşti fecior! rînji argatul. Află dumneata că, dacă ai fost acolo, ai trecut prin mare primejdie. Acel balaur şade sub răchita cea bătrînă, în scorbură.

— Da. Însă morarul îl ţine în lanţ şi nu-i dă drumul decît după ce ajung eu acasă.

— Aşa ţi-a spus?

— Îhî! Mi-a spus că la iarnă îmi face săniuţă.

— Iaca-i bun. Şi cît tutun i-ai dat mata pentru vorba asta?

— Cît am putut duce în pumn.

— N-ai făcut rău; dar să ştii că argaţii fac mai bune săniuţi decît morarii.

— Dar poveşti ştiu să spuie, moş Ioane?

— Cum nu? Tot felul de poveşti care de care mai minunate.

— Dar ariciul cel pe care l-am văzut ieri în grădină mi l-ai prins?

— L-am prins. Dar dacă am băgat de samă că-i aricioaică, i-am dat drumul. Aricioaicele au pui şi nu se cade să le prindem, fără decît numai cînd am avea o mare nevoie.

— Învaţă-mă şi pe mine, moş Ioane; care nevoie?

— Bine; să te învăţ. Să zicem că noi am fi nişte hoţi de codru şi am ieşi cu puşca la potică în calea neguţătorilor, ca să-i vămuim. Dumneata dai glas fioros dintr-o parte şi eu din alta, aşa că acei neguţători încep să tremure şi să clănţănească din dinţi. Cine sînteţi domniile voastre? scîncesc ei. Noi sîntem Ion-hoţoman şi Băieţel-hoţoman. Faceţi bine şi vă deşertaţi pungile de galbini aici în palmă la noi; că de unde nu, vă răpunem capetele! Ş-apoi ei îşi deşartă pungile; noi vîrîm banii la chimir şi nici nu ne pasă, şi ne ducem prin codru cîntînd din frunză. Numai iaca, într-o zi, cînd ne vine şi nouă gust să ieşim la un rateş ca să bem o ocă de rachiu, ne împresoară călăraşii şi ne prind.

— Dar noi n-avem puşti şi săbii? Şi nu ne luptăm?

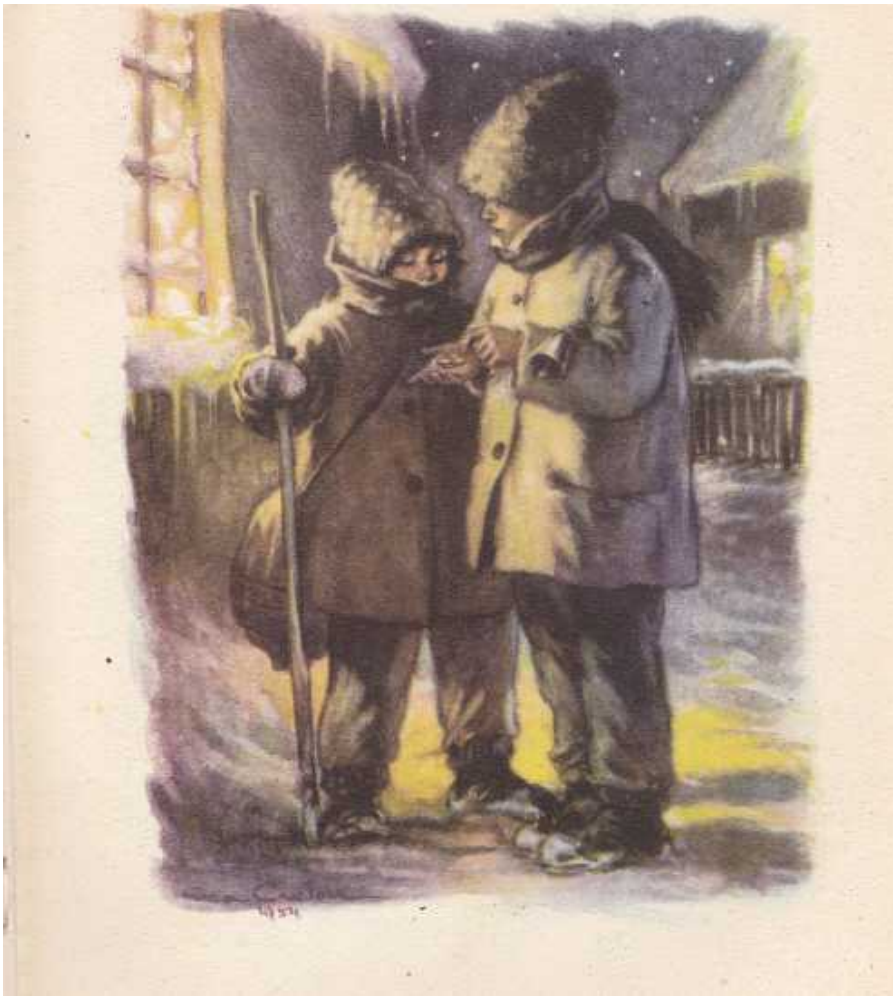

— Avem puşti şi săbii, dar n-avem nevoie să ne luptăm. Căci noi mai întăi şi mai întăi, înainte de a intra în haiducie, am prins în grădina noastră o aricioaică ca aceea pe care am văzut-o. Îi legăm de picior o aţă şi un petec roş, îi dăm drumul şi ne ţinem după dînsa. Cum cunoaştem unde i-i cuibul, o aşteptăm să se ducă iar după mîncare. Şi-ndată facem un gărduţ de ostreţe închizînd puii; şi la acel gărduţ alcătuim poartă şi la acea poartă punem lacată. Pe urmă ne dăm la o parte. Iaca vine aricioaica şi găseşte poartă şi lacată. Nu zice nimica. Se întoarce şi se duce prin grădină şi caută. Dacă nu găseşte în grădină, iese la cîmp. De la cîmp trece la pădure. Şi caută, şi caută pînă ce găseşte iarba-fierului. O ia în dinţi, vine la poartă, atinge cu ea lacata; lacata se sfarmă în douăzeci şi patru de bucăţi şi aricioaica intră la pui. Noi sîntem acolo, pîndim şi luăm iarba. După ce'am luat-o, tăiem în palmă la dumneata şi în palmă la mine cîte-un loc şi vîrîm acolo cîte-un firişor din acea iarbă. Aşa că, atunci cînd ne-au prins

călăraşii, nouă nici nu ne pasă. Ne ferecă în lanţuri de mîni şi de picioare. Noi îi lăsăm să ne ferece şi să se bucure. Ne poartă o vreme pe cale, pe urmă facem popas la un rateş. Acolo este un crîşmar cumătru cu mine. Dă băutură; dă mîncare; deschide odăi de culcare. Şi cînd îs oamenii stăpînirii mai fără grijă, noi punem palmele cu iarbă pe obezi, şi lanţurile se desfac în douăzeci şi patru. Încălecăm pe cai, puşcăm din puşti şi din pistoale şi ne întoarcem iar la sălaşul nostru, sub pădure.

Eu stau o vreme gîndindu-mă la cariera ademenitoare ce mi se oferă. Să vedem: poate la o viitoare ocazie, să facem ceva cu aricioaica.

Morarul nu mi-a făgăduit numai săniuţă.

— Moş Ioane, dar o dobă poţi să întocmeşti?

— Ce fel de dobă?

— De acelea cu care umblă băieţii la Sfîntu-Vasile.

— Aha! Te gîndeşti să umbli cu uratu? Nu cred să te lese mama şi tata. Dar dacă-i vorba de dobă, apoi nimeni nu ţi-a face-o mai cu meşteşug decît mine. O baţi la Moldova şi s-aude la Craiova.

— Cum ai zis? mă întorc eu, surprins.

— Foarte bine am zis. Bate doba la Moldova şi s-aude la Craiova. Asemenea ostroment îţi pot eu alcătui. Ş-apoi după ce te-oi învăţa şi urătura, poţi să te duci şi la regele să uri. Îşi vîră nasu-n geam să te vadă, şi zice: halal urătură! Halal dobă! Voi vistiernicilor, daţi acestui urător un leu de parale. În noaptea aceea, de Sfîntu-Vasile, după ce te întorci de la urat, dacă stai neclintit afară şi aştepţi miezul nopţii, vezi deschizîndu-se în cer o lumină şi în acea clipă poţi auzi cum grăiesc ele în de ele dobitoacele.

Nu înţeleg de ce din sfaturile acestea cu bătrînul au rămas în mine, ca o formulă magică, mai ales versurile acelea despre dobă. Făcusem — deşi cu îndoială — o transacţie cu moş Ion, ca să-mi fabrice în taină, la vremea potrivită, un asemenea instrument din piele de viţel, întinsă bine pe o veşcă de frasin. Eram cu îndoială deoarece ştiam precis că tata îmi interzice ieşitul la urat în sara de Sfîntu-Vasile. Puteau toţi copiii lumii să se bucure de acel amurg minunat cînd s-aprind luminile pretutindeni şi prind a mugi buhaiele şi a suna tălăncuţele. Eu n-aveam ce căuta „pe drumuri, ca toţi derbedeii şi ca toţi ţiganii”. Ce fericiţi erau, prin urmare, derbedeii şi ţiganii! Umblă prin noaptea de anul nou ca printr-un basm, spun şi rîd, îşi sună clopotele şi se strecoară, pe subt o arcadă, pe celălalt tărîm.

C-o umilită rugăminte şi cu o aluzie îngînată, cu două zile înainte de această dată fatală, făcusem pe tata să se încrunte. Cînd am văzut nour sub sprînceana lui, m-am socotit pierdut. Trebuia să urmeze şi o poruncă în ceea ce priveşte căciuliţa şi ghetele.

— Ai înţeles? Să nu te mai aud vorbind de asta!

— Am înţeles.

Am înţeles mai cu deosebire că am scăpat; că am rămas în stăpînirea lucrurilor necesare pentru o expediţie. Nu mă puteam expune să rămîn desculţ şi cu capul gol, scîncind înaintea unui dulap închis, deoarece încă nu dobîndisem, după metode cunoscute, iarba-fierului. Aveam singura unealtă a primitivului: viclenia. De aceea, cu o zi înainte de ajunul Sfîntului-Vasile, am manifestat aşa dispreţ pentru gheţuşca de afară şi am dat atîtea tîrcoale mamei încurcîndu-mă între tingiri, cociorvă şi lopată, încît am izbutit s-o fac să strige cu obidă:

— Mai du-te pe-afară, diavole, şi lasă-mă în pace.

M-am dus scîncind în ogradă. Oamenii aveau felurite treburi. M-am întors şi am intrat la tata. M-am aşezat pe-un pat; păream neliniştit; tatăl meu mă observa din cînd în cînd ridicîndu-şi ochii de deasupra gazetei.

— Ce ai, Băieţel? Nu ţi-i bine?

— N-am nimica, am suspinat eu.

— Să bagi de samă la noapte, să vezi dacă n-are febră… zicea într-un tîrziu tata, către mama.

N-am avut febră şi am dormit bine: nu mă dădeam însă dus din casă. Cînd am izbîndit să fiu iarăşi dat afară, era tocmai vremea potrivită.

Păstrasem relaţiile diplomatice cu unul dintre tovarăşii mei tîrgoveţi, cu care crescusem, şi pe care-l vedeam din cînd în cînd: era Franţ, feciorul mecanicului. Era cu doi ani mai mare decît mine. Cu trei săptămîni înainte avusesem o consfătuire în taină cu prietinul meu Franţ şi contribuisem cu cinci bani la suma necesară unei piei de viţel pentru dobă. Asemenea piele costa o sumă mare, mă încredinţase Franţ; dar eu n-aveam decît acei cinci bani. Îi aveam pentru acadele; eu i-am făcut să aibă un destin mai nobil.

Prietinul meu era bine încredinţat nu că am uitat de legămîntul nostru, dar că-mi va fi cu neputinţă să înfrîng opreliştea tatei, de care mă tînguisem. Mă preţuia destul de puţin, ca să fie sigur că nici n-aş fi în stare să străbat, în preajma nopţii, un drum de doi kilometri, din sat pînă în tîrg la dînsul. La urma urmei nici n-avea nevoie de concursul meu, cum — dacă-i vorba pe aceea — n-avea nevoie nici de dobă. Putuse deci să dilapideze contribuţia mea.

Cînd m-a văzut că apar înaintea lui, cu năsuşorul roş şi cu privirile pline de entuziasm, nu şi-a putut stăpîni admiraţia.

— Cum? Ai venit să mergem la urat?

— Da.

— Ţi-a dat drumul de-acasă?

— Mi-a dat.

— Eu credeam că n-ai să poţi veni; de aceea nici n-am făcut doba.

Mă arătai plin de generozitate. Nu făcui nici o aluzie la banul

meu.

— Nu-i nimic. Mergem numai cu clopotul.

— Însă îl sun eu.

— Bine: sună-l tu. Eu am să strig: hăi-hăi! Trebuie să ne grăbim. Se face sară.

— N-ai grijă; avem vreme; încă-i soarele sus. Să ştii că trebuie să strigi tare.

— Am să strig.

— Şi trebuie să nu te temi de băieţi mai mari, care sar la bătaie, ca să ne ia paralele.

— Nu mă tem. Mai de grabă să se teamă ei; căci sînt hoţ de drumul mare.

— Ce eşti?

— Sînt hoţ de drumul mare. La vară, am să pot dobîndi şi iarba-fierului.

Franţ s-a arătat uimit de răspunsurile mele. M-a privit din cap pînă în picioare şi din picioare pînă în cap. Aveam şi o căciulă întoarsă pe dos şi băţul de corn al lui moş Ion. Nu mă temeam de nimic; puteam să mă pun la luptă cu oricine. Ca dovadă de asta, am pălit de două ori cu băţul în pămînt şi de două ori în uşă.

— Intră! a strigat dinlăuntru mama lui Franţ. Cine-i acolo?

Cînd m-a văzut, şi-a pocnit palmele una de alta.

— Iezus-Maria! ce-i cu tine, Băieţel? Unde te duci?

— Mă duc la urat, cu Franţ.

— Bine, duceţi-vă; dar mai întăi să vă dau să mîncaţi ceva. Ce-i cu băţul ista aşa de mare? Ce vrei să faci cu el? Cu cine vrei să te baţi?

Mă admira întorcîndu-mă cînd într-o parte, cînd în alta. Rîdea singură pregătind cafeaua cu lapte. M-a dezbrăcat de paltonaş, mi-a scos căciula. Pe urmă iar m-a îmbrăcat şi mi-a îndesat pe frunte cuşma. N-a uitat să-mi dea şi ciomagul.

— N-ai nevoie de asta. Băieţel. Aici, în tîrg, lumea nu sare la bătaie. Şi nici n-aveţi a vă duce decît la doi-trei prietini. Cum se întunecă bine, vă întoarceţi.

Îndată ce s-a făcut cerul roş la asfinţit şi s-a întins umbra amurgului, eu şi Franţ am apărut în peisagiul violet, ne-am uitat la copiii încotoşmaţi care tropăiau pe ghiaţă de la o casă la alta şi am pornit şi noi spre noaptea necunoscută care se apropia. Am ridicat băţul de corn, ca să bat în poarta amurgului; clopoţelul lui Franţ a sunat. Astfel mi-am făcut prima expediţie. După un sfert de ceas mi-am adus aminte de sprîncenele nouroase ale tatei. I-am mărturisit tovarăşului meu că nu m-am cerut de-acasă. Odată cu celelalte cîrduri de copii mărunţi, ne-am retras, pe cînd începeau tălăncile, buhaiurile şi răcnetele plugarilor celor mari. Tîrgul se umpluse de freamăt.

Suma agonisită din lucrarea noastră se alcătuia din trei pitaci de

cîte zece bani şi trei de cîte cinci bani: total patruzeci şi cinci de centime. Franţ i-a înşirat în palmă la lucirea ferestrei; a tras spre el trei pitaci mari şi a împins spre mine pe cei mici. Mi-am luat cîştigul şi m-am retras cu vitejie, ca să străbat o lungă zonă primejdioasă, plină de întuneric, de zgomote şi de mişcări misterioase. Am zărit, în scurte văpăi de lumină, măşti venite din altă lume, urşi cu blăni de fîn, capre care clămpăneau. Deasupra zvonului, cerul era plin de stele şi de tăcere îngheţată.

Cu inima bătînd, m-am grăbit spre casă. Ajungeam într-o golişte, unde se isprăvea tîrgul şi începea satul. Pornea de-acolo şi-un şirag de copaci goi spre ţintirim. Am început a fugi. M-a ajuns cineva cu paşi mari din urmă; m-a cuprins de mîna stîngă şi m-a călăuzit printr-o vale de linişte către zarva satului: întăi se auzea înăbuşit; pe urmă mă împresurară dănţuind felurite dihănii ale sunetelor. Sfîntul Petrea mă ducea de mînă fără să spuie nici o vorbă. Cu mult mai tîrziu am înţeles că nu putea să fie decît tatăl lui Franţ.

Deodată m-am oprit. Casa noastră se uita cu toate ferestrele la mine. Sfîntul Petrea mi-a dat drumul; a intrat în întuneric; am rămas singur. Am privit către făcliile cerului: clipeau la mine. Păşeam cu fereală prin preajma grajdului. Am întins urechea ca s-aud şoaptele dinlăuntru. S-a aprins un fulger şi s-a deschis o lumină în adîncimea cea naltă; ş-am stat, ca s-ascult cum grăiesc dobitoacele ele în de ele.

(Din volumul „Cele mai vechi amintiri” 1935)

MAICĂ-MEA ERA MARE FARMAZOANĂ

E vorba de o vreme destul de depărtată, cînd încă nu încheiasem primul deceniu al vieţii mele. Fiindcă iubeam foarte mult poveştile şi pe moş Ilie, făcusem cunoştinţă de-aproape cu o chisea mare de tutun, care sta într-un colţ, pe masa de lucru a tatei. Era un fel de pocal de ghips pe care meşterul italian care îl vînduse, îl împodobise cu o scenă antică în basorelief. Se vedeau de jur împrejurul rotundului muzicanţi goi cu fluiere duble şi bacante încununate cu flori, care dănţuiau. Totdeauna stam şi cugetam nedumerit de ce nu s-or fi îmbrăcat oamenii aceia. Pe urmă îmi vîram în chisea nasul ş-o mînă şi mă duceam să caut pe povestitorul meu.

De la acest moş Ilie am auzit cea dintăi istorisire de vînătoare şi cu acest prilej m-am încredinţat că mama nu e-n stare să preţuiască cum se cuvine asemenea lucruri minunate. Am avut atuncea pentru ea sentimente obscure şi îndoielnice.

Era într-o după amiază de toamnă tîrzie. Dimineaţa, scînteiase în grădină şi pe acoperişuri o brumă groasă şi-ngheţase în treuci apa găinilor. Moş Ilie ieşise în ogradă cu cojocu-n spate şi fuma din luleaua cea scurtă, ca să se încălzească la nas. „De-acu, cuconaşule, şi iarna-i aproape…” îmi declarase el cu un glas plin de îngrijorare şi de un fel de taină.

L-am întrebat, înălţîndu-mi spre el nasul:

— Se poate, moş Ilie? Eu n-o văd nicăirea.

— N-o vezi încă, da să ştii mata că-i după dealurile şi pădurile celea. Într-o noapte pune caii la sanie şi vine la noi.

— Cum?

— Pune caii la sanie şi vine. Are ea vînturi în chip de cai; şi-i mînă c-o puhă lungă de cînepă; şi ei nechează şi strănută omăt şi viscol. Cînd trece, s-aude; dar de văzut, n-o vede nimeni.

— N-o vede?

— Nu, c-aşa-i rînduiala ei de la Dumnezeu…

Am rămas pe gînduri, uitîndu-mă numa-ntr-un ochi, ca raţa la uliu, spre dealurile şi pădurile cele de departe. Era acolo o pîclă albăstrie, care-nchidea o lume fantastică, pe care eu încă n-o cunoşteam. În după amiaza liniştită pîcla aceea era tot acolo şi eu o observam din cerdacul casei, cu gîndul la vorbele de dimineaţă ale bătrînului. În livadă cădeau frunzele nucilor, c-un fel de grabă, parcă se strîngeau şi se puneau la adăpost pentru vremuri grele.

— Moş Ilie, da’ dumneata ai fost acolo?

— Unde?

— Acolo, după dealuri şi după pîclă.

— Se-nţelege c-am fost. Eu chiar de-acolo am venit aici.

— Aşa? Atunci poţi să-mi spui dacă pe acolo sînt vînători…

— Ce să fie?

— Vînători, moş Ilie…

Îmi făcusem eu socoteala că după păduri şi pîclă trebuie să fie ţara vînătorilor ş-a poveştilor.

— Cum să nu fie, cuconaşule? îmi răspunse bătrînul săltîndu-şi cojocu-n spate şi scoţîndu-şi din chimir luleaua; sînt vînători pe-acolo care nu se mai află pe lume. Şi eu, dacă vrai să ştii mata, am fost vînător pe acele meleaguri. Şi pe urmă am venit aici, la tîrg, şi m-am făcut slujitor în ogradă la cuconu Alecu. Da eu, acolo, am fost vînător mare.

— Atuncea trebuie să fi văzut iepuri.

— Cum nu!

— Iepuri adevăraţi, moş Ilie; de cei care fug pe cîmp, nu de cei morţi.

— Se-nţelege că iepuri adevăraţi. Cînd ieşeam eu cu puşca, săreau ca lăcustele, şi puşcam o mulţime.

— Cînd? Vara ori iarna?

— Ba toamna, chiar aşa, ca pe vremea asta.

— Atuncea, moş Ilie, trebuie să fie frumos pe acele locuri, şi trebuie să fie şi alte multe jivine. Cînd te-i duce acasă la babă, să mă iei şi pe mine, ca să văd şi eu o vînătoare.

— Se poate, cuconaşule, de ce nu? Şi eu chiar pot să-ţi spun o întîmplare cu o vînătoare, care-am avut-o în viaţa mea; da nu mai am tutun de pus în lulea şi mă şi cam strînge-n spate frigu' ista, măcar că am cojoc…

Eu am lămurit pe dată toate greutăţile:

— Ştii ce, moş Ilie? Intră dumneata-n bucătărie; acu nu-i nimeni acolo; eu mă duc prin casă şi vin numaidecît să-mi spui povestea…

După ce am intrat în odaia tatei şi m-am uitat puţin la cîntăreţii antici şi la bacante, m-am coborît la bucătărie şi m-am aşezat pe un scăunel. Moş Ilie s-a cinchit lîngă vatră, şi-a pus un cărbunaş în lulea. Pîcîia cu gust şi pufăia fumul pe horn.

Eu aşteptam o minunată poveste vînătorească. Asta a fost cea dintăi.

— Unde s-a-ntîmplat, moş Ilie?

— La noi, acolo, în codru la Chiţoc. Îmi vine mie aşa într-o zi gust de vînat. Şi cum îmi vine gust de vînat, iau eu puşca ş-o şterg frumos, ş-o încarc cu cîte-o măsură de praf şi una de poşte. După ce-ncarc puşca, chem capauca, dar nu-i dau nimica de mîncare, ca s-adulmece mai bine urma, — şi intru cu dînsa în pădure. Acu, după ce intru în pădure, mă iau pe-o carare. Şi după ce mă iau pe cararea aceea, ajung la o rîpă. Numai ce văd că Fîţa pune botu-n pămînt, ş-o porneşte răpede, parc-o trăgea cineva cu aţa.

— Aşa o chema pe capaucă?

— Da, că era iute ş-a dracului… Nici n-aveam nevoie să-i dau de mîncare, că se hrănea ea singură. Dar oricît vînat mînca, nu se-ngrăşa niciodată. Aşa ajung eu la rîpa aceea, ş-o porneşte Fîţa, şi n-o mai văd;

da o aud îndată dînd glas: ţah-ţah! subţire ca dintr-o muzicuţă… Atuncea, cum o aud, dau fuga în curmătură la rîpa porcului: acolo era ţiitoare ştiută pentru capre şi mistreţi. După ce ajung acolo, stau, aştept, — aud glasul capaucei mai depărtat, în loc să s-apropie. Mai aştept ce mai aştept, aud ţăhnitul capaucei statornic. Ce să fie? A dat peste vreo dihanie care nu vrea să iasă din culcuş. Mă furişez răpede pe-o potecă, şi ţin drumul drept spre locul unde suna bătaia căţelei. Socoteam că nu-i departe — dar, am suit ş-am coborît, ş-am intrat în nişte prăpăstii şi-n nişte tăuri, pe unde nu mai fusesem niciodată în zilele mele. Stau şi mă uit împrejur, nu cunosc nimica, parcă ieşisem pe tărîmul celălalt. Da' aud îndîrjit glasul Fîţei. Şi numai ce văd pe o creangă de plop uscat, într-un părete de rîpă, o dihanie înfricoşată. Avea urechi şi ochi de om şi căsca o gură mare cît un bot de oaie… Şi tot făcea urît cînd la mine, cînd la capaucă. Mult n-am stat pe gînduri. Am pus puşca la ochi, şi cînd am aprins, a şi venit grămadă la pămînt, şi căţeaua a fost asupra ei. Da cînd a răcnit o dată, mi s-a părut că-i glas omenesc şi căţeaua s-a dat chelălăind înapoi. Cînd m-apropii, îşi dăduse suflarea şi se uita la mine cu ochii holbaţi. Stăteam eu şi mă gîndeam şi mă sfiam să pun mîna pe dînsa. Să fie pasere, — avea întradevăr aripi, dar se uita şi ţipa omeneşte. Am stat eu mult şi m-am gîndit, ş-am zis aşa în gîndul meu

că-i o biată loghioană
de prin codrii cei pustii
ş-o venit la moartea ii…

Ş-am lăsat-o acolo şi m-am întors cu capauca la lume, şi nu ştiu nici azi ce-a fi fost asemenea minune…

Ascultînd povestea moşneagului, eu eram numai ochi şi numai urechi, cuprins ca de-o înfiorare. Povestind, moş Ilie se îndeletnicea de-aproape cu luleaua lui. Aşa încît nici unul nici altul n-am băgat de samă intrarea mamei în bucătărie. Probabil că asculta de mai multă vreme. Cînd întoarserăm ochii spre ea, o văzui zîmbind. Moş Ilie scuipă răpede în lulea, îi închise căpăcelul de alamă ş-o vîrî în chimir.

— Fumoasă poveste, moş Ilie, zise mama, însă cam lungă, şi mi se pare că mîne e sărbătoare şi sînt de făcut pe-afară o mulţime de treburi…

Moş Ilie îşi plecă umilit fruntea şi se strecură pe uşă, săltîndu-şi în spate cojocul. Pîndind cînd nu mă băga mama în samă, mă strecurai şi eu în urma lui şi-l găsii în grajd, ţeselînd calul. Poate era prea ocupat şi nu mă vedea, căci deocamdată nici nu întoarse ochii spre mine. Se plecă la urechea calului şi-i spuse cîteva vorbe, destul de tare ca să pot auzi şi eu:

— Mare farmazoană îi cucoana asta Profiriţa…

Am încercat să-i cer cîteva lămuriri asupra cuvîntului acestuia nou, dar n-am izbutit să scot decît mormăiri nedesluşite. Erau de tăiat lemne, era de cărat apă, — nici nu mai ştia pe ce lume-i de atîta treabă.

Sara, la masă, auzii pe mama vorbind cu veselie tatei despre dihania de prin codrii cei pustii. Eu aveam încă în mine fiorul necunoscutului, şi mama găsea cu cale să rîdă!

— Şi m-am mirat, sfîrşi mama uitîndu-se la mine pieziş, că-n bucătărie mirosea a tutun de cel bun…

Atunci m-am înroşit pînă-n albul ochilor şi mi-am plecat năsuşorul în farfurie. Nu ştiam ce înseamnă vorba moşneagului, dar am admis şi eu, în mine, că mama-i o mare farmazoană, adică nu înţelege poveştile şi are mirosul prea ascuţit.

(Din volumul „Ţara de dincolo de negură” 1926)

SFATURI VECHI

Bunicul, Manole Creţu, la noi în Viişoara, în răzăşia lui văzuse lumina lumii aceştia, în răzăşia lui îşi petrecuse viaţa de om vrednic, şi de acolo cu cinste trebuia să pornească la veşnicile lăcaşuri, cum singur spunea c-un zîmbet şi c-o umbră de părere de rău în ochii mari, întunecoşi.

— Din greu am muncit, mai zicea el mîngîindu-şi mustăţile scurte, zbîrlite; cu amar am agonisit, devreme m-a lăsat nevasta, devreme şi flăcăul şi fata s-au zburătăcit; acuma macar o mîngîiere să am, înainte de a ieşi din găoace găina pe care are să mi-o deie peste groapă cumătră Zamfira: macar cu nepoţii aceştia din cînd în cînd să mă mai iau la harţă… Uite, măi băiete, — îmi zicea mie, — aici-s mustăţile: întinde cît poţi; aici e chica: trage, nu şăgui! Ahaha! Halal nepot! D-apoi ştii că nu şăguieşte?…

Mama rîdea rumenită la faţă în umbra odăii de ţară, o odaie largă, răcoroasă, în care mirosea a sulcină, în care, printre perdelele lăsate, pătrundea soarele în pulbere lină de aur. Iar eu, un bunduc gras, rotund ca o minge, căţărat pe genunchii bătrî- nului, întindeam o mînă cu degete curmate spre mustaţa zbîrlită, spre părul cărunt.

— Ţi-i drag bătrînul, ha?

— Mi-i drag.

— Atunci — tîta mare, măi flăcăule!

Eu rîdeam dînd din mîini şi din picioare ca un bondar strîns între degete, pe cînd bunicul mă ridica pînă la mănunchiurile de flori uscate din grindă.

— Ehei, vorbea el înturnîndu-se spre mama, aşa băiat halal! Acesta n-are să ne deie de ruşine… Cînd a creşte mai mare, îl ia bunicul peste Siret, la coasă, îl ia bunicul la vînat, în zăvoaie… Haiduc am să fac dintr-însul, pe cinstea mea! Îţi place, Dumitrel dragă, să te scalzi?

— Îmi place!

— Vezi că-i place, Profiriţă? Apoi dacă îţi place, hai cu bunicul la moară. Te tăvăleşti prin apă, colo, şi prin năsip, cît ţi-a plăcea! Om zdravăn să te faci, bre, altfel nu preţuieşti nici două parale! Înţelesu-m-ai?

— Da.

— Poftim, a înţeles! Ce face? Ce zici tu, dragă Profiriţă? Ce zici tu, draga tatei? Că l-a arde soarele? Săracu' băiat! Auzi dumneata! L-a arde soarele! Dă-i pălărioara cea roşă, — aşa, — şi hai cu bătrînul, hoţomanule!

Şi mă duceam cu bătrînul la moară, desculţ, prin pulberea

fierbinte a drumului. Acolo, prin apă, făceam o gălăgie cu alţi draci de sama mea, goi puşcă, de fugeau măcăind ca de uliu, toate raţele morarului. — Intram apoi, după ce mă tăvăleam bine prin mîl şi mă cufundam în apă ţinîndu-mă de nas, — intram în moară după bunic şi mă uitam cu o nesfîrşită mirare la morar, care se deosebea de ceilalţi oameni, mai ales fiindcă avea o pipă veşnic în colţul gurii, pe lîngă ţeava căreia din cînd în cînd scuipa într-o parte, după care îşi trecea mînile noduroase pe sub mustăţi, peste buzele negre. Acolo apa cînta un cîntec surd, înfiorător; în coş fîşîiau din cînd în cînd grăunţele; în covată zvîcnea, în pulbere fină, făina, — şi eu priveam cu ochii mari la toate, ca la nişte puteri suprapămînteşti. Iar din pod scoţînd capul pe o gaură rotundă, deasupra bulboanei de sub roată, priveam în unda limpede jocul peştilor care fulgerau prin lumina apei ca nişte săgeţi de argint.

Ne întorceam încet, pe cînd asfinţea soarele, şi ţineam pe bunic de mînă. Mă opream şi eu şi ridicam în sus nasul, cînd el se oprea şi stătea de vorbă, ici şi colo, cu săteni. Ascultam vorbele cu luare-aminte, dar nu înţelegeam nimic.

Dar cum trece vremea-n zbor de rîndunică, iată mă trezii, după ani, că înţeleg şi ce zice bunicul cu glas limpede şi aşezat, încruntînd puţin din sprîncenele groase; iată că ajunsei şi flăcău voinic trecut de zece ani, aşteptînd cu bucurie vacanţele cu lunga sărbătoare a cîmpului, a apelor şi a soarelui. Tata rămîne la afacerile lui, în tîrg; domnu Trandafir, cu şcoala, cu cărţile, cu toate ale lui rămîne în uitare, şi eu cu mama, în trăsură, suim dealuri la pas în cîntecul moale al clopotelor de la cai, coborîm repede văile în suflarea răcoroasă a vîntului, ca-n zbor; trecem pe sub streşini verzi de pădure, prin vechii codri de fag, prin murmurul abia simţit, de vis, al frunzişurilor… Şi cînd ajungem în Viişoara coborînd repede spre bradul strîmb al lui moş Vasile Bujor, şi cînd ajungem la poarta casei mari, la poarta de ostreţe groase, pe care se caţără, dînd din coadă, cînii care ne cunosc, — ne iese şi bunicul Manole înainte, zîmbind, nalt şi voinic, aşa cum îl ştiam totdeauna, tare ca criţa.

— Ei, ce mai faceţi voi, măi băieţi?

Îmi ia pălăria din cap, îmi dă în sus, cu degetele răşchirate, părul de pe frunte, se uită cu coada ochiului la mama.

— Ei, fata tatei, să ştii că aista-i Alisandru Machidon!

Şi mama oftează. Şi eu acuma încep a înţelege că în mine are ea nădejdea cea mare: tata, om odată voinic, care muncise crunt în tinereţă, deodată se topise ca o lumînare, şi toţi se temeau, şi mai ales mamei îi tremura sufletul, gîndindu-se la un sfîrşit prăpăstios. Bătrînul se încrunta cînd o auzea oftînd aşa, amar, apoi se întorcea spre mine, mă săruta fără de nici un cuvînt, şi odată se întorcea şi prindea să răcnească porunci la argaţi.

Ş-apoi începeam cu bunicul o viaţă ca aceea. Îi eram aşa de drag, că nu mai ştia ce să-mi facă.

— Măi Dumitrel tată, tufleşte-ţi, măi, cuşma pe-o ureche, pune-ţi floare-n stînga şi să nu-ţi pese; cîntă şi petrece, că a ta-i lumea!… Cînd eram eu ca tine, cine-mi sta în cale?

Iar eu mă ţineam de toate drăciile şi nu-l slăbeam pe bunic pas cu pas. Unde era el, eram şi eu. Spunea el o vorbă, mă aninam şi eu ca un cîrlig, şi-mi sticleau ochii ca la necuratul cînd aveam a porni amîndoi la vreo ispravă.

Mai ales în anul acela, cînd am sfîrşit şcoala lui domnu Trandafir, s-a durat între mine şi bătrîn o prietinie la cataramă. Mă apuca de după cap, se întorcea pe jumătate spre mine şi răcnea:

— Ce zici tu, frate? Pornim să scuturăm lumea din temelii?

— Pornim! rosteam eu cu ifos. Şi moşneagul începea să facă un haz nemaipomenit.

Într-o zi îmi zise:

— Azi mergem, măi nepoate, peste Siret. Dormim în iarbă desară şi mîncăm peşte de undiţă şi mămăligă de rîşniţă; iar mîni ne întoarcem cu carăle de fîn. Ce zici tu, ha?

— Eu zic, bine, bunicule, ce crezi?

Puse bătrînul telegarii la căruţa largă, zvîrli două cergi miţoase albastre peste bucceaua în care mama grămădise de ale gurii, mă suii în stînga, biciuşca şuieră pe deasupra capului, şi pornirăm cu zgomot, ca vîntul, pe poarta deschisă, prin nourii de colb.

Coboram la vale spre apa mare a Siretului, şi caii mergeau acum domol. Pe pod, duruind, venea în trapul cailor o trăsură. Răsturnat în ea, un tîrgovăţ în manta de doc şi cu pălărie de paie, trecu repede privindu-ne lung cu sprîncenele puţin încruntate.

— Cine-i boierul acesta, bunicule? întreb eu.

— Care boier? rosti, fără a zîmbi, bătrînul. Boier sînt şi eu, e şi vecinul meu, fiecare e boier cu banul lui şi cu cinstea lui. Nu-i aşa?

— Aşa-i! răspund eu încet.

Bunicul tăcu un timp, apoi se întoarse blajin spre mine.

— Aista-i un ciocoi, proprietar la Stolnici. A fost vechil, ş-acu are moşie. Om bogat şi cu mare trecere, dragă băiete. Asta-i! Om mare, cu putere… Aşa-i în ziua de azi… dacă poate, răpeşte şi pămîntul unui răzăş de treabă… Dar vezi că răzăşul are cu ce se ţine mîndru, că are hîrţoage vechi, cu peceţi care nu mai sînt acum, de la domnitori de cei bătrîni, care au făcut dreptate pe lume.

— Şi cum, bunicule, ţi-a luat pămînt?

— Mie? Poate-a vrut şi n-a putut.

— Şi cum? E om care are aşa putere?

— Cum? Cînd i-oi pune laba-n beregată şi genunchiul pe piept, he-he! atunci eu îs mai tare! Atunci îl întreb: De unde te-au adus

vînturile, veneticule?

Bătrînul dădu două bice, tari, cailor, apoi, fiindcă podul era chiar la doi paşi, îi struni cu putere, lăsîndu-se pe spate. Trecurăm încet, şi eu priveam la apa care se strecura lină şi limpede plescăind domol în şăicile de dedesubt. Bunicul privea înainte, cu pălăria pe ochi, spre dealurile de dincolo.

— Şi-i om rău, bunicule? Nu pare aşa de rău…

— Hm! Cum? Ce rău? Bun care nu se mai află. Era într-un rînd să facă un bine şi nici acum nu poate să-şi ierte asemenea greşală. Ehei, dragă nepoate, tu nu cunoşti ce-i pe lumea asta. Cîte paseri zboară, tu crezi că toate se mînîncă! Ce ştii tu? Tu te uiţi acuma la picioarele cailor şi te gîndeşti cum fac ei la trap din copite: taca-taca-taca-taca, — trac, trac, trac, trac!… La a*st*a te gîndeşti tu… Hm! nu?

— Nu, bunicule, — crezi că eu n-ascult ce spui?

— Aşa? Bine. Bine, ia să-mi spui tu, băiete, ce vrei să te faci tu pe lumea asta?

— Eu, bunicule?

— Da, dumneata!

— Apoi, mama, cînd eram mic, zicea că să mă facă ofiţer…

— Aşa? Vezi dumneata cum nu şi-a mai venit în fire Profiriţa?

— Ce zici, bunicule?

— Nimic, vorbesc şi eu ca să nu tac. Dar tu ce vrei să te faci?

— Eu, bunicule, aş vrea să mă fac ce eşti dumneata. Aş vrea să stau cu dumneata aici, în Viişoara…

Bunicul îşi dădu pălăria pe ceafă şi se întoarse, uitîndu-se la mine de sus în jos. Caii suiau la pas, în bătaia domoală a clopotelor, pe cînd apa Siretului, sclipind, se încovoia în urmă prin desişurile verzi ale zăvoaielor.

— Cum? Tu ai vrea să trăieşti aici, ca bunicul?

— Da, bunicule, — ce, nu-i bine?

— Ba-i bine, dragă, cum nu? Dar de palme bătătorite ce zici? Da' de arat colo, pe ogoare? Da' de semănat? Da' de secerat? Da' de cosit? Da' de năcazuri şi griji? Da' de nedreptăţi? Da' de ticăloşii omeneşti ştii tu ceva? Nu ştii nimica! Bine, băiete, bine, fă-te şi tu ce-i putea, dar mai ales un om cumsecade să te faci! Să nu răpeşti munca săracului, mă înţelegi? Şi să nu-ţi baţi joc de nevoiaşul care varsă lacrimi pe brazdă, măi! Ai înţeles? Hi, Murgule! Hi, Bălane, iii! cum n-ascultaţi voi! Hi, dracilor! Aşa, aşa! Să se simtă că mergem peste Siret, la iarbă cosită!…

Caii porniră în trap iute; un vînt cu miros cald de romaniţă îmi mîngîia obrajii. Dealul Fînăriei începea să se arate la dreapta şi la stînga în lungul Siretului, ca o coamă verde uriaşă, deasupra căreia soarele juca painjeniş de raze strălucite. Şi în urmă, în depărtări, sate şi pîlcuri de pădure, subt o fumegare uşoară, prin care toate se prevedeau ca printre gene.

— Aşa, aşa, băiete, cum spun eu! zise bunicul, dînd hotărît din cap. Apoi lăsă caii mai domol.

Eu tăceam. El iar se întoarse spre mine.

— Vezi tu mînile acestea? Vezi tu straiele acestea albe? Vezi? Vezi tu pe moşneagul ista de lîngă tine? Măi! Să fie o sută ca ciocoiul acela şi nu fac cît mine, nici cît degetul ist mic! Înţelegi? Ştii tu ce spun eu acu? Eu spun, bre, lucru mare! Aici e muncă cinstită, aici e muncă sfîntă! — Ce? Crede el că am să-mi iau eu pălăria din cap cînd trece pe lîngă mine? Cîne care a lins farfuriile, care a mîncat ciomege şi după aceea a pupat mîna ce l-a bătut… Ştii tu ce spun eu aici? Ştii! Înţelegi?

— Înţeleg, bunicule! şoptii eu, — şi priveam cam cu sfială la ochii lui plini de nouri de mînie.

— Aşa? Dacă înţelegi, bine!

Şi mînia dintrodată-i căzu. Răsuflă o dată adînc, îşi dădu cu o sfîrlă pălăria pe ceafă, îşi trecu braţul stîng pe după capul meu şi mă alătură cu dragoste de pieptul lui.

— Aşa, măi gîndăcelule, iaca, ajungem… Iaca oamenii noştri… Ia uite la dînşii cum au pornit-o de repede cînd ne-au văzut… Trimetem doi după peşte… Facem foc şi frigem chitici, măi tată, şi bem apă de la izvor de sub coastă, apă ca ghiaţa… Ne culcăm pe iarbă cosită şi visăm cîte-n lună şi-n stele… Aşa viaţă halal, măi nepoate!… Macar atîta mîngîiere pentru un biet bătrîn!… Ca mîni, oale şi ulcele… Da' macar un nepot ce-am avut să nu mă uite şi să-şi aducă aşa, macar din cînd în cînd, aminte de mine… Ce zici, hoţomanule?…

Eu mă uitam cu dragoste la bunic; nu ştiam ce să-i răspund, dar îmi simţeam ochii umezi de înduioşare.

Trecea prin fîneţe o adiere dulce, cu miresmele florilor de cîmp,

cerul se boltea deasupra siniliu, curat, nemărginit, şi coasele sunau limpede în întinderi. Din cînd, în cînd cîte-o prepeliţă sfîrîia pe deasupra ierburilor, gonită de apropierea cositorilor; cîte un cristei pîlpîia greoi; departe, apoi, strigătul înăbuşit: pitpalac, pitpalac! abia se auzea; nelămurită îmi venea la urechi vorba bunicului cu oamenii, pe cînd eu stam cu braţele sub cap, între brazdele proaspete, îngropat, ameţit de miros dulce, de linişte, de lumină.

Şi cum sara creştea în juru-mi, cu umbrele-i calde şi nelămurite, după cina gustoasă cu scobai şi cu cleni pescuiţi în Siret, cum stam lîngă bunic şi priveam în sus cum se aprindeau în fundul negurilor de sus scîntei de aur, care tresăreau dintrodată, născute din taina adîncurilor, cum stam toropit, cu sufletul uşor, uşor, un abur, — deodată, pentru întăia oară pătrunse pînă la mine, pînă în toate simţurile mele, acel fior fără nume, acel fior melodios, abia auzit, mai mult priceput, al cîntării de bucium. Nu ştiam dacă vine din timpuri trecute ori din întinderile care mă împresurau, nu înţelegeam dacă răsună în mine, în uşoara mea somnie fericită, ori e un închipuit glas al zării pe care încă rumeneau ca o părere lucirile de aur ale asfinţitului. Nu înţelegeam încă această cîntare a lacrimilor şi a durerilor trecutului, dar o ascultam înlemnit cum îmi adia prin suflet din adînca-i depărtare.

Tresării. Bunicul şopti lîngă mine:

— I-auzi buciumul…

Eu tăceam. Bunicul zise iar:

— Tu poate nu înţelegi încă ce-i asta, gîndăcelule… Uite, bre, aici cît vezi tu cu ochii, şi mai este încă, toate ale noastre au fost, şi acuma multe nu mai sînt ale noastre… Avem noi hîrtii, dar cine ni le mai ţine în samă? Uite, auzi cum zice buciumul de jale?… Eh! — şi aici bătrînul oftă adînc — aşa a fost să fim noi fără noroc şi să ne roadă încet-încet veneticii. De aceea ziceam eu…

— Ce ziceai, bunicule?…

— Cum ce ziceam? Cu cela, cu ciocoiul… Să moară — şi mă uit în ochii lui şi cuşma în cap îmi rămîne, înţelegi? Şi cine-i mai tare? Eu, măi, sînt mai tare, că-i pun genunchiul în piept şi-l zdrobesc ca pe un vierme!…

Bătrînul gemu greu, cu năduf, tăcu deodată şi-şi duse palmele la frunte.

Tăcu un timp; eu cercam să pricep prin ce valuri s-a zbătut odată bătrînul, de vorbeşte cu atîta obidă. Nu-l întrebam şi stam neclintit lîngă el, pe cînd noaptea creştea, şi pe cînd ca un abur plin şi greu, se ridica în juru-ne mireasma puternică a ierburilor cosite. Cîntarea de bucium tăcuse, dar mie tot mi se părea că o aud îmlădiindu-se în taina depărtărilor.

Aşa se încrunta de multe ori inima de răzăş mîndru a bătrînului, de multe ori i se tulbura ochiul limpede, de multe ori gemea cu mînie cînd era vorba de pămîntul lui, de puţinul lui cu trudă şi cu amar muncit; cu cărpănoşie şi cu cruzime aduna ban lîngă ban, — dar în faţa puilor, a gîndăceilor lui de nepoţi, i se muia inima ca un sloi de ceară la soare. Şi aşa, cu cît mă săltam, mai-mai să-i ajung umărul cu capul, cu atît ne împrietineam mai tare. Şi la cel mai mare preţ în ochii bătrînului ajunsei cînd luai cea dintăi cioară, cu puşca, din vîrful nucului. Atunci s-a sfîrşit, „atunci mergem Ia vînat, măi nepoate!"

Şi într-o bună zi, pe la sfîrşitul lui august, îmi pune puşca-n mînă, trecem Siretul şi ne înfundăm în lunci. Pentru raţe ne apropiam cu luare-aminte de vaduri, pentru iepuri, ne aţineam la marginile poienilor, pe cînd cînele se strecura în tufişurile mărunte.

— Ia sama, nepoate, îmi zice într-un timp bătrînul; cînele dă semn, fii cu luare-aminte…

Şi nici nu sfîrşeşte bine vorba şi o dată cu un zăpăit mai puternic al cînelui, zvîcneşte în salt larg urechiatul dintr-o tufă, la patru paşi de mine. Eu eram să dau pe spate, aşa de pe neaşteptate se petrecuse totul. Nici n-am cînd pune puşca la ochi, numai o întind, trag, şi o pocnitură cumplită bufneşte, de se cutremură poiana.

Bunicul rîdea de se prăpădea, pe cînd iepurele, scăpat de desiş, se întinsese la fugă nebună, zvîrlindu-se în copce mari.

— Ehei, nepoate, nepoate, — aşa se lăuda un neamţ, cum ai să te lauzi tu: Văd iepurele, trag în el, — poac! şi unde începe, măi tată, a fugi de mînca pămîntul! Aşa de tare l-am pălit!

Cam ruşinat, pornii înainte, după bătrîn. Trecu un stol de raţe, el trăsni una de la linia vîrfurilor sălciilor; trecu un iepure, el îl pocni şi-l răsturnă peste cap.

Acuma era şi mai vesel. Îşi lega vînatul la torbă şi mă dăscălea cu voie-bună.

— Ei, nepoate, ce zici? Bună meserie e şi asta; cam cu greu merge la început, dar cu vremea ai să te deprinzi şi tu, de asta să n-ai grijă… Numai linişte trebuie, să nu te grăbeşti deloc, aici e tot meşteşugul… înţelegi?…

Şi tot vorbindu-mi, ieşirăm într-o poiană largă. Arini înalţi închideau pe margini lumina soarelui în asfinţit, o pajişte verde ca buraticul întindea un covor moale, mătăsos în jurul unei fîntîni cu cumpănă. O găinuşă, zburînd la faţa pămintului, se înfundă în întunericul dumbrăvii, — şi la colacul de piatră de sub ciutură ne oprirăm, într-o linişte pe care nici cel mai uşor zgomot n-o tulbura. Soarele strecura fulgere prin vîrfurile arinilor şi răcoarea amurgului începea să izvorască din pămîntul jilav al pădurii.

— Aici e vînatul oprit, zise zîmbind bunicul. Aici îs locurile ciocoiului celuia… ştii tu... Dar ce? Vînatul e-al lui? Vînatul e-al celui

ce-l prinde — şi s-a sfîrşit! Ce? Mi-a ieşit odată înainte cu puşca. Zice: Ce cauţi? Ce cauţi aici, pe moşia mea? — Ce caut? Caut vînatul meu! Şi i-am mai spus o vorbă, şi m-am uitat urît la el. I-am spus: Să ştii că eu într-o ţavă pun poşte! Dacă n-ai ştiut-o pînă acuma, s-o ştii de-acuma înainte. Şi atîta a fost, gata! Şi am rămas bun-înţeleşi… Pricepi, gîndăcelule? Înţelegi?

— Înţeleg.…

Bătrînul aplecă cumpăna, scoase ciutura rasă, băui apă rece, bău şi el, îşi şterse mustăţile şi se întoarse iar spre mine.

— Doamne, băiete, atîta amar am şi ea în viaţă: nu pot suferi pe ciocoi! S-a sfîrşit — dacă nu-i pot suferi, ce-ai să-mi faci? Ai să mă tai? Taie-mă! Cînd a fi un ciocoi de faţă, taie-mă, şi n-are să curgă nicio picătură de sînge din mine! S-a sfîrşit!

Ne aşezarăm pe colacul de piatră. Tăcea şi privea în jur, şi ochii lui, calzi acum, parcă se umpleau de frumuseţile care se desfăşurau tăcute în juru-ne. În fundul dumbrăvii, departe, tresări rîsul moale al unui porumbel sălbatic, pe cînd gîlgîitul înăbuşit al porumbiţei se auzea încet şi dulce ca o plîngere.

Bătrînul tăcea, apoi mă atinse uşor pe umăr şi-şi înălţă capul. Privii şi eu în sus. Pe deasupra poienii, din asfinţit veneau şiraguri de dumbrăvenci. Fîlfîiau des prin lumina de sus a amurgului, zburau în zvîcniri scurte mişcîndu-şi cozile lungi, şi penele luceau albăstrii, ca bătute cu pietre scumpe prin aurul luminii. Treceau zeci şi sute, şiraguri lungi, nesfîrşite, prin albastru, sus, şi eu priveam dus, pe cînd din dumbravă, din jur, creştea umbra înserării, ca din răsuflarea pămîntului.

— Se duc dumbrăvencile la cîmp… zise bunicul Manole, cu glas domol. Şi adăogi privindu-mă cu ochi calzi:

— Ţi-i drag la noi, gîndăcelule? Cînd vei fi om cu greutate şi cu năcazuri la tîrg, adu-ţi aminte şi de noi, că-i frumos şi pe-aici…

Apoi, dragă frate, aceasta a fost cea din urmă prietinească rătăcire cu bunicul, cea din urmă lecţie pe care mi-o da acest om tare, cu suflet blînd şi simplu. Aş fi putut să-ţi spun şi mai multe, — dar la ce-ar fi folosit atîtea amănunte? E prea destul poate şi atîta, — şi din ce ţi-am spus, vei înţelege multe lucruri, multe apucături de ale mele, şi mai ales această nestăpînită dorinţă a mea de pribegire, prin locurile noastre, prin munţii noştri, prin văile noastre, prin cîmpiile noastre,

prin această ţară a năcăjitului plugar.

A fost cea din urmă tovărăşie. În vacanţa următoare m-au ţinut părinţii la tîrg pentru că trebuia să fac pregătiri mari de învăţătură: „vremurile sînt grele şi trebuie cu orice preţ să izbuteşti ca să intri la internat, la Academia Mihăileană”. Pe urmă nici în vacanţa a doua nu era să mă duc, dacă nu venea vestea că bunicul trage să moară.

Ştii ce vînt de ghiaţă mi-a năvălit în suflet? Ştii ce junghi de durere m-a străpuns? Dar nu plîngeam; priveam înainte, încruntat, ca bunicul, pe cînd mama izbucnea din cînd în cînd în suspine, cu batista la gură, şi pe cînd caii fugeau în trap grabnic pe drumuri aşa de cunoscute, spre Viişoara din vale, nu departe de apa Siretului, spre bradul strîmb al lui Vasile Bujor, spre casa largă, spre gospodăria curată a bătrînului care se pregătea să se călătorească spre ţărmurile de tăcere, de întuneric şi de uitare.

Cînd am intrat cu ochii ca de jaratic în odaia largă, toate neamurile erau adunate, — dar eu nu m-am uitat la nimeni. Eu numai la bunic m-am uitat. Şi era, săracul, aşa de slab, după boala iute care-l copleşise, — cu nişte mustăţi rare, c-o frunte lucie, galbenă ca coaja de alămîie, culcat în pat, puţin pe-o coastă, cu ochii spre uşă.

Cînd m-a văzut, a zîmbit deodată, c-o lumină de fulger în ochi, — şi eu am izbucnit în plîns. Vedeam că nu mai are mult, că poate să se stingă din clipă în clipă. Apoi, cînd m-am mai uşurat, m-am aşezat încet lîngă el, pe marginea patului, — ş-atunci, urmărind ochii bunicului, am văzut lîngă mine pe cea mai tînără mlădiţă a neamului, o nepoată mititică, numai de patru ani, cu ochii albaştri, vioi, şi aşa de deştepţi, că parcă jucau în ei două luminiţi. Cu faţa albă puţin întunecată, se uita fără umbră de zîmbet la bătrîn, aşa de cuminte şi aşa de gingaşă, cu părul bălan aburit parcă într-o cunună de raze în jurul frunţii.

— Te-ai făcut flăcău mare! şopti bunicul Manole, abia auzit, cu un zîmbet care nu mai era decît o slabă lucire, şi îşi întoarse ochii spre fetiţa, care-l privea neclintită.

— Bunicule, bunicule!… şopti ea cu un glăsuşor moale, argintiu.

— Ce-i, draga moşului?

— Mata ai să mori, bunicule?…

— Da, gîndăcelule, da, de-acuma se duce moşneagul…

Şi c-o lumină de lacrimi privea neclintit înainte, îndărătnic, c-o lumină de lacrimi şi durere nemărginită. Şi din clipa aceasta, nu mai rosti nici o vorbă. — Iar în spre sară, cînd colţul lui se umplu de umbră, adormi pe veşnicie bătrînul cu suflet drept, care mi-a fost mie aşa de drag.*

(Din volumul „La noi în Viişoara” 1907)

PRINTRE GENE

Într-o vară, acum cîţiva ani, primii vestea că nişte rude ale mele de la ţară au ajuns la cuţite, certîndu-se pentru pămînt. După maică-mea, care a fost fată de ţăran clăcaş aveam şi eu drept la o parte din pămtntul bătrînesc. Gîndindu-mă cum ar trebui să fac împăciuirea, mă cuprinse aşa, deodată, tristeţa întîmplărilor trecute, şi mă hotărîi să fac drumul pînă la Urecheni, să mai văd o dată casa în care a murit mama.

Am ajuns într-o zi călduroasă de iunie; satul revărsat într-o vălcică părea pustiu în fierberea arşiţei: cînii dormeau în umbra gardurilor, porci cu juguri, plini de noroi, rătăceau prin şanţuri; ici-colo, dintr-o ogradă, un gospodar îşi înălţa capul şi mă privea nepăsător. Nu mă cunoştea nimeni. Şi mie satul îmi părea cu totul altfel decît îl păstrasem în amintire; îmi părea trist şi fără viaţă

La casa bătrînilor, mi-a ieşit înainte fratele cel mai mic al mamei, însurat nu de mult. M-a poftit în casă, nu ştia cum să-mi spuie, îngîna încurcat: „Cucoane Dumitre…" şi mă privea ciudat. Nevastă-sa, Ileana, sta desculţă lîngă uşă, cu mîna la gură, şi mă cerceta cu doi ochi negri foarte frumoşi.

Cu greu am pornit vorba; şi pe cînd mătuşă-mea pregătea în grabă zama de găină, moşu-meu Culai, nu cu mulţi ani mai mare decît mine, îmi povestea, cu fruntea încreţită, privind într-o parte şi rostind cu greutate vorbele, ce s-a mai petrecut pe-acolo… Grăia domol, întrerupt. Căuta cuvintele, privea la mine pe furiş, avea o bănuială că nu-l înţeleg. Şi eu mă uitam la obrazul lui înroşit de soare şi vînt, pe care ochii tulburi făceau o pată alburie, îi ascultam rostul greu şi încîlcit, şi mă gîndeam cu strîngere de suflet că între acest frate al mamei şi mine nu mai este absolut nici o legătură: sîntem cu desăvîrşire străini unul de altul! Şi el poate, întunecată, avea aceeaşi simţire: se oprea înghiţind şi nu se putea stăpîni să nu-mi spuie ca la început, privindu-mă repede şi fugind cu ochii într-o parte: cucoane Dumitre…

— Bătrînii au murit, zise el într-o vreme… pe mămuca am pus-o în mormîntul leliţei (leliţa era mama); şi pe urmă, acu doi ani, Gheorghieş — îl ştii — care era cu trei ani mai mare decît mine, s-a dus şi el… Aduceam nişte scînduri cu chirie, de peste baltă, şi lîngă sat, aproape de curte, se rupe capătul… Acu el era voinic. Pune umărul, se opinteşte… Pe urmă descarcă scîndurile… Vine vatavu de la curte şi începe să-l suduie. Atuncea s-au brănţăluit ei oleacă. Şi vatavu l-a pălit c-o scurtătură de vre-o trei ori peste piept şi peste pîntece… Nu i-a fost atuncea nimica, da' după vreo trei zile, pe cînd

încărcam iar, la fabrică, odată îl apucă o răutate de la inimă, şi începe să verse sînge închegat pe gură… Pe urmă s-a tras subt un gard ş-a murit aşa… fără lumînare… S-a uitat la mine ş-a zis: Măi Culai!… şi pe urmă a rămas cu ochii îngheţaţi…

Am întrebat c-un fior de durere:

— Ei, şi n-aţi făcut nimica? N-aţi cerut cercetare?

— Ce să facem?… zise el încet, oftînd. — Ş-apoi după aceea am început eu a mă ciondăni cu bădiţa istalalt… El e cu vreo zece ani mai mare decît mine… Şi el zice că eu am rămas în casa bătrînilor şi lui i se cuvine mai mult pămînt…

Şi a urmat a-mi spune multe despre dezbaterea aceasta întunecată asupra pămîntului.

Pe urmă, tîrziu, l-am întrebat şi eu, apăsat de mîhnire:

— Vrasăzică, mormîntul mamei nu se mai cunoaşte?…

— Ba da… da' se chiamă că-i prefăcut… Am luat ciolanele, le-am pus într-un sac şi le-am aşezat la căpătâiul bătrînei… Am făcut noi toată slujba, cum se cuvine, cu părintele Gavril…

Îmi spunea aceasta cu grijă, ca să mă facă să pricep lucruri tainice şi grele — dintr-o altă lume.

Am tăcut după aceea. El s-a dus la treburile lui, eu am rămas gîndindu-mă.

Şi-n zilele următoare, stăteam mai mult singur. Gospodarii se duceau peste apă, la praşila popuşoiului, se întorceau tîrziu, se culcau cum se întorceau, în bordeiul din ogradă, şi eu parcă locuiam acuma singur casele bătrîneşti. Iar într-o sară, cum stam pe prispă, trecutul se întoarse în mine cu o putere neobişnuită şi începui să mă gîndesc fără întrerupere la aceea care nu mai avea mormînt…

Pe mama o ţin minte tînără şi frumoasă, naltă, rumănă, cu ochii blînzi, negri… în sara aceea lină simţeam cum se ridică şi mi se lămureşte în suflet înfăţişarea ei. Şi de cele mai depărtate zile îmi aduceam aminte, ş-o vedeam plîngînd, şi mă vedeam şi pe mine, mic numai de doi ani, scîncind cu pumnii în ochi, într-un colţ. Tata îşi răsucea mînios mustaţa căruntă şi ne fulgera pe rînd cu privirea, răcnind; mi s-au înfipt în minte ochii lui de-atunci, furioşi, cu albuşul mărit.

Mai tîrziu, cînd vorbeam şi înţelegeam, auzeam pe mama grăind despre tata c-o vecină, şi zicînd c-o înmlădiere de respect în voce: „Acuşi vine dumnealui…" Rar, veneau „bătrînii" de la ţară, cînd nu era tata acasă, şi „bătrînica" întreba pe mama cu sfială, pe cînd bătrînul se uita în altă parte: „Da boieru ce mai zice? Cînd vă duceţi la biserică?…" Mă aşezam între bătrîni şi-i priveam curios: îmi plăcea mirosul de dumbravnic şi de mintă din straiele „bătrînicăi". Mă întrebau: „Da' pe la noi cînd ai să vii mata?"

— La vară… zicea moale mama, privindu-mă cu dragoste şi

punîndu-mi o mînă în creştet.

— Şi cînd ai să te duci mata la şcoală?

Eu îngînam: „Cînd oi fi băiet mare…”

Mă făceam cu greu băiet mare şi vedeam în juru-mi multe lucruri pe care încă nu le pricepeam. Tata, om gînditor, în straie negre, mă privea cu seriozitate şi zicea mamei:

— Eu am un principiu… Vreau să-l cresc ca pe un spartan… De aceea nici nu-l sărut, nici nu-l mîngîi…

Maica mă săruta lin pe frunte şi pe ochi, şi ofta.

— Iaca asta nu-mi place… zicea tata: trebuie să te dai tu în obiceiurile tale!… N-ai să mă înţelegi niciodată, frate dragă?…

— Eu îs o biată femeie fără carte, îngîna mama; ce pot să ştiu eu?…

Altădată tata vorbea în cerdac, c-un moşnegel chel, cu bărbuţă albă. Stăteau pe scaune şi nu se uitau unul la altul.

— Cucoane Leone, zice moşnegelul, ar trebui să te mai gîndeşti şi la viitor… Este un copil la mijloc… Ea e femeie simţitoare… Pe urmă ai îndatoriri către lume… Eu să fiu în locul dumnitale…

— Eu să-ţi spun dumnitale, răspunde repede tata; eu am un principiu: să trăiesc izolat, să nu am de-a face cu lumea… Mă duc la slujbă, mă întorc acasă… Pe urmă, eu la fleacuri popeşti şi la altele nu ţin. Eu sînt om liberal şi democrat… Mie îmi place ce a zis Voltaire despre popi…

— Da’ ce are a face, dragul meu, asta şi cu traiul dumnitale? Ai făcut un pas — acuma ţi-i ruşine de dînsa? Vrei s-o ţii aşa, să se simtă roabă cît a trăi?….

— Să-ţi spun un lucru… Nu-i vorba despre asta… zise zîmbind tata. Eu cunosc lumea; ea se simte fericită. Ce, crezi că nu preferă ea viaţa asta, mizeriei de la dînsa de acasă?

— Bine, dar la început, cînd ai adus-o, ai făgăduit…

— Într-un moment de fericire!… rosteşte tata vesel, întinzîndu-şi braţele în laturi.

Viaţa mea ş-a mamei, în vremea acea depărtată, era tristă. Stăteam singuri în casă. După ce treburile se isprăveau şi mîncarea era gata la bucătărie, mama se aşeza la o fereastră şi începea să lucreze la o horbotă, gîndindu-se. Eu mă aşezam la picioarele ei, pe duşamele, murmuram singur întrebări şi răspunsuri felurite, mă jucam cu ghemuri şi mosoare „ca un motănaş”, căci tata din principiu era contra jucăriilor. Tata era şi-mpotriva luxului, de aceea pe mama mi-o amintesc într-o veşnică rochie mohorîtă. Stătea tăcută, albă, cu ochii duşi, şi mînile umblau repede în lumină. Niciodată n-am auzit-o cîntînd; oricine trecea pe dinaintea ferestrei o privea fără s-o salute, fără să-i zîmbească. Şi ea într-un tîrziu mă ridica de jos, mă îmbrăţişa şi mă săruta cu patimă. Prindea apoi să lăcrămeze. Întrebam subţire:

— Mamă, te-a bătut tata? De ce plîngi?

— Nu, drăguţă, nu m-a bătut nimeni…

Iar tata venea la amiază şi sara, mînca, se aşeza într-un jilţ larg şi cetea o gazetă. Mama umbla prin casă după treabă; cînd avea a spune ceva, se apropia, se oprea, n-am auzit-o niciodată spunînd tu tatei. El ridica ochii ş-o întreba deodată:

— Ce este?

— Apoi ar trebui o leacă de gaz…

— Iar trebuie? şi se scociora cu nemulţămire în buzunarul de la jiletcă.

Ş-acesta era obicei: în mîna mamei n-a fost niciodată un ban.

— Vezi şi fă economie! adăuga tata, şi-i întindea gologanii fără s-o privească.

Şi zile după zile singuratice curgeau aşa, în căsuţa din mahalaua Sărăriei. Numai o dată mi-aduc aminte, la Paşti, am ieşit cu mama în Iaşi, apoi ne-am îndrepta spre Copou, şi erau înflorite grădinile. Mama părea foarte străină în mijlocul mulţimii şi se înfricoşa tare de trăsuri. La fiecare răspîntie mă apuca de subsuori şi mă ridica în braţe. Oamenii se uitau miraţi la noi…

Eram pe atuncea trecut de patru ani; şi sara, pe gazetele căzute din mîna tatei, mă aşezam pe pîntece şi începeam a bolborosi cuvinte răzleţe plimbîndu-mi degetul pe şirurile negre. Mama trecea pe lîngă mine încet, nu mă tulbura; tata însă, cîte- odată, încrunta sprînceana şi începea să răcnească la mine. O dată chiar m-a şi bătut. Şi eu plîngeam cu sughiţuri, cu capul pe sînul mamei, auzeam cum bate repede şi tare ceva lîngă urechea mea şi tata, furios, dădea din mîni. Spunea repede, cu buzele îngreţoşate, cuvinte de dispreţ pe care eu nu le înţelegeam bine.

— Vreau să vă fac oameni, să vă pun în rînd cu lumea! şi nu-i chip să vă deprind! Tot v-au rămas copite la picioare!…

Dar într-o vreme am dus-o bine cîteva zile. Am pornit amîndoi pe un drum de ţară, într-o căruţă plină de fîn. Un flăcău cu plete, cu pălărie cît roata carului, învîrtea pe deasupra capului o puhă de cînepă şi îndemna doi căluţi costelivi:

— Hi-vi! Apoi s-a întors puţin într-o parte şi a început a grăi cu noi.

— Tot aşa o duci, leliţă? a întrebat el, şi ne privea pe amîndoi cu bunătate.

— Dacă el e om aspru… răspunse mama. Şi pe urmă i-i ruşine de mine… Nu vrea să iasă nicăieri cu noi… Dar macar acasă dacă aş avea linişte… Şi-a făcut el o mulţime de năravuri, acuma a început să asuprească pe băiet… El la mine zice că ţine… Dar are nişte surori… Acelea-s cucoane… Au venit odată şi s-au uitat la mine… Cîteodată stau şi mă gîndesc că proastă minte am avut…

Flăcăul tăcu o vreme gînditor, apoi dădu din cap.

— Dă, vorbi el… Eu să-ţi spun… De-acu gata, nu mai poţi face nimica…

Mama oftă şi rămase cu ochii aţintiţi în depărtări. Într-acolo mă uitam şi eu, şi vedeam o ceaţă albastră, în forme fantastice… Şi caii tropăiau mărunt, printre lanuri de holde, aerul fierbinte avea un miros de flori şi de seminţuri. Şi pe urmă am intrat în boltă de pădure. Apoi s-a deschis lumină şi s-a văzut un sat împrăştiat într-o vâlcea. Mama parcă se deşteptase din visuri:

— Ascultă, Gheorghieş, zise ea blajin; bătrînilor să nu le spui nimica…

Flăcăul dădu din cap:

— Nu te teme, leliţă! După aceea şfichiui caii.

„La noi" la ţară, am petrecut cîteva zile. Pe prispă era întins un lăvicer. Acolo stăteau bătrînica şi mama şi sfătuiau; bătrînul, plecat pe scăunaş, în colţul lui de şură, lucra la strung; eu mă tăvăleam pe pajiştea ogrăzii, apoi rămîneam întins cu braţele în cruce, sub părul cel mare; şi raze de soare, strecurate printre ramuri, îmi ajungeau pe obraz ca nişte vărguţi de aur şi mă gîdilau…

Îmi aduc aminte cum s-a făcut o sară caldă, şi luna se ridica deasupra livezilor, în răsărit; deodată s-a întins ca o taină peste sat, cînii au tăcut, glasurile în vecini au contenit. Ca o ceaţă rară de lumină s-a ridicat deodată şi lucrurile în jur aveau o înfăţişare nouă. Bătrînii se culcaseră devreme, odată cu găinile; eu stăteam încă treaz, lîngă mama, pe prispă. La doi paşi de noi înegrea un gărduţ de spini; dincolo de el, ca într-o grădină din basme, luceau pline de rouă rujele uriaşe, pe tulpini drepte şi nalte. Grădiniţa aceea, săditâ în alţi ani de mîna mamei, ziua trecea nebăgată în samă; acuma deodată i se dezvăluiau rujele; şi parcă şi-n sufletul mamei se dezvăluia ceva uitat, flori din grădina tinereţii. Şi venea o mireasmă de busuioc, mireasma florii pe care o poartă în sîn fetele mari. Şi mama sta neclintită, rezemată de părete; privea înainte, şi luna lucea în ochii ei ca-n două fire de rouă; părea că ascultă ceva depărtat, un cîntec pe care eu nu-l auzeam. Şi într-un tîrziu îşi plecă fruntea spre genunchi şi începu a suspina. — Ş-acuma, cînd stam iar pe prispă, după atîţia ani, simţeam în suflet o sfîşiere amară, amară ca fierea…

A doua zi era sărbătoare şi bătrîna ne-a îmbiat şi pe noi să mergem la horă:

— Haide, şi-i vedea tinereţa jucînd…

— Nu merg, zise hotărît mama. Toată lumea din sat se uită pieziş la mine…

Bătrîna a avut o încreţitură în jos a feţei, ca la o strîngere de inimă, şi şi-a întors într-o parte ochii, apoi i-a ridicat tulburaţi spre obrazul palid al mamei.

De petrecerea noastră la ţară îmi mai aduc aminte că dormeam într-o căruţă, în fîn mirositor; şi că bătrînul îmi strujea jucării albe de lemn.

Apoi ne-am întors la oraş, lăsînd la spate neguri pe munţi şi pe codri, mergînd pe drumuri lungi, poposind în sate; şi îmi amintesc şi-acuma de o bătaie a unui clopot de la cai, pe cînd urcam o costişă lungă-lungă. Căruţaşul fluiera pe gînduri o melodie tristă; din cînd în cînd se oprea şi îndemna caii.

La casa tatei am început iar o viaţă de închisoare şi de întuneric. Acuma eram mai mărişor şi sufeream mai mult. Vedeam acuma mîniile tatei, şi ocările lui, auzeam chiar pălituri înăbuşite şi plîngerile de durere ale mamei. Simţeam că eu şi mama sîntem străini şi trecători în casa aceea; că omul acela mustăcios, care se veselea şi rîdea cu străinii pe drum şi faţă de noi se încrunta mormăind, ne era duşman. Fugeam de dînsul acuma. Cînd, în supărările lui, mă atingea cu cureaua, ţipam ca muşcat de fiară.

Într-un rînd, pe cînd treceau zboruri de frunze galbene pe dinaintea casei, eu stăteam într-un ungher de cerdac, afară. Tata şedea la fereastră în casă şi sorbea dintr-un felegean de cafea. L-am auzit cîntînd cu glas gros. Cuvintele mi-au rămas, le-am mai auzit de la el, pe atuncea însă nu le puteam înţelege. Ascultam, şi glasu-i mi se părea un mormăit greu:

Fată de ghirău
Şi de mojic rău!
Astăzi te-oi lua.
Mine te-oi lăsa,
Cu pruncul în braţă,
Cu lacrimi pe faţă!

În iarna care a venit după aceea, dintrodată tatăl meu s-a îmbolnăvit greu. Sta în pat, aiura, o tusă cumplită îl îneca din vreme în vreme. Un doctor gros, roş la faţă, cu mînile pătate de puncte

galbene, venea de două ori pe zi. Două cucoane slabe, cu capele de catifea, îmbrăcate cu rochii negre, intrară în casă… Acelea erau surorile tatei, mătuşile mele. Nici nu m-au sărutat, nici nu m-au mîngîiat, numai se uitau la mine cum umblu, cu jucăriile de lemn de la bătrîn, prin colţuri… Cum intra mama, ele mă arătau din ochi:

— Margaretă dragă, face copilul zgomot; du-l de-aici…

Mama mă lua de mînă, mă ducea cu dînsa în altă odaie; îşi ridica lîngă obraz un deget şi-mi şoptea plecîndu-se spre mine:

— Fii cuminte, dragu' mamei, că ne bate cucoana!

Viaţa mamei, în timpul cît a fost tata bolnav, a fost ca o zbatere înfrigurată. Pe ger, pe sloată, pe zăpadă, prin noroi, ea ieşea, de mai multe ori pe zi; se ducea la cumpărături în piaţă, se ducea la farmacie; cîteodată, la vreme tîrzie de noapte, dădea fuga şi la doctor… Şi niciodată n-am auzit un clinchet de zurgălăi, niciodată n-a dus-o, niciodată n-a adus-o o sanie, prin frig şi prin vifor. Pe urmă, în casă muncea ca o roabă, în odăi şi în bucătărie; la fiecare mişcare, la fiecare poruncă a celor două cucoane, era gata. Şi toate le făcea ca-n bătăi de aripi. Sara, cînd se strecura lîngă mine în pat, gemea încet, o simţeam zdrobită de trudă… Abia avea putere să-mi înceapă o poveste, pe urmă o dobora somnul. Dar peste noapte o deşteptau glasuri ascuţite de spaimă:

— Margaretă, Margaretă!

Şi prin lumina scăzută a lămpii, trezit cu spaimă, zăream o fantasmă albă, o figură uscată, pămîntie, o scufie uriaşă de sub care curgeau şuviţe de păr. Sta în mijlocul odăii şi chema. Iar mama se îmbrăca repede, smuncit, tremurînd; şi fiinţa din mijlocul casei parcă scheuna, încovoindu-se, cu mînile pe pîntece:

— Mai repede, dragă, mai repede!…

Pe urmă lucrurile s-au liniştit… Acuma se topeau zăpezile şi soare cald umplea odăile. Tata sta ridicat pe perine şi citea gazeta. Era scofîlcit tare şi mustaţa căruntă părea şi mai mare.

Pe atunci, într-o dimineaţă, mama a prins a geme pe picioare. Îi ardeau ochii, o durea capul. S-a legat c-o grimea albă la frunte. Cu toată suferinţa, se tîra după treabă prin bucătărie, prin odăi…

Una din mătuşi, după ce s-a sculat, a intrat în odaia noastră, s-a uitat pieziş la mama şi şi-a pocnit palmele una de alta:

— Vai, Margaretă, tare-ţi şade rău aşa!… Ia-ţi grimeaua de la cap!

Mama şi-a desfăcut legătoarea. Dar spre sară a căzut într-un colţ de pat, gemînd. Undeva se auzea un glas ascuţit, ţipînd: „Margaretă! Margaretă! Fă cafeaua neagră! Două cafele, Margaretă!"

Mama însă îngenunchiase, doborîtă de boală, ca boul care cade pe brazdă. A zăcut aşa zile după zile; slăbea, se topea şi nimene nu sta la căpătăiul ei. Numai eu mă apropiam, îmi plecam capul pe perina ei. Şi ea îmi şoptea uşor:

— Dragul mamei, du-te în bucătărie şi adă-mi o ulcică de apă… Dar vezi să nu te simtă nimeni…

Într-o zi, după multe săptămîni de zăcere, una dintre mătuşi — nu ştiu care, căci amîndouă semănau minunat — a intrat în odaia noastră, s-a aşezat pe o margine de scaun şi şi-a încrucişat mînile osoase pe pîntece. N-a întrebat pe mama nimic; a privit-o un răstimp cu buzele strînse, apoi a început să vorbească, rar, cu opriri, cu oarecare stînjenire, însă cu ochii împietriţi.

— Uite ce-i, dragă… noi ne-am gîndit mult la tine… ce-i de făcut… înţelegi tu că aşa cu boala ta e greu… Leon nu-i bogat… Pe urmă şi el e slab şi are nevoie de îngrijire… Ar trebui… noi zicem… şi Leon tot aşa crede, că-i bine să te întorci la ţară… De copil… cînd a veni vremea şcolii şi celelalte… are să aibă el grijă…

Atunci s-a înfricoşat privirea mamei. Firavă cum era, slăbită de zăcere, s-a sculat şi a cercat să se dea jos din pat. Pe urmă s-a oprit aproape în cădere şi a strigat către mătuşă-mea:

— Acuma m-alungă!… acuma m-alungaţi!… Acuma nu mai am putere… Am fost roabă, numai pentru muncă şi plăcere…

Avea ochii aşa de arzători şi fioroşi, încît mătuşa s-a sculat şi a fugit, săltat, în altă odaie. Eu plîngeam, atuncea nu pricepeam ce este. Pe urmă am contenit; şi prin uşile rămase deschise o voce ascuţită, spăriată, zicea cu răutate: „A turbat ţăranca, dragul meu!“

A venit flăcăul cu pălăria mare şi cu căruţa plină de fîn. Cu el a venit şi bătrînica. Au ridicat-o încet pe mama de subsuori, au aşezat-o în fîn, au învălit-o c-o plapomă, m-au aşezat şi pe mine alături şi-au pornit la pas. Ei mergeau pe jos, pe drum zbicit. Pe cîmpii era o lumină orbitoare, şi mama din cînd în cînd deschidea ochii, îi aţintea asupra mea şi-mi zîmbea cu dragoste…

De moartea mamei nu-mi aduc aminte cum s-a întîmplat; ştiu că în primăvara aceea au îngropat-o bătrînii. Pomene creştineşti, prapuri, un sicriu albastru pe o năsălie, ş-un popă bătrîn care cînta pe nas. Şi bătrînica, în catrinţa ei, cu tulpan şi polcă mohorîtă, umbla în urma năsăliei şi bocea cu glas subţire şi chinuit pe Mărgărinta ei… Totuşi din zilele acelea tulburi se pironesc asupra-mi doi oclii negri, calzi, plin de dragoste nemărginită…

Tîrziu, după anii de şcoală, cînd am simţit aprig în mine lipsa dragostei de mamă, mi-am adus aminte de toate, le-am legat, le-am înţeles, ş-a născut în sufletu-mi pentru tatăl meu ceva aspru — ca un vînt de ghiaţă de la mine spre el.

Ş-acuma stam pe prispa casei bătrînilor, şi se întorceau în mine toate amintirile acestea dureroase. Simţeam cum se urcă în mine veninul vechi al amărăciunii. Priveam prin lumina lunii, în grădiniţa veche, la rujele răsărite tainic ca dintr-o negură. Stam aşa, mă gîndeam la maică-mea, la oasele, ei rămase fără pat de hodină. Şi ceva

adevărat, chinuitor, o ghiară, îmi strîngea inima… În jurul meu satul părea împietrit, aşa tăcea. Şi urechile dintrodată parcă se deschiseră tăcerii aceştia, şi foarte desluşit am simţit o strecurare ca de abur cald, ş-am auzit o oftare înceată.

Apoi am închis pleoapele, şi în mine s-au deschis şi au rămas privindu-mă ţintă ochii negri ai maicei moarte.

(Din volumul „Cîntecul amintirii” 1921)

CHEIA

Sînt treizeci şi doi de ani, de cînd m-am întîlnit întăi cu marele meu învăţător Ion Creangă. Eram un ţînc bălănel, cu capul mare şi privirea sfioasă. Şi învăţam la domnu Trandafir, într-o odaie care mi se părea atunci grozav de mare — pe care mai tîrziu, cu ani în urmă, am regăsit-o mică, meschină şi întunecoasă. Acolo, în bănci lungi, crestate cu cuţitaşele stăteau îngrămădite toate odraslele gospodarilor din Vatra Paşcanilor, de la bucherii cei mai neînsemnaţi, pînă la flăcăuaşii din clasa a cincea.

Cartea pe care mă năcăjam, urmărind cu degetul şi cu priviri mirate buchi mari, întortochiate şi cîrligate ca nişte gîngănii, era abecedarul lui Creangă. Era o carte fără imagini, încîlcită şi misterioasă, pe care n-o mai puteam dezbate. Învăţasem pe de rost aproape toate cuvintele normale, şi-n faţa mea era tot pîclă de nepătruns. Cînd, deodată, într-o zi, ca într-o scăpărare de lumină, i-am găsit cheia…

Era început de primăvară, prin mart, şi pe ferestrele deschise năvălea lumină nouă, ca o fulguire de aur. Domnu Trandafir ne privea vesel cu ochii lui negri. Îşi scoase din buzunăraşul de la jiletcă „muzicuţa”, suflă în ea o notă dulce şi ne puse să cîntăm *Simtomele de amorţire.*

România un pas mare
Către viaţă a făcut…

Cîntam şi eu printre „buhăieşii de baltă”, cum ne poreclise domnu Trandafir şi mă gîndeam: Oare ce-o fi însemnînd vorba aceea: simtomele? Nedesluşit — îmi făceam socoteala că trebuie să fi făcînd parte din înfricoşatele taine ale şcolii.

— Băieţi, zise deodată domnu Trandafir, după ce se isprăvi cîntecul; astăzi trebuie să ieşim şi noi, ca gîzele, la soare…

Într-un freamăt de bucurie, ne îmbulzirăm spre uşi şi ieşirăm în cerdacul larg, de unde se vedea satul revărsat pe vale, şesul cel mare al Siretului, subt aburi subţiri, şi dealul Osoiului, dincolo de Siret, cu ruina bisericii logofătului Tăutu în coasta Blăgeştilor.

Pe cînd copiii se rînduiau cuminţi în cerdac, eu rămăsei cu ochii holbaţi în cerul nalt şi strălucit, unde vedeam pentru întăia oară în viaţa mea plutind un unghi de paseri negre. În liniştea care se făcu, — le auzeam strigătul slab şi straniu.

— Vin cocoarele, zise domnu Trandafir. Şi eu repetai, în minte, fericit, cuvîntul acela nou… Băieţi, urmă apoi învăţătorul, astăzi e ca

o zi de sărbătoare şi avem să legăm şi noi puţintel cartea de gard. Am să vă cetesc o poveste scrisă anume pentru voi, şi care se chiamă *Capra cu trei iezi.*

În mine pătrunse o înfiorare caldă, — ca totdeauna cînd se pregătea domnu Trandafir să ne cetească ceva.

Şi ascultai cu ochii pe jumătate închişi povestea cu ieduţii, cu cumătrul lup şi cu biata capră văduvă. În depărtare, spre Siret, vibra lumina. Lîngă mine, la piciorul unui stîlp de cerdac, se mişcau domol vacile-Domnului, roşe, punctate cu negru.

— Povestea asta, vorbi într-un tîrziu domnu Trandafir, e scrisă de Ion Creangă, cel care a făcut şi cartea pe care se trudesc bucherii noştri. (Eu mă uitai cu coada ochiului la abecedarul meu). A scris el şi alte multe lucruri. Eu îl cunosc pe Ion Creangă, urmă el cu oarecare mîndrie. L-am văzut, vara trecută, la o adunare de învăţători. Să ştiţi voi că el are un dar de la Dumnezeu de povesteşte aşa de frumos: parcă ne-ar spune mama poveşti, în seri de iarnă, la gura sobei… În adunarea aceea, de care vă vorbesc, ne-a spus şi nouă o poveste… Erau acolo o mulţime de oameni, şi mai învăţaţi şi mai proşti care de care mai vorbăreţi. Şi socoteau că lumea şi ţara sînt în degetul lor cel mic şi se întreceau în discursuri care de care mai înflorite. Atuncea s-a ridicat şi cel care a scris *Capra cu trei iezi* şi a zis aşa: „Oameni buni, daţi-mi voie să vă spun şi eu o poveste…" Cu toţii au început a rîde ş-au tăcut. Iar Creangă s-a suit la catedră şi a vorbit astfel: „Apoi, domnilor, era odată un ciubotar. Şi ciubotarul acela a plănuit el într-o zi să facă o păreche de ciubote cum n-au mai fost pe lume. Şi-a pregătit piele bună, şi talpă, şi-o ocă de scîrţ… A croit pielea cu custura şi s-a aşezat pe scăunaşul lui cu trei picioare. Şi se gîndea cum are să se minuneze lumea de meşteşugul lui. Pregăteşte aţa ceruită şi începe să coase. Da' el uitase să facă nod la aţă. Împunge şi trage, şi lucrează o bucată de vreme, şi pe urmă se miară că nu isprăveşte nimica. Aşa faceţi şi dumneavoastră, domnilor, ca ciubotarul acela…"

Flăcăuaşii cei mari din clasa a cincea începură a rîde zgomotos. Eu, pe furiş, deschisei cărticica mea cu gîngănii cîrligate şi o privii cu neîncredere. Erau acolo, cătră sfîrşit, şi foi tainice cu tipăritură măruntă. Erau fără îndoială poveşti, ca aceea pe care ne-o cetise domnu Trandafir…

Mă întorsei cătră lecţiile mele chinuite, la paginile înegrite şi scrijelate cu unghia. Nu ştiu ce lumină a trecut din soarele primăverii în ochii mei. Nu ştiu ce înţelegere bruscă, izvorîtă din adîncimile măruntei mele fiinţi, a legat deodată ca un fulger, sunetele, semnele şi cuvintele. Cu o clipă mai nainte eram ca în faţa unor hieroglife. Acum, cu bătăi de inimă înţelegeam că am găsit cheia care deschide taina cetirii.

Acest ceas al luminii ş-al înţelegerii celei mari a rămas legat în

amintirea mea cu *Capra cu trei iezi* şi cu povestea ciubotarului. Mergînd fericit spre casă, mă opream din loc în loc şi priveam pîraiele primăverii care curgeau cîntînd şi scînteind pe marginea drumului. Pe urmă deschideam abecedarul şi-mi verificam descoperirea…

N-am îndrăznit multă vreme să spun nimănui nimic, nici despre epoca de întuneric, pe care o socoteam ca o infirmitate a inteligenţei mele, nici despre cheia de aur pe care o găsisem într-o zi cu soare. Cum am ajuns acasă, m-am gheboşat asupra cărţuliei mele ş-am izbutit îndată să scot din ceaţă *Ursul pîcîlit de vulpe* şi *Acul şi barosul*, povestirile pentru copii ale lui Creangă, de la sfîrşitul vechiului şi uitatului său abecedar.

De-atunci dragostea mea pentru marele meu învăţător a rămas neştirbit?

(Din volumul „În amintirea lui Creangă” 1920)

DOMNU TRANDAFIR

I

Azi, după ce am văzut iar mănăstirea Neamţului, „vechea Mănăstire Albă cu trecut aşa de neguros şi de bogat”, după ce am văzut Cetatea, „cuibul aprigilor războinici de odinioară”, m-am suit de la un han, care răsufla aburi de mîncări felurite, într-o birjă mare cît o corabie, la care erau înhămaţi patru cai cu coastele destul de arătoase.

Mă gîndeam la vremea cînd am cutreierat cu tine aceste locuri, cînd am mîncat ouă răscoapte, sus, între ruini, cînd am băut, firitisindu-ne unul pe altul în singurătatea aceea, sticla cea cu vin armaş pe care ne-o dăruise părintele Visarion, şi cînd am cîntat într-un amurg liniştit, într-o pulbere de aur:

Pe o stîncă neagră, într-un vechi castel,
Unde curge-n vale un rîu mititel…

Uite, ca de ieri mi-aduc aminte de înserarea aceea, de melodia noastră trăgănată pe care o cîntam cu glasuri aşa de mişcate, şi de versurile pe care le-am zgîriat acolo, pe o piatră, de versurile înflăcărate pe care nu le-am mai găsit şi din care-mi aduc aminte numai frînturile de la începutul acestei epistole…

Şi m-am suit, în haradaica aceea cu patru cai, între buccele mari, între madame grase care se uitau zîmbind la mine, ş-am pornit spre tîrguşorul meu natal într-un sunet domol de clopote dogite.

La spate aveam, departe, munţii în ceaţă; înainte se desfăşurau dealuri păduroase; şi mă simţeam, cu toată tovărăşia gălăgioasă, uşor şi vesel ca în cea dintăi tinereţă. Prin nouraşii de praf luminos care ne urmăreau în vîrtejuri, priveam ogoarele verzi, satele liniştite cu biserici albe, sclipirile depărtate ale apelor… Din cînd în cînd ne întîlneam cu băieţandri care-şi păşteau în şanţuri boulenii albi cu coarnele lucii. Ne urmăreau cu priviri liniştite pînă departe, şi rămîneau în urmă, tot mai în urmă. Şi parcă îmi venea să mă opresc, să-i întreb, să le spun o vorbă bună. Erau chipuri pe care le mai văzusem, pe care le uitasem de cînd m-am înstrăinat, şi pe care le regăseam aceleaşi în liniştea şi seninătatea lor.

Şi cu cît mă apropiam de locul unde m-am născut, cu atît se deşteptau amintirile copilăriei, vii şi luminoase, parcă răsăreau din împărăţia uitării prietini pierduţi care mă salutau cu zîmbete de bunătate.

Cînd intrarăm la Moţca în codru, zvoana de glasuri din trăsură se potoli ca printr-un farmec. Caii mergeau la pas şi, în linişte, ascultam

freamătul uşor al desişurilor. Parcă era un cîntec, şi parcă-mi venea să dorm. Şi dintrodată, dintre chipurile trecutului, care mă cercau unul după altul, unul rămase mai desluşit, şi-i zîmbii cu dragoste în piroteala care mă copleşea.

Era Domnu, domnu Trandafir, învăţătorul meu.

Nu-l văzusem de mult pe domnu Trandafir. Îmi închipuiam că e pensionar, că trebuie să fi îmbătrînit. Eu îl vedeam însă tot ca odinioară, nalt, bine legat, ca mustăcioară neagră pe care şi-o tundea totdeauna scurt, zîmbind cu bunătate, încruntîndu-se cîteodată, insuflîndu-ne un respect nemărginit.

Toate patru clasele erau grămădite într-o odaie lungă. Unora din băieţi le da teme, pe alţii îi asculta. Cînd explica, ascultam toţi; şi istoriile minunate cu Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul le-am ştiut chiar din clasa întăia.

Mai cu samă explicaţiile la istorie erau minunate. Pe sub tavanul scund al clasei treceau eroii altor vremuri în cununile lor de neguri. Îi urmăream înfiorat, auzeam parcă freamătul luptelor şi, acasă, îi visam o noapte întreagă.

Uite, şi acum mi se pare că Domnu nostru a fost un om deosebit. Îi scînteiau privirile şi era şi el mişcat cînd ne spunea despre mărirea strămoşilor. Cînd făcea un semn cu mîna, aşa, într-o parte, parcă ridica o perdea de pe trecut, şi eu vedeam tot ce spunea glasul lui… Şi cînd mă gîndesc bine, cînd judec cu mintea de-acum, cînd caut să adun unele fapte pe care atunci, copil, le treceam cu vederea, găsesc cu mirare că Domnu era un om foarte năcăjit, hărţuit de administraţie, că cu greu îşi ducea gospodăria lui, că venea de multe ori amărît, ca să ne dea cu dragoste învăţătura de toate zilele… Dar atunci nu, n-avea altă grijă decît să ne spuie istorii mişcătoare.

Ca dînsul poate au mai fost mulţi. Şi toţi, dragă prietine, cînd te gîndeşti bine, au fost nişte apostoli, care au îndurat sărăcie şi batjocură, care au trecut printr-un vifor de nemulţămiri şi vorbe rele, şi care totuşi au izbutit să-şi îndeplinească cu bine menirea…

Domnu nostru ne-a învăţat rugăciuni, ne-a învăţat cîntece care erau aşa de frumoase pentru copilăria şi sufletele noastre, deşi nu le înţelegeam bine; ne-a învăţat să credem şi în alte lucruri, în trecutul şi vrednicia noastră, lucruri pe care mulţi le batjocoreau în acea vreme; ne-a învăţat multe, de care aminte nu ne mai aducem, dar care au rămas în fundul sufletului ca seminţe bune ce au înflorit bogat mai tîrziu…

Îmi aduc aminte… într-o sară ne strînseserăm la şcoală la împletit panere. Şedeam în cerdac, în cerdac la Domnu, şi unul spunea o poveste. Era o linişte mare în împrejurimi în primăvara aceea, şi departe, spre Siret, se auzea, abia se auzea un cîntec de fluier. Umbrele înserării ne învăluiră, povestitorul tăcu, şi noi rămaserăm

fără vorbe, cu Domnu în mijlocul nostru, ascultînd adierea depărtată a cavalului.

— Măi băieţi, staţi, c-am să vă cetesc şi eu o poveste…

Şi a aşezat în geam, pe dinlăuntru, o lampă, şi în lumina ei, acolo între noi, ne-a cetit *Harap-Alb* al lui moş-Creangă. Glasul lui curgea domol şi basmul ne fermeca pe toţi ca un cîntec frumos. Povestea mi-a rămas adînc săpată în suflet, şi, mai tîrziu, cînd am cetit-o într-o odăiţă scundă, în Iaşi, pe cînd făceam liceul, am stat mult şi m-am gîndit la sara cînd o cetea învăţătorul, m-am gîndit ca la o altă poveste senină a copilăriei mele…

Dintre toate amintirile frumoase, această sară, cînd ne-a cetit povestea, rămase stăruitoare în piroteala mea, în legănarea trăsurii mari, pe cînd clopotele sunau încet prin liniştea pădurii. Treceam printre două ziduri de verdeaţă care-mi trimeteau aburiri răcoroase, şi mă apropiam repede de locul unde a fost odată şcoala, unde m-am jucat, unde Domnu şi-a petrecut atîţia ani — treizeci — dăscălind şiruri după şiruri de copilandri cu ochii neliniştiţi.

Acolo nu mai e nimic, e loc gol, şi Domnu, îmbătrînit, cu părul alb, se plimbă încet, cu mînile la spate, singur şi trist.

Îl întreb:

— Ce mai faci?

— Greu, greu! îmi răspunde încet, dînd din cap. De acuma mă duc să mă întîlnesc cu Harap-Alb şi cu Creangă…

Şi parcă mă cuprinde o înduioşare, mă uit la dînsul şi nu-mi vine a crede că el e omul tînăr care altădată ne-a strecurat în suflete atîta credinţă şi atîta foc!

M-a deşteptat larma glasurilor şi lumina albă a cîmpiei. Tîrguşorul meu se vedea departe, într-o grămădire de acoperişuri negre şi roşe. Eram neliniştit, voiam să văd cît mai curînd pe dascălul copilăriei. Şi vezi tu, dragă, poate scrisoarea aceasta de aceea e aşa de sentimentală şi aşa de plină de puncte de exclamaţie, pentru că vestea pe care am aflat-o, a fost tristă. Totuşi trebuia să mă aştept la ea. Domnu nu mai era nici vesel, nici trist, nici bătrîn… După ce şi-a isprăvit cei treizeci de ani de dăscălie, s-a dus unde-i locul tuturor. Cîte ceva din sufletul lui a rămas în sufletul multora, dar el nu mai este, şi-a îndeplinit cu anevoie o muncă grea de care nu s-a plîns şi prin care n-a strălucit, — a murit împăcat, ca mulţi alţii, şi acum se odihneşte!

II

Din ziua cînd m-am întors aici, în tîrguşorul nostru cel vechi, n-am stat o clipă. Am cutreierat în lung şi în lat locurile cunoscute, în care au rămas vii pentru sufletul meu întîmplările copilăriei, —

întîmplările luminoase ale copilăriei aşa de îndepărtate.

Am văzut, la Siret, locul unde mă scăldam cu dracii de sama mea. Ne bălăceam în valuri, ieşeam la mal şi ne ungeam cu nomol din cap pînă-n picioare; lăsam să ne pîrlească soarele prietin, ne sculam, ne alungam în lungul malului cu chiote şi cu răcnete, apoi dintrodată săream cu toţii în apă, în bufneli asurzitoare şi în curcubeie de stropi.

Am văzut iarăşi întinsele zăvoaie de sălcii cenuşii în care intram cu grozava frică de bursuci. Frica ţinea pînă ce dădeam de desişurile cu mure, cînd ne puneam la ospăţ şi la taifas. Pe urmă, prin poieni, chiote şi goană, parcă venise pe acele meleaguri o oştire de sălbatici…

Ş-am mai văzut, la marginea tîrgului, şurile dărăpănate, pline de poloboace, unde ne jucam de-a ascunsul, noaptea. Cu cît fior căutam prin colţuri negre, şi cotrobăiam prin poloboacele răsunătoare şi cercetam, prin podurile în care se furişau dungi albe de lumină, pe tovarăşii ascunşi! Şi-mi aduc aminte că totdeauna trebuia să mormăiesc singur, să spun cîte o ghiduşie ca să izbucnească în rîs cineva… Numai aşa puteam să dau de o urmă în pustiul acela!

Şi cîte şi cîte lucruri care m-au înfiorat şi m-au bucurat! Pe toate le-am văzut. Totuşi niciunul nu m-a mişcat aşa de mult, frate dragă, ca locul — numai locul a rămas — unde odată era şcoala.

Acolo am intrat în freamătul de copii cu teamă şi cu bucurie în întâia dimineaţă, cînd m-a adus tata de mînă; acolo era un păr care făcea pere aşa de bune, din care Domnu ne dăruia de gustare cîte două la începutul fiecărei vacanţe; acolo era curtea unde înălţăm iarna uriaşi de zăpadă, la capul cărora ne suiam cu scara, să le punem pipe în gură şi cărbuni în locul ochilor; acolo multe lucruri s-au petrecut, prietine, — şi, de-acolo pornind, simt că iar mă cuprinde înduioşarea şi iar am să-ţi vorbesc şi în această scrisoare de domnu Trandafir.

Era un om bine făcut, puţin chel în vîrful capului, cu ochii foarte blajini. Cînd zîmbea, se arătau sub mustaţa tunsă scurt nişte dinţi lungi, cu strungă la mijloc. Cînd ne învăţa cum să spunem poeziile eroice, vorbea tare şi înălţa în sus braţul drept; cînd cîntam în cor, lovea diapazonul de colţul catedrei; îl ducea repede la urechea dreaptă, şi, încruntînd puţin din sprîncene, dădea uşor tonul: laaa! —

iar băieţii răspundeau într-un murmur subţire, şi aşteptau cu ochii aţintiţi la mîna lui, care dintrodată se înălţa. Atunci izbucneau glasurile tinere, într-o revărsare caldă. Cînd trebuia cîteodată, sîmbăta după amiază, să ne cetească din poveştile lui Creangă, ne privea întăi blînd, cu un zîmbet liniştit, ţinînd cartea la piept, în dreptul inimii, — şi în bănci se făcea o tăcere adîncă, ca într-o biserică.

Tu bagi de samă că nu-ţi vorbesc de gramatică şi de aritmetică. Şi nici nu-ţi voi vorbi. Acestea se făceau bine; băieţii învăţau după puterile lor; dar sînt nişte lucruri aşa de neînsemnate cînd le pui faţă în faţă cu învăţătura cealaltă, sufletească, ce ne-o da Domnu! Şi ne-o da această învăţătură nu pentru că trebuia, şi pentru că i se plătea, dar pentru că avea un prisos de bunătate în el şi pentru că în acest suflet era ceva din credinţa şi curăţenia unui apostol.

Acolo, în colţul acela de ţară, putea să fie cum voia învăţătorul. Nimeni dintre cei mari nu-l tulbura; nimeni nu se interesa cum mergea şcoala lui. Bine, rău, — el făcea ceea ce socotea că trebuie să facă, şi atît.

De aceea domnu Trandafir al nostru a rămas foarte mirat cînd, într-un rînd, în cei din urmă ani de dăscălie, a primit vizita unuia din cei de sus.

Să vezi cum a fost.

Într-o bună zi, iată că intră pe poarta ogrăzii doi străini. Băieţii în clasă erau cu monitorii. Domnu, în grădină, priveghea la descărcatul unui car de fîn. Era foarte gospodăros şi-i plăcea să se facă fiecare lucru cu rînduială.

Străinii se apropie.

— Bună-ziua!

— Mulţămim dumilorvoastră!

Domnu Trandafir se uită la străini; străinii se uită la domnu Trandafir.

— Mă rog, ce doriţi dumneavoastră?

— Apoi, uite ce e… dacă eşti bun… Am vrea să vedem şcoala…

— Cum nu, numai să isprăvesc cu fînul ista. Mărie! Ia vezi de ceva răcoreală! Dulceţi, cafea! Ia şedeţi vă rog, colea, la umbră, în cerdac, oleacă, de mai răsuflaţi…

— Nu, că sîntem cam grăbiţi…

— Uite, îndată, cît ai bate din palme…

Şi iată-l că se scutură de fîn, trece înainte şi pofteşte pe străini în clasă. Acolo întrebări: cîţi copii vin la şcoală, cîţi sînt înscrişi? şi Domnu răspunde că vin cîţi sînt înscrişi, şi se cam miră de ce l-or fi întrebînd orăşenii de lucruri de acestea. Revizori nu sînt; pe revizor îl cunoaşte el bine şi ştie că vine de două ori pe an. Vine rar, că ştie cu cine are de-a face. În sfîrşit, or fi fiind alţi slujbaşi mai mari, mai ştii?

Iar unul din ei:

— Mă rog, fii bun şi fă o lecţie… aşa, de curiozitate…

Şi Domnu face o lecţie, uite aşa, cum o făcea el totdeauna. Întreabă pe băieţi, vorbeşte şi el; spune lucruri care şi pe el îl mişcă şi-l ajung la inimă. Şi iată că orăşenii îl privesc cu ochii dintrodată încălziţi, întreabă şi ei pe copii, ascultă o poezie, Domnu îşi loveşte uşor diapazonul de colţul catedrei: laaa! şi clasa răspunde într-o adiere uşoară de glasuri tinere, şi toţi cîntă, cîntă aşa, de-i place şi lui domnu Trandafir şi zice şi el la urmă: „Brava, băieţi!"

Iar străinii îl întreabă iar, dar cu glasurile cu totul schimbate şi cu altă lumină în ochi, de unde-i, şi la ce şcoală a învăţat, cum îşi petrece viaţa; şi Domnu răspunde şi nu prea, şi începe a se întreba de ce l-or fi iscodind oare orăşenii aceia.

Îi pofteşte la masă, ei îl roagă să-i ierte că nu pot, trebuie să plece; îi roagă să beie măcar un pahar de apă, ei îi mulţămesc iar. Unul scoate ceasul; altul, cu un ton de respect, spune ceva. Şi cel care pare a fi mai mare, porneşte înainte. Iar domnu Trandafir întreabă tainic pe cestălalt, rămas mai în urmă:

— Mă rog, domnule, dacă eşti bun şi nu te superi… cu cine am onoarea?

— Eu?… Eu sînt inspectorul cutare…

— Hm! şi domnu Trandafir se uită cu coada ochiului, neîncrezător, la domnul inspector. Nu, fără şagă!… Dar celălalt domn?

— Celălalt e domnul Ministru!

Asta e prea-prea; şi Domnu începu a rîde cu hohot.

— Ei, ştii că ai haz! Nu, că asta-i chiar frumos!

— Cum, dumneata crezi că glumesc?

— Ei, asta-i! Dar cum ai socoti dumneata că am să cred asemenea lucru? Ce are să caute Ministrul aici, în sărăcia asta a noastră?.

Şi celălalt străin se întoarce, zîmbeşte, scutură mîna lui domnu Trandafit şi-l felicitează. Şi pleacă amîndoi, — iar pe urmă mult s-a minunat dascălul nostru cînd a aflat de la primărie că în adevăr Ministrul şcoalelor a fost străinul cel drept, slab, cu mustaţa neagră.

Nu, Domnu nostru nu ne-a învăţat niciodată din pricină că se temea de cei mari. Îi era drag să ne înveţe, şi parcă eram copiii lui, — asta am simţit-o totdeauna, cît am fost sub privegherea lui.

Se supăra rar şi nu spunea decît două vorbe. Asta-i era mînia cea mai mare:

— Măi domnule!

Nouă ne venea să intrăm în pămînt cînd zicea: „Măi domnule!"şi se uita urît la noi.

Îmi aduc aminte ce zarvă a fost cînd, într-un rînd, s-a zvonit că pe Domnu nostru are să-l mute într-o altă comună, peste Siret. Ne-am strîns sara toţi băieţii, am vorbit, unii plîngeau, şi am luat o hotărîre mare, să ne ducem şi noi cu Domnu peste Siret.

Dar Domnu nu s-a dus nicăieri; a rămas acolo pe pământul nostru; şi în pământul nostru l-au şi îngropat.

I-am văzut mormîntul. O cruce de stejar, înegrită de ploi; deasupra, un brad care fîşîie la cea mai uşoară suflare de vînt. Flori sălbatice pe pământul negru. Pe cruce, o tăbliţă: „Aici odihneşte robul lui D-zeu Neculai Trandafir…" şi celelalte cuvinte nu se mai cunosc, le-au şters ninsorile şi ploile.

Nici şcoala unde m-a învăţat el nu mai este. Acuma băieţii învaţă într-alt loc, într-o clădire nouă, naltă şi frumoasă. Eu nu m-am dus însă s-o văd pe aceea; eu m-am dus să văd locul gol unde a fost o odaie scundă, în care ne era cald vara şi frig iarna.

În locul acela odată a trăit un om. Pentru amintirea lui îţi trimet această scrisoare. Poate şi tu te vei gîndi o clipă la dascălul acesta necunoscut şi vei dori odihnă lină „robului lui D-zeu", al cărui nume ploile şi ninsorile în curînd îl vor şterge şi de pe crucea mormîntului. Cît despre oamenii care l-au rănit şi l-au mîhnit, ei de mult l-au uitat!

… Şi mă vei ierta că te-am făcut să pierzi jumătate de ceas cu aceste lucruri aşa de vechi!

(Din volumul „La noi în Viişoara" 1907)

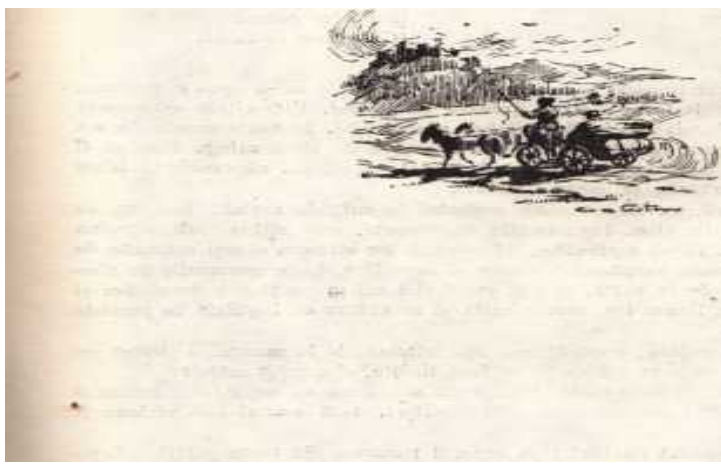

STIGLETELE

Dăscalaş petecit
Casa ne-a înveselit.

Privindu-mă cu ochi limpezi şi naivi, asară, un copil mi-a apus o poveste.

A fost odată, de mult tare, o iarnă grozavă pe la noi. Viforniţele astupaseră cu omăt văile şi pe unele locuri vîrtejurile clădiseră munţi albi. În toate casele din sat copiii cei mărunţei priveau pe ferestruici şt se minunau de atîta zahar. Tare ar fi vrut să iasă în drum să ieie; dar, cum deschideau uşa, frigul cel năprasnic îi izbea si-i alunga în cotruţa în care se coceau mîţele.

Atuncea, întăia oară, au crăpat ouăle corbului în cuib de cetină. Era frig ca într-o pustie de la mările albe. Iar paserile, înfricoşate, s-au strîns sub streşina bisericii, în sobor mare. Ţipau zgribulite, şi-n ochii lor sticleau săgeţi mărunte de ghiaţă. Veniseră acolo toate locuitoarele văilor şi munţilor, toate neamurile de zburătoare, de la cîmpie şi de la baltă, şi toţi cîntăreţii cei mărunţi din dumbrăvi şi livezi. Toate se rugau în limba lor, cereau milă şi se văitau că înghiaţă în straiele lor de pene.

După mult zvon, pajura, împărăteasa cea bătrînă de la munte, a bătut cu sfîrcurile aripilor în clopotele turlei, ca să se facă linişte, şi a grăit astfel:

— Alt chip nu este, dragele mele, fără decît să facem ca omul: să furăm o leacă de foc din cer. Altfel pierim, cum ar fi pierit el, dacă n-ar fi fost viclean şi meşter.

— Foarte bine! Adevărat cuvînt! ţipă neamul păsăresc din toate părţile. Înţelept cuvînt ai rostit, măria-ta!

— Fără îndoială, răspunse împărăteasa, eu nu greşesc niciodată. În afară de asta am dovedit totdeauna că mila mea pentru voi e nemărginită şi nu v-am jertfit decît atunci cînd mi-a fost foame. Aşijderea eu acum vă arăt scăparea. Rămîne numai de văzut cine se duce să aducă un grăunte de foc.

Paserile cele mici începură a ţîrîi cu entuziasm:

— Măria-ta trebuie să te duci. Eşti împărătească, ai putere asupra văzduhului, singură tu poţi răzbate la cer!

Pajura clătină din cap şi le privi cu milă.

— Se poate una ca asta? cloncăni ea. Cum să rămîie lumea fără stăpînire?

— Atunci cine se duce? întîmpină corbul. Cu dragă inimă m-aş

jertfi eu, dar sînt ciolan bătrîn şi nu mai pot!

Pe loc paserile cele mari, învăluind în laturi pe cele mărunte, dovediră cu tărie şi dreptate unele că sînt nevolnice, altele că sînt de nepreţuit folos neamului aici, pe pămînt…

Drept aceea împărăteasa, în înţelepciunea ei, hotărî:

— Se cuvine şi rînduim să se ducă una din paserile cele mărunte şi sprintene.

Croncăniri de pliscuri ameninţătoare încuviinţară. Bătăi mari de aripi aplaudau, iar cîntăreţele cele mititele se strînseră într-un cotlon, uitîndu-se înfricoşate una la alta, cu ochişorii lor de bolduri.

— De vreme ce vouă vi se cuvine această cinste, vorbi iar pajura, hotărîţi! Dacă nu aduceţi o fărîmă de foc, pierim şi a voastră va fi

vina. Voi veţi da samă Domnului Dumnezeu la judeţul cel de apoi.

— Măria-ta, întîmpină cn subţire îndrăzneală cintezul; noi nu avem putere, noi nu ştim decît să cîntăm.

— Auzi dumneata cutezare şi nerecunoştinţă! şi lipsă de dragoste de neam! croncăniră indignate paserile cele mari. Auzi dumneata lipsă de cuviinţă şi laşitate!

Atunci stigletele, care era cel mai mic şi mal mişel din tot neamul se arătă convins şi ieşi înainte cu sfială.

— Nu vă supăraţi. De vreme ce trebuie şi tot murim altfel, iată, mă duc eu.

Şi rămînînd toţi mulţămiţi, deşi neîncrezători, el îndată a plecat. Biserica şi soborul şi satul nostru rămaseră pe cîmpia albă şi îngheţată, el flutura din aripi spre cerul senin. A mers aşa multă vreme, netrudit şi hotărt, pînă ce intră în vîrtejul soarelui. Înaintea lui, în volbură albă, fierbea un cuptor nemărginit şi orbitor şi el părea un fir de funingine rătăcită. Însufleţit în cea din urmă sforţare, se avîintă pînă la izvorul focului veşnic şi prinse o rază.Aproape orbit, cu penele pîrlite, sărac şi gol, abia suflînd, stigletele se rostogoli îndărăt spre pămînt, cu puţină viaţă dar cu soarele în cioc.

Soborul de jos simţi îndată ca o dulce alinare. Raza de soare adusă de sol creştea şi zăpezile, asudate deodată, începură să scadă. În curînd porni cu spumă şi larma zăporul şi se arătară ostroave de iarbă. Cînd stigletele ajunse pe pămînt, cele dintăi flori ridicau cupele albe din frunzele moarte şi-l salutau.……

În raza de soare soborul începu a se veseli foarte. Împărăteasa şi tovarăşii ei cei mari lăsară să cadă cîteva sunete şi făcură, cu şfichiurile aripilor oarecare semne de prietinie spre cîntăreţul cel mititel, apoi îşi luară zborul spre sălaşuri, în blîndeţa începutului de primăvară.

În treacăt, ţarca băgă de samă goliciunea şi ruşinea eroului. Începu a rîde cu răutate. Rîsul ei înveseli pe celelalte. Cu chef şi voie bună, trecură. Iar păsărelele rămaseră împrejurul stigletelui privindu-l cu milă şi încercînd să-l mîngîie.

Botgrosul, după o lungă cugetare, ridică un degeţel, ţistui şi glăsui mişcat:

— Fraţilor şi surioarelor! ASă ne întovărăşim cu toţii şi să-l îmbrăcăm, săracul! E păcat să-l lăsăm gol pe lume.…

— Să-l îmbrăcăm, să-l îmbrăcăm! ciripiră păsărelele toate. Şi s[cîntăm isprava lui! Ţîrîind şi săltînd, cîntăreţele duseră cu alai pe stiglete în dumbrăvioara de-aproape. Acolo fiecare dădu cîte-o pană şi înjghebară pentru tovarăşul cel sărac un strai în felurite colori. El se lăsa în voia lor, încă nedumerit şi cu inimioara bătînd

De atuncea are stigletele aşa îmbrăcăminte ciudată: fesuşor purpuriu şi surtuc din bucăţi. Poate de aceea a rămas tot ruşinos şi

modest şi rar îl zăreşte omul în zilele primăverii, deşi, după cum se vede, el a readus pe pământ soarele în plisc.

(Din volumul „Dimineţi de iulie. Stigletele” 1927)

FÎNTÎNA TINEREŢII

După ce am ales şi am măsurat locul căsuţei de la Bradu-Strîmb, prietinul Ionel Nemo s-a dus s-audă şi să vadă cerbii, în nişte plantaţii nouă. Era septemvrie pe sfîrşit şi aceşti domni ai pustiei începeau să sloboadă muget de dragoste.

Eu şi cu Pavel-baci am luat toiege albe ş-o corfă, hotărîţi să căutăm hribi. Aici în valea Frumoasei se zice „hiribe" şi „mînătărci". Pavel-baci le spune şi „pitoance".

Am trecut podurile din vale şi ne-am suit pe Oaşa-mică.

Era o zi cum au fost puţine în curgerea toamnelor pe care le-am apucat. Senin cerul; neclintit în tăcere şi linişte codrul de brad. După o vară de ploi şi furtuni, n-avusesem încă parte de tihna începuturilor celui mai dulce anotimp. Viscole reci de zloată întristaseră muntele; omături timpurii se adăugiseră la rămăşiţele din celălalt an pe Surian şi Pătru. Deodată Dumnezeu dăduse pace şi aur călduţ de soare acestor singurătăţi.

Iubim viaţa (cît o iubim) mai ales pentru că-i fragilă şi nesigură.

Floarea înfloreşte dimineaţa; pînă-n sară se vestezeşte şi o spulberă vîntul, — cum spune, cu vorbe mai frumoase, psalmistul, plîngînd cu mîhnire soarta bietului om.

Aşa s-au petrecut, în înfricoşarea ştirilor de dezastre cosmice şi măceluri omeneşti, zilele verii anului 1941. Nu mai nădăjduiam tihnă, nu mai aşteptam lumină neviolată. Ca năcăjitul din poveste, mă hotărîsem a mă duce cît mai afund şi cît mai departe ca să găsesc pe părintele nostru din veac, să-l întreb care mai poate fi soarta noastră. Ajuns aici, la Branişte, iată dintrodată, în dimineaţa aceea, toate păreau că se alină. Ştiam că asemenea ceas e trecător, totuşi mă bucuram şi-l preţuiam cu atît mai mult. Mă miram chiar şi mă gîndeam. „Poate şi-a adus aminte Dumnezeu de cerbii săi şi de jivine ca noi."

Ne strecuram de sub ştreşini de cetină, intram din poiana largă în luminişuri fericite. Cercetam între moşiroaiele îmbrăcate cu perine moi de muşchi. Înlăturam cu toiagul ferigile. Culegeam din desimi mărunte de arbuşti cu frunzişoare lucii merişoare frumoase ca cel mai curat mărgean. Găseam cîte un hrib ascuns; de departe ni se arăta cîte-o pitoancă mare cît un fund de căciulă. Ne suiam tot mai sus; pe urmă ne-am oprit şi am privit zăpezile piscurilor nalte şi depărtate.

Pavel-baci le spunea pe nume. Cînd a numărat „Fetiţa" şi „Fata", s-a oprit. Fetiţa şi Fata se îmbracă iar deplin cu pădure, mă informă domnia sa. În curînd au să fie acolo iarăşi singurătăţile şi raiurile de odinioară.

— Fetiţa şi Fata au şi o poveste.

În jumătatea de ceas a popasului, Pavel-baci mi-a spus povestea. Am ascultat-o în tăcere atent şi mi-a plăcut. Deşi părea vădit legată de acele locuri, mi-am, adus aminte că a mai spus cineva, subt alt cer şi într-o altă depărtare, o întîmplare la fel. Dacă ştiu de aşa ceva kitaii, iapanţii şi indienii, atunci mă îndemn a crede că istorisirea tovarăşului meu e cu atît mai adevărată.

— Era odată o babă ş-un moşneag… mi-a spus Pavel-baci.

Aşa încep aproape toate poveştile.

Era o dată o babă ş-un moşneag. Căsuţa lor de bîrne sta la malul Sălanelor. Poate într-un loc unde vrei să clădeşti şi domnia ta. Creşteau atunci pe tăpşan strămoşii vechi ai bradului bătrîn şi strîmb de-acum.

Erau săraci şi singuri, cum se cuvine să fie doi întîrziaţi. Fiind aşa de sus şi departe, nu-i mai nimerea Moartea. Puţine fumuri de case nu se suiau la cer printre brazi decât tocmai acolo devale, spre Şugag. Şi mai erau prin cotloanele muntelui trei colibe de ciobani. Bătrînii frigeau pe cărbuni la vatra lor cîte-un lipan ori cîte-o mînătarcă. Culegeau din rîpi smeură şi de pe spinări de stîncă afine. Aveau două găini şi-un cucoşel. Se sculau şi se culcau odată cu soarele. Vorbeau puţin de nevoile lor; îşi isprăviseră de povestit toate. Arare se mai uitau unul la altul; nu mai puteau vedea decât o amintire strîmbă a ceea ce fuseseră ei altădată.

Într-o zi pe cînd asfinţea soarele, baba sta singură lîngă vatra, cu focul stins şi uşa deschisă. Aştepta pe moşneag care se dusese de dimineaţă după lemne în pădure şi nu se mai întorsese nici la acel ceas tîrziu.

— Poate a vrut Dumnezeu să i se sfîrşească azi zilele, mormăia bătrîna, clătinîndu-şi fruntea la dreapta şi la stînga. Umblă greu şi-i slab. Dacă i-a ieşit înainte un urs, i s-au isprăvit drumurile. Nu mai am mult nici eu; m-oi duce după dînsul.

A suspinat şi şi-a întors ochii spre soare.

— Nici focul nu-l pot face, a mormăit ea cu nemulţămire. Scăpărătorile-s la moşneag. Aşa că va să vie. Parcă-i trebuie ursului o carne aşa de cîlţoasă, ca a unui chiag care mi-a făcut mie atîtea zile fripte? Umblînd hai-hui cum i-i treaba, va fi căzut într-o rîpă. Mîne, mă duc să-l caut. Dar numai să fac foc şi jar, ca să coc nişte mînătărci. Aşa că poate tot va veni.

Pe cînd mormăia astfel, vede în dreptul soarelui, pe potică, umblînd cu grăbire un bărbat voinic.

— Cine să fie? tresare baba.

Bărbatul vine asupra căsuţei, leapădă în bătătură o sarcină mare de vreascuri.

Intră şi pune pe marginea vetrei corfa plină de smeură.

Baba clipeşte din ochi cu grozavă uimire:

— Cine eşti dumneata, omule?

— Oi, babă Glafiră, răspunde bărbatul, orbita-i de istov? Pune aşchii, să zbat în cremene şi s-aprinzi foc, ca să vezi mai bine.

— Dumneata eşti, Onule, şopteşte baba cu înfricoşare.

— Ce te-a apucat? se întoarce bărbatul. De douăzeci de ani nu mi-ai mai spus pe nume. Zi-mi „moşnege” şi nu te mai holba aşa la mine cu gura căscată.

— Vai, Onule, ce s-a întîmplat? strigă baba. Te-ai dus bătrîn şi te-

ai întors tînăr. Unde-ai nimerit? Ce-ai făcut? Spune. Dacă nu grăieşti repede, plesnesc aici.

Omul se întoarce în loc, se uită la el însuşi; îşi strînge pumnii, bate cu piciorul în pămînt.

— Aşa este, zise el. Mă miram de ce-mi pare drumul mai uşor la întoarcere. Povara era ca o nimica. Şi-mi era luminat sufletul ca de o bucurie. Abia acum înţeleg.

— Ce înţelegi?

— Ascultă, babă Glafiră, ce mi s-a întîmplat. Cînd mă duceam ast' dimineaţă cu greu la deal, am ajuns într-un pisc ş-am stătut să răsuflu. Văd nu departe şi o desime de smeuriş. Cum stam jos şi mă bătea soarele şi piroteam, iată aud glas de pasere. Întorc ochii şi văd pe o cloambă două forfecuţe. Ce caută în codru forfecuţe la vremea asta? De unde pînă unde s-au rătăcit aici două păsărele ca acestea? Cînd, le-aud grăind între ele şi spunînd. „Să ducem cu noi acolo şi pe acest moşneag căzut."

— Onule, aiurezi. Înţeles-ai graiul paserilor?

— L-am înţeles. Nu pot să spun de ce şi cum, dar l-am înţeles. Aşa că au zburat paserile de pe cloamba lor mai încolo şi m-am ridicat şi eu de pe piatră. Au sfîrîit din aripi ici-colo. Cînd întîrziam, se întorceau spre mine. Am ajuns într-un tîrziu la o margine de poiană, într-un loc pe care nu l-am mai văzut niciodată şi nu-l cunoşteam.

M-am oprit, gîndindu-mă că-s trudit şi însetat. Cînd m-am gîndit la asta, s-a arătat o desime de jnepeni la o intrare de peşteră. Stăteau acolo doi căpriori; îşi plecau capetele şi le ridicau. Cînd ridicau capetele, le curgeau de pe boturi mărgele e apă. Bucurîndu-mă că am găsit cu ce să-mi potolesc arşiţa, am păşit înainte. Căpriorii s-au ferit în desime şi atunci am văzut fîntîna. Era subt arcul stîncii şi n-o ajungea soarele. Avea însă în fundul ei ca o lumină de aur.

Am făcut metanie. Am băut. Mi s-a părut ca un vinars dulce. Am simţit o blîndeţă prin toate mădulările. M-am întins pe o coastă ş-am adormit. Cînd m-am trezit, am văzut că soarele îşi schimbase mult locul. M-am grăbit să strîng găteje; am umplut corfa cu smeură. Îndată, am coborît acasă.

— Cum să nu cobori îndată, a strigat baba, cînd eşti tînăr şi în putere?

— Întradevăr, mă simţesc bucuros şi în putere, a mărturisit bărbatul; dar nu-mi vine a crede că aş fi tînăr.

— Ba eşti tînăr ca altădată, Onule; uită-te în doniţa de apă şi te cunoaşte. Să ştii că, printr-o minune de la Dumnezeu, ai dat de fîntîna tinereţii şi ai băut din ea. Dacă n-ai uitat drumul, spune-mi-l numaidecît.

— Ţi-l spun, babă Glafiră, însă acuma se face sară şi îndată vine şi noaptea fără lună.

— Ba să-mi spui Onule, dacă vrei să ai cu mine pace. Nu îndrăzni să te bucuri numai tu de acea fîntînă. Căci acea apă a minunii, după cît s-aude, iese cînd şi cînd din peşteră. Şi puterea ei numai de la Sfîntu Ilie pînă la Sîntămărie. Spune-mi repede şi cu de-amănuntul cum e poteca pînă acolo şi pe unde trebuie să cotesc ca s-ajung fără întîrziere.

— Mîne-dimineaţă, baba Glatiră.

— Mîne-dimineaţă. Dar tu grăieşte acuma şi spune tot. Nu vei fi voind să te bucuri singur de tinereţă, iar pe mine să mă laşi umilinţii în care mă aflu.

— Îţi spun Glafiră toate, s-a învoit omul cu bucurie. Doresc şi eu cît şi tine ca să te adăpi din acea fîntînă, ca să mai putem avea în această lume ceasuri de bucurie.

I-a spus babei omul cu amănunţime toate, ca să nu rătăcească şi să ajungă cît mai în grabă la aceea fîntînă a tinereţii. Abia a făcut ochi ziua de a doua zi şi baba a fost în pcioare. Onu a rămas ca să vadă de gospodărie şi a petrecut-o numai puţină cale, îndemnînd-o să nu întîrzie şi să se întoarcă acasă cît mai grabnic.

Pînă la amiază, baba Glafira nu s-a întors Onu a aşteptat-o cu nerăbdare. Cînd a scăpătat soarele spre asfinţit, omul a prins a se frămînta. S-a făcut sară; s-a făcut noapte; baba Glafira era tot dusă de-acasă.

Onu trîntea lucrurile în jurul său.

— Da-te-aş ielelor! mormăia el cu obidă; p]n[la acesta ceas trebuia să fii aici. Mîncatu-te-a ursul? Ori dat-ai într-o rîpă? Atuncea ce-mi mai fac trebuinţă tinereţile mele? Abia aştept să se facă ziuă iar, ca să te caut. D-apoi şi dacă te găsesc… ca să nu mă duc singur, iau şi bîta cu mine.

Cum s-a luminat poteca, omul a pornit de acasă căutînd cu grijă în toate laturile drumului. Ca vechi om de munte şi pădurean, a cunoscut urmele babei. S-a dus fără şovăire şi fără întîrziere drept la fîntînă. Însă cînd ajunge Onu la fîntînă, nu vede nimic. Locul singuratic, apa lină. S-a uitat în oglinda ei o să-şi mai vadă odată chipul şi i-a plăcut.

— Oi Glafiră, a suspinat el, unde vei fi fiind tu şi ce ţi s-a întîmplat?

A început a umbla cu grijă, căutînd în preajmă urmele de întoarcere. Ciudat foarte i se părea că nu poate cunoaşte asemenea urme. Cum umbla prin singurătatea şi tăcerea acelui loc înalt, a auzit ori i s-a părut a auzi un sunet dulce. Nu era nici vîntul în brădet, nici murmur de izvor. Era ceva care-l apuca parcă de inimă. A mai ascultat, a păşit cu luare-aminte spre locul de unde venea acel sunet, şi deodată s-a oprit cu încremenire.

Pe un pat de ferigi nalte, gîngura un copil. Ba era o copilă. Era

goală şi căuta cu mînuţele, parcă, straiul babei Glafira ca să-l tragă peste ea şi să se acopere de răcoarea dimineţii.

— Vai, bătrîno, a strigat omul cu spaimă, ai băut peste samă şi lacom! A cules copilul şi l-a înfăşurat în straiul vechi; l-a dus la vale, şi s-a abătut o ţîră şi pe la o colibă de oieri, nu atît ca să spuie altor fiinţi omeneşti întîmplarea lui nenorocită, cît ca să ceară o cantă de lapte, să-şi hrănească pruncul.

Locul unde s-a întîmplat asta, se cheamă de-atunci muntele Fetiţei.

Dincolo de Fetiţa este alt munte: Fata.

Cît a crescut fetiţa, Onu s-a cufundat în întristarea lui, a îmbătrînit iar şi a uitat drumul la fîntîna tinereţii. Cînd s-a făcut fată, Glafira s-a zburătăcit (după o vorbă a muntenilor de aici că e mai uşor să păzeşti un cîrd de iepuri decît o fată mare cînd i-a venit vremea).

Deci s-a dus în celălalt munte, să se bucure c-un fecior de la oi, lăsîndu-l pe bătrîn singurel.

Iar sfîrşitul ei a fost în altă parte a văii Frumoasa, anume dincolo de Prigona, spre Tău, într-un loc căruia şi astăzi muntenii îi zic Baba-Moartă.

(Din volumul „Poveştile de la Bradu-Strîmb” 1943)

MĂRȚIȘOR

Dacă vrei să ştii povestea Dochiei, apoi ascultă şi află că baba aceasta vrăjitoare sălăşluia într-o casă de stîncă, sus pe Ceahlău, în locul care azi se chiamă Panaghia.

Era o babă veche, care nu se închina sara şi dimineaţa. Trăia acolo singuratică, unde se tîrăsc jnepenii pe piatră şi unde înfloresc mărunţii trandafiri ai stîncilor. În nopţi de vară pluteau cătră ea duhurile prăpăstiilor. Pe negre vijelii, cînd scăpărau fulgere rupte, suiau pe ţancuri zvîrcolindu-se făpturi de pe tărîmurile de dedesubt din împărăţia necuratului Tartor. Cu toate avea legătură baba Dochia, ca orice babă depărtată de lume şi uitată de Dumnezeu.

De un timp creştea pe lîngă dînsa o făptură din văi. O copiliţă, părăsită lîng-o colibă sfărîmată de puhoaie: de pe singuratica ei înălţime, Dochia o auzise plîngînd, se coborîse, o luase în braţe şi o urcase sus. De mult nu văzuse ea fiinţă omenească căci ea sta sub Panaghia de pe cînd văile le stăpîneau uriaşii. Acum, minunată de gîngania aceea mititică şi gingaşă, şi încălzită de o simţire necunoscută, se hotărî s-o crească. O aplecase la o capră neagră, o învelise m blănuri şl o ţinuse pe lîngă foc de cetină.

Şi aşa, fetiţa de sufiet a Dochiei creştea frumoasă, mlădie şi sălbatică, acolo, aproape de nouri. Iar baba se legase cătră ea c-o dragoste nespusă. Era lumina întunericului ei, floarea singurătăţii în care de veacuri de om stătea cufundată. Îi urmărise primii paşi şi primele cuvinte c-o bucurie la care nu pot ajunge muritorii. Ş-acuma se desfăta la vederea ei, — ş-o îmbrăţişa, ş-o mîngîia cu vorbe de mamă care nici odinioară nu sunaseră în pustia ei viaţă, din gura-i fără dinţi.

Trăiau amîndouă de-un timp, pe munte. Oamenii erau departe, cine ştie unde, la şesuri unde plutea un abur subţire. Acolo, deasupra vîrfurilor de codri fata Dochiei vedea numai caprele stîncilor, cu coarnele întoarse pe spate, şi vulturii cei mari cu gîturile goale. Îi privea cu ochii ei albaştri şi gînditori, le vorbea ca unor prietini, şi se bucura — căci alte ştiinţi şi alte jocuri ea n-avea pe lume.

Într-un rînd, în puterea primăverii, fata sta cu capul pe braţele bătrînei şi maică-sa îi răsfira cu degetele ososase părul auriu. Zîmbind, crăpă pleoapele şi, printre genele negre, zări în pulberea de lumină un fluture, apoi o albiniţă. Fluturele juca pe o rază, iar albina bîzîia subţire şi se învîrtea în jurul unei floricele.

Fata ridică fruntea din poala bătrînei.

— Spune-mi, măicuţă, zise ea, — ce-i gîngania aceea care bate din aripioare şi parcă vrea să se suie la soare?

— E un fluturel, draga babei!

— Dar gîza asta care cîntă în împrejurimea unei scînteuţe?

— E o albină, puiule!

— Şi ce fac ele aici? De unde au venit? Nu le-am mai văzut niciodată!

— Apoi, dragă copiliţă, fluturii sînt rari în singurătăţile noastre, iar albinele trăiesc mai ales lîngă aşezările oamenilor.

Fata tăcu. Se uită în depărtări visînd. Întrebă iar, într-un tîrziu:

— Unde-s oamenii, măicuţă?

— Departe.

— Unde sticlesc ape şi fumegă aburi?

— Da, fetiţa mamei, departe.

— Şi oamenii îs ca noi, mamă?

— Ca noi, drăguţă, dar nici nu-s bătrîni ca mine, nici frumoşi ca tine.

Aşa azi un lucru, mîne altul, fetiţa afla cîte puţin despre lumea cea largă; şi cum era viţă de pămînteancă, un dor ascuns o trăgea către văi, ca un fir nevăzut, — dar ea nu spunea nimica.

Şi dorul sporea cu gîndurile, cu cît curgeau anii. Fata Dochiei creştea naltă-n boi; peste florile ochilor băteau gene lungi de umbră; şi era gingaşă ca o floare, măcar că umbla îmbrăcată cu piei de sălbătăciune.

Casa de stînca de pe Ceahlău i se părea prea strîmtă şi prea singuratică. Poveştile din vechi zile ale babei le auzise de zeci şi sute de ori; descîntecele ei le rostea şi ea; ierburile sălbatice ştia să le aleagă — ş-acuma ar mai fi dorit ceva; nu ştia ce, dar sufletul cerea ceva, fără ştirea ei, — căci, fără ştirea ei, avea rădăcini în lumea oamenilor.

— Maică, şopti fata într-a optsprezecea toamnă, într-o sară, alipindu-se de bătrînă, — ce am eu, de-mi simţesc reci mînile?

— Apropie-le de foc, copilă, — o mîngîia baba Dochia.

— Mă dogoreşte jarul, mamă, fruntea mi-i fierbinte, măcar că mi-s mînile reci.

— Atunci vină şi pune capul pe genunchii mei: am să-ţi descînt.

— Mi-ai mai descîntat, măicuţă, dar zadarnic, — căci mi-i urît şi parcă mă doare inima.

Bătrîna o privi cu tristeţă, — căci simţea ea adevărata pricină.

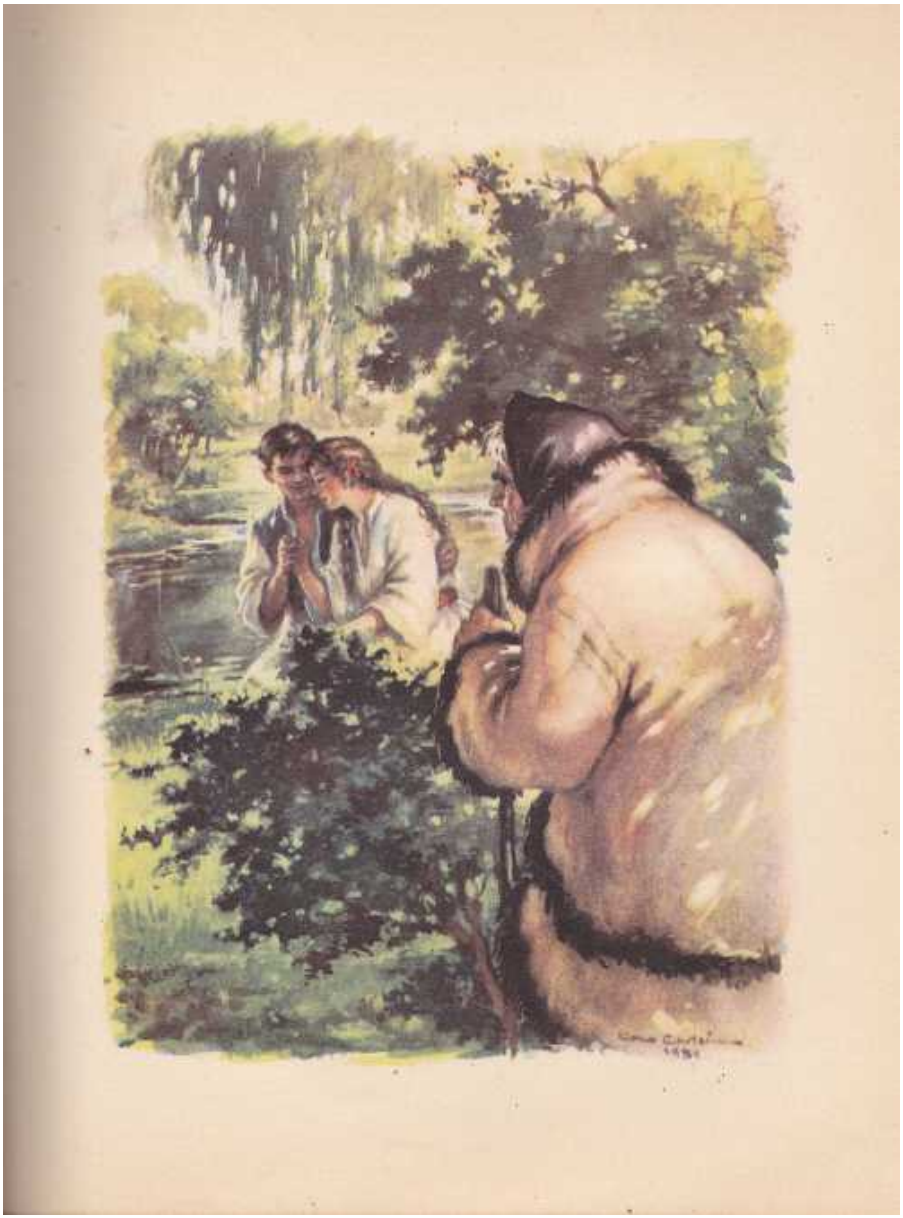

— Dragă copilă, ţi s-a umplut capul de gînduri, pentru că, vara asta, prea mult te-ai uitat în văi….

— Întradevăr, căci din văi vin adieri de căldură şi miresme; am auzit în văi sunet de bucium şi cîntec de fluier.

— Copilă dragă, pe tine te chiamă oamenii în lumea lor. Dar nu te simţeşti tu bine aici, lîngă mine? În văi sînt oameni, dar între oameni sînt patimi şi dureri, în văi viaţa-i pătată şi moartea grabnică. Au nu te simţeşti bine, deasupra lor şi deasupra nourilor? Nu te iubesc eu cu toată puterea inimii mele? Nu vezi tu ca eu aş muri fără tine?

— Măicuţă, dragostea ta mi-a încălzit copilăria şi mi-i bine la sînul tău, dar eu singură nu înţeleg ce am. Aş vrea să cunosc şi altceva…

Dar bătrîna Dochia se temea de văi.

— Dorul tău, copilă — zise ea — te trage spre durere. E mai bine aici, lîngă mine.

— Dacă porunceşti tu, mamă, voi rămînea lîngă tine.

Fata era deprinsă să asculte, şi socotea că vorba ei e îndestulătoare ca să-i aline tulburarea. Dar neliniştile ei erau ca florile primăverii, care îmbobocesc subt omăt şi aşteaptă cel întăi vînt cald ca să răzbească prin frunzele moarte.

Toamna i se părea aşa de tristă în munte, în anul al optsprezecelea al vieţii ei! Vînturile cîntau cu glasuri dureroase şi treceau ca fioruri grele în jos, pe coamele brazilor nemuritori. Zilele erau mici şi pustii, şi nopţile veşnicie. Şi gîndurile, duşmanele omului, nu-i dădeau pace. Necontenit zburau şi bîzîiau în mintea ei, ca gîzele primăverii, şi se cereau pe alt plai.

Deodată peste chilia de cremene năvăliră viscolele iernii. Ani şi ani în pătuţul ei de cetină, legănată de poveştile bătrînei, fata petrecuse iarna fără ca să-şi deie sama. O înveselea un cuvînt, o sărutare, o tresărire a focului, cînd flăcările cuprindeau ramuri pline de răşină parfumată. Acuma îngheţul iernii intrase şi-n inima ei. Cerul verii trecute fusese aşa de albastru, — şi din văi suiseră spre ea atîtea chemări!

Ca o floare se ofili şi-şi plecă fruntea spre zidul negru. Bătrîna ofta cu durere şi-i descînta, — dar toate erau zadarnice cît plîngeau dedesubt codrii cei nemărginiţi, cît furtunile miezului nopţii cutremurau muntele şi strecurau pînă în ascunzişul lor suflările morţii.

— Ce am, măicuţă, de mă stîng? suspină copila.

— Draga mamei, dragă floare… gemu baba Dochia, anii tăi te cer spre sălaşele oamenilor. Dar dacă va veni primăvara şi tu te vei coborî în văi, înapoi nu te mai întorci.

— Ba mă întorc, mamă, căci lîngă tine m-am trezit ş-am crescut. Cînd a veni primăvara, lasă-mă să cobor la vale.

Baba Dochia oftă şi mîngîie faţa pălită a fetei.

Iar cum începu a sufla băltăreţul cel răsunător şi creşteau zilele, cum se revărsă asupra lumii lumina soarelui de primăvară, — fata se trezi din amorţeala ei. Muntele era încă troienit de omăt, dar văile fumegau şi pămînturi cafenii se zăreau în depărtări.

Fata se ceru bătrînei:

— Măicuţă, lasă-mă cătră vale.

— Du-te, copilă, dar întoarce-te curînd!

În cojocul ei, fata se lăsă de pe piscuri între brazi şi-n văi, unde se auzeau dulce mugind cerbii şi căprioarele, — apoi se întoarse repede

la bătrîna ei, cu florile viorii şi bine mirositoare ale liliacului de munte.

Cînd o văzu, baba Dochia se cutremură în multele ei cojoace. Fata puse rămureaua cu struguraşi de flori într-o cupă de piatră ş-o privea cu bucurie nespusă. Era cel dintăi sol al primăverii şi-al tinereţelor ei. Dar muntele era aspru şi ciucurii de floare se stinseră în puţine zile.

Fata se ceru iar în văi, mai departe.

— Măicuţă, lasă-mă iar, cătră izvoarele din vale.

— Du-te, copilă, dar întoarce-te degrabă!

Fata coborî în văi şi la apa Bistriţei, pe care curgeau sloiurile de ghiaţă cu vuiet de tunet. Era încă sus, cîmpiile erau şi mai departe, — pline de lumină. Dintr-acolo adia un cîntec de trişcă. Se simţea mînată cu dor spre el, şi-i era frică. Se întoarse iar, sus, cu flori de toporaşi şi viorele.

— Măicuţă, în văi prind a înflori crîngurile. Lasă-mă şi mine!

Bătrîna se bucura văzîndu-şi copila întoarsă. Şi a doua zi îi dădu iar drumul la vale, după ce-i înfipse în cosiţe, la urechi, mănunchiurile de toporaşi şi viorele.

Dar văile erau calde şi înflorite şi glasuri de oameni hăuleau pe luncile apelor. Paserile ţîrîiau cu bucurie în mesteceni cu rămurele ca aţa de subţiri. Toate gîngăniile pămîntului ieşiseră să se închine la soarele primăverii.

Dacă văzu baba Dochia că fata nu se mai întoarce, a doua zi în zori porni din gheţarul muntelui ei învălită în toate cojoacele, ca s-o caute. Şi cînd ajunse la florile liliacului-de-munte, îşi lepădă cel dintăi cojoc, căci simţea boarea primăverii; şi cînd ajunse la pajiştea de viorele şi toporaşi, lepădă alt cojoc înflorit cu omăt şi ţurţuri. Şi cînd văzu zăporul Bistriţei, lăsă pe colţul de iarbă alt cojoc. Şi supărată, cu lacrimi ca acele de ghiaţă ale sloatei şi cu tînguiri şi plîngeri, se repezi mai departe bătrîna schivnică, căutîndu-şi odorul şi dragostea. În căldura văii îşi lepădă cele din urmă cojoace, şi cerceta, cu amărăciune şi durere, luncile înflorite. Dar în poienile cele mai de jos, unde se limpezeşte zarea şi de unde se văd albaştri munţii, se opri. Deodată, ochii ei văzură desluşit pe copilă. Era subt arcul unei sălcii, deasupra unui izvor. O aurea soarele. Ş-un fecior al oamenilor, ţinînd-o de subsuori, îi şoptea cuvinte arzătoare ca şi vîntul de primăvară.

Bătrîna înţelese că copila ei e pierdută pentru totdeauna. Cuprinsă de furtunoasă jale se întoarse în singuratica-i sihăstrie. Ş-acolo, fără dragostea aceasta din urmă a anilor ei tîrzii, spun bătrînii că s-a stîns, şi-au prefăcut-o-n sloi şi stîncă nopţile reci de Mărţişor.

(Din volumul „Îţi-aduci aminte…” 1923)

POVESTEA CU IEPURII

Ascultă, Mitiţă, să-ţi spun o poveste, — cum era de mult, în deal la grădina noastră, un moşneag pe care-l chema Vasile şi păzea livada…

Moşneagul era bătrîn şi singur: baba de multă vreme se călătorise spre tărîmul celălalt. Umbla într-un cojoc vechi, cu nişte ciubote mari cu turetcele răsfrînte şi în cap purta o căciulă dintr-un berbece, cu fundul turtit, şi aşa de grea încît eu, pe atuncea fiind un băieţel ca tine, abia o ridicam în braţe. Cînd îşi lăsa berbecele pe ochi, atunci îşi căuta de treburile lui şi era cam morocănos; iar cînd umbla cu chef, după ce se abătuse oleacă pe „la crîşma cu polobocul verde”, apoi îşi dezvălea fruntea şi miţele cădeau pe ceafă, şi i se descopereau doi ochi mititei între pleoapele boţite, ş-un obraz pe care abia, ici-colo, se încîrligau cu frică parcă, puţine tufe de păr cărunt. De aceea chiar toată lumea îi zicea „moş Vasile Spînul”. Locuia moşneagul într-un bordei, la marginea livezii. Acolo sălăşluise el cu baba lui vreo treizeci-patruzeci de ani, (nici el singur nu-şi aducea aminte cît anume), ş-acolo voia să încrucişeze mînile pe piept, pe laiţa tare, lîngă vatra străveche. Cînd era vreme rea, stătea cu nasu-n spuză şi pîcîia din lulea; iar cînd umplea sfîntul soare lumea de lumină, ieşea moşul cu ciomagul lui lustruit şi umbla pe cărările livezii printre nenumăraţii copaci, pe sub bolţile frunzoase, de la nucii cei din fund, pînă la ulmul cel uriaş de la poartă. Îi plăcea şi noaptea să umble, cînd parcă izvora, din ierburi, din flori şi din pămîntul umed, o lumină tainică, ce se împînzea argintie printre trunchiurile negre, răzbătea prin frunzişurile neclintite şi creştea în văzduh, pînă la luna de pe bolta fumurie.

Umbla şi ziua şi noaptea, ca o arătare, încet, fără să vorbească. Dormea tare puţin: n-avea somn; noi, băieţii, nu prea-i eram dragi, şi ne spunea o istorie grozavă, cum iese noaptea din smeurişul de lîngă nuci un ţap negru cu coarnele ca un ţăpoi şi cu barba-n piept. Rămînea singur pe prispa bordeiului şi noi fugeam acasă, la vale, prin tăcerea amurgului, şi din vale, cu oarecare teamă, priveam în sus spre livadă.

Şi vedeam pe asfinţit bordeiul şi ulmul cel mare într-un fum uşor şi într-o rumeneală neclintită, şi-ntre ulm şi bordei sta moşneagul în picioare, cu berbecele lui în cap; sta neclintit şi părea o momîie de cărbune, pe deal, în cele din urmă flăcări ale amurgului.

Acu să vezi ce s-a întîmplat cu moş Vasile Spînul, într-un rînd la anul-nou.

Decusară umblase moşneagul pe la cumătri şi pe la fini, cu uratul. Tot scutura lîngă ferestrele luminate o talangă, rar, şi spunea o foarte

frumoasă istorie a pluguşorului, o istorie lungă-lungă care începea aşa:

Logofete, logofete,
Pune spata la părete,
Şi urechea la fereastră.
Ca s-asculţi povestea noastră…

Spunea el, spunea — şi cînd striga… „Ia, mai îndemnaţi, flăcăi!“ răspundea el singur: hăi! hăi! căci nu avea nici un tovarăş.

A umblat el aşa, şi-l chemau gospodarii în case şi-l cinsteau frumos. Şi într-un tîrziu, cu căciula dată pe ceafă, a intrat în livadă. A aţîţat focul în bordei ş-a ieşit îndată afară. Era vreme lină: era ger şi nu bătea vîntul, iar văzduhul se umpluse de pulberea lunii. Ramurile copacilor stăteau învăluite într-o promoroacă de pietre scumpe, care scînteiau lin, neclintite; omătul părea albăstriu şi se întindea proaspăt şi nepătat, pretutindeni.

Moşneagul se clătina încet, în preajma bordeiului, şi se uita cu mulţămire pe toată întinderea livezii.

— Aşa-mi place şi mie, mormăi el, aşa-mi place… a mai dat Dumnezeu sfîntul o leacă de omăt ş-o leacă de lună în sara de sfîntul Vasile, da nu tot viforniţă…

Porni domol pe cărare, prin mijlocul livezii, spre banca de lemn de la margine. Umbla şi tîrîia după el ciomagul lustruit. Paşii lăsau urme mari, albastre, iar ciomagul făcea o dîră pe lîngă paşi. Ajunse la banca de stejar, se lăsă cu ciomagul în pătura moale de nea şi grăi cu mulţămire:

— Aha, aici îmi place şi mie să stau…

Livada mare tăcea ca o grădină albă, fermecată. Şi moşneagul, ridicînd ochii, cu mirare văzu dintrodată, cum ies dintr-o tufă două urechi lungi şi după dînsele un cap cu ochi lucitori, ş-un iepure făcu două copce pe omătul moale, cu ciotul alb de coadă bîrligat, apoi se opri, cu cele două picioare dinainte ridicate şi începu să se uite la moş Vasile, mişcîndu-şi cu mirare urechile, cum ar fi mişcat două degete.

Moş Vasile nu se clinti din locul lui, dar încercă să caşte ochii tulburi, să vadă mai bine. Alt urechiat începu să ţupăiască, parcă prin împărăţia lui se juca; şi moş Vasile cîrni cu nemulţămire din nas.

— Bine, bre, ce căutaţi voi aici? zise el. Nu ştiţi că livada-i oprită? Ce fel de vorbă-i asta? Umblaţi aşa, hai, ca prin satul lui Cremene… Îmi pare rău…

Totuşi, clătinîndu-se încet pe banca lui, moşneagul nu putea parcă să se supere prea tare pe musafiri. Încă un urechiat prinse a face urme pe omăt, se apropie, ş-acuma şedeau trei înşiraţi, aşezaţi pe codiţe, cu labele de dinainte atîrnînd, şi se uitau la bătrîn, mişcîndu-şi nasurile crăpate şi urechile.

— Ce-i, măi băieţi? întrebă moş Vasile Spînul, cu prietinie.

— Am venit, bătrînule dragă, să ne jucăm oleacă prin livadă… Aşa vreme, la anul-nou, de mult n-a fost…

— Adevărat, bre, mormăi bătrînul, mîndră vreme! Aici ai grăit bine, bre… Da-i vorba, cum de grăiţi voi dacă sînteţi iepuri… Iaca, asta n-o pot eu pricepe… Cum să staţi voi nişte animăli, cu mine, la sfat? Iaca, îs om bătrîn, da' aşa ceva încă nu mi s-a întîmplat…

— Te miri tare, moşule?

— Cumplit!

— Apoi de ce să te miri, moşule? Nu ştii dumneata că aşa este o zi pe an, de vorbesc dobitoacele între ele, şi dacă se întîmplă vorbesc şi c-un om cumsecade. De aceea am venit noi la dumneata, bătrînule, c-o rugăminte…

— Care rugăminte?

— Apoi, moşule, noi sîntem nişte băieţi săraci, vai de capul nostru… Ne alungă oamenii, şi cînii, şi vulpile, şi lupii, din toate părţile…. O leacă de cojocel avem şi noi, şi pe acela ni-l iau… Parcă nu mai pot încăpea pe lume de răul nostru. Ne-am gîndit şi noi, moşule, să ne dai voie să iernăm în grădina asta…

— Ei? Numai atîta?

— Şi ne-am gîndit, moşule, să ne dai voie să mîncăm cîte o leacă de mugur, că acuma s-a pus omăt şi tare-i greu s-agonisim de-ale gurii.

Moşneagul prinse a rîde şi-i ameninţă cu degetul:

— Bre, aveţi voi noroc, că-s în toane bune… altfel aş avea eu ac de cojocul vostru… Aveţi voi noroc de-o noapte ca asta… Bine, iaca, vă dau voie… Da' de hultoane să nu v-atingeţi… Acelea-s puse de boier… Încolo, aveţi voi mladă destulă… Aţi înţeles?

— Am înţeles, moşule…

— Ei, dac-aţi înţeles, hai! Paşol!…

Cum a rostit vorba asta, iepurii au început să se dea peste cap bucuroşi, pe urmă s-au prins de labe şi-au pornit o joacă prin tufe, lucru rar; şi moş Vasile tot îşi căsca pleoapele şi cerca să-i vadă mai bine, pînă ce s-au mistuit în tufe şi nu i-a mai văzut.

Cu greu s-a sprijinit în ciomag şi s-a sculat în picioare, cumpănindu-se uşor.

A dat din cap şi-a făcut: hm! şi s-a îndreptat spre bordei.

— Asta-i încă una, mormăi el încet.

Se lovi cu berbecele din cap şi cu ciubotele de uşa bordeiului. O deschise cam mînios şi coborî două trepte. Pale de lumină se zbăteau în întuneric. În vatră ardeau gătejele şi se risipeau în jaratic. Scoase moşul din tureatcă luleaua şi beşica de porc, se aşeză pe scăunaş lîngă horn şi începu să-şi pregătească „maşina de fumat". După ce isprăvi de îndesat tutunul, aşeză un cărbune şi, punîndu-se cu coatele pe vatră, cu nasul aproape de jaratic, începu a pîcîi. Tot vorbea pe gînduri:

— Hm! Asta-i încă una… Rariţă! Rariţă!…

Aşteptă o vreme.

— Hm! Rariţă! Rariţă! Adică de ce n-ai răspunde tu cînd te

strig?… Adică de ce-ai fi tu soi rău? N-auzi, bre? Cum îi asta?… Am stat de vorbă cu iepurii din grădină şi asta de cînd sînt nu mi s-a întîmplat… Tu ai auzit de-aşa ceva?….

Nimeni nu-i răspundea.

— Cum? Te-ai supărat tu adică!… Am băut şi eu oleacă şi ţie nu ţi-am adus nici o mulţămire… Măi, babă! Nu fi şi tu aşa de hapsînă, că, la urma urmei, am să mă mînii ş-ai să dai de dracu!… Ce-ai spus? N-ai spus nimica? Ştii tu moarea mea! Mie, bre, nu-mi suflă nimeni în borş… Da cu tine am de furcă, că tu eşti fiinţă ră… Eu cu tine vorbesc şi tu taci… Aşa m-ai amărît o viaţă de om…

Moş Vasile pîcîi năcăjit din lulea, cu nasu-n jaratic.

— Ai tu, vra să zică, noroc că-s în toane bune… Ai noroc ca şi iepurii: d-altfel eu îs om amarnic… Şi iar te măsur cu ciomagul, dacă nu vrei să înţelegi de cuvînt… Iar cu iepurii nu pot să ştiu cum a fost… Stăteau, bre, şi vorbeau cu mine, ca nişte copchii… Mare lucru…

Moşneagul era cam supărat. Se sculă cu greutate de pe scăunaşul lui şi bocăni cu ciubotele spre laiţă. Se aplecă şi pipăi boarfele. Atuncea de-abia şi-a adus aminte că el a trăit cu baba treizeci ori patruzeci de ani şi pe urmă baba s-a călătorit pe ceea lume… A prins a mormăi cu jale, aducîndu-şi aminte, cu glas tare, de vremea de altădată.

Era foarte amărît şi nu putea să doarmă. Iar a ieşit prin livadă şi s-a uitat pe sub căciula lui, spre tufele din fund. Dar pe iepuri nu i-a mai văzut. Şi-a luat atunci talanga şi a coborît la vale, spre noi şi ajungînd la casa noastră, a început să ure singur, sunînd rar, şi îndemnînd flăcăii nevăzuţi… Iar cînd a intrat în casă, cu ochii speriaţi şi îneguraţi ne-a spus cum a vorbit el cu nişte animăli şi cum a vorbit cu baba lui. Şi se minuna:

— Oare ce să fie asta, cucoane? Şi da din cap, stînd sprijinit în ciomag lîngă uşă. Eu cred că de-acu s-a strîns funia la par… De-acu nu mai am mult… Să ştiţi de la mine, că-n noaptea asta grăiesc dihăniile… Iaca, eu stăteam ici şi iepurii colo… Şi vorbeam cu dînşii cum vorbesc cu dumneavoastră… Asta-i mare comedie…

Iar a doua zi, sara, moşul nu-şi mai aducea aminte de iepuri şi de babă şi, văzînd că-l năcăjim: „Moşule, ce-i cu iepurii? Moşule, ce-i cu baba?” şi-a prăvălit berbecele pe ochi şi aprins a ne spune, răschirîndu-şi degetele pe dinaintea ochilor, despre „ţapul cel negru cu coarnele ca un ţăpoi şi cu barba răzămată-n piept…”

(Din volumul „Cîntecul amintirii” 1909)

IANOŞ NĂZDRĂVAN

Ianoş era un măgăruş cenuşiu, cu o cruce neagră în spinare. Era o fiinţă tare cumsecade, răbdătoare şi supusă. Numai cîteodată îl apuca cîte un gînd îndărătnic. Atunci, dacă era la cărucioara lui, se oprea, punea capu-n piept şi nu voia să meargă mai departe cu nici un preţ.

Aşa a făcut într-un rînd, pe cînd se întorcea de la ogor c-o cărucioară de cartofe. Dintrodată s-a plictisit de drum şi s-a oprit la rohatca satului. Ion, rîndaşul, s-a mîniat şi a început a mormăi:

— Iar ţi-au venit hachiţele, Ianoş afurisit?

Măgarul dădu din cap de sus în jos:

— Da, mi-au venit. Şi ce treabă ai tu?

Ion îşi strînse cu ciudă buzele în lîna bărbii şi-l arse cu biciul. Ianoş zvîrli deodată cu amîndouă copitele dindărăt. Ion iar îl plesni şi Ianoş iar se zvîrli cu dinapoia în sus, făcînd semn de ameninţare cu copitele.

— Măi, al dracului măgar! strigă Ion, scărpinîndu-se în cap. Apoi îi dădu ocol, privindu-l din toate părţile, ca o arătare din altă lume.

— Hm! Măi, Ianoş măi, începu rîndaşul cu glas dulce. Măi, Ianoş măi, fii detreabă, bre. Hai să ducem mai degrabă la curte cărucioara cu cartofe… că ne aşteaptă cucoana şi pe urmă se supără.

Ianoş îşi scutură capul la dreapta şi la stînga:

— Nu vreau!

Atunci, pe Ion îl cuprinse iar mînia:

— Ei, dacă-i vorba pe-aşa, măi, jupîne, stăi tu! Cu mine ţi-ai găsit să te pui?

Şi începu să-l plesnească cu iuşca pe Ianoş. L-a bătut, l-a bătut, pînă ce-a ostenit. Pe urmă a prins să-l blastăme în toate felurile. Dar dacă a văzut ş-a văzut că nu-i chip să-l urnească din loc, s-a tras la o parte, s-a aşezat la marginea şanţului şi s-a pus să răsucească o ţigară, icnind cu ciudă:

— Hm! Afurisit dobitoc! Nu ţi-au văzut ochii aşa lighioaie, domnule, de cînd trăieşti…

Dar pe cînd se odihnea şi-şi răsucea ţigara, deodată Ianoş porni repede cu cărucioara cu cartofe după dînsul. Porni singur, aşa, pe negîndite, vesel, şi ochii negri îi luceau în soare.

Iar rîndaşul începu să răcnească:

— Aho! prr! ahooo!…

Îşi vărsă, sărind de la locul lui, tutunul. Foiţa i se duse pe vînt. Prinse a alerga după cărucioară. Dar Ianoş depăna repede din copite şi, din cînd în cînd numai, întorcea capul şi trăgea cu coada ochiului.

— Ho! ho! strigă rîndaşul cu obidă. Mînca-te-ar lupii să te

mînînce, blăstămatule! Poftim! Tu-ţi faci rîs de mine, măi, ticălosule!

Cînd l-a ajuns, a început a învîrti biciul pe deasupra capului. Dar, dintrodată, s-a gîndit: „Dacă-l bat, iar se opreşte, iar nu vrea să meargă şi iar am nacaz cu el, bată-l Dumnezeu! Mai bine îl lăs dracului!”

I-a dat pace. Şi măgăruşul a dus liniştit cărucioara pînă acasă.

Acolo, Ion îşi dădu pălăria pe ceafă, scuipă în palme, umflă pe rînd sacii în spate şi-i duse în şură. După aceea îl deshămă pe Ianoş, îi dădu două bice şi se uită cu ură la dînsul:

— Hai, paşol! Din pricina ta n-am fost în stare să beau o ţigară de tutun! Las’ că te potrivesc şi eu din mîncare şi din adăpat! He-he! Du-te şi roade gardul… Marş!

Din fugă, îl arse iar cu şfichiul. Apoi intră în bucătărie ca să îmbuce ceva. Mîncînd acolo, glasul lui i se auzea gros cum povesteşte întîmplarea. După ce ieşi, cu ţigara în gură, se gîndi să se ducă pînă la crîşma din colţul uliţii, ca să tragă de duşcă un pahar de vin. Cînd porni, Ianoş îi ieşi înainte de sub streşina grajdului, privindu-l rugător. Îi era foame, îi era sete. Şi se uita la rîndaş cu ochii lui mari:

— Tare mi-i foame, tare mi-i sete!

Rîndaşul începu a rîde:

— Aha! Ţi-i foame? Ţi-i sete? Rabdă, măi băiete! că şi tu mult năduh mi-ai făcut! Îţi găsesc eu ţie ac de cojoc, n-ai grijă!

Ieşi pe poartă. Iar Ianoş se duse la locul lui, în umbra streşinei grajdului. Se aşeză acolo cu capul plecat şi începu să asculte pe gînduri cum ronţăiau caii fîn, în grajd. Sta şi asculta şi nimeni nu venea din casă ca să-l vadă cît e de amărît: căci era după amiază, cînd stăpînii se hodinesc cu capetele pe perine moi.

Dar într-un tîrziu, din casa naltă cu stîlpi înveşmîntaţi cu vie sălbatică, ieşi Mitiţă, băiatul cel mai mititel al stăpînilor lui Ianoş: numai de cinci ani, bunduc, voinic, cu păr balai şi ochii albaştri. Era desculţ şi cu capul gol. Se aplecă peste parmaclîcul cerdacului şi se uită prin ograda goală. Dădu cu ochii de Ianoş.

— Aha! Iaca Ianoş! zise el încet, bucuros.

Se dădu jos pe scară şi veni pînă la măgar. Ianoş îndată îşi ciuli urechile lungi şi şi le întoarse cu pîlniile spre feciorul stăpînilor. Mitiţă îi era drag lui Ianoş.

Băieţelul îl întrebă, privindu-l cu luare-aminte:

— Ce mai faci tu, Ianoş? Parcă eşti supărat.

Ianoş dădu pe rînd din urechi, după aceea făcu semn de îndemnare cu capul şi porni. Ocoli grajdul şi se opri la portiţa care da spre livadă. Copilul se luă după el. Ş-acum, amîndoi stăteau şi se uitau printre ostreţele portiţei, spre iarba înflorită a grădinii.

— Tare mi-i foame! zise deodată, încet, Ianoş.

Mitiţă îl privi cu mirare.

— Cum se poate, Ianoş? Tu n-ai mîncat astăzi?…

— Nu, stăpîne, n-am mîncat. Ion rîndaşul are ciudă pe mine. M-a luat dis-de-dimineaţă, m-a dus în ţarnă, nu mi-a dat şi mie macar o mînă de grăunţe… Cailor le dă o mulţime. Mie numai: ho! şi tio! îmi zice. M-a bătut pe drum; şi-a făcut rîs de mine… Da-ncaltea şi eu mi-

am făcut gustul. Cît m-a bătut am stat. Cînd a vrut să-şi facă o ţigară, am apucat-o la fugă cu cartofele…

Mitiţă începu a rîde şi răspunse:

— L-am auzit că se tînguia mamei… Da eu ştiu că el n-are dreptate…

— Mă prigoneşte, stăpîne, zise încet Ianoş, uitîndu-se ţintă la copil… Pînă acum nu ţi-am spus, căci dumneata ai alte năcazuri şi n-aveai grija mea… Da acuma văd că ţi-i milă de mine… Azi ai aflat că m-a bătut şi m-a suduit Ion rîndaşul.

— Ia, un om ticălos, un rîndaş beţiv! rosti cu dispreţ copilul. Are o barbă parcă-i lînă de oaie!…

Amîndoi tăcură un timp. După aceea, măgăruşul făcu semn cu ochii, spre livadă:

— Stăpîne, tare mi-i poftă de o leacă de iarbă verde… Nu văd cu ochii de foame…

— Hai să mergem în grădină… zise Mitiţă.

Deschise băiatul portiţa şi intrară. Ianoş deodată începu a paşte cu lăcomie. Copilul se tolăni pe pajiştea înflorită. Şi începură să vorbească iar.

Mitiţă zise:

— Ia ascultă, Ianoş, spune-mi tu de ce eşti totdeauna mîhnit şi stai în umbra streşinei de la grajd? Eu acu îmi aduc aminte că tu totdeauna stai în umbra streşinei…

— Apoi să-ţi spun, răspunse Ianoş, ridicînd capul. Totdeauna mă prigoneşte.

— Cine te prigoneşte?

— Duşmanul meu. Ion rîndaşul. În fiecare zi păţesc cu el ce-am păţit azi. Eu cu dînsul bat război. Ş-apoi ce folosesc? Mă pune la post…

Măgăruşul tăcu. O vreme ronţăi cu mulţămire. După ce-şi alină foamea, se întoarse spre Mitiţă, care sta pe spate, cu ochii la cerul albastru.

— Stăpîne! zise el oftînd. De mult voiam eu să-ţi povestesc năcazurile mele, dar n-am îndrăznit. Acu nu mai pot răbda şi m-am hotărît să mă jăluiesc. În fiecare zi, Ion rîndaşul mă chinuieşte, mă suduie, mă bate, încarcă prea tare căruciorul, nu-mi dă fîn şi grăunţe, nu m-adapă. Mă ţine aşa — ca să nu mor numai. Uită-te la mine! Vai de capul meu! Am slăbit de-am ajuns numai pielea şi ciolanele. Aşa de amărît sînt, de-mi vine să-mi iau cîmpii. Am să mă duc în pădure, are să deie peste mine un lup şi are să mă mînîuce. Atunci am să scap de suferinţi. De răbdat nu mai pot răbda. Am vrut să spun şi boierului, dar boierul nu înţelege ce spun eu…

Mitiţă se uita cu milă la Ianoş. Şi cum se uita, îşi aminti că întradevăr măgăruşul e o fiinţă chinuită. Întradevăr, de multă vreme,

Ion rîndaşul se arăta cu răutate cînd vorbea de Ianoş. Zile după zile rabdă de foame şi de sete. Cînd îi ploaie, tot afară stă. Mitiţă îşi aducea aminte cum într-un amurg, pe o burniţă rece, l-a văzut pe măgăruş stînd cu capul plecat în umezeală. L-a mai văzut într-o noapte, cugetînd trist în lumina lunii, cu umbra alături, pe pămînt, ca un tovarăş mort. Nimeni nu se gîndea la dînsul: şi lui i-a fost milă.

— Ştii ce? zise Mitiţă către Ianoş. Eu zic aşa. Cînd a fi ograda goală, după amiază, cînd şi Ion e la crîşmă, eu am să viu să te aduc aici, la iarbă…

— Dumnezeu să-ţi deie sănătate, stăpîne, zise măgăruşul, privind cu dragoste pe copil. Acu am mîncat destul. Mă duc să beau şi apă de la jghiabul fîntînii; şi pe urmă, hai în ogradă…

Ieşiră din livadă. Mitiţă puse clempuşul la portiţă. Ianoş se aşează la locul lui dinaintea grajdului: Mitiţă se sui în cerdac şi se uita la tovarăşul lui dintre tufele de vie sălbatică. Ianoş îşi întorcea cu mulţămire ochii, privindu-l, şi Mitiţă îl înţelegea foarte bine. „Acesta este un măgăruş năzdrăvan, se gîndea băieţelul, întocmai ca-n poveşti… Dacă vreau, într-o zi încalec pe el şi mă duc cine ştie unde… La vreo primejdie, Ianoş are să ştie să-mi deie sfat… Şi toată lumea are să se mire de vitejiile pe care am să le fac…”

Pe cînd se gîndea el aşa, pe poartă intră Ion, cu nasul cam rumăn. Se îndreptă spre grajd. Ianoş nu făcu nici o mişcare.

— Aha! zise rîndaşul. Te-ai muiat, jupîne Ianoş! Ia să-ţi dau nişte apă… să-ţi fac cinste…

Îi aduse apă într-o căldare, de la fîntîna din livadă. Ianoş se făcu că nu vede căldarea.

— Poate vrei ş-o leacă de fîn? întrebă Ion. De foame nu te las eu să mori, căci mîni mergem iar în ţarnă cu cărucioara… Hai să-ţi aduc ş-o leacă de fîn…

Îi aduse un braţ de fîn: îl puse dinainte. Ianoş nu se clinti.

Ion începu să se mire:

— Cum? nu vrei nici să mînînci? Şi asta-i încă una… Bre! bre! bre! aşa lAghioaie îndărătnică încă n-am văzut!

Şi Ianoş îşi tremură o ureche, făcînd semne prietinului din cerdac; iar Mitiţă rîdea ascuns în verdeaţă şi nu mai putea de bucurie.

(Din volumul „Cîntecul amintirii” 1909)

POVESTEA CU PRIVIGHETOAREA

— Ascultă, Lie, să-ţi spun o poveste, — cum a fost odată, nu de mult, o fetiţă care a rămas fără de mamă. Toamna, cînd cad frunzele cele galbene şi bat vânturile jalnice, mama ei s-a întins în pat, a pus mînile pe piept ş-a închis ochii. Şi cînd a văzut-o fetiţa că tace neclintită trei zile, cînd a văzut că rudele aduc flori şi plîng lă marginea sicriului, i s-a părut că se va petrece ceva foarte trist. Şi-n adevăr, maica ei s-a dus cu preoţi şi cîntări şi cu lume multă, şi de-atuncea nu s-a mai întors. Ş-un vînt de la miazănoapte a adus zăpezi care au acoperit pămîntul; iar măicuţa Anişoarei dormea în sicriu, sub pămînt; şi omătul a acoperit şi ţintirimul şi mormîntul ei. Toate acestea le-a înţeles încet-încet Anişoara, căci era o fetiţă mititică şi pricepea şi ea lucrurile lumii numai din ce auzea de la unii şi de la alţii. Şi cînd a înţeles toate, cînd a simţit că n-are să se mai întoarcă mama ei şi n-are s-o mai vadă niciodată pe lumea asta, s-a întristat şi a început a plînge cu amar. Şi de cîte ori îşi aducea aminte, de atîtea ori plîngea. Dar tatăl ei se arăta mîhnit pentru lacrimile ei şi o ruga să nu mai plîngă; îi vorbea blînd, o săruta şi îşi trecea uşor mîna peste părul ei bălai.

— Anişoară, nu mai plînge, că se supără tata…

Atuncea fetiţa nu mai plîngea cînd o vedea tatăl ei; plîngea numai cînd era singură în odaie. Se uita pe fereastră la copacii din livadă care se plecau întruna, gemînd parcă în bătaia vîntului, şi se gîndea, se gîndea la ceva, necontenit, cu ochii în gol, şi-i curgeau lacrimi pe obrazul palid. Numai din cînd în cînd un stigleţel tremura repede din aripioare în lumina ferestrei, şi ţîrîia dulce. Fetiţa îşi contenea plînsul şi parcă aştepta ceva. Stigleţelul o privea o clipă cu ochişorii lui negri, apoi se ducea în zbor fără să-i spuie nimica. Fetiţa se gîndea la vorbele pe care i le spuseseră toţi din apropierea ei: că măicuţa ei cea bună n-are să se mai întoarcă niciodată; şi cînd sta aşa singură, avea clipe cînd nu-i venea a crede că n-are să mai primească nimic, nici un semn, nici o veste de la cea dusă. Aştepta un porumbel, ori o păsărică, ori un glas de vînt, ca în poveştile pe care le auzise. Dar nu venea nimic, şi se trezea tot singură ca dintr-un vis, şi parcă era mai tristă de cît totdeauna.

Aşa au trecut cîteva luni, şi fetiţa închisă în casă slăbea. O mîngîia dădaca cea bătrînă şi-i spunea sara poveşti; dar la urmă, după ce se însura Făt-Frumos şi petreceau toţi la nuntă, Anişoara întreba cu voce subţirică:

— Dădacă, spune-mi de ce am rămas eu fără mamă?…

Şi dădaca o desmierda, îi săruta mînile şi picioruşele, o acoperea

şi o ruga să doarmă, apoi îşi ştergea lacrimile cu dosul palmei şi ofta.

Într-o zi, un soare ca niciodată a umplut de lumină odăile; ş-afară zăpezile s-au topit toate. Paseri cîntau în livadă, vitele mugeau blînd în ogradă; glasuri de oameni veseli sunau în apropiere. — Veni primăvara în scurt răstimp şi dădaca scoase pe Anişoara în livadă. Pămîntul era zvîntat, iarba înverzise şi prin colţuri de grădină răzbătuseră prin frunze moarte ghiocei şi viorele. Era o lumină mare în toate părţile şi prin văzduhul curat treceau paseri în zbor grăbit. Un corn se acoperi tot, într-o zi, cu flori de aur şi albine nenumărate îl cercetau cu zumzet dulce.

Apoi au venit sărbătorile Paştelui, cu petreceri, cu verdeaţă, cu scrînciob şi ouă roşe, şi c-o mulţime veselă în haine curate, care foia în toate părţile. Ca o lume nouă o împresura pe Anişoara şi-i mai alunga gîndurile mîhnite.

După ce au trecut sărbătorile, s-au umplut de floare albă toate livezile. Tatăl Anişoarei pleca călare în fiecare dimineaţă pe moşie şi se întorcea sara. În ogradă oamenii umblau încet după treabă. În livada întinsă intrase o pace adîncă şi arborii stăteau în soare ca într-un strai de spumă de argint. În liniştea care o împresura, Anişoara sta singură la fereastra deschisă şi se gîndea, se gîndea cu întristare la măicuţa moartă. Asta era mai ales în amurg, după luminile şi bucuriile zilei, cînd toate tac.

De la fereastra ei, cum sta aşezată pe un scaun nalt, Anişoara vedea pe o latură a grădinii o şură veche de paie din ograda curţii. În vîrful şurii aceleia o păreche de berze sosise şi în acest an în cuibul de vreascuri subţiri şi negre. Era o păreche de berze bătrîne, musafiri vechi la curtea boierească. În fiecare an veneau, scoteau pui; şi spre toamnă, cînd sufla cel întăi vînt rece, pribegeau spre ţărmuri calde. Cînd înfloreau livezile, ele erau iar în cuibul vechi, şi tocau în ciocurile roşe dimineaţa şi sara.

— Cînd toacă din ciocuri, îşi fac rugăciunea… se gîndea Anişoara.

În amurgul acela dulce, berzele stăteau într-un picior pe vîrful şurii şi se uitau cu luare-aminte spre fereastra fetiţei. Cînd plecaseră, în toamna trecută, o lăsaseră mai măruntă la trup, dar mai veselă şi mai vioaie; acuma o vedeau la fereastră palidă, tristă şi gînditoare.

Cele două berze se apropiară încet una de alta, în cuib, şi începură să toace mărunţel şi uşor din ciocuri; Anişoara abia le auzea. Paserile vorbeau în limba lor şi se uitau mîhnite la copila casei.

— Ia uită-te, moşnege, la puiul cela de om… zicea barza către soţul ei… Oare ce să aibă?

— Eu ştiu? răspunse cocostîrcul. Au şi oamenii cei mititei supărări.

— Uite, urmă barza; stă singură, şi-i albă şi subţirică… Anul trecut, la fereastra ceea se arăta o femeie naltă şi frumoasă, şi ţinea pe copil în braţe şi cînta cu viers dulce…Era stăpîna caselor. De mulţi ani, de cînd venim aici, am cunoscut-o, şi i-am văzut copilăria şi fericirea… Oare acuma unde-i?

— Eu de unde să ştiu? clămpăni încet bătrînul.

Barza îşi zbîrli puţin penele.

— Iaca, aşa ai fost tu totdeauna, moşnege, îi zise ea cu oarecare supărare. Ai stat morocănos cînd am vorbit eu, şi nu mi-ai răspuns nimica. Ţie nu ţi-i milă de copiliţa de la fereastră?

— Ba mi-i milă, nu te supăra; iaca, mi-i milă!

— Ei, şi nu te-ai gîndit tu că copila asta e fata stăpînei celei frumoase?

— Bine, asta o ştiu eu.

— Şi de cînd am venit noi din ţara harapilor, nu te-ai gîndit tu, moşnege, oare de ce nu s-arată stăpîna cea frumoasă…

— Ba m-am gîndit, da am crezut aşa… că s-a fi dus de acasă…

— Aşa? S-a fi dus de-acasă!… Iaca, aşa ai fost tu totdeauna, moşnege; ai fost nepăsător…

— Nu te supăra, nevastă, nu te supăra… zise încet cocostîrcul înfundîndu-şi capu-ntre aripi.

— Nu mă supăr, dar îţi spun c-ai fost nepăsător. Ş-afară de asta, ai ochi şi nu vezi, înţelegere şi nu pricepi. Nu vezi tu că răzoarele de flori din alţi ani au rămas părăsite? Nu vezi tu apoi pe stăpîn mai gînditor şi mai gîrbov? Nu înţelegi tu că stăpîna cea frumoasă trebuie să fi murit?…

— Aşa-i… ai dreptate… trebuie să fi murit!… murmură încet bătrînul. Ce să faci? Mor şi oamenii… Au şi ei supărări şi moarte, ca şi noi… Tu eşti o babă foarte deşteaptă, văd c-ai înţeles. Aşa trebuie să fie…

Barza nu zise nimic un timp. Se uita spre fereastra copilei.

— Moşnege, zise ea deodată încet, copila plînge.

— Cum se poate? şopti cocostîrcul ridicînd puţin capul. Ei, ce să-i faci? Plînge, căci e orfană…

Barza întoarse ciocul spre bătrîn cu mustrare:

— Oi, moşnege, nu eşti bun de nimica… Nu ţi-i milă?

— Ba mi-i milă, da ce să-i fac?

— Cum ce să-i faci? Aşa ai fost tu totdeauna, moşnege, cu inimă de piatră. Numai eu am ştiut ce-i mila, căci am avut pui pe care i-am prăpădit… Vai, moşnege, nu te gîndeşti că trebuie oleacă de mîngîiere copilei? N-o vezi singură? N-o vezi plîngînd? Decît te-ai cuibări lîngă mine, şi te-ai gîndi la alte fleacuri, mai bine ai face aşa ca să mai uite fetiţa şi să se mai mîngîie.

— Bine, babă, fac, dar spune tu, că pe mine nu m-ajunge capul…

— Hm! Ţi-oi spune. Eu zic c-ar trebui o leacă de cîntare… Să cînte cineva frumos înaintea ferestrei. Cîntecul e mare mîngîiere pentru oameni… Asta o ştiu eu de mult...

— O cîntare! foarte bine. Dacă zici tu, eu sînt gata să cînt.

— Măi moşnege, nu fi nebun!… răspunse baba supărată. Tu cînţi? Tu clămpăneşti! Mai bine te-ai lăsa pînă-n fundul livezii, în tufiş… Acolo este o privighetoare pe care o ştim noi de mult… Va fi băgat şi

ea poate de samă schimbările de la curte. Du-te şi-i spune să vie să cînte puţintel fetiţei, căci stă supărată şi se gîndeşte cu lacrimi la măicuţa ei…

Sfatul uşurel al berzelor tăcu. Cocostîrcul îşi întinse aripile şi se desprinse lin de lîngă cuib; pluti ca o umbră prin amurgul fumuriu şi fetiţa ridică ochii spre el. Lipsi o vreme, apoi se întoarse, pe cînd sara umplea livada de taină, se roti deasupra şurii şi se lăsă la cuib lîngă baba lui. Amîndouă paserile stăteau acuma tăcute sus: şi din livadă se împrăştia dulce mireasmă de la florile merilor.

În răsărit, pe dealuri depărtate, se rumeni zarea şi luna roşă izvorî încet de pe tărîmul celalalt. Crescu rotundă, apoi începu a urca nesimţit pe cer. În livadă se desluşiră în curînd pomii încărcaţi de floare, stînd neclintiţi, parcă-i fermecase cineva.

Lumina ajunse în curînd şi la fereastra unde veghea copila. Pătrunse în cadrul negru şi lumină fruntea rezemată de mînuţa albă.

Nu se simţea nici o adiere; domnea linişte adîncă în toată grădina.

Şi deodată, în liniştea aceasta tresări o chemare dulce, scurtă. Anişoara ridică fruntea şi privi spre livada argintie luminată de lună. Încă odată mai sună chemarea, mai dulce, mai duioasă. Apoi un cîntec uşor, un freamăt melodios porni, crescu, se înălţă deasupra merilor, spre lună parcă; scăzu şi coborî spre copila de la fereastră…

Anişoara asculta uimită cîntecul privighetorii. Îl auzea întâia oară şi-i umplea sufletul de ceva sfînt, ca de o vibrare din altă lume.

Lumina creştea, ş-acuma se zăreau şi berzele alăturea, în cuibul lor negru. Păreau foarte mulţămite şi stăteau neclintite ascultînd şi ele. Şi multă vreme sună livada de cîntarea cea dulce; şi fetiţa asculta uimită, şi-n mintea ei de copil se gîndea că viersul acesta aşa de lin şi de mîngîietor e o veste de iubire şi de milă venită din lumea necunoscută unde trecuse pentru totdeauna măicuţa ei cea bună.

(Din volumul „Bordeenii şi alte povestiri” 1912)

DUMBRAVA MINUNATĂ

I. SE VEDE CE SOI RĂU ESTE DUDUIA LIZUCA

Doamna Mia Vasilian dă noilor sale cunoştinţi informaţii despre persoana sa c-un aer de tinereţă naivă.

… Acum douăzeci şi trei de ani, cînd a adus-o barza în casa părinţilor domniei sale, i s-a pus numele Maria, închipuiţi-vă!

Cele două soţii de funcţionari, proaspăt transferaţi în tîrgul nostru de guvernul conservator, o ascultau cu interes, făcînd însă în sine rezerve personale asupra anilor. Numele li se părea convenabil.

Un nume destul de frumos, nu-i aşa?

Cum a început însă a îngîna cele dintâi cuvinte, dumneaei şi l-a schimbat singură. C-o voce muzicală, ţuguindu-şi buzişoarele, răspundea totdeauna: Pe mine mă chiamă Mia! Şi Mia i-a rămas numele.

Cineva făcea, atunci, observaţia că asta dovedeşte la copilă „simţul muzicii".

Întradevăr, doamna Mia Vasilian poate mărturisi fără sfială că e o muzicantă desăvîrşită! Toată lumea recunoaşte că dumneaei are o voce fermecătoare!

De altminteri a şi urmat patru ani la conservator. Celebra Teodorini o iubea şi-i prezicea un viitor strălucit. Era vorba, în familie, să fie trimesă la Milano.

Părinţii săi erau bogaţi, aveau moşie mare în Buzău, lîngă Leonteşti. Echipagii, servitori în livrele, guvernante… Cu asta s-a născut şi a crescut Mia Vasilian.

Adesea, tatăl său, boier Anastase, o lua pe genunchi şi-i arăta portretele strămoşilor în rame ovale aurite.

Din strălucirea de altădată i-a rămas cel puţin atîta: o creştere nobilă!

În condiţiile de odinioară, căsătoria cu Vasilian ar fi apărut ca o mezalianţă, căci domnia sa e născută Papazoglu.

Avînd însă în vedere atîtea şi atîtea lucruri, speculaţii nefericite, inimiciţii politice, a trebuit să se resemneze. Totuşi nu se poate spune, nu-i aşa? că Vasilian nu-i de familie bună. E dintr-o foarte bună familie, dimpotrivă, boieri moldoveni, însă oricine va recunoaşte că Papazoglu e altceva: e un nume celebru.

În sfîrşit principalul e că se simte bine şi e fericită. Şi Jorj îi satisface toate capriciile… Altfel nici nu se poate. El e cu cincisprezece ani mai mare ca ea şi a mai fost însurat o dată.

I-a rămas şi un copil, o fetiţă care, — cum să spun? — care e un fel de ghimpe între ei… un copil, vai! destul de rău crescut.

Asta aduce puţină umbră vieţii lor, nu-i aşa? Căci Vasilian a luat-o din dragoste. Văzînd împotrivirea ei de la început, bietul Jorj căzuse bolnav.

A trebuit să cedeze; şi la nuntă avea o toaletă aşa de frumoasă, aşa de elegantă, încît o invidiau toate prietinele.

— Eu sînt cam dificilă, încheie c-un zîmbet dulce doamna Mia Vasilian, şi am gusturi deosebite. Îmi place mai cu samă eleganţa şi fineţa… Nu înţeleg de ce nu mai aduce cafeaua! urmă ea săltînd din jîlţ cu vioiciune.

— Lasă mata, madam Vasilian, o potoli cucoana cea mai bătrînă, nu te deranja. Trebuie să vie. Pînă atuncea îmi răsucesc ţigara…

Mia Vasilian tropăi mărunţel pînă la sonerie şi apăsă prelung pe buton, încruntînd sprîncenele încondeiate negru. Iar cucoana Emilia, aruncînd o privire fugară şi cu diferite înţelesuri, către fiica sa, madam Neicu, deschise poşeta şi începu a cotrobăi prin ea căutînd o mică tabachere de argint în care ţinea tutun de calitatea a doua.

Doamna Mia Vasilian, soţia cunoscutului avocat din tîrgul nostru, observase privirea cucoanei Emilia şi zîmbi. I se părea foarte ciudat, cum o mamă aşa de înaltă şi de groasă poate să aibă o fată aşa de uscată şi subţire, — ca o aţă… Las'că amîn- două sînt urîte şi fără gust îmbrăcate. Şi au nişte pălării… Cum pot nişte femei de condiţie să poarte asemenea pălării?

Servitoarea, o fetică vie cu mutrişoara de veveriţă, intră păturindu-şi şorţul alb.

— Aţi sunat, cuconiţă?

— *Ma chère*, îi răspunse blînd Mia Vasilian, aşteptam nişte cafele care nu mai sosesc…

— Îndată, cuconiţă… Şi servitoarea dispăru îndărăt.

Doamna Mia Vasilian făcu doi paşi spre fereastra deschisă.

— Frumoasă zi, vorbi ea, totuşi mi se pare prea cald. Ne aduce şi şerbetul de portocale îndată. Fetiţa asta e foarte inteligentă şi-mi cunoaşte toate gusturile. Şi cu servitorii, dragă cucoană Emilie, trebuie să ştii cum să te porţi.

— În ziua de azi nu mai sînt servitori ca altădată, observă cucoana Emilia.

Doamna Vasilian răspunse zîmbind:

— Cu ai mei, eu sînt foarte mulţămită. La mine servitorii se tem de un singur lucru: să nu-i concediez…

Madam Neicu îşi strînse buzele subţiri, ar fi vrut să răspundă ceva. Dar se stăpîni şi tăcu.

— Cu toate acestea şi eu îi schimb destul de des, ce să fac? se tîngui nevinovat doamna Vasilian. De unii trebuie să mă despart. Mai cu samă, pe cei rău-crescuţi nu-i pot suporta… La mine, dragă madam Neicu şi dragă cucoană Emilie, năcazurile sînt cu totul de altă natură.

Prea mult n-am a mă plînge, dar totuşi, trebuie să ştiţi că la marginea tîrgului acestuia nenorocit, trăiesc nişte bătrîni ridicoli, părinţii „predecesoarei" mele. Nu trecea o zi şi cereau lui Jorj să le trimeată copila, că vor numaidecît să vadă pe Lizuca lor, că fără Lizuca lor nu pot trăi! Dacă bietul copil nu a avut parte de o creştere îngrijită, numai bătrînii sînt de vină. De-acolo a venit cu nişte mutre şi cu nişte obiceiuri de ţărancă, dragele mele, încît, drept sa vă spun, mie mi-i şi groază. Vă închipuiţi dumneavoastră că nu pot pune pe ea o broderie ori o panglică! E de admis ca la vîrsta ei — are şase ani — să nu poată face o reverenţă în faţa unor persoane mai în vîrstă? Eu am fost crescută altfel. Lucrurile acestea pe mine mă horipilează!.

Slujnica cu mutrişoară de veveriţă se ivi în umbra uşii, purtînd tablaua cu dulceaţă şi cafele.…

— Cuconiţă, vorbi ea delicat, domnu locotenent Micuş Lazăr întreaba dacă binevoiţi a-l primi.

— Cum nu? Să poftească; astăzi e ziua mea de primire; dumnealui e totdeauna bineveniţ! răspunse doamna Vasilian cu o voce puţintel mai înaltă

Şi săltînd în rochia-i foşnitoare, făcu doi paşi spre uşă. Cînd zări uniforma verde, capul blond şi lins şi obrazul ras şi pudrat al ofiţerului, făcu uu gest de poftire cu mînile şi zîmbi dulce.

— Domnule Micuş, nu te-am văzut de-un secol, cîntă ea. Şi tînărul se opri uimit la doi paşi, întorcînd puţin capul şi ascultînd muzica glasului ei.

— Doamnă, răspunse el ceremonios, sînt foarte fericit că nu m-aţi uitat…

Cu călcăiele lipite, înclinîndu-se, apucă uşor mînuţa întinsă a doamnei Vasilian si-i sărută vîrfurile degetelor. Slujnicuţa aşezase pe măsuţa dintre cucoane tablaua şi se întorsese, privind cu admiraţie. Cucoana Emilia şi madam Neicu stăteau ca linguriţele în mînă şi nu ştiau dacă ar fi potrivit să absoarbă şerbetul. În sfîrşit, îl înghiţiră, şi pe cînd adăogeau apa trebuitoare, ofiţerul se înfăţişă şi-naintea lor, elegant şi solemn.

Schimbul de complimente care urmă, mişcările rotunde, zîmbirile şi poftirile împrăştiară, în salonaşul grenat, ca un abur de nobilă uitare şi voie-bună. Nimeni nu băgă de samă cînd se strecurase, printre scaune, spre tablaua cu şerbet, Lizuca, năcazul doamnei Vasilian.

Era o fetiţă mărunţică, însă voinică şi plinuţă. Rochiţa de doc albastru stătea strîmbă şi în chip cu totul nepermis pe trupuşorul ei. Botinuţele îi erau pline de colb şi cu şireturile desfăcute. Colţunii căzuseră şi arătau nişte picioruşe pîrlite de soare, cu genunchii nu tocmai curaţi. Capu-i era foarte scurt tuns, băieţeşte, şi arăta în rotaunzimea lui felurite bulbucături neregulate. Năsuşoru-i mititel ar fi avut nevoie de batistă lucru pe care-l dovedeau şi mînicile rochiţei.

Gura-i era cam mare şi obrajii prea roşi. Nu era deloc frumuşică şi delicată duduia Lizuca. Numai ochii căprui, umbriţi de gene negre, aveau în ei cîte-o mică floare de lumină.

Fără să stea deloc în cumpănă şi fără să-i pese de nobila adunare, Lizuca păşi uşor însă hotărît spre măsuţa cu dulceaţă şi, înfingîndu-şi două degete în chisea, le scoase împodobite c-o bucată nestatornică de şerbet. Tocmai cînd se îndeletnicea s-o prindă cu gura şi cu limba fără a pierde nimic, slujnicuţa o zări şi dădu un ţipăt.

— Ce-i, *ma chère*? se întoarse cu mirare doamna Vasilian.

Dar cînd văzu despre ce era vorba, cînd înţelese ce contrast şi ce sacrilegiu s-a produs în salonaşul său grenat, sîngele i se ridică brusc în obraji şi-i fulgeră în ochi.

— Ce înseamnă asta, Eleno? vorbi ea apăsat, c-o voce scăzută, dramatic. De cîte ori te-am făcut atentă asupra acestor lucruri? De ce-ai înlemnit? Ia-o!… Nu-nţelegi că, dacă o mai văd o clipă, trebuie să chemaţi doctorul? Ah! E ceva îngrozitor! oftă ea cu desnădejde, întorcîndu-se spre musafiri. E zadarnic orice; zadarnic! Nu ştiu ce să mai fac cu copilul acesta. Uitaţi-vă dumneavoastră cu ce obiceiuri mi-a venit de la bunicii ei. Eu i-am spus de multe ori lui Jorj că copilul acesta e o ruşine şi o nenorocire. Chiar de aceea Jorj nici n-o mai trimete la bătrîni… E o hotărîre pe care nu pot decît s-o aprob!

Cucoanele dădeau din cap c-o adîncă înţelegere a lucrului; şi oftară. Domnul Micuş părea nedumerit. El ar fi dorit să rîdă. Şi-i părea rău că de pe faţa doamnei Vasilian a pierit lumina.

Dar stăpîna casei era o fiinţă fină şi înţelegătoare. Cum văzu că Elena s-a năpustit şi a apucat pe copilă în ghiare ca uliul, trăgînd-o în salturi violente şi neregulate spre întunericul antreului, — se întoarse spre domnul Micuş cu acel suav zîmbet pe care, oricît s-ar sili, nu-l poate avea nici o femeie din tîrgul nostru.

— Domnule Micuş, zise ea, după acest intermezzo, te rog să aştepţi puţin pînă ce ţi-oi aduce dulceaţă de smeură, pe care am făcut-o eu singură ieri.

— Cu această mînuţă… răspunse ofiţerul, înclinîndu-se iar şi sărutînd unghiile trandafirii.

Ca şi cum această galanterie ar fi fost un semnal, cucoana Emilia şi madam Neicu se priviră şi se ridicară deodată. Împotrivirile, protestările, explicaţiile, zîmbetele nu ţinură prea mult, şi, după ieşirea celor două cucoane, în salon se făcu un răstimp linişte, apoi răsună un rîs cristalin, semn că orice supărare se uită destul de lesne pe lumea asta…

II. DUDUIA LIZUCA PLĂNUIEŞTE O EXPEDIŢIE ÎNDRĂZNEAŢĂ

— Vină-ncoace, gîngania dracului! icnea cu obidă slujnicuţa,

trăgînd de o aripă şi smuncind după ea pe Lizuca. Din pricina ta săndur eu observaţii şi ocări! Fetiţa începu a scînci subţire, înţepenindu-se în picioare şi trăgîndu-se într-o parte.

— Lasă-mă! Dă-mi drumul! Tu eşti o servitoare… Am să te spun la tata.

— Da? Ai să mă spui? Şi slujnica îi făcu vînt înainte, ajutîndu-se puţin şi cu piciorul. Domnu nu vine degrabă acasă şi pînă s-a întoarce el, îţi spînzurăm noi chelea-n băţ!

Lizuca făcu bot şi întoarse o privire de ură pe sub sprîncenele încruntate.

— Aşa? strigă slujnicuţa; te uiţi ca hoţii? Are dreptate cuconiţa. Dihanie şi soi rău ce eşti!

Prinzînd iar pe copil de-o poală a rochiţei, îi făcu ceea ce se chiamă un şurub, răsucindu-i în moalele capului unghia cea mare şi monturile degetelor. Văzînd că Lizuca se stăpîneşte, încă, îi mai făcu unul şi mai îndesat, şi mai în răspăr, pînă ce simţi sub degetele mînii celeilalte carnea tremurînd, şi auzi lacrimile forfotind în năsuşorul cel neînsemnat.

— Mai na şi dobîndă, vorbi ea rîzînd, ş-o plesni cu palma peste capul tuns. Să te duci şi să te-ntorci cînd te-oi chema eu!

Lizuca se poticni şi se izbi cu capul de părete. Apoi, smîrcîind, îşi înghiţi şi-şi stăpîni lacrimile şi întoarse iar pieziş spre slujnică privirea de hoţ.

Dar Ileana intrase în cuhne şi vorbea subţire şi năvalnic cu bucătăreasa. Duduia Lizuca putu să-şi usuce în voie lacrimile cu acea parte a mînicilor cu care îşi ştergea şi nasul. Apoi observă, aproape, pe prietinul ei Patrocle, şi-i zîmbi.

Patrocle era un boldei roşcat, cu picioarele scurte şi strîmbe şi cu capul mare. Între ochii omeneşti, sprîncenaţi negru, avea adînci creţuri perpendiculare, şi anii şi experienţele vieţii îi încărunţiseră perii din jurul botului.

Îndată ce văzu surîsul duduii Lizuca, se apropie şi începu a-i linge mîna, plină încă de şerbet de portocale.

— M-au bătut şi ieri, oftă Lizuca; m-au bătut şi azi; mă bat în fiecare zi…

Patrocle o înţelese, ca totdeauna. După ce-i curăţi mîna, se întoarse pe labele de dinapoi, se înălţă, se sprijini uşor de pieptul fetiţei şi o mîngîie, ştergîndu-i de pe obraz urma lacrimilor sărate.

— Patrocle, îi zise Lizuca; tata nu mai vine de la Bucureşti, şi pe bunici nu i-am văzut de multă vreme. Nici nu ne lasă să ne mai ducem pe-acolo. De cînd a murit mama, noi petrecem tare rău.

Patrocle scheună uşor ş-o privi cu ochii lui frumoşi, cercuiţi cu aur.

— Întradevăr, răspunse el, petrecem foarte rău.

— Pst! I-auzi! vorbi iar Lizuca înălţînd un deget. Mămica rîde. Mămica rîde totdeauna. Mama noastră nu rîdea aşa…

Fetiţa rămase cu urechea aţintită, apoi căzu pe gînduri. Şi şopti uşor — către o umbră vagă, care-i apăruse deodată:

— Tată, eu am auzit pe mămica rîzînd în salon cu domnu Micuş…

Cucoana Emilia şi madam Neicu tocmai ieşeau de la vizită şi se îndreptau spre portiţa de la stradă. În trecere, bătrîna îşi puse mîna în creştetul copilului:

— Ce ai, fetiţo? întrebă ea; ai plîns?

Lizuca respinse mîna care o mîngîia şi privi pieziş şi fără prietinie spre cele două cucoane. Nu răspunse şi se trase la o parte, urmată de tovarăşul ei.

— Copil rău! declară cucoana Emilia, — pe cînd madam Neicu asculta atentă rîsul cristalin din salonaş. Deplin înţelese şi făcîndu-şi semne cu ochii, amîndouă trecură domol în strada singuratică, sub copleşitoarea căldură a verii.

În urma lor, în faţa casei cu persienele lăsate, Lizuca rămase gînditoare, cu ochii aţintiţi şi cu sprîncenele uşor încruntate. În preajmă-i se desfăşurau cîteva răzoare uscate, cu flori sărace şi ofilite. Globuri de sticlă colorată, înălţate în beţe, răsfrîngeau imaginile diforme ale copilului şi căţelului.

Duduia Lizuca nu stătu mult în cumpănă.

— Patrocle, vorbi ea înălţînd lîngă nas arătătorul mînii stîngi, eu nu mai stau aici. Mă duc la bunicii mei.

Cînele o privea ţintă.

Fetiţa se strecură spre cerdacul de dindos, pe unde o scosese slujnicuţa, şi trase dintr-un cotlon al ei o hăinuţă şi o beretă de lînă roşă. Se plecă şi-şi ridică colţunii căzuţi. Apoi iar rămase gînditoare.

Stînd cuminte pe coadă, Patrocle îi urmărea toate mişcările. Îndemnat de prevederea stăpînei lui, se prelinse, nesimţit şi cu urechile clăpăuge, spre bucătărie, şi se întoarse în scurt, purtînd delicat în gură numai de o margine, o felie mare de pîne albă. Un glas răguşit răsună în urma lui:

— Ţibă! Turba naibii! Bată-te Dumnezeu să te bată şi n-ai mai ajunge! O bucată de lemn sună cu zgomot în cerdac şi săltă de cîteva ori în capete, pe urmele căţelului. Patrocle întoarse capul, înţelese că urmărirea încetează şi veni cu pînea la tovarăşa lui.

— Patrocle, de ce duci pînea în gură? întrebă rîzînd Lizuca.

— Pentru că n-am buzunar! îi răspunse cu ochii căţeluşul, foarte vesel.

— Atunci s-o strîngem la mine, s-avem la vreme de nevoie, hotărî duduia Lizuca; şi primind de la Patrocle pînea, o aşeză cu grijă într-un buzunar al hăinuţei roşe. — Ne mai trebuie ceva, urmă apoi fetiţa, — şi pe urmă fugim. Ne ducem în lume, la bunicii noştri!…

Lizuca cunoştea toate cotloanele casei. Găsi îndată cenuşa de care avea mare nevoie, umplu cu ochi celălalt buzunar al hăinuţei sale şi se întoarse spre portiţa de la stradă.

— Tărîţele, ori făina, nu sînt bune, explică ea. Este o poveste cu copiii rătăciţi pe care mi-o spunea bunicuţa — ş-acolo se vede că iepurii şi vulpile lingeau dîra de făină şi de tărîţă şi copiii n-au mai putut cunoaşte drumul înapoi. Ca să se cunoască semnele, trebuie să presuri cenuşă. Hai să mergem, Patrocle!

— Hai! răspunse căţelul. Şi ieşiră amÎndoi pe portiţă, pornind pe-un drum lung şi plin de peripeţii.

III. SFAT CU SORA-SOARELUI

Vremea era pe la toacă, dar căldura, încă în toi, juca rotind ca răsfrîngerile unei ape tainice pe deasupra caselor adormite. Uliţa ridica, pustie şi singuratică, spre strălucirea asfinţitului. Clopote începură a bate dulce şi trist, de la bisericile tîrgului. Fetiţa se opri o vreme în loc, ascultînd.

— Aşa sunau clopotele şi atunci… şopti ea cu ochii duşi.

Cei doi tovarăşi trecură domol pe cărarea din marginea uliţii pînă sus în deal, la plopii lui Mihalcea. Acolo Lizuca se opri şi băgă de samă că s-a isprăvit cenuşa.

— Patrocle, ce facem noi acum? întrebă ea pe căţel.

Patrocle îşi scutură urechile mari şi o privi ţintă:

— Nu ştiu, stăpînă!

Prin plopii tremurători străbătu un freamăt prelung. Duduia Lizuca zise:

— De aicea trebuie să apucăm pe drumuşorul de la stînga. Chiar şi frunzele plopilor se-ntorc într-acolo. Pe urmă, avem să trecem printre livezi şi prin dumbrava Buciumenilor, şi îndată dăm de căsuţa bunicilor. Dacă am isprăvit cenuşa, mergem pînă acolo şi înapoi nu ne mai întoarcem. Acolo nu ne bate nimeni şi bunicuţa are să plîngă şi are să se bucure că am venit. Pe tine te dor picioarele, Patrocle?

— Nu.

— Nici pe mine. Hai să mergem. Uite, Patrocle, pe aicea drumul e mititel şi îngust da-i mai frumos decît în tîrg. Şi la dreapta şi la stînga s-au adunat păpuşoi. Se mişcă şi sună ca nişte săbii. Dar eu nu mă tem. Ei ne îndeamnă înainte şi ne pot apăra de multe jivine rele. Vezi tu? Păpuşoii au şi împărătească, Patrocle. O floare mare şi mîndră: bunica zicea că o chiamă Sora-Soarelui. Să ne oprim aici, lîngă ea. Ce mai faci mata, Sora-Soarelui?

Floarea cu coroană aurie se clătină lin spre copilă, la adierea vîntului.

— Îmi pare bine că te găsesc înaltă şi frumoasă, urmă Lizuca. Noi

ne ducem la bunicuţa şi la bunicul.

— Foarte bine, aprobă floarea-soarelui.

— Căci acasă nu mai putem sta. Tata a bătut din picior la bunici şi nu mă mai lasă la dînşii. Şi cînd era tata acasă, mămica se sfădea cu dînsul; ţipa subţire, cerea să vîndă livezile şi pădurea. Tata nu voia şi zicea că sînt ale mele, rămase de la mama. Iar mămica tropăia mărunţel şi se uita holbat şi a căzut pe scaun leşinată; şi tata a sărit şi a stropit-o cu apă. Pe urmă tata s-a dus; iar mămica mă tot bătea, dar eu nu plîngeam. Mă strecuram la Patrocle, în cuşca lui, şi stăm acolo ascunsă şi mă gîndeam la mama, care s-a dus şi nu s-a mai întors. Mama mea a murit, Sora-Soarelui!

Floarea lăsă să cadă deasupra copilei două petale ca nişte fluturi de lumină şi clătină întristată din cap.

— Aşa-i că pe aici e drumu la bunicii mei? Atunci hai să mergem, Patrocle că altfel întîrziem.

La doi paşi de duduia Lizuca, căţelul scurma repede cu o labă un muşuroi de furnici, apoi îşi vîrî botul în el, mirosind. Îndată începu să scuture din cap şi să pufnească, ţopăind la dreapta şi la stînga.

Lizuca începu a rîde.

— Vezi Patrocle, dacă nu le dai pace, ele te muşcă. Stăi cuminte, să ţi le iau de pe bot şi să le dau drumul în iarbă. Nu ştii mata că aici este şi împărăteasa furnicilor? Şi dacă o scăpăm de primejdii, ea ne dă un fir de pai; şi cînd avem nevoie de dînsa îndată vine sa ne ajute, cu toate furnicile ei. Aşa. Uite paiul. Hai să mergem. Rămîi sănătoasă, Sora-Soarelui.

IV. UNDE S-A ARĂTAT SFÂNTA MIERCURI

Coborîră printre livezi, unde adiau miresme calde de cimbrişor şi ceară. Garduri foarte înalte de nuiele, cu streşină de spini, se ridicau la dreapta şi la stînga. Şi sălcii bătrîne, cu forme ciudate, îşi mişcau domol pletele argintii. Lizuca ştia că sălciile acestea sînt oameni şi dihănii, înţeleniţi din vremuri vechi de o vrajă. Le privea cu sfială şi le asculta cum oftează şi cum şoptesc.

Drumul celor doi tovarăşi mai întîrzie o vreme lîngă o adunare liniştită de gîngănii mărunte şi roşe, punctate cu negru.

— Patrocle, acestea-s vacile Domnului, zise fetiţa.

— Ştiu, dar haide să mergem, că acuşi asfinţeşte soarele, răspunse căţelul.

— Mergem, Patrocle, nu te supăra. Uite, pe coasta de dincolo, se vede dumbrava. Acuşi ajungem.

Era în juru-le tăcere şi singurătate; ş-o lumină dulce se cernea printre crengile sălciilor. Nu se auzea nici lătrat de cîne, nici chemare de pasere. Parcă intraseră in ţinutul unui basm… Deasupra, departe,

se pleca cerul albastru spre dumbravă curgînd ca o apă; ş-o împărătească pajură plutea pe talazul acela, cu aripile neclintite.

Dar deodata, la o cotitură, răsări ca din pămînt o babă mărunţică şi mohorîtă cu ochii mititei şi cu nasul coroiat. Venea încet spre cei doi tovarăşi, sprijinindu-se într-un toiegel alb. Patrocle ciuli o clipă urechile, mîrîi uşor, apoi rămase cuminte lîngă Lizuca.

La doi paşi de copil, bătrînica se opri şi deschise o gură fără dinţi, cu buzele uscate şi supte. Întrebă clătinînd din cap:

— Aşa-i că te duci la bunicuţa?

Lizuca o privi uimită. De unde ştia bătrîna că ea şi cu Patrocle se duc la bunicuţa? Apoi înţelese şi zîmbi:

— Aşa-i că mata eşti sfînta Miercuri? vorbi ea fericită. Pînă acuma nu te-am văzut niciodată, dar acuma te cunosc. Unde ţi-i căţeluşa cea cu dinţii de fier şi cu măselele de oţel?

Sfînta Miercuri răspunse, zîmbind:

— Am lăsat-o acasă, să-mi păzească gospodăria.

— Da? îi răspunse Lizuca. Noi nu ne temem de dînsa, că sîntem oameni buni. Sărut mîna, sfîntă Miercuri, acuşi asfinţeşte soarele şi Patrocle se teme să nu întîrziem.

— Du-te, puiu babei, îi răspunse bătrîna punîndu-i mîna în creştet. Mata eşti o copiliţă orfană şi năcăjită.

Cei doi tovarăşi trecură înainte. Sfînta Miercuri rămase o clipă uitîndu-se după ei. Parcă stătea în cumpănă, nehotărîtă. Apoi apucă la deal şi, cu destulă greutate, trecu pîrleazul unei grădini. Lizuca şi Patrocle grăbiră pasul. Livezile rămaseră în urmă şi ei ajunseră în fundul văii, la o punte de lemn şi la un pîrău care clipea şi gîlgîia prin ierburi şi printre maluri înalte de humă.

Broaştele care stăteau de pază la punte săriră în apă, una după alta. Lizuca se opri, cu inima bătînd; apoi, văzînd că Patrocle rămîne nepăsător, înţelese că nu-i nici o primejdie.

— Eu, cu Patrocle, nu mă tem de nimica, murmură Lizuca şi trecu puntea.

Văzu o clipă în apă o fetiţă fantastică şi un căţel ciudat. Şi fără să se mire prea mult, intră în iarba dumbrăvii.

Mesteceni, plopi şi ulmi se ridicau la deal pe costişă, cu ramurile încurcate şi neclintite în vîlvoarea asfinţitului. De acolo de sus, curgea parcă pe subt arcurile ramurilor un painjeniş de ape trandafirii. Şi în tăcerea poieniţelor, pe un gheb de pădureţ bătrîn, o ciocănitoare vesti sosirea drumeţilor.

Ca şi cum erau aşteptaţi, păsările mărunte apărură legănîndu-se pe vîrfuri mlădioase de sînger. Priveau pe Lizuca cu ochişori ca vîrfuri de ace, şi-o întrebară toate deodată ce caută în împărăţia lor.

Însă Patrocle era acolo. Ridicîndu-se pe picioarele de dinapoi, hămăi la ele de două ori şi le ameninţă cu laba.

Rîzînd mărunţel, păsărelele se făcură nevăzute. Dar în furca unui mesteacăn apăru alt stăpîn al locului: un mierloi mirat, care se uita la fetiţă cînd cu ochiul drept, cînd cu cel stîng. Era negru şi cu ciocul galbăn. Şi cu mare îndrăzneală strigă înspre Lizuca, cu glăsuşoru-i de fluier:

— Chiorchioşeto hăi! •

„E cam obrăznicuţ dumnealui…" gîndi Lizuca, şi-l întrebă cu blindeţă:

— Ce ţi-am făcut eu matale de spui că's urîtă şi încrucişată? Eu sînt o fetită năcăjită şi mă duc la bunicii mei.

Mierloiul sări pe o crenguţă mai apropiată, privi blînd pe fetiţă şi ciripi moale în guşă:

— Lizucă… Lizucă…

Fetiţa începu a rîde. Patrocle se năpusti asupra mesteacănului, şi mierloiul săgetă prin painjenişul de aur spre tainiţele dumbrăvii.

V. DUDUIA LIZUCA GĂSEŞTE GAZDĂ BUNĂ IN DUMBRAVĂ

Îndtă, ce soarele scăpătă după culme, luna, alungată de pe tărîmul celălalt ieşi în răsărit la marginea dumbrăvii.

Niciodată Lizuca nu văzuse luna aşa de aproape şi aşa de mare. O nelinişte i se furişă în suflet. Spre asfinţit, în fundul pădurii, clipeau încă fire de jar sub spuză; într-acolo se strecurau nesimţit cele din urmă păsărele, dîndu-i bună-sara. Şi cu toate că spre răsărit se înroşea luna şi creştea lumina peste pîcla ogoarelor, în pădure o umbră tainică şi deasă se întindea, izvorînd din văi şi cotloane necunoscute.

Lizuca se simţi puţintel înfricoşată.

— Ce ne facem noi, Patrocle? întrebă ea pe căţel. Drumul nu se mai cunoaşte.

Prin uşoara întunecime viorie, căţelul îi atinse mînile cu botul şi o privi amical. Cu Patrocle lîngă dînsa, n-avea de ce se teme. Asta o vedea foarte bine duduia Lizuca.

— Patrocle, îi zise ea, eu ştiu că tu eşti căţel vrednic şi viteaz; dar ce ne facem noi dacă ne-om rătăci în pădure? Acu ar fi bine să cioplim o toacă de lemn de tei şi s-o anînăm într-un vîrf de copac. Cînd bate vîntul, toaca sună şi bunicii ne caută şi ne găsesc. Dar nu putem face toacă, pentru că n-am luat cuţit de-acasă.

— Se-nţelege, răspunse Patrocle, fără cuţit nu facem nici o ispravă.

— Atuncea ce-i de făcut? Iaca, în cer Dumnezeu a aprins lumînările, dar cărarea tot nu se zăreşte. Aşa nu putem sta. Eu zic să căutăm un culcuş.

— Asta-i lucru prea uşor, răspunse Patrocle.

— Bine, atuncea hai să mergem. Dar cui putem noi cere găzduire

într-o noapte ca asta şi în aşa singurătăţi?

Căţelul porni înainte, adulmecînd prin iarbă. Copiliţa băgă de samă că de-o parte şi de alta a cărării florile îşi plecaseră capetele şi dormeau. Într-un colţ de umbră, îi apăru o luminiţă.

— Acolo trebuie să fie o căsuţă pentru noi, murmură duduia Lizuca.

Apropiindu-se de lumina licuriciului, cunoscu că se află lîngă o scorbură de răchită bătrînă. Pletele lungi ale ramurilor cădeau către ea şi se clătinau alene.

— Asta-i o casă foarte bună, mormăi Patrocle.

Atunci Lizuca îşi ceru voie de la răchită:

— Mătuşă răchită, şopti ea cu sfială, ne dai voie să intrăm în casă la mata?

Răchita o mîngîie lin şi îi dădu drumul în scorbură.

— Aicea-i foarte bine, Patrocle, grăi fetiţa cuibărindu-se. Văd că este saltea şi pernuţă de muşchi. Mă învălesc cu paltonaşul şi-mi pun bereta în cap şi pot dormi împărăteşte. Uite, este loc şi pentru tine.

Căţelul intră şi el în scorbură, pe fereastră, şi se ghemui lîngă copilă.

Lizuca începu iar a vorbi încet:

— Patrocle, eu cred că nu trebuie să ne temem de mama pădurii. Aici îs locuri curate… Sfînta Miercuri stă aproape. Ştii de ce mă tem eu?

— De ce te temi?

— De bursuc. Am auzit că bursucu-i foarte rău.

— N-are decît să vie, mormăi cu dispreţ Patrocle; am eu ac de cojocul lui!

Chiar în clipa aceea, Lizuca dădu un ţipăt. O umbră răsărise într-o dîră de raze, ţupăind către scorbură. Din cînd în cînd se oprea, se înălţa şi mişca două coarne lungi şi drepte.

Lizuca abia putu să îngîne cu spaimă:

— Iaca bursucu, Patrocle!

C-un lătrat scurt, Patrocle se şi repezise. Corniţele fantasmei căzură. Lizuca o mai văzu numai o clipă prăbuşindu-se năprasnic spre tufărişuri.

— Ştiu eu că Patrocle nu se teme de nimica! zîmbi ea.

Se auzi glasul căţelului ţăhnind răsunător în pădure.

— Patrocle! strigă fetiţa; nu mă lăsa singură. Şi scoţînd capul din scorbură, duduia Lizuca aşteptă, în tăcerea cuprinsului, întoarcerea tovarăşului ei. Îl auzi într-un tîrziu venind: tip-tip. Intră gîfîind şi se cuibări lîngă ea. Apoi mormăi nemulţămit:

— N-a fost decît un iepure!

— Grozav se temea de mata! îi zise Lizuca cu admiraţie, mîngîindu-l.

În dumbravă se făcuse deplină tăcere şi un întuneric tainic, prin care totuşi ochii vedeau cu uşurinţă. În tăcerea aceasta, un greieruş începu să ţîrîie melancolic, aproape. Lizuca îl ascultă atentă.

— Cîntă frumuşel, şopti ea.

— Da, dar nu prea mă lasă să dorm, mormăi Patrocle.

— Nu ştiu de ce, dar mie nu mi-i somn deloc. Aşa-i de frumos şi de bine… Eu n-am cunoscut niciodată dumbrava asta. Acum văd că-i o pădure ca-n poveştile pe care mi le spunea mama… Nu mai sună greierul. A tăcut..

— A făcut foarte bine, îngînă somnoros Patrocle.

Tăcu greieruşul. După el o privighetoare îşi umflă de cîteva ori glasul, pe un vîrf de smicea într-o rază de lună.

— Asta ce-i? întrebă cu mirare fetiţa. Patrocle nu-i răspunse.

Dumbrava rămase iar tăcută în fumul ei de lumină, ca într-un vis. Şi duduia Lizuca înţelegea că în farmecul acela are să se-ntîmple ceva deosebit. Şi aştepta cu inima bătînd şi cu ochii aţintiţi.

Şi deodată clipiră candele verzi de licurici în două şiraguri şi văzu pajiştea de flori deschisă către un părete de stîncă, între doi mesteceni bătrîni. În lumina verzie, fără zgomot, o uşă de cremene se mişcă şi se dădu la o parte, şi din întuneric de peşteră apăru minunată arătare. Erau nişte omuşori mititei, numai de două palme de la pămînt. Le luceau feţele şi ochii de zîmbet.

Fetiţa voi să-i numere.

— Nu se cade să ne numeri! se auzi o voce subţirică. Să ştii că sîntem şapte!

Şi duduia Lizuca nu-i numără; şi ştia că sînt şapte prichindei. Şi veneau încet către ea prin dumbrava fermecată, printre candelele licuricilor; şi parcă ei singuri străluceau de lumină.

În frunte păşeau un bătrînel ş-o bătrînică, cu plete albe şi cu obrazurile rumene, îmbrăcaţi în straie de muşchi. După ei, patru prichindei cu bărbi cărunte purtau un pătuţ de mlajă împodobit cu cicori şi sulcină. Şi pe pătuţul acela, pe un tronişor de piatră, sta o domniţă mai mititică decît toţi şi balaie ca grîul. Avea pe cap cunună de maci sălbatici şi era îmbrăcată într-o haină lungă de coloarea pietrei de rubin.

Inima duduii Lizuca bătea tot mai tare.

— Vă cunosc, şopti ea cu nespusă fericire; v-am văzut la bunici acasă, într-o carte veche, pe care o citea mama cînd era ca mine.

VI. AICI S-ARATĂ CINE SÎNT PRICHINDEII

Bătrînii se opriră şi bărboşii lăsară încet pe pămînt pătuţul de mlajă. Domniţa sări sprintenă de la locul ei şi ieşi înainte. Apoi, fără nici un zgomot, cu toţii se aşezară pe iarbă în faţa scorburii. Domniţa

sta între bătrînei; şi cei patru cu bărbi cărunte, îndărăt. Îşi ridicară odată cu toţii capetele şi priviră ţintă la fetiţă, cu ochii lucind ca nişte nestemate.

Întăi începu a vorbi Domniţa cu un glăsuşor de păsărică.

— Duduie Lizucă, aşa-i că-ţi plac sfaturile şi poveştile?

— A, da, răspunse copila, învăluită de o căldură plăcută. Spunea mama că fără poveşti viaţa omului ar fi tristă şi sarbădă.

— Noi ştiam că ai să vii la noi, vorbi iar Domniţa. Am pus de pîndă, la marginea pădurii, pe ţîncul pămîntului, şi cînd te-a primit răchita în căsuţa ei, el s-a coborît în peşterile noastre şi ne-a dat de ştire. Noi ieşim de multe ori noaptea, şi petrecem cu vietăţile care fug de om. Mie-mi pare foarte bine că ai venit în noaptea asta. Am trimes un iepure să deie de veste în toate părţile că ieşim în lumina lunii. Noaptea, dumbrava asta este o împărăţie fermecată pe care oamenii de rînd n-o pot niciodată cunoaşte.

Luînd în degetele-i fine o vărguţă albă, subţire ca o ingliţă Domniţa prichindeilor făcu un semn de ameninţare spre pîrău. Şi deodată Lizuca văzu în locul punţii de lemn arcuindu-se peste malurile negre un podişor de argint cu parmaclîc în filigrană. Şi şopotul apei începu a s-auzi ca un cîntec moale sub răchită.

Domniţa făcu alt semn şi lumina lunii începu a curge în poieni ca o ploiţă. Iar pe cărări, printre ierburi şi flori, începură a sosi jivinele dumbrăvii. Erau iepuri mari care-şi mişcau urechile şi mustăţile, şi guzgani roşi cu priviri viclene, şi popîndoci care făceau semne cu lăbuţele. Şi peste podul de argint trecu greoi bursucul. Şi ridicînd cuminte cărăruia pînă în faţa adunării, se ridică în două labe, se ploconi, apoi începu să joace ca un ursuleţ. Duduia Lizuca se minuna cum o fiinţă aşa de închisă şi de ursuză ca bursucul poate să joace şi să fie veselă. Pe deasupra tufişurilor prinseră a fîlfîi, cu aripi de puf, paseri necunoscute. Şi prin lumină treceau gîngănii negre, caradaşte mari şi fluturi de noapte. Şi privighetoarea porni iar să cînte nevăzută.

— Aşa venim noi aici şi petrecem, zise iară Domniţa. Oamenii dorm şi nu ştiu nimica.

Ceilalţi prichindei începură a rîde.

— Noi, vorbi bătrînelul, de mult am despărţit viaţa noastră de a muritorilor. Demult, foarte demult, trăiam şi noi la lumina zilei; şi cînd au început a se înmulţi oamenii şi au pătruns în locurile noastre, a fost un bătrîn al nostru carele a vrut să trăiască în pace cu ei. Îl chema Statu-Palmă şi era morar. Avea o moară mititică la apa Moldovei şi măcina foarte bine şi frumos grîul oamenilor. Dar muritorii, fiind proşti şi răi, n-au lăsat să trăiască lîngă ei asemenea meşter fără păreche. Cînd stăteau la foc lîngă moară şi beau o băutură galbănă din sticle lucii, năcăjeau pe bătrînul nostru Statu-Palmă, îl trăgeau de barbă şi-l rîdeau că are un trup aşa de mărunţel.

Într-o zi, morăraşul s-a supărat foarte. A sfărîmat pietrele cu ciocanul şi a ridicat pentru totdeauna stavilele de la opust. Şi lăsînd moara moartă şi pustie, a încălecat pe iepurele lui cel bătrîn şi a fugit departe de oameni, în locuri singuratice. De aceea bătrînului aceluia de-atunci nu i-au mai fost deloc dragi oamenii. Din singurătatea lui, ieşea adesea la drumul mare, la vaduri de ape, ori la hanuri vechi şi, la înserat, apropiindu-se de focurile pămîntenilor şi de sfaturile lor, făcea, felurite pozne vrednice de mirare. Au oamenii despre isprăvile lui multe poveşti ciudate.

Atunci, după ce s-a lăsat de morărit bătrînul ne-a îndemnat pe o samă dintre noi să venim aici în dumbrava de la Buciumeni.

Bătrînelul tăcu o clipă. Duduia Lizuca băgă de samă că toate jivinele, gîngăniile şi paserile stăteau ca de marmură în lumină, ascultînd.

— Şi unde-i el acuma? întrebă ea cu sfială.

— Cine? Statu-Palmă? El de mult s-a tras pe tărîmul celălalt şi nu-i mai place să vie în lume. Acu-i bătrîn şi slab. Şi s-adună din cînd în cînd acolo şi stă de vorbă cu Strîmbă-Lemne, Sfarmă-Piatră şi alţi uriaşi din străvechi timpuri. Prea mult nu petrece cu ei, căci uriaşii sînt cam greoi la minte, destul de urîţi, nepoliticoşi şi lacomi. Totuşi e nevoit să-şi petreacă cu dînşii ceasurile de singurătate. De altminteri mult nu mai au de trăit. Uriaşii, după ce au ajutat cîndva pe Făt-Frumos să omoare pe balauri şi pe zmei, nu mai au ce face alta decît să treacă în întunericul cel veşnic. Statu-Palmă îşi aşteaptă şi el din veac în veac sfîrşitul. Cîteodată e trist, gîndindu-se la moarte. Deşi viaţa noastră-i lungă şi ne numărăm anii cu miile, şi am putea fi fără sfîrşit, văd că ne vine şi nouă vremea. Aşa într-o zi are să moară bătrînul. Şi cum oamenii iubesc tot mai puţin poveştile şi-şi uită lesne prietinii, nu va trece mult şi avem să închidem şi noi ochii. Şi peşterile au să rămîie de-a pururi închise.

Duduia Uizuca simţi lacrimi în ochi.

— Asta nu se poate! şopti ea. Dacă vă duceţi dumneavoastră, ce fac eu?

Bătrînica începu deodată a lăcrima şi a suspina.

„Întocmai ca bunicuţa”, se gîndi Lizuca.

Ceilalţi prichindei zîmbiră. Bătrînelul se aplecă şi puse mîna pe fruntea copilei.

— Fii liniştită, Lizucă, pentru că noi nu te lăsăm. Numai astă-primăvară a fost în primejdie dumbrava. Mulţămesc lui Dumnezeu c-am scăpat.

— Ce-a fost astă-primăvară? întrebă copila.

— Nu-ţi aduci aminte? Tatăl tău a venit la bunic şi a cerut să vîndă dumbrava, căci are nevoie de bani.

— Da, da, da! îşi aduse aminte Lizuca. Multă vreme l-a năcăjit şi

l-a îndemnat mămica să vîndă dumbrava. Da nici eu, nici Patrocle nu voim. Şi nu vrea nici bunicul.

— Apoi da; bătrînul n-a vrut cu nici un preţ şi se supărase grozav şi striga că asta nu se poate. Că asta-i pădurea fetiţei.

— Şi a noastră! adăogă subţirel Domniţa.

— Iar dacă răzăşul ar fi fost slab, urmă prichindelul, şi ar fi lăsat să omoare pădurea, atunci izvoarele ar fi secat, iarba s-ar fi ofilit, s-ar fi dărîmat stîncile şi noi ne-am fi nevoit să pribegim în cine ştie ce pustietăţi!

— Aşa-i că aici e mai bine decît în alte părţi?

— Da. Noi ne-am deprins cu dumbrava aceasta de cînd ne-a adus aici Statu-Palmă. Avem tainice peşteri sub deal şi trăim în ele viaţă liniştită. Vara, ieşim adesea ca acuma, şi petrecem. Şi cînd începe a cădea frunza şi a se pustii pădurea, ne închidem în tainiţe şi aşteptăm să treacă iarna. Din cînd în cînd ajunge pînă la noi glasul vijeliilor, depărtat şi stîns ca o plîngere. Noi dormităm pe paturi de cetină şi muşchi, ori stăm treji în capul oaselor şi şoptim poveşti; şi ne aducem aminte de întîmplările verii trecute. Din bagdadia peşterii coboară lumina sidefie a stalactitelor, şi-n funduri se văd licărind izvoarele fără moarte. Odată pe zi, în tălgeraşe de scoici, ospătăm alune şi merişoare de măcieş. Şi bem apă curată din degetare de ghindă. Noi nu sîntem lacomi şi ne mulţămim cu foarte puţin. Şi aşa aşteptăm cu bucurie vremea cînd pocneşte ghiaţa pîrăului şi sună şuvoaiele ca o muzică a primăverii. Atunci, în cea dintâi noapte cu lună plină, deschidem peştera şi ieşim să vedem în poieni viorelele, toporaşii şi ciuboţica-cucului.

VII. POVESTEA CU ZINA ÎNCHIPUIRII

Bătrînelul se opri şi duduia Lizuca privi în juru-i. Văzu cum toate jivinele şi paserile s-au întors cu ochii lucind către Domniţă şi înţelese că toate aşteptau şi de la dînsa o poveste. Şi se bucură nespus. Observă apoi că bursucul se aşezase cu botul pe labe, cuminte şi blînd, sclipind din cînd în cînd din ochii lui de jaratic. Patrocle scosese şi el capul din scorbură şi se uita la toate, însă, fiind căţel năzdrăvan, nu se mira de nimic.

— Ştiu şi eu o poveste, cîntă Domniţa cea mititică şi balaie, da-i veche tare, de pe cînd dumbrava Buciumenilor ţinea una cu alte multe dumbrăvi, pînă la munţii cei mari. Pe-atuncea satele erau puţine şi cetăţile unde şi unde cîte una. Şi prin codri umblau zimbri şi pe ape paseri mari, care acuma s-au dus la mările de ghiaţă. Şi-n sate sălăşluiau oameni buni care credeau în împărăţia noastră a minunilor. Iar în cetăţi trăiau, ca şi acuma, învăţaţi mari, care nu credeau.

Şi aşa în această dumbravă frumoasă şi veche, s-a zvonit cum că

s-ar fi aflînd o zînă cum n-a mai fost, subţire şi albă, cu ochii albaştri şi cu părul de aur pînă în pămînt; şi frumuseţa ei astfel era încît veneau şi urşii cei bătrîni din munte, şi mistreţii, ca să-ngenuncheze înaintea ei. Şi cînd ieşea în întunericul poienilor, se făcea în juru-i soare şi izvoarele susurau mai dulce.

Şi la şezători, în sate, băieţii şi fetele vorbeau despre dînsa ca despre minunea minunilor. Aflaseră ei veste de la codri, de la vînt şi de la ape; că de văzut încă n-o văzuseră.

S-a dus faima acelei zîne cu părul de aur peste nouă mări şi nouă ţări. S-a auzit şi prin cetăţi despre dînsa. Şi s-au găsit feciori de crai care au luat armele şi au încălecat, şi au venit cu oşteni, să cuprindă pădurile şi să găsească pe zînă. La venirea lor s-au împrăştiat căprioarele, s-au ridicat la cer paserile; dar zadarnic au căutat şi au răscolit sihlele, căci n-au găsit nici pe zînă, nici palatul.

Dar vorbele şi poveştile tot umblau prin lume. Şi s-a găsit un Făt-Frumos dintr-o cetate de departe, care, auzind despre zînă şi despre frumuseţa ei, s-a ridicat şi el şi a venit cu toţi ai lui.

Iar el credea în zîna aceea. Şi cum a intrat singur în poieni, la vreme de sară, şi a prins a cînta dulce dintr-un fluieraş de os, zîna i s-a înfăţişat îndată lîngă izvoare, i-a zîmbit şi i-a vorbit astfel:

— Făt-Frumos, tu ai crezut în mine şi m-ai avut în sufletul tău, de aceea, cînd m-ai chemat, eu am venit. Şi de acum dragostea mea are să-ţi încălzească viaţa, şi năcazurile tale vor avea răscumpărare, şi îţi voi aduce florile mîngîierii în ceasul morţii.

Făt-Frumos o asculta fermecat. Glasul ei era pătrunzător şi suna ca o strună de aur.

Cînd a făcut un pas spre dînsa, ea a ridicat degetul şi l-a oprit:

— Să vii şi mîne-sară, i-a zis ea zîmbindu-i.

Şi el a venit şi în alte dăţi, cînd amurgul umple poienile de taină. Şi era fericit cum n-a fost nimeni altul pe pămînt.

Iar curtenii lui şi vracii, călcîndu-i pe urme şi voind să cunoască şi ei pe zîna cu părul de aur, nu vedeau la izvor decît pe Făt-Frumos singur. Şi ei nu credeau în împărăţia minunilor şi au început a vorbi că nu este nici o zînă în dumbravă. Şi i-a auzit Făt-Frumos şi s-a mirat de cuvintele lor.

— Făt-Frumos! i-a vorbit atunci, cu îndrăzneală un vraci cărturar, voim să cunoaştem şi noi adevărul. Cere-i zînei inelul, şi adă-ni-l dovadă despre fiinţa ei.

Şi sara, la izvor, Făt-Frumos i-a cerut zînei inelul.

— Acesta-i lucru pămîntesc, i-a răspuns ea zîmbind, eu nu port podoabe deşarte; dragostea mea preţuieşte mai mult decît nimicurile muritorilor.

Aducînd Făt-Frumos acest răspuns, vracii i-au dat un foarfece şi l-au sfătuit să taie în ascuns o şuviţă din părul de aur.

Şi-n altă sară găsind vreme potrivită, Făt-Frumos a tăiat o şuviţă de aur şi a ascuns-o în sîn. Apoi, după ce s-a întors şi s-au strîns învăţaţii, cînd a vrut ca să scoată dovada, n-a mai aflat nimic lîngă inimă.

Adunîndu-se mare sobor de învăţaţi şi vraci împrejurul lui Făt-Frumos, au deschis cărţi, au întins pergamente, au ţinut cuvîntări lungi şi au dovedit deplin că-n dumbrava noastră nu este nici o zînă şi totul nu-i decît o bolnavă închipuire.

Atunci Făt-Frumos, crezîndu-i, a încălecat şi s-a întors cu mare alai la împărăţia lui, dar era înegurat şi cu inima mîhnită, şi multă vreme după aceea stătea şi se gîndea ca la ceva pe veci pierdut; dar icoana cea minunată de altădată nu-i mai lumina negura ceasurilor. Şi a murit cu sufletul uscat şi bătrîn ca al tuturor oamenilor. Şi în clipa morţii nu i-a adus nimeni floarea mîngîierii.

Ci oamenii cei săraci şi proşti, care au rămas în ţinuturile noastre, au urmat să creadă în zîna cu părul de aur. Din cînd în cînd o vedeau în amurg, lîngă izvoare.

VIII. LA HOTARUL ÎMPĂRĂŢIEI MINUNILOR

Bătrînica începu iar a plînge, şi suspină uşurel:

— Domniţa noastră a spus o poveste foarte frumoasă, pe care eu de mult o uitasem.

Duduia Lizuca îşi întoarse privirile spre bărboşii cei cărunţi şi-i

văzu stînd neclintiţi ca nişte stane.

Întrebă pe bătrînel, arătîndu-i cu degetul:

— Da ei nu spun nici o poveste?

Ochii bărboşilor sclipiră toţi odată spre ea, ca nişte frunze de plop. Buzele lor rumene zîmbiră în bărbi.

— Nu, răspunse bătrînelul, ei nu prea au vreme să se gîndească la poveşti, căci sînt meşteri fauri. Ei ies rar în poieni. De obicei, ziua şi noaptea, bat cu ciocanele pe nicovale, în cotloanele lor, unde arde foc nestîns. Acolo bat aur şi argint şi făuresc scule. Şi scot, din tainiţele numai de ei ştiute, pietrele nestemate. Şi adună comorile pe care le-au îngropat în pămînt oameni de demult. Şi odată pe an, în noaptea lui sfîntu Ion de vară, scot din peşteri pulberile de aur şi le împrăştie pe vînt. Şi atuncea se deschid sînzienele, primesc pulberile şi înfloresc aşa de frumos. Tot în noaptea aceea se văd arzînd comori şi ei le caută scurmînd pămîntul cu căzmăluţele. Dar lucrează aşa de tainic şi de iute, încît oamenii nu-i văd niciodată.

Bătrînica îşi şterse din nou lacrimile.

— De ce plîngi iar mata, bunicuţă? o întrebă Domniţa.

— Mi-am adus aminte şi vreau să spun şi eu o poveste, răspunse cu glăsuşor moale băbuţa. Este aici în vale, nu departe de dumbravă, o căsuţă de răzăş. Şi trăiesc în căsuţa aceea oamenii de multă vreme. Sînt întăi tineri, pe urmă îmbătrînesc şi se duc pe o neîntoarsă cale. Şi se ridică cei tineri şi-mbătrînesc şi ei. Şi mie mi-s dragi şi mă duc de multe ori la dînşii, sara, de mă uit pe fereastră în casă. Dar într-un rînd, am văzut subt icoane şi sub candelă o femeie tînără şi albă, cu ochii mari, şi lîngă ea sta o copiliţă, şi femeia o mîngîia şi vorbea aşa:

— Draga măicuţii, tatăl tău mă uită şi mă lasă, şi eu mult n-am să mai trăiesc. Cînd eu n-oi mai fi, tu să nu plîngi şi să nu-ţi uiţi jocurile. Cînd vei vrea să mă vezi, să fii singură. Atunci să te gîndeşti la mine şi eu voi veni. N-am să fiu decît o umbră, totuşi te voi mîngîia şi te voi îmbrăţişa.

Inima Lizucăi izbucni pripit în piept.

„Aşa a vorbit mama cu mine într-o sară!” gîndi ea închizînd ochii, Bătrînica asta era atunci la fereastră şi se uita la noi.

În inimă, parcă-i picurau lacrimi.

Prichindeii o crezură adormită.

— Copila adoarme, zise bătrînelul: ce facem noi acuma? Aici n-o putem lăsa, căci în zori vine vînt rece pe văgăuna pîrăului, îi înţeapă obrajii şi îi ofileşte ochişorii.

La noi în peşteri n-o putem duce. Cînd s-a trezi, poate să-i fie frică; şi ziua, ţara noastră a minunilor n-are ieşire la lume.

— Atuncea, vorbi cu sfială băbuţa, s-o ducem la pămîntenii de pe coastă, în căsuţa de care am vorbit.

— Gîndul tău e bun şi cuminte, bunicuţă… încheie zîmbind

Domniţa.

Duduia Lizuca deschise ochii. Acuma vedea soborul de lîngă scorbură mai depărtat, ca printr-o sticlă fumurie. Domniţa făcu semn cu vărguţa-i subţirică. Unul din prichindeii cărunţi se ridică şi trase de la brîu un ciocănel de argint. Apoi alese cu grabă un clopoţel cu pai înalt şi, aşezînd în cupa florii un licurici, porni repede cu făclioara aceea spre rîpa pîrăului. Luminiţa luci în negura văii, apoi sui coasta dimpotrivă. Apărea şi dispărea printre tufişuri. Dumbrava parcă îngheţase în tăcere, ca într-un cristal.

Peste pîrău se auzi deodată limpede ciocănelul de argint, bătînd de trei ori în fereastra pămîntenilor.

Făclioara se arătă iar în negura pîrăului. Şi prichindeii rămaşi, ridicînd soborul de sub răchită, zîmbiră cu prietinie duduii Lizuca şi se traseră iar spre peştera lor fermecată. Uşa tainică se deschise la apropierea lor, apoi se închise nesimţit în urmă-le. Licuricii se stinseră. Jivinele se traseră în întunecimea tufelor. Paserile fîlfîiră spre stele. Şi Lizuca, cu ochii închişi, auzi lîngă ea pe Patrocle lătrînd cu mînie de trei ori. Glasul lui umplea de răsunet noaptea şi dumbrava.

Alt glas de căţel, mai subţire şi mai depărtat, îi răspunse. Şi Patrocle hămăi iar de trei ori.

Ca trezită dintr-un somn, duduia Lizuca vedea din scorbura ei o lumină tremurătoare mişcîndu-se în negura văii. Auzi glasuri. Căţelul, zvîcnind de lîngă dînsa, se repezi cu larmă spre lumina străină.

Înfricoşată şi totuşi cu credinţă în prietinul său, Lizuca aştepta şi tremura de răceala nopţii.

În zvonul celor două glasuri de căţei, umbre viorii se apropiară. La lumina roşcată a unui felinar, fetiţa văzu nelămurit doi bătrînei care semănau cu cei din peşteră. Şi se miră, căci semănau şi cu bunicuţii ei.

Se simţi purtată pe braţe. Ecourile lătrăturilor căzură rotindu-se în văgăuni. Şi somnul miezului nopţii îi amorţi deplin trupuşorul obosit.

IX. BUNICII AVEAU LIVADĂ ŞI ALBINE

Cînd deschise duduia Lizuca ochii, se văzu într-o chilioară albă şi într-un pătişor curat sub poclăzi. Pe fereastra deschisă năvălea soarele. Perdeluţele de borangic fîlfîiau lin şi boarea dimineţii mîna pînă la copilă murmurul prisăcii şi miresme de mătăcină şi isop.

Icoanele şi candela luceau sus în colţul răsăritului. Lizuca le cunoscu. Era în căsuţa bunicilor ei. Se odihnise în pătişorul în care crescuse şi dormise odinioară şi măicuţă ei care acuma nu mai este.

Şi deodată chemă în gînd pe moartă. Şi, închizînd ochii, o văzu ca totdeauna, vorbindu-i blînd, cu obrazul palid şi cu ochii mari. Îi primi pînă în inimă mîngîierea, şi oftă încet. Deschizînd iar ochii, îi păru

bine că a ajuns la batrîneii ei.

Pe o scoarţă vrîstată, jos, pe duşamea, dormea încovrigat Patrocle. Fetiţa voi să-l strige, bucuroasă. Apoi se răsgîndi şi tăcu.

Şi deodată, cum sta aşa, auzi glasuri în livadă. Erau glasuri de sfadă. Urechea ei aţintită deosebi îndată tăişul cristalin al mămicăi. Şi, tot aşa de ascuţită, bătaia de ţarcă a slujnicuţei. Şi liniştit şi blajin, răspunsul bunicului.

— Mă rog dumneavoastră, zicea mămica, puteţi fi aşa de buni să-mi daţi o lămurire. Asară, cînd am trimes pe Elena să vadă dacă n-a venit aici copila, dumneavoastră aţi răspuns că nu ştiţi nimic despre aşa ceva şi aţi avut aerul că vă înspăimîntaţi…

Iar Elena îşi sumuţa glăsuşorul într-adaos:

— Şi chiar ne cerea cont, că Lizuca s-ar fi rătăcit şi s-a pierdut!

— Şi acuma, urmă cuconiţa, după cît pricep din ce spuneţi dumneavoastră, copila-i aici.

— Da, răspunde cu linişte bunicul. Am înţeles de la o vreme unde s-o caut. Şi am găsit-o tîrziu, rătăcită în pădure.

— Asta este ceva inadmisibil, observă c-o întorsătură ironică mămica. Ce credeţi dumneavoastră, că mă pot mişca pe mine asemenea poveşti pentru copii?

Slujnicuţa se repezi iar:

— Eu chiar de asară am înţeles totul!

Urmă o clipă de tăcere. Apoi vocea bunicului se ridică puţintel întărîtată, cu accent rar şi îndesat:

— Ce vorbe sînt acestea, mă rog? Care poveşti pentru copii? Ce-aţi înţeles de-asară? Ce nu voiţi să înţelegeţi acuma? Şi la urma urmei ce poftiţi de la mine?

— Am venit să luăm copila! Ca s-o las aicea e cu neputinţă.

Lizuca se făcu mititică sub poclăzi.

Bătrînul rîdea cu amărăciune:

— Cum se poate, frate dragă? Curios lucru! Dumneata ai venit s-o iei, dar ea nu vreau s-o dau. Destul am răbdat pînă acuma. Ştiu că n-ai vreme mata şi trebuie să pleci, dar aş putea să-ţi spun o istorie lungă din care se vede că este o cuconiţă care grozav s-ar bucura să se isprăvească cu fetiţa cum s-a isprăvit cu mama. Şi cu duhul blîndeţei să se bucure în tihnă de munca răzăşului. Dar asta, draga moşului, nu se poate; căci răzăşul cunoaşte de mult drumul judecăţilor. Şi la judecători acu avem să spunem mai multe, după cum se cuvine, şi fără nici o ruşine, ca oameni proşti ce ne aflăm. Aşa încît fă mata bine şi du-te acasă şi lasă aici în pace pe fetiţă şi pe căţel.

Lizuca întinse capul şi şopti tremurat:

— Auzi, Patrocle?

— Aud, mormăi căţelul cu nepăsare. Se vedea că de-acuma nu-i mai pasă de nimica.

Dar vocea mămicăi se ridică iar, aprigă. Şi într-o vreme bunicul o întrerupse serios:

— Cucoană, bine ar fi să te potoleşti. Nu da aşa de iute din mîni, să nu ţi se întîmple vr'un nacaz!

Dar mămica nu voia să ştie şi-şi mlădia glasu-i înalt şi cristalin. Cînd deodată slobozi un ţipăt aşa de sfîşietor, încît Lizuca tresări din culcuşul ei şi zvîcni în picioare. Şi după ţipătul cucoanei, izbucni răcnetul de moarte al Elenei.

Aproape în aceeaşi clipă o uşă scundă se deschise şi din odăiţa de alături se strecură, spre pătucul fetiţei, bunicuţa, măruntă şi firavă, cu ochii ca două cicori şterse.

Părea înspăimîntată. Întindea mînile-i uscate spre copilă.

— Draga bunicuţei! Aşa-i că te-au trezit din somn? şopti ea. S-a întîmplat chiar cum a spus dumnealui (dumnealui era bunicul)! S-au apropiat prea tare de ştiubeie şi albinele s-au repezit la ele. Acuma ies fugind pe portiţă. Bat cu mînile în toate părţile şi nu pot scăpa. După-amiază, cuconiţa n-are să se mai poată uita la musafiri decît c-un ochi.

— Cum? strigă Lizuca. Au săgetat-o albinele?

— Da, drăguţă, închipuieşte-ţi!

— Şi pe servitoare?

— Şi.

— Tare bine-mi pare! răspunse cu răutate Lizuca. Şi lui Patrocle-i pare bine. Şi cînd oi vedea pe tata, am să-i hotărăsc că eu mai bine mor şi nu mă duc de aicea. Şi am să-i spun c-am auzit pe mămica cum rîdea în salon cu domnu Micuş.

— Draga bunicuţei, dragă! suspină bătrîna trăgînd spre pieptul ei căpuşorul tuns al fetiţei. Şi începu a plînge încet şi a-şi trage lacrimile din nas. Iar duduia Lizuca, legănată domol, închise ochii. Şi-n miros de busuioc, la pieptul bătrînei, cu mirare nouă, începu a-şi aduce aminte de întîmplările nopţii, la hotarul împărăţiei minunilor.

(Din volumul „Neagra Şarului" 1922)

GLOSAR{1}

A

ABURCA (a): a ridica un obiect, sprijinindu-l; a ajuta pe cineva să se urce într-un loc mai înalt, sprijinindu-l.

ACADEMIA MIHĂILEANĂ: primul aşezământ superior de învăţătură romînească din Moldova, întemeiat de Mihail Sturza la Iaşi, în 1835, în urma stăruinţelor lui Gh. Asaki. Scopul Academiei Mihăilene era de a da o învăţătură mai aleasă tinerilor care nu se puteau duce in străinătate, la studii - după un obicei al clasei înstărite de la noi. De la Academia Mihăileană şi de la alte şcoli din Moldova se ridică, din „treapta de jos" o samă de tineri, care fac clasei privilegiate a boierilor o serioasă concurenţă la ocuparea funcţiilor în stat. Astfel revoluţia culturală în Moldova merge mînă-n mînă cu mişcarea revoluţionară care lovea în privilegiile învechite ale boierimii.

AMONTE: (termen geografic; l.latină, *ad montem)* în susul apei, spre izvor.

ARMAŞ(vin-): specie de vin din regiunea Cotnari (via *Armaşului),* vestit prin tăria lui

B

BACANTĂ: în vechime, femeie care lua parte la petrecerile şi jocurile destrăbălate ce se făceau în cinstea lui Bachus, zeul vinului.

BAGDADIE: tavan, sufit, plafon (cuvînt de orig. turcească = „tencuială ca la BagdadŢ).

BALTAG: secure mică cu coada lungă, folosită ca armă de apărare mai ales de ţăranii de la munte.

BASORELIEF: sculptură al cărei relief iese puţin în afara fondului pe care este lucrată (l. italiană *bassorilievo*).

BĂLĂNEL, adj.: diminutiv din *bălan* (galbăn ca paiul).

BELI (a): a jupi, a despoia.

BISACĂN: (în Transilvania) *zburătoare,* plantă ierboasă cu flori roşe-purpurii spre vînăt)Epilobium hirsutum).

BOLDEI: cîne de vînătoare, de coloare neagră cu pete galbene, cu

picioarele scurte (*basset)*

BONCĂLUIT: muget, boncănit.

BOTGROS: *cireşar,* păsărică din neamul stigletului şi al scatiului; are ciocul foarte (Coccothraustes coccothraustes).

BOTINUŢE: (orig. franceză) botine, ghete mici.

BRĂDULI, subs.: brad mic, (brădişor, brădeţ, brăducean).

BRĂNŢĂLUI *(a se):* a se lua la harţă, la luptă, a-şi da brînci.

BRUMAREL: bruma subţire care cade la începutul toamnei.

BUHAI DE BALTĂ: un soi de broască din bălţile noastre, asemănătoare cu broasca rîioasă şi al cărei glas se aude, ca o îngînare, în serile liniştite de vară (Bombinator pachypus)

BUHOS: cu părul vîlvoi, cu chica mare, zbîrlită.

C

CREMENE (satul lui-); asemenea zicalei „sat fără cîni", însemnează: loc, ţinut în care, lipsind autoritate, nimeni nu răspunde de nelegiuirile şi destrăbălările sale (orig. necunoscută).

CRESON: *năsturel, brîncuţă, hreniţă,* plantă din familia cruciferelor, cu flori mici, albe-gălbii, grămădite pe vîrful rămurelelor; creşte la gura izvoarelor şi prin semănături. Cresonul se şi cultivă, frunzele lui fiind bune pentru salată (Nasturtium amphibium).

CRIŢĂ: oţel.

CROMPĂI (a): a sfîşia, a crîmpoţi, a jărcăni.

CUFUNDAR: *funduc, corcodel,* pasere de apă din ordinul palmipedelor, cu labele scurte, cu gîtul lung purtînd un guler bogat de pene; cînd simte vreo primejdie, se cufundă subt apă, ieşind la suprafaţă departe de locul unde s-a cufundat (Podiceps cristatus).

CUHNE: (vechi; în Moldova şi astăzi, însă rar) bucătărie.

CUIBAR: locul unde se ouă şi clocesc paserile de ogradă.

CURMA (a): a tăia, a despica, a desface, a întrerupe ş.a. („degete curmate" = grase, curmate la încheieturi; *curmătură* = adîncitură, depresiune, locul unde se „curmă" o rîpă ori clina unui deal, a unui munte).

CUSTURĂ: cuţit cu un singur tăiuş, lamă.

CUTE: *gresie,* piatră de ascuţit coasa.

D

DEŞERT: pîntecele la animale *(iile* sînt părţile laterale ale pîntecelui).

DILAPIDA (a): a risipi, a cheltui banii care ţi-au fost încredinţaţi.

DROB: bulgăre, fărmătură ş.a.

DUMBRAVNIC: plantă ierboasă cu flori mari purpurii (uneori şi

de coloare mai deschisă), cu miros plăcut (Melittis melissophylum).

DUMBRĂVEANCĂ: pasere călătoare, cu pene albastre-verzii pe cap şi pe piept, cu spatele roşietic şi aripile negre bătînd în albastru; foarte des întîlnită în cîmpia dobrogeană, iar mai în nord, în preajma pădurilor (Coracias garrulus).

DURA (a): a clădi, a construi, a pregăti, a împlini, („s-a durat între mine şi bătrîn o prietinie la cataramă" = s-a legat… o prietinie).

E

ETALA (a) (l. franceză, étaler) a expune mărfuri spre vînzare.

EUFEMISM: îmblînzire a felului de a vorbi, prin cuvinte mai învăluite, mai puţin izbitoare.

F

FARMAZON, — **OANĂ**: vrăjitor, — oare, făcător de farmece.

FAUR: făurar, fierar (l. latină, *faber)*.

FEDELEŞ: cofă cu fundul lunguieţ, care se poartă în spate, legată strîns, ca să nu i se verse conţinutul (de aici vorba „a lega fedeleş").

FELEGEAN: (rar azi) ceaşcă turcească de cafea; fiind fără toartă, se aşează de obicei într-un zarf (suport) de metal.

FELEŞAG: obicei, fel de a fi.

FEREDEU: (orig. ungurească) baie.

FILIGRANĂ: împletitură din fire de argint (şi de aur sau sticlă), lucrată ca o horbotă (dantelă).

FIRITISI (a): a saluta, a face urări, a felicita.

FLUID: orice substanţă, lichidă sau gazoasă, care — neavînd o formă hotărîtă — ia forma vasului în care o pui; cuvîntul a căpătat un înţeles mai larg şi se vorbeşte astfel de fluid nervos, fluid electric, fluid magnetic, înţelegîndu-se prin aceasta curenţii care se formează într-un cîmp electric sau magnetic. (Definiţia ştiinţifică: corp ale cărui molecule, avînd o aderenţă slabă, alunecă unele peste altele, astfel îneît corpul ia forma vasului care îl cuprinde).

G

GĂINUŞA: Cloşca cu pui (constelaţia Pleiadelor).

GHIOL: (l. turcească) lac, baltă, ochi de apă.

GHIRĂU: (în Transilvania din l. ungurească, *biró) birău,* primar la sate, funcţionar comunal.

GOLIŞTE: loc pustiu.

GREBĂN: la vite şi la unele animale sălbatice, partea din spinare mai ridicată, din dreptul picioarelor de dinainte.

GRENAT, adj: (franţuzism) de coloarea *granatului,* piatră preţioasă roşă ca sămînţa de rodie.

GRIMEA: *dirmea,* tulpan, broboadă, basma de pînză pe care o poartă femeile pe cap *(casînca* e de lină).

H

HACHIŢĂ: (folosit mai ales la plural) capriciu, chef de ceartă, harţag, paraxin, holomoace, istericale, pale, pandalii, toane (în credinţa poporului ar fi vorba de o boală; de aceea expresia „te apucă, te iau, îţi vin hachiţele").

HARADAICĂ: trăsură hodorogită.

HARAP: *{arab,* cuvînt introdus de turci în Peninsula Balcanică şi folosit în cărţile noastre vechi în înţelesul de „locuitor al ţărilor africane") „ţara harapilor", de unde vin berzele, e Egipetul.

HAT: *răstav, mezuină,* fîşie de pămînt nelucrată, folosind ca linie de despărţire între ogoare.

HĂITAŞ: *gonaş, bătăiaş* (hăitaşii stîrnesc vînatul mînîndu-l spre linia de bătaie a vînătorilor).

HORBOTĂ: cipcă, dantelă.

HORIPILA (a): (franţuzism) a face să te încrînceni, să te înfiorezi *(horipiler* = a da fiori de groază, de frică ş.a., făcînd să ţi se ridice părul măciucă).

HULTAN: (în Moldova) nume generic pentru vultur.

HULTUON, — **OANĂ**, adj. şi subs.: altoit (cuvînt de orig. ungurească).

HULTUR: Vultur.

I

IEROGLIFE: semnele vechii scrieri egiptene, descifrată, abia în secolul trecut, de savantul francez Champollion. În sens figurat: lucru greu de înţeles, încurcat. (l. grecească, *hieros* = sacru, sfînt; *glyfein* = a săpa semne sau figuri în piatră, lemn sau metal).

IEZER: lac, tău, baltă.

IEZI (a se): se spune despre apă cînd se strînge, se adună ori năboieşte (năpădeşte) într-un loc (a iezi = a stăvili, a zăgăzui, a îndigui).

IMAŞ: islaz, păşune (locul unde pasc vitele) la marginea satului.

INIMICIŢIE: duşmănie (cuvînt de formaţiune tîrzie, după

latinescul *inimiciţta)*.

INTERMEZZO: (cuvînt italienesc; pronunţă intermeţo) scurtă reprezentaţie de balet, dans sau muzică, între actele unei piese de teatru. Prin lărgirea înţelesului: întîmplare, eveniment care întrerupe şirul unei acţiuni.

ISOP: plantă ierboasă din familia labiatelor, cu flori de coloare albastră-închisă, uneori albe; fiind meliferă (florile ei conţin *nectar* din care albinele fabrică mierea), ca şi mătăcina şi metisa, se cultivă pe lîngă prisăci (Hyssopus officinalis).

ISTOV (de —): de tot, de-a binelea, cu desăvîrşire (vechi, istov = sfîrşit).

IUŞCĂ: bici.

ÎMBODOLIT: bine învălit, bine înfăşurat, îmbrobodit, înfofolit, încotoşmănat, încotoşmat.

ÎNŢELENIT: înrădăcinat, încremenit, înţepenit.

J

JNEAPĂN, pl. **JNEPENI**: arbore pitic din familia coniferelor; creşte în regiunea stîncoasă a munţilor, dincolo de 1800 m. înălţime, alături de ienupăr, cu care e Înrudit (Pinus pumilio).

JUNCĂ: vacă tînără.

JUNINCĂ: (în Banat) juncă.

L

LACUL: una din cele mai cunoscute poezii ale lui Lamartine, poet francez (1790—1869) care a avut o mare influenţă asupra scriitorilor noştri de la începutul veacului XIX (V. Cîrlova, I. Eliade-Rădulescu, Gr. Alexandrescu ş. a.). Din *Lacul* au încercat traduceri — neizbutite — A. Hrisoverghi (1811 — 1837) şi Costache Stamati (1786 — 1869), acesta din urmă, într-o versiune intitulată *Timpul trecut*.

LAIŢĂ. pl. **LĂIŢI**: laviţă, pat de scînduri în casele ţărăneşti; e acoperit de obicei cu un lăvicer (pătură).

LĂVICER: pătură.

LIANE: (l. franceză, lier = a lega) nume dat de primii coloni francezi din insulele Antile plantelor agăţătoare şi tîrîtoare din pădurile virgine ale Americii. La noi folosit pentru prima oară de Eminescu.

LIMAN: port; „a ajunge la un liman", „a afla un liman" = a sfîrşi cu bine o încercare grea.

LIPAN: peşte din apele de munte, înrudit cu lostriţa şi cu păstrăvul (Thymallus vulgaris).

LIPCĂ: nedeslipit; a te ţine, a sta lipcă = a te ţine scai (din l. slavă veche, *liepiti* = a lipi).

LIŞIŢĂ: pasere călătoare, înrudit cu cristeiul de baltă, des întîlnită în bălţile noastre; are penajul negru iar la baza pliscului, o prelungire ca o placă, pe frunte (Fulica atra)

LUCOARE: (vechi, rar azi) lucire.

M

MA CHÈRE: (l. franceză) draga mea.

MAGIC, adj.: ceea ce ţine de magie (vrăjitorie).

MAI: ciocan de lemn.

MALAMED: (l. ebraică — mèlàmmed = profesor) învăţător, dascăl la şcoala evreiască.

MANCĂ: (în Moldova, din *mam'că)* doică.

MĂRŢIŞOR: luna martie.

MĂTĂCINĂ: *mătăciune, roiniţă, busuiocu-stupului,* plantă **ierboasă** aromatică din familia labiatelor (Dracocephalum moldavica); e înrudită de aproape cu melisa (Melissa officinalis). Vezi şi *isop.*

MEDEAN: maidan, piaţă.

MEREDEU: *mincioc, ciorpac, tîrboc,* unealtă pescărească alcătuită dintr-o plasă mică susţinută pe cercuri de nuiele sau de metal; e folosită şi la prinsul racilor (sub denumirea de *birghidău),* băgîndu-se sub rac în clipa cînd l-ai adus la suprafaţă.

METANIE: (cuvînt de orig. grecească) închinare cu plecăciune adîncă pînă la pămînt (în expresia *a bate, a face metanii).*

MEZALIANŢĂ: căsătorie nepotrivită, cu o persoană de condiţie inferioară.

MINTEAN: zăbun, suman scurt, scurtuc ţărănesc.

MIŢE: laţe, floci de lînă, de păr ş. a.

MÎNĂTARCĂ: *hrib* (în Moldova), *hiribd* şi *pitoancă* (în Transilvania), ciupercă comestibilă (bună de mîncat) cu gust plăcut, creşte în pădurile dinspre munte (Boletus edulis).

MÎZGĂ: pătură subţire de noroi lipicios (cum se formează după ploile mărunte sau in zilele cu ceaţă; mîzgă e mai puţin decît *hlei* şi *clisă).*

MLAJĂ: *lozie,* arbust din neamul răchitei, cu ramuri mlădioase, de obicei de coloare roşcată; creşte în tufe pe malul apelor şi prin prundişuri; e folosită la diferite împletituri şi legături (Salix purpurea).

MOAREA: „a şti cuiva moarea" = a cunoaşte firea cuiva, a-i şti obiceiurile (orig. îndoielnică; din l. lat. m*os-moris?*.

MON DIEU!: interjecţie franţuzească corespunzînd lui „Doamne"

sau „Doamne, Dumnezeule”; traducerea literală „Dumnezeul meu”! e nepotrivită pentru limba noastră.

MONITOR: şef de clasă, elev însărcinat cu liniştea clasei.

MONT: proeminenţa (ieşitura) de la capătul unui os, de la o încheietură ş. a.

MOLUZ: resturi de dărîmături (pulbere de tencuială, bucăţi de cărămidă ş. a).

MOVILA LUI BURCEL: baladă în formă populară de Vasile Alecsandri.

MUNCEL: deal (munticel).

N

NĂSĂLIE: *catafalc,* masă, targă, pe care se aşează sicriul.

O

OCHEANĂ: *babuşcd albă,* peşte mic, neam cu roşioara, foarte răspîndit în apele noastre (Leuciscus rutilus).

OPLENE (sing. oplean şi opleană): lemne de legătură intre tălpi şi coşul săniei.

OPUST: stăvilar, zăgaz.

OSTREŢE: zăbrele, gratii de lemn.

OŢELE: cucoaşele puştii, ale pistolului. Cucoşul este piesa exterioară care loveşte petiţa (capsa) fie direct, fie bătînd într-o altă piesă de forma unui cui mic (percutor).

P

PAJURĂ: acvilă imperială şi (vechi, rar azi) *zgripţor,* cea mai mare pasere răpitoare de la noi (Aquila heliaca). Pajura măiastră pajura năzdrăvană din povestirile noastre.

PALĂ: făşie, dungă.

PAPILLOTE: (franţuzism, pronunţă *papiote) ţuchi, moaţe,* bucăţele de hîrtie subţire în care se răsucesc şuviţele de păr ca să le faci zulufi, cîrlionţi (l. franceză medievală, papillot — fluturaş).

PARMACLIC: împrejmuirea cerdacului sau a foişorului.

PAŞOL!: (l. rusă) interjecţie folosită pentru a alunga pe cineva (= pleacă!, du-te!); mai blîndă decât alte expresii sinonime (marş!, sictir!) care au o nuanţă de dispreţ sau de trivialitate. Mai demult (sec. 18-19) se spunea *stupai* (tot din l. rusă = pleacă!).

PĂLI (a)(l. slavă veche, *paliti* = a arde) a arde, a usca, a lovi; *pălit* = ars de soare, uscat, supt, palid.

PĂTUL: culcuş, aşternut.

PESTELCUŢĂ: şorţuleţ.

PIROTI (a): a picoti, a clipoci, a moţăi, a dormita.

PITAC: (l. sîrbească, *petak* = monedă de 5 bani; *pet* = 5) monedă, bănuţ, gologan.

PITOANCĂ: vezi *mînătarcă.*

POCAL: bocal, cupă, pahar.

POCLADĂ: pătură de lînă bătută la piuă.

PODINĂ: podea, estradă.

POIAT Ă: coteţ pentru păsări.

POINTER: (l. engleză) rasă de cîni de vînătoare, cu părul scurt, alb cu pete roşcate; pointerii sînt foarte vioi şi neobosiţi.

POLCĂ: *ciupag,* vestă ţărănească purtată de femeie.

POP: proptea.

POPÎNDOC: un soi de guzgan de cîmp, de coloarea colbului, neam cu hîrciogul şi ţîştarul; îşi are locuinţa sub pămînt unde adună numeroase provizii de fructe, seminţe ş.a. (Citellus citellus).

PORUMBAC, adj.: de coloarea porumbelului sălbatic.

POŞTE: *poşuri,* alice mari (plumbi sferici cu care se încarcă cartuşele de vînătoare).

PRAPUR: (l. slavă veche, praporu = steag) steag bisericesc.

PRAŞILĂ: curăţirea ogorului cu sapa, cînd semănătura a crescut un pic.

PRIMITIV: (orig. latină) folosit ca substantiv, însemnează om ale cărui apucături şi al cărui fel de a se purta şi de a înţelege viaţa sînt foarte înapoiate; se mai spune şi *primar.*

PRISTAV: administrator, prepus, argat.

PRUBULUI (a): a încerca, a proba.

PUHĂ: bici lung.

R

RAPĂN, adj.: plin, încărcat.

RATEŞ: (în Moldova) han singuratic, în afara satului sau a tîrgului.

RAVĂN: jilav, umed.

RĂZĂŞ: în Moldova, om liber, proprietar de pămînt (corespunde *moşneanului* în Ţara Romînească).

REDUTABIL: (franţuzism) de temut, înfricoşător.

RÎMNIC: iaz, heleşteu.

ROHATCĂ: barieră.

ROŞCOVĂ: fruct de *roşcov,* mic arbore din familia leguminoaselor (Ceratonia siliqua); e o păstaie cu învelişul tare, lucios, de coloare

cafenie-închisă spre negru; partea cărnoasă a învelişului are un gust dulceag.

ROVINĂ: surpătură, teren adîncit.

ROZETĂ: *rezedă, smeuriţă,* plantă ierboasă cu flori galbene-verzii îngrămădite în vîrful rămurelelor, cu miros pătrunzător şi gingaş totodată (Reseda odorata).

RUJĂ: *rujalină, nalbă de grădină,* plantă ierboasă cu tulpina înaltă, dreaptă, cu flori albe, violete, roşe sau galbene; foarte des întîlnită în grădini, la ţară (Alcea rosea).

S

SALTIMBANC: (l.italiană, *saltimbanco* = sare pe bancă) acrobat, jongler, comediant, măscărici; saltimbancii îşi exercită de obicei meseria pe o podină (estradă) în pieţile publice, la iarmaroace (bîlciuri).

SARBĂD: palid, insipid, anost, plicticos.

SCOBAI: *scobar, poduţ, maţe-negre,* peşte asemănător cu cleanul; trăieşte mai ales în apele de munte (Cyprinus nasus.).

SCRIJILI (a): a zgîria lăsînd urme, a cresta, a hărăxi (a scarifica).

SEMINCER: plantă sau animal păstrat „de sămînţă“ (pentru reproducere).

SIDEFIU: de coloarea *sidefului* (substanţă alburie, strălucitoare, răsfrîngînd colori ca ale curcubeului; se scoate din unele varietăţi de scoică).

SIHLĂ: desiş, hăţiş.

SINEALĂ: substanţă de coloare albastră-închisă, folosită la albăstritul rufelor (l. rusă, *sinei,* 1. bulgară, *sini* — albastru).

SÎNGER: arbust din neamul cornului cu ramurile, de cu toamnă pînă-n primăvară, roşe ca sîngele (Cornus sanguinea).

SMICEA: mlădiţă, ramură tînără.

SODOM: (după numele cetăţii Sodom, pomenită în Vechiul Testament) sumedenie, puzderie.

SPETEZE (sing. spetează:) la roata morii, scîndurile late în care loveşte apa.

SPÎRCUI (a): a sfîşia, a sfîrteca; fig., a împrăştia.

STALACTITE: (l. grecească) depozite calcaroase care atîrnă, ca nişte ţurţuri, de tavanul peşterilor.

STEAUA-OILOR: luceafărul de dimineaţă, steaua ciobanului (planeta Venus).

STEBLĂ: fir, tulpină.

STECLUŞ: gheţuş cu luciu de sticlă.

STRAJĂ: (în expresia *straja întăia, a doua,…)* în trecut cetăţile, porţile oraşelor, erau păzite noaptea de soldaţi înarmaţi care făceau de

strajă; schimbul străjilor se făcea la ore anumite, astfel că a rămas obiceiul ca ceasurile din noapte să fie socotite după strajă.

STRUJI (a): a ciopli.

STRUNGĂ: *strungăreaţă,* despărţitură între dinţii de sus de la mijloc (incisivii).

SULCINĂ: *sulfină, molotru,* plantă ierboasă cu flori galbene (Melilotus officinalis) sau albe (Meilotus albus), plăcut mirositoare; ţărăncile o pun, împreună cu sînzienele, între rufe, scorţuri ş. a.

SUMUŢA (a se): a se semeţi, a se îndîrji („îşi sumuţa glăsuşorul" = ridica glasul, se întărîtă).

ŞAICĂ: (în trecut) şalupă, luntre; şaicele sînt folosite astăzi, mai ales ca pontoane (suporturi) la podurile plutitoare.

ŞĂGUI (a): a glumi.

ŞOŞOI (a): a şopti.

ŞTIUBEI: stup de albine.

T

TALANCĂ: clopot mic, lătăreţ, care se atîrnă la gîtul vitelor ca să poată fi mai uşor găsite în desişuri.

TARAŞ, **-I**: stîlp care sprijină construcţia podului, a opustului (vezi opust) ş. a.

TĂU, **-URI**: baltă.

TEICĂ: recipient, cutie regulatoare din care curg grăunţele între pietrele morii.

TEODORINI (**ELENA**): celebră artistă de teatru din timpul lui Vasile Alecsandri.

TESLĂ: unealtă de dulgher în formă de secure cu tăiuşul transversal.

TOHOARCĂ: *burcă,* manta mare de lînă miţoasă, necăptuşită; se poartă cu lîna în afară..

TORBĂ: *tolbă,* geantă de vînătoare.

TREUCĂ: *troacă,* trunchi scobit în care se pune apa pentru adăpatul vitelor, pentru paseri ş. a.

TRIŞCĂ: fluier.

TUFLI (a): a îndesa, a înfunda.

Ţ

ŢANC: pisc, vîrf de munte.

ŢARCĂ: coţofană (Pica pica pica).

ŢĂHNIT: *chefnit,* lătratul, cu scheunături scurte, al cînelui cînd

urmăreşte vînatul.

ŢESĂLA (a): (şi a *cesăla)* a peria caii cu *ţesala* (perie cu dinţi de fier).

ŢIBĂ!: interjecţie folosită pentru a alunga cînii (se mai zice şi hodîr!).

ŢICNI (a): a ciocni, a lovi uşor.

ŢÎNCUL-PĂMÎNTULUI: *orbete,* animal din neamul rozătoarelor, cu trupul lunguieţ pe picioare scurte, cu ochii ascunşi ca la cîrtiţă, cu dinţii tăietori (incisivii) foarte dezvoltaţi; îşi sapă adînc sălaşuri subpămîntene, hrănindu-se cu rădăcini. Înfăţişarea-i ciudată şi traiul lui singuratic lămuresc eresurile cu care poporul i-a învăluit firea (Spalax hungaricus).

ŢÎPA (a): (în Transilvania, Maramureş, Bucovina) a arunca, a lepăda.

ŢÎSTUI (a): a opri pe cineva să facă zgomot (folosind interjecţia „ţstt“).

V

VAC: veac, veşnicie („Făt-Frumos trăieşte în vac“ = în veci).

VĂLCICĂ: vîlcea, văiugă.

VĂTAV: vechil, administrator.

VEŞCĂ: *văcălie,* placă de lemn sau din coajă de copac adusă în formă cilindrică, astfel cum e colacul sitei, ş.a.

VINARS: rachiu.

VISTIERNIC: în trecut, funcţionar la vistierie (tezaurul ţării); marele vistiernic corespunde ministrului de finanţe.…..

VÎLVOARE: flăcări mari, morman de jaratic (şi *vîlvătaie, pălălaie, bobotaie)*.

VOLBURĂ: vîrtej, învălmăşeală.

VOLTAIRE: pseudonimul lui François-Marie Arouet, strălucit scriitor francez al secolului XVIII (1694—1778); neîntrecut mînuitor de idei, duşman neînduplecat al intoleranţei religioase şi politice, a contribuit, alături de Jean-Jacques Rousseau, Diderot şi alţii, la formarea spiritului democratic care a dus la Revoluţia franceză.

VRÎSTAT: dungat.

Z

ZAVERA: (1. Bulgară, *zaviera* = complot, conspiraţie) nume care se dădea la noi mişcării eteriste (revoluţia grecească din 1821).

ZĂPĂI (a): a lătra cu îndîrjire.

ZĂPOR: puhoiul primăverii, cînd se rupe ghiaţa.

ZBURĂTĂCI (a se): (în înţeles figurat) a-şi lua zborul, a se

emancipa.

lei 10

{1}Atragem luarea-aminte a cetitorilor că lămurirea cuvintelor de autor în volumul de faţă se mărgineşte numai la înţelesul dat de autor în volumul de faţă.

Table of Contents

LA MESTECĂNEI
HULTANUL
PUICA
MOŞ-CRĂCIUN
DIMINEŢI DE IULIE
POVESTITORII
FĂT-FRUMOS MĂZĂREAN
UN OM NĂCĂJIT
TOVARĂŞUL MOISE
URSUL
PĂRUL DIN OGRADA BUNICILOR
BĂIEŢEL
ÎNTÎMPLARE CU NIŞTE COMEDIANŢI
ÎN NOAPTEA CÎND GRĂIESC DOBITOACELE
MAICĂ-MEA ERA MARE FARMAZOANĂ
SFATURI VECHI
PRINTRE GENE
CHEIA
DOMNU TRANDAFIR
STIGLETELE
FÎNTÎNA TINEREŢII
MĂRȚIȘOR
POVESTEA CU IEPURII
IANOŞ NĂZDRĂVAN
POVESTEA CU PRIVIGHETOAREA
DUMBRAVA MINUNATĂ
I. SE VEDE CE SOI RĂU ESTE DUDUIA LIZUCA
II. DUDUIA LIZUCA PLĂNUIEŞTE O EXPEDIŢIE ÎNDRĂZNEAŢĂ
III. SFAT CU SORA-SOARELUI
IV. UNDE S-A ARĂTAT SFÂNTA MIERCURI
V. DUDUIA LIZUCA GĂSEŞTE GAZDĂ BUNĂ IN DUMBRAVĂ
VI. AICI S-ARATĂ CINE SÎNT PRICHINDEII
VII. POVESTEA CU ZINA ÎNCHIPUIRII
VIII. LA HOTARUL ÎMPĂRĂŢIEI MINUNILOR
IX. BUNICII AVEAU LIVADĂ ŞI ALBINE
GLOSAR